

TC
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ' NDE AKADEMİSYEN
DIŞİŞLERİ BAKANLARININ TÜRK DIŞ POLİTİKASINA
ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SALİH GÜNEY

GAZIANTEP
MAYIS 2019

TC
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ' NDE AKADEMİSYEN
DIŞİŞLERİ BAKANLARININ TÜRK DIŞ POLİTİKASINA
ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SALİH GÜNEY

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİÇİCİ

GAZIANTEP
MAYIS 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**Türkiye Cumhuriyeti'nde Akademisyen Dışişleri Bakanlarının Türk Dış
Politikasına Etkileri**

Salih GÜNEY

Tez Savunma Tarihi: 27.05.2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylıyorum.

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİÇİCİ

Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİÇİCİ (Tez Danışmanı)

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÜNÜVAR

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAYINDIR

İmza

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

Bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Salih Güney
27 Mayıs 2019

ÖZ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ' NDE AKADEMİSYEN DIŞİŞLERİ BAKANLARININ TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

GÜNEY, Salih

Yüksek Lisans Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİÇİCİ

Mayıs 2019

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne kadar dış politika her zaman önem arz etmiştir. Uluslararası arenada Türkiye Cumhuriyeti'nin çıkarlarını savunmak, Türkiye'nin olumlu imaj kazanması, dış politikayı ve dışişleri bakanını ön plana çıkarmıştır. Türk Dış Politikası Tarihinde, 43 Dışişleri Bakanı görev yapmıştır. Bu Bakanlardan 14' nün akademik bir kariyere ve unvana sahip olduğu görülmektedir. Söz konusu bu Bakanlar, Prof. Dr. Hasan Saka, Prof. Dr. Mehmet Fuad Köprülü, Prof. Dr. Turan Güneş, Prof. Dr. Ahmet Gündüz Ökçün, Dr. Hayrettin Erkmen, Prof. Dr. Ali Hüsrev Bozer, Prof. Dr. Osman Mümtaz Soysal, Prof. Dr. Erdal İnönü, Doç. Dr. Deniz Baykal, Prof. Dr. Emre Gönensay, Prof. Dr. Tansu Çiller, Prof. Dr. Şükrü Sina Gürel, Doç. Dr. Abdullah Gül ve Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'dur. Akademisyen kökenli Dışişleri Bakanları, görev yaptığı süre içerisinde akademisyen kimliğini ve entelektüel birikimini dış politikaya yansıtmıştır. Kritik zamanlarda verdiği radikal kararlar ve oluşturdukları politikalarla Türk dış politikasına damga vurmuşlardır. Yürüttükleri siyasetle uluslararası alanda Türkiye Cumhuriyeti'ne önemli kazanımlar elde etmişlerdir. Bazen de uyguladıkları politikalar neticesinde ülkeyi siyasi, sosyal ve ekonomik olarak olumsuz etkilemişlerdir. Bunun sonucunda kamuoyunda birçok eleştiriye maruz kalmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Akademisyen Dışişleri Bakanları, Uluslararası İlişkiler,

ABSTRACT

THE EFFECTS ON THE TURKISH FOREIGN POLICY IN REPUBLIC OF TURKEY FOREIGN MINISTERS ACADEMICIAN

GÜNEY, Salih

M. A. Thesis, Department of History of Turkey Republic

Supervisor: Assist. Prof. Mehmet BİÇİCİ

May, 2019

Until today the establishment of the Republic of Turkey's foreign policy has always been important propound. To defend the interests of the Republic of Turkey in the international arena, winning Turkey's positive image has foreign policy interests and Minister of Foreign Affairs to the fore. In the history of Turkish Foreign Policy, 43 foreign ministers served. It is seen that 14 of these ministers have an academic career and title. These ministers, Prof. Dr. Hasan Saka, Prof Dr. Fuad Köprülü, Prof. Dr. Turan Güneş, Prof. Dr. Gündüz Ökçün, Dr. Hayrettin Erkmen, Prof. Dr. Ali Bozer, Dr. Mümtaz Soysal, Dr. Prof. Erdal İnönü, Assoc. Dr. Deniz Baykal, Dr. Emre Gönensay, Prof. Dr. Tansu Çiller, Dr. Şükrü Sina Gürel, Assoc. Dr. Abdullah Gül and Prof. Dr. Ahmet Davutoglu. Foreign Ministers of academic origin have reflected their academic identity and intellectual knowledge to foreign policy during their term of office. They made a mark on Turkish Foreign Policy with radical decisions and policies they created in critical times. International politics conducted in the area have achieved significant gains in the Republic of Turkey. Sometimes they have affected the country politically, socially and economically as a result of their policies. As a result, they have been subjected to many criticisms in the public opinion.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Foreign Affairs Ministers, International Relations

İÇİNDEKİLER

ÖZ	İ
ABSTRACT	İİ
ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR	viii
TABLolar LİSTESİ	İX
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
DIŞ POLİTİKAYLA İLGİLİ KAVRAMLAR VE TÜRK DIŞ POLİTİKASININ GENEL ÇERÇEVESİ	7
1.1. Diplomasi	7
1.1.1. Kamu Diplomasisi	7
1.1.2. Kültürel Diplomasi	9
1.2 Politika.....	10
1.2.1. Dış politika	10
1.2.2. Dış Politikada strateji	11
1.2.3. Dış Politikada Yumuşak Güç (Soft Power).....	11
1.3. ULUSLARARASI İLİŞKİLER	12
1.3.1. Uluslararası İlişkilerde Çıkar.....	13
1.4. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE AKTÖRLER VE ETKİLERİ.....	14
1.4.1. Ulus Devletler.....	14
1.4.2. Ulusal ve Uluslararası Örgütler	15
1.4.3. Bireyler	16
1.5. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KARAR MEKANİZMALARI	18
1.6. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA DIŞİŞLERİ BAKANLIĞININ ROLÜ	22
1.7. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA REALİZM.....	25
İKİNCİ BÖLÜM	27
DÖNEMLER İTİBARIYLA TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE TEMEL İLKELERİ	27
2.1. Atatürk Dönemi Dış politika	27
2.1.1. 1923-1930 Dönemi: Statükoculuk.....	27
2.1.2. 1930-1938 Dönemi: Çok Yönlülük	28
2.2. İnönü Dönemi Dış Politika (1938-1950) : Aktif Tarafsızlık, Dengecilik	29
2.3. Menderes Dönemi Dış Politika (1950-1960) : Aktif Amerikancılık.....	32

2.4. 1960-1980 Dönemi Dış Politika: Çok Yönlülük.....	33
2.5. 1983-2000 Dönemi Dış Politika: Neo-Liberalizm, Neo-Osmanlılık	36
2.6. Davutoğlu Dönemi Dış Politika (2000 ve sonrası): Sıfır Sorun.....	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	44
AKADEMİSYEN DIŞİŞLERİ BAKANLARININ TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ	44
3.1. AKADEMİSYEN DIŞİŞLERİ BAKANLARININ BİYOGRAFİLERİ.....	44
3.1.1. Prof. Dr. Hasan Saka	44
3.1.2. Prof. Dr. Mehmet Fuat Köprülü	47
3.1.3. Prof. Dr. Turan Güneş	52
3.1.4. Prof. Dr. Ahmet Gündüz Ökçün.....	55
3.1.5. Dr. Hayrettin Erkmn	57
3.1.6. Prof. Dr. Ali Hüsrev Bozer.....	58
3.1.7. Prof. Dr. Osman Mümtaz Soysal.....	60
3.1.8. Prof. Dr. Erdal İnönü.....	62
3.1.9. Doç. Dr. Deniz Baykal	64
3.1.10. Prof. Dr. Emre Gönensay	65
3.1.11. Prof. Dr. Tansu Çiller	66
3.1.12. Prof. Dr. Şükrü Sina Gürel	68
3.1.13. Doç. Dr. Abdullah Gül	70
3.1.14. Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu	72
3.2. AKADEMİSYEN DIŞİŞLERİ BAKANLARI VE GÖREV YAPTIĞI HÜKÜMETLER	74
3.3. AKADEMİSYEN DIŞİŞLERİ BAKANLARININ SİYASİ FAALİYETLERİ	76
3.3.1 Akademişyen Dışişleri Bakanlarının Seçilme Yılları ve Dönemleri.....	76
3.3.2 AKADEMİSYEN DIŞİŞLERİ BAKANLARININ MECLİS FAALİYETLERİ.....	78
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	80
AKADEMİSYEN DIŞİŞLERİ BAKANLARININ TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ	80
4.1. PROF. DR. HASAN SAKA DÖNEMİ.....	80
4.1.1 Hasan Saka Döneminde Dünyada Genel Durum	80
4.1.2. San Francisco Konferansı.....	83
4.1.3. İkili Antlaşmalar	84
4.2. PROF. DR. MEHMET FUAT KÖPRÜLÜ DÖNEMİ.....	86
4.2.1. Türkiye'nin Kore Savaşı'na Katılma Süreci	88
4.2.2 Türkiye'nin NATO'ya Üye Olma Süreci	89
4.2.3 Türkiye'nin Balkan Paktı'na Katılması Süreci.....	91
4.2.4 Ortadoğu Politikası ve Bağdat Paktı'nın Kurulması	93
4.3. PROF. DR. TURAN GÜNEŞ DÖNEMİ	95
4.3.1 Kıbrıs Barış Harekatı	96
4.4. PROF. DR. AHMET GÜNDÜZ ÖKÇÜN DÖNEMİ	100
4.4.1. AET ile İlişkiler.....	100
4.5. DR. HAYRETTİN ERKMEN DÖNEMİ.....	103
4.6. PROF. DR. ALİ BOZER DÖNEMİ	105
4.6.1 AT'ye Tam Üyelik Başvurusu.....	105
4.6.2 1990 Körfez Krizi.....	106

4.7. PROF. DR. MÜMTAZ SOYSAL DÖNEMİ	110
4.8. PROF. DR. ERDAL İNÖNÜ DÖNEMİ	111
4.9. DOÇ. DR. DENİZ BAYKAL DÖNEMİ	114
4.9.1 Kardak Krizi	114
4.10. PROF. DR. EMRE GÖNENSAY DÖNEMİ	115
4.11. PROF. DR. TANSU ÇİLLER DÖNEMİ	117
4.12. PROF. DR. ŞÜKRÜ SİNA GÜREL DÖNEMİ	119
4.13. DOÇ. DR. ABDULLAH GÜL DÖNEMİ	119
4.13.1. Kıbrıs Meselesi ve Annan Planı	121
4.13.2 Avrupa Birliği ile İlişkiler	123
4.14. PROF. DR. AHMET DAVUTOĞLU DÖNEMİ	124
4.14.1. Başdanışmanlık ve Büyükelçilik Dönemi (Kasım 2002-Mayıs 2009)	124
4.14.1.A. 1 Mart Tezkeresi ve ABD ile İlişkiler	125
4.14.2. Dışişleri Bakanlığı Dönemi (2 Mayıs 2009- 28 Ağustos 2014)	128
4.14.2.A. Ermeni Protokolleri	128
4.14.2.B. Arap Baharı ve Suriye	129
SONUÇ	132
KAYNAKÇA	139
ÖZGEÇMİŞ	158
VİTAE	158
EKLER	159

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı Türkiye Cumhuriyeti' de Akademisyen Dışişleri Bakanların Türk Dış Politikasına olan etkilerini incelemektir. Türk Dış Politikası üzerine birçok araştırma ve çalışma yapılmış olmasına rağmen Akademisyen kökenli Dışişleri Bakanlarının Türk Dış Politikasındaki yeri, önemi ve Türk Dış Politikasına olan etkileri üzerine hiçbir çalışma yapılmamıştır. Çalışmada, söz konusu bakanların akademisyen olması münasebetiyle entelektüel birikimlerinin dış politikaya etkileri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Akademisyen Dışişleri Bakanlarının Türk Dış Politikasını nasıl şekillendirdiği, menfi veya müspet yönde ne gibi gelişmeler kaydettiği, hangi siyasi koşullar altında göreve başladığı, görev yaptıkları dönemdeki performansları incelenmiştir. Akademisyen Dışişleri Bakanlarının Türk Dış Politikasına olan etkilerinin net olarak anlaşılabilmesi için Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne kadar, dış politika tarihinde yaşanan gelişmeler dönemsel olarak ele alınmıştır.

Araştırma süresi boyunca literatür taranmış, çalışma konusuyla alakalı yazılan yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Uluslararası İlişkiler ve Türk Dış Politikası Tarihi ile ilgili kitaplar okunmuş, konuya ilişkin makalelerden istifade edilmiştir. Daha sonra Akademisyen Dışişleri Bakanları tespit edilmiş ve bakanların biyografileri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Akademisyen Dışişleri Bakanlarının Türk Dış Politikasına etkisi konusu kapsamlı bir çalışma gerektirdiğinden dönemin gazete, dergi ve bakanlık görevlilerinin hatıratlarından yararlanılmıştır. Bununla da yetinilmeyerek Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi ve TBMM tutanaklarından faydalanılmıştır.

Tezin birinci bölümünde dış politika ile ilgili kavramlar açıklanmış ve Türk Dış Politikasının genel bir çerçeve çizilmiştir. İkinci bölümde Türk Dış Politikası dönemler itibariyle incelenmiş, dönemlerin ruhunu yansıtan ve ön plana çıkan ilkeler ekseninde gelişmeler anlatılmıştır. Üçüncü bölümde Akademisyen Dışişleri

Bakanlarının biyografileri verilmiş, Türk dış politikasındaki yeri ve önemini belirtmek üzere Meclis faaliyetleri, seçilme yılları, görev süreleri ve hangi hükümetlerde görev yaptıkları bilgisi verilmiştir. Dördüncü bölümde Akademisyen Dışişleri Bakanlarının görev yaptığı dönemde gerçekleşen dış politika olayları ve bu olayları nasıl yönettikleri, akademisyen kişiliklerinin, olayları analiz etmede ve sağlıklı kararlar vermede etkisinin olup olmadığı göz önüne serilmiştir.

Çalışmama değerli bilgileriyle katkı sunan Uluslararası İlişkiler Bölümünden Dr. Öğr. Üyesi Mesut Şöhret' e, Tarih Bölümünden Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Ünüvar'a ve danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Biçici' ye teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

ASALA	: Ermenistan' ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Örgütü
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	: Anavatan Partisi
AT	: Avrupa Topluluğu
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CS.	: Cumhuriyet Senatosu
Çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokratik Toplum Partisi
Ed.	: Editör
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
HP	: Hürriyet Partisi
KOMÜNFORM	: Komünist Enformasyon Bürosu
MSP	: Milli Selamet Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Savunma Paktı
TİKA	: Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
THY	: Türk Hava Yolları
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
RP	: Refah Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Yay.	: Yayın
Yy.	: Yüzyıl

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1: Karar alıcıların Türk dış politikasında etkin olduğu dönemler.....	21
Tablo 1. 2: Dışışleri Bakanlığının son üç yıldaki bütçesi.....	25
Tablo 3. 1: Akademisyen Dışışleri Bakanları ve görev yaptığı hükümetler.....	74
Tablo 3. 2: Akademisyen Dışışleri Bakanlarının seçilme yılları ve dönemleri.....	76
Tablo 4 : Günümüze kadar görev yapan Dışışleri Bakanları.....	159

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

TBMM tutanakları incelendiğinde, Ankara Hükümeti'nin kurulmasından günümüze kadar Dışişleri Bakanlığı görevinin 43 Bakan tarafından yürütüldüğü anlaşılmaktadır. I. İcra Vekilleri Heyeti'nin ilk Dışişleri Bakanı olan Bekir Sami Kunduh ile başlayıp Mevlüt Çavuşoğlu'na kadar devam eden bu süreçte akademik camiadan gelip Bakan olanların sayısı dikkat çekmektedir. 43 Dışişleri Bakanı arasından Akademisyen kökenli Dışişleri Bakanlarının sayısı 14' dür. Bu Bakanlar sırasıyla Prof. Dr. Hasan Saka, Prof. Dr. Mehmet Fuat Köprülü, Prof. Dr.Turan Güneş, Prof. Dr. Gündüz Ökçün, Dr. Hayrettin Erkmen, Prof. Dr. Ali Bozer, Prof. Dr. Osman Mümtaz Soysal, Prof. Dr. Erdal İnönü, Doç. Dr. Deniz Baykal, Prof. Dr. Emre Gönensay, Prof. Dr.Tansu Çiller, Prof. Dr. Şükrü Sina Gürel, Doç. Dr. Abdullah Gül ve Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'dur.

1943-1947 yılları arasında II. Şükrü Saraçoğlu ve Recep Peker Hükümetlerinde görev yapan Hasan Saka, II. Şükrü Saraçoğlu Hükümetinde 09.03.1943-07.08.1946 tarihleri arasında yaklaşık olarak 3 yıl, Recep Peker Hükümetinde ise 07.08.1946-10.09.1947 döneminde ise 1 aylık kısa bir süre olmak üzere toplamda iki defa Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmüştür.¹Mehmet Fuat Köprülü, 22.05.1950-20.06.1956 tarihleri arasında 6 yıldan fazla bir süre görev yapmıştır. I, II, III, IV ve V. Adnan Menderes Hükümetlerinde Dışişleri Bakanlığı

¹ NEZİROĞLU, İrfan, YILMAZ, Tuncer, *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri C. I*, TBMM Basımevi, Ankara, Ekim 2013, s.385

görevini yürüten M. Fuat Köprülü, Dışışleri Bakanları içinde en uzun süre görevde kalan bakanlardan biri olmuştur.²

Turan Güneş, I. Bülent Ecevit Hükümetinde 25.01.1974-17.11.1974 tarihleri arasında görev yapmıştır.³ Turan Güneş, Cumhuriyet Halk Partisi ve Necmettin Erbakan'ın kurduğu Milli Selamet Partisi'nin oluşturduğu Koalisyon Hükümetinde görev almış ve Koalisyon Hükümetinin ömrü yaklaşık 10 ay sürmüştür.

A. Gündüz Ökçün, ilk olarak II. Bülent Ecevit Hükümetinde 21.06.1977-21.07.1977 tarihlerin arasında bir aylık gibi kısa bir süre görev yapmıştır. Ecevit tarafından kurulan bu azınlık hükümeti 3 Temmuz 1977 tarihinde mecliste yapılan güven oylamasında kullanılan 448 oyun 229' unun ret oyuyla parlamentonun desteğini alamamıştır. Sonuç olarak gerekli çoğunlukta güvenoyu alamayan hükümet kurulamamıştır.⁴ Ökçün, ikinci olarak III. Bülent Ecevit Hükümetinde 05.01.1978-12.11.1979 tarihleri arasında yaklaşık 2 yıla yakın Dışışleri Bakanlığı görevinde bulunmuştur.⁵ Ecevit'in 11 Bağımsız Milletvekilinin desteğini alarak kurduğu bu hükümet 17 Ocak 1978' de yapılan güven oylamasında kullanılan 447 oyun 229' unun kabul, 218' inin de ret oyu vermesi ile parlamentonun güvenoyunu almıştır. Ancak 14 Ekim 1979 ara seçimlerinde boş olan 5 milletvekilliğini muhalefetin kazanması üzerine istifa etmiştir. Bunun üzerine Hükümet düşmüştür.⁶ Böylece Gündüz Ökçün' ün de görevi son bulmuştur. Dr. Hayrettin Erkmen 12.11. 1979-05.09.1980 döneminde VI. Süleyman Demirel Hükümetinde Cumhuriyet Senatosu Giresun üyesi olarak Dışışleri Bakanlığı görevini yürütmüştür.⁷

Ali Hüsrev Bozer, 22.02.1990-12.10.1990 tarihleri arasında Yıldırım Akbulut Hükümetinde 7 ayı aşkın bir süre Dışışleri Bakanlığı görevini yürütmüştür.⁸ Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ABD'yi ziyareti sırasında Başkan George Bush'la

² NEZİROĞLU, İrfan, YILMAZ, Tuncer, *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri C. II*, TBMM Basımevi, Ankara, Ekim 2013, s.748

³ NEZİROĞLU, İrfan, YILMAZ, Tuncer, *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri C. V*, TBMM Basımevi, Ankara, Aralık 2013, s. 3969

⁴ Cumhuriyet Gazetesi, <https://www.cumhuriyetarsivi.com>, 4 Temmuz 1977, s. 1 (Erişim Tarihi: 18.02.2018)

⁵ NEZİROĞLU, İrfan, YILMAZ, Tuncer, *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri C. VI*, TBMM Basımevi, Ankara, Aralık 2013, s. 5392

⁶ Milliyet Gazetesi, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>, 15 Ekim 1979, s. 1 (Erişim Tarihi: 18.02.2018)

⁷ NEZİROĞLU, İrfan, Yılmaz Tuncer, *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri C. VII*, TBMM Basımevi, Ankara, Aralık 2013, s. 5584

⁸ NEZİROĞLU, İrfan, YILMAZ, Tuncer, *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri C. VIII*, TBMM Basımevi, Ankara, Aralık 2013, s. 6292

yaptığı görüşmeye alınmayan Dışişleri Bakanı Ali H. Bozer, 11 Ekim’de görevinden istifa etmiştir. Özal, Çankaya’da 1,5 saat süren bir görüşmeye rağmen Bozer’in istifasını önleyememiştir. Dışişleri Bakanı Bozer’i istifa noktasına getiren ve kamuoyunda tartışmalara yol açan Özal-Bush görüşmesinin içeriği hakkında Özal ve Özel Kalem Müdürü Nabi Şensoy dışında kimsenin bilgisi olmamıştır.⁹

O. Mümtaz Soysal, I. Tansu Çiller Hükümetinde 27.07.1994-28.11.1994 tarihleri arasında 4 ay gibi bir süre görev yapmıştır.¹⁰Turgut Özal’ın ölümü üzerine yapılan Cumhurbaşkanlığı oylamasında, Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı olmuş ve Hükümeti kurma görevini Tansu Çiller’e vermiştir. Bunun üzerine Tansu Çiller, DYP ve SHP’den oluşan bir Koalisyon Hükümeti kurmuştur. SHP Genel Başkanı Erdal İnönü’nün SHP Genel Başkanlığından ayrılması üzerine yerine Murat Karayalçın seçilmiş ve Erdal İnönü Hükümetten çekilmiştir. Murat Karayalçın ile yeni bir hükümet kurulması üzerine O. Mümtaz Soysal’ın görevi bitmiştir.¹¹Erdal İnönü, I. Tansu Çiller Hükümetinde 27.03.1995-06.10.1995 döneminde, 6 ay müddetince Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.¹²SHP, 18 Şubat 1995’te 9. Olağanüstü Kurultayında CHP ile birleşmiştir. CHP Genel Başkanlığına Hikmet Çetin seçilmiş ve Murat Karayalçın Hükümetteki görevinden istifa etmiştir. Erdal İnönü, Hikmet Çetin’in CHP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcılığı görevini yürüttüğü Hükümette, Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.¹³ Başbakan Tansu Çiller’in istifa edip Hükümetin düşmesiyle birlikte İnönü’ nün görevi son bulmuştur.¹⁴Doç. Dr. Deniz Baykal, 31.10.1995-06.03.1996 yılları arasında 5 aylık bir sürede Tansu Çiller tarafından kurulan DYP-CHP Koalisyon Hükümetinde Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev yapmıştır.¹⁵Bir diğer Koalisyon Hükümeti Dışişleri Bakanı, Emre Gönensay’dır. Emre Gönensay, DSP’nin dışardan desteklediği ANAP-DYP Azınlık Hükümetinde görev yapmıştır.

⁹ Milliyet Gazetesi 11 Ekim 1990, s. 1, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/> (Erişim Tarihi: 18.02.2018)

¹⁰ NEZİROĞLU, YILMAZ, Genel Kurul Görüşmeleri C. VIII, s. 6718

¹¹ Milliyet Gazetesi, 13 Haziran 1993, s. 1-2, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/> (Erişim Tarihi: 18.02.2018)

¹² NEZİROĞLU, YILMAZ, ...C.VIII, s. 6718-6719

¹³ AYDIN, Suavi, TAŞKIN, Yüksel, 1960 ’tan Günümüze Türkiye Tarihi, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2014, s. 404-406

¹⁴ Milliyet Gazetesi, 21 Eylül 1995, s. 1-5, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/> (Erişim Tarihi: 18.02.2018)

¹⁵ NEZİROĞLU, İrfan, YILMAZ, Tuncer, *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri C. IX*, TBMM Basımevi, Ankara, Aralık 2013, s. 7064

06.03.1996-28.06.1996 tarihlerinde II. Mesut Yılmaz Hükümetinde 3 ayı aşkın bir süre görevde kalmıştır.¹⁶Refah Partisi, 27 Mayıs 1996' da Başbakan Mesut Yılmaz hakkında gensoru önergesi vermiş, Yılmaz, koalisyon ortağı DYP ile aralarında çıkan anlaşmazlık üzerine, gensorunun görüşülmesini beklemeden 6 Haziran 1996' da istifa etmiştir. Ve böylece Emre Gönensay' ın görev süresi de son bulmuştur.¹⁷

Tansu Çiller, Necmettin Erbakan Hükümetinde 28.06.1996-20.06.1997 tarihleri arasında, 12 ay gibi bir sürede Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.¹⁸Mesut Yılmaz'ın istifası üzerine Cumhurbaşkanı Demirel, Hükümeti kurma görevini Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'a vermiş, Tansu Çiller, kurulan Refahyol Koalisyon Hükümetinde Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev üstlenmiştir. Ancak 28 Şubat sürecinde Refah Partisi'nin "Laiklik karşıtı odakların merkezi haline geldi" iddialarının yol açtığı kriz üzerine, Başbakan Necmettin Erbakan istifa etmiş, Hükümetin düşmesiyle birlikte Tansu Çiller'in görevi de sona ermiştir.¹⁹

Şükrü Sina Gürel, 12.07.2002-19.11.2002 tarihlerinde 4 ay gibi kısa bir süre V. Bülent Ecevit Hükümetinde görev yapmıştır.²⁰1999 Genel Seçimlerinden sonra Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Hükümeti kurma görevini Ecevit'e vermiştir. Ecevit tarafından kurulan DSP-MHP-ANAP Koalisyon Hükümetinin Dışişleri Bakanlığı görevini, Şükrü Sina Gürel üstlenmiştir.²¹Hükümet ortaklarından MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin, 11. Kocayayla Türkmen Kurultayında erken seçim çağrısı üzerine 3 Kasım 2002' de seçim yapılmış ve Şükrü Sina Gürel'in Dışişleri Bakanlığı görevi de bitmiştir.²²

Abdullah Gül, Tayyip Erdoğan tarafından kurulan I. Recep Tayyip Erdoğan Hükümeti iktidarında, 14.03.2003-29.08.2007 tarihleri arasında Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak 4 yılı aşkın bir süre bu görevde

¹⁶ NEZİROĞLU, İrfan, YILMAZ, Tuncer, Genel Kurul Görüşmeleri C. IX, s. 7206

¹⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 7 Haziran 1996, s. 4, <https://www.cumhuriyetarsivi.com> (Erişim Tarihi: 18.02.2018)

¹⁸ NEZİROĞLU, YILMAZ, Genel Kurul Görüşmeleri C. IX,s. 7396

¹⁹ AYDIN, TAŞKIN, ...Türkiye Tarihi,s. 424-430

²⁰ NEZİROĞLU, İrfan, YILMAZ, Tuncer, *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri C. X*, TBMM Basımevi, Ankara, Aralık 2013, s. 7876

²¹ Cumhuriyet Gazetesi, 29 Mayıs 1999, s. 7, <https://www.cumhuriyetarsivi.com> (Erişim Tarihi: 18.02.2018)

²² Hürriyet Gazetesi, 8 Temmuz 2002, s. 1, <http://www.hurriyet.com.tr/index/?d=20020708>, (Erişim Tarihi: 18.02.2018)

bulunmuştur.²³Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresinin bitmesi üzerine Recep Tayyip Erdoğan tarafından Cumhurbaşkanı adayı olarak gösterilmiştir. Yapılan oylamada Cumhurbaşkanı seçilmiş ve 29 Ağustos 2007 tarihinde görevinden ayrılmıştır.²⁴

Ahmet Davutoğlu, II. ve III. Tayyip Erdoğan Hükümetlerinde 02.05.2009-28.08.2014 tarihleri arasında 5 yılı aşkın bir süre Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.²⁵3 Kasım 2002 seçimlerinden sonra Ak Parti tek başına iktidar olmuş, kurulan Hükümette, dönemin Başbakanı Abdullah Gül'e dış politika konularında danışmanlık yapmıştır.²⁶1 Mayıs 2009 tarihinde II. Tayyip Erdoğan Hükümetinde Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu, 2011 seçimlerinde Konya Milletvekili olarak III. Tayyip Erdoğan Kabinesinde yer almıştır.²⁷Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine Ak Parti 1. Olağanüstü Kurultayında Genel Başkan seçilerek Hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir.²⁸Böylece Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı görevi son bulmuştur.

Bu bilgiler ışığında Akademisyen kökenli Dışişleri Bakanlarının akademik kimliklerinin ve entelektüel birikimlerinin Dışişleri Bakanı olmalarında etkili olduğu görülmektedir. Akademisyen kökenli Dışişleri Bakanlarının görevde kalış süreleri ile yasama faaliyetleri, akademik kimliğinin uluslararası alanda ülkeye edindirdiği kazanımlar, dönemin gerçekleşen olaylarına karşı ülkenin aldığı tutum ve yaptığı politik manevralar dikkate alındığında; Hasan Saka, Fuat Köprülü, Turan Güneş, Gündüz Ökçün, Hayrettin Erkmen, Ali Bozer, Osman Mümtaz Soysal, Erdal İnönü, Deniz Baykal, Emre Gönensay, Tansu Çiller, Şükrü Sina Gürel, Abdullah Gül ve Ahmet Davutoğlu'nun etkin bir siyaset yürüttükleri görülmüştür. Bu sebeple çalışmamız Akademisyen kökenli bu Bakanların faaliyetleri üzerine kurgulanmış, konu ile ilgili literatür taranarak bir veri havuzu oluşturulmuştur. Araştırmamızda, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Bu doğrultuda, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi ve TBMM arşivinde bulunan yazılı materyaller

²³ NEZİROĞLU, YILMAZ, Genel Kurul Görüşmeleri C. X, s. 8092

²⁴ Milliyet Gazetesi, 29.08. 2007, s. 1

²⁵ NEZİROĞLU, YILMAZ, Genel Kurul Görüşmeleri C. X, s. 8202

²⁶ Vatan Gazetesi, 4 Kasım 2002, s. 1, <http://arsiv.gazetevatan.com>, (Erişim Tarihi: 18.02.2018)

²⁷ Sabah Gazetesi, 2 Mayıs 2009, s. 21

²⁸ Posta Gazetesi, 28 Ağustos 2014, s. 1, https://www.tarihtebugun.org/gazeteler/posta_gazetesi.html, (Erişim Tarihi: 18.02.2018)

sistematik bir şekilde analiz edilmiş ve dönemin basılı yayın organlarından yararlanılmıştır.

Çalışmamıza konu olan Bakanların Türk dış politikası üzerindeki etkilerini ortaya koymak için dört bölüm halinde tasarlanmış olan bu tezde ilk olarak, dış politika ve uluslararası ilişkiler ile ilgili temel kavramlar üzerinde durulmuş ve Türk dış politikasının genel çerçevesi çizilmiştir. Ardından dönemler itibariyle Türk dış politikası irdelenmiş dönemlerin ruhunu yansıtan ve dönemlere damga vuran dış politika ilkeleri dönemler bazında incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Akademisyen Dışışleri Bakanlarının Biyografileri, Meclis faaliyetleri ortaya koyularak; Bakanların Türk siyasal hayatındaki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise Akademisyen Dışışleri Bakanların yürüttüğü dış politikalar merceğe altına alınarak bakanların entelektüel birikimlerinin ve dış politika anlayışlarının bu olaylar üzerindeki etkisi incelenmiştir.

DIŞ POLİTİKAYLA İLGİLİ KAVRAMLAR VE TÜRK DIŞ POLİTİKASININ GENEL ÇERÇEVESİ

1.1. Diplomasi

Kavram, köken olarak Antik Yunan çağında diploma anlamına gelen ‘‘diplos’’ ve ‘‘si’’ kelimelerinin birleşmesinden türemiştir. Diploma ikiye katlanan kağıt manasına gelir. Diplomayla alakalı olan bu durum ardından ‘‘diplomasi’’ kelimesiyle ifade edilmiştir.²⁹

Dış politika kavramıyla karıştırılan ve onun yerine kullanılan diplomasi kavramı, İngiliz Diplomat Sir Victor Wesley tarafından ‘‘dış politikayı yürüten, uygulanan araç’’ olarak tanımlanmıştır. Dış politikayı stratejiyi belirleyen, diplomasiyi ise taktikleri geliştiren ve birbirinden bağımsız düşünölemeyen iki unsur olarak ifade etmiştir.³⁰Bu bağlamda diplomasi, uluslararası ilişkileri tertipleyen, prosedür ve kuralları oluşturun, yenileyen ve işleyişini mümkün kılan bir vasıta olarak tanımlanmıştır.³¹

Her ÷lke bugünden geleceğe diplomasisini yürütürken kendi tarihsel ahlak ilkeleri ve sahip olduğu potansiyel doğrultusunda bir yol izlemiştir. Bu aşamada Güç, diplomaside her zaman için çok önemli bir faktör olmuştur.³² Her bakımdan güçlü ÷lkeler diplomaside diğer ÷lkelere göre bir adım önde olmuş ve etkin bir tutum sergilemişlerdir.

1.1.1. Kamu Diplomasisi

İngilizce ‘‘Public Diplomacy’’ olarak ifade edilen ve 1960’ lı yıllarda ortaya çıkan Kamu Diplomasisi, ABD’ye yapılan 11 Eylül saldırılarından sonra popülerlik

²⁹ KINLI, Onur, *Osmanlı’da Modernleşme ve Diplomasi*, İmge Kitabevi, Ankara, Nisan 2016, s. 58

³⁰ İSKİT, Temel, *Diplomasi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Mart 2007, s. 2

³¹ EVANS, Graham, NEWNHAM J. , *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Çev. Ahsen Utku, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, Ocak 2007, s. 168

³² KİSSENGER, Henry, *Diplomasi*, Çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Ocak 2002, s. 9-12

kazanmış, daha sonra dış politika ve diplomasının kilit kavramlarından biri haline gelmiştir.³³Kamu Diplomasisi; Devletlerarası diplomasiden ziyade, devletle kamuoyu ve sivil toplum arasında karşılıklı olarak gerçekleşen şeffaf bir hareket tarzı olmuştur.³⁴Gelişen ve değişen dünyada, ülkeler dış politikalarını diğer devletlerden ziyade, artık uluslararası kamuoyunu etkilemeye yönelik olarak yürütmüşlerdir. Bu doğrultuda başka ülkelerin en çok takip edilen gazetelerinde makaleler yazmak ve televizyonlarında röportajlar vermek suretiyle, kendi siyasetlerini anlatma fırsatı bulmuş ve pozisyonlarına meşruiyet kazandırmaya çalışmışlardır.³⁵

Kamu Diplomasisi de bir nevi devlet diplomasisi gibi ulusal çıkarları sağlamaya dönük bir fikirler mücadelesi türüdür. Bu mücadele, başka ülkelerin halklarını anlamaya ve bilgilendirmeye yönelik bir ilişki kurulması şekliyle olup, onları etkilemekle kazanılır.³⁶Her alanda olduğu gibi Kamu Diplomasisi alanında da geciken Türkiye, sonradan da olsa bir atakta bulunmuş ve devlet nezdindeki girişimleriyle bu alana hızlı bir giriş yapmıştır. Bu bağlamda 2010 yılında TC Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü kurularak geçmiş çalışmalar sistemli bir hale getirilmiş ve bu alandaki faaliyetlerin bütünsel bir şekilde yürütülmesi adına önemli bir adım atılmıştır. Türkiye’de THY, TRT gibi kurumlar kamu diplomasisi adına yararlı işler yapan kurumlarımızdan sadece birkaçıdır.³⁷

Türkiye’nin sahip olduğu Kamu Diplomasisi gücü, hem sahip olduğu şekil hem de içerik olarak başka ülkelere ayrılr. Balkanlardan Orta Asya içlerine kadar uzayan bir coğrafyada etkinlik gösterebilen Türkiye’nin Kamu Diplomasisi potansiyeli, kaba güçten, ekonomik ve teknolojik üstünlükten ziyade tevarüs ettiği kültür ve köklü bir tarihten kaynaklanmaktadır.³⁸Türkiye’nin Suriyeli sığınmacılara

³³ KÖKSOY, Ergün, “Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler İlişkisi: Kurumsal Bir Değerlendirme” *Marmara İletişim Dergisi*, 2014, S. 22, s. 213

³⁴ SANBERK, Özdem, ALTINAY Hakan, “Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç”, <http://arsiv.sabah.com.tr/arsiv.html>, 8 Ocak 2008, (Erişim Tarihi: 18. 02.2018)

³⁵ EKŞİ, Muharrem, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*”, Siyasal Kitabevi, Ankara, Temmuz 2014, s. 2

³⁶ YILMAZ, Sait, “Kamu Diplomasisi: Başka Halklara Angaje Olmak, Ayaklandırmak”, 2012, s. 1, <http://acikarsiv.aydin.edu.tr/sait34> , (Erişim Tarihi: 21.06.2018)

³⁷POYRAZ, Emel, DİNÇER Melih, “Küreselleşen Dünyada Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri” *İntermedia International E- Journal*, Spring- June 2016, s. 31

³⁸ KALIN, İbrahim, “Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi”, *MÜSİAD Araştırmalar ve Yayın Komisyonu*, İstanbul, Ekim 2010, s. 55

ev sahipliği yapması, dünya kamuoyu nezdinde Türkiye'ye olumlu imaj kazandıran bir kamu diplomasisi faaliyeti olmuştur.

1.1.2. Kültürel Diplomasi

Günümüz anlamıyla Kültürel Diplomasi; Düşüncelerin, ideolojilerin, her türlü estetik anlayışın, hayata bakış açısının ve yaşam tarzlarının, tatların ve zevklerin paylaşımı suretiyle kendini iyi anlatma ve karşısındakini doğru tanıma yolu olarak tanımlanmıştır.³⁹Genellikle Kamu Diplomasisi ile Kültürel Diplomasi karıştırılmakta ve birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak her ikisi de diplomasiin farklı alanları olarak ayrılmıştır. Kamu Diplomasisini genel hatlarıyla ifade etmek gerekirse, kamuoylarını etkilemek için yapılan bilgilendirme faaliyeti ve devlet aygıtları vasıtasıyla yürütülen bir propaganda çalışmasıdır. Ancak Kültürel Diplomasi denilince direkt akla gelen birey ve toplumdur. İnsana dönük, insandan insana yürütülen bir uygulamadır. Devletin buradaki rolü sınırlı ve ön açmaya yöneliktir.⁴⁰Kültürel Diplomasiin önemli olmasının sebeplerinden birisi de, kültürel olarak birbirine yakın toplumlarda, siyasal açıdan daha sağlam ve güçlü ilişkilerin kurulabiliyor olmasıdır. Ayrıca kültür ihraç etme faaliyeti, Kültürel Diplomasiin önemli bir aracıdır.⁴¹Son yıllarda Türk dizilerinin Arap televizyonlarında yayınlanması ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik Çocuk Bayramı dolayısıyla ülkemize yabancı uyruklu öğrencilerin gelmesi Kültürel Diplomasi kapsamında önemli bir faaliyettir. Türkiye, dış politikada Kültürel Diplomasiyi TİKA, Yunus Emre Vakfı gibi kurumları aracılığıyla yürütmektedir. Yurt dışında Türkçe dil kurslarının açılması, Türk Kültür Festivallerinin yapılması, yabancı uyruklu öğrencilere Türkiye'de eğitim görmeleri için burs verilmesi, Kültürel Diplomasiin birer faaliyeti olarak sayılabilir.⁴²

³⁹ ÇATAL, Betül, *Küresel Diplomasi: Prexenos' tan Dijital Diplomasiye*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2015, s. 56

⁴⁰ PURTAŞ, Fırat, "Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Kış 2013, C. 7, S. 13, s. 4-5

⁴¹ MAZICI, Emel Tanyeri, KODAL Tarık, "Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Ülke İmajı: Orta Asya Türki Cumhuriyetleri Perspektifinden Bir Araştırma", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Ağustos 2015, C. 8, S. 39, s. 966

⁴² GÜZEL, Süleyman Çağrı, "Dış Yardımlarda Destekleyici Bir Unsur Olarak Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü Örneği", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 30, S. 2, s. 355

1.2 Politika

Türkçe de siyaset kelimesiyle eşdeğer anlamda kullanılan ‘politika’ sözcüğü, aslında anlam bakımından pekte farklılık arz etmemektedir. Siyaset kelimesi Arapçadan dilimize girmesine karşın politika İtalyanca ‘politica’ sözcüğünden gelmektedir.⁴³

Politikanın ne olduğu konusunda çeşitli tanımlar yapılmış, geçmişten günümüze kadar bu soruya çok çeşitli yanıtlar verilmiştir. Verilen bu yanıtlar genelde iki temel görüş etrafında şekillenmiştir. Bunlardan birincisi politikayı, bir toplumda yaşayan bireyler arasında bir kavga, bir rekabet ve çatışma olarak tanımlamıştır. İnsanlar sosyal, ekonomik ve düşünsel olarak aynı seviyede olmadığından çıkarları birbirinden farklılık arz etmiştir. Bu farklılıklardan kaynaklanan çatışma, politikanın temelini oluşturmuştur. İkinci görüşe göre ise politika, insanların ortak faydasına olan bir toplum düzeni kurma gayretidir.⁴⁴

1.2.1. Dış politika

Günlük hayatta ve akademik dünyada, dış politika kavramı çok sık kullanılan bir kavram olmasına rağmen kavramın anlamı üzerinde tam da bir fikir birliği oluşmamıştır. Günlük hayatta dış politika kavramı uluslararası ilişkiler kavramının yerine ifade edilse de akademik dünyada bu böyle tanımlanmamıştır. Akademik camiaya göre dış politika, ‘Uluslararası İlişkiler’ disiplinin bir alt dalı olup devletin sınırlarından başlayarak gerek komşu ülkelerle gerekse de diğer ülkelere karşı eğilimleriyle ilgili olan bir durum olarak görülmüştür.⁴⁵

Tarihsel boyutu incelendiğinde, Birinci Dünya Savaşından sonra gerçek manada dış politika kavramı üzerinde düşünölmeye başlandığı görölmüştür. Bu tarihlerden önce dış politika, hükümdar ve devlet idaresinde yetkili bir avuç insan eliyle yürütölmüş, üzerinde tartışılmaya ve eleştirilmeye kapalı bir alan olmuştur.⁴⁶Zamanla uluslararası ilişkiler boyutunda farklı parametrelerin sürece dahil

⁴³ DAVER, Bülent, *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s. 5

⁴⁴ KAPANİ, Munci, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007, s. 17-18

⁴⁵ BAL, İdris, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s. 3

⁴⁶ KÜÇÜKOĞLU, Ömer, ‘Dış Politika Nedir? Türkiye’ de Dünü ve Bugünü’ *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, s. 309

edilmesiyle birlikte dış politika kavramı değişime uğramış ve farklı tanımlamalara gidilmiştir.

Modern anlamda dış politika ‘‘ Devletlerin uluslararası sistem içinde yetkili organ ve temsilcileri aracılığıyla diğer devletlere yönelik olarak izledikleri siyaset ve davranışların tümü olarak tanımlanmıştır.’’⁴⁷Ancak bu tanımların tarihsel süreç içerisinde farklılık göstermesi, dış politikanın uygulanabilirliğinde yaşanan değişimleri, güçlükleri yansıtmakta ve her geçen gün öneminin arttığına işaret etmektedir. Bu sebeple ülkeler, uluslararası sistemde dış politikalarını uygulamak için etkili stratejiler geliştirmiş, farklı yol ve yöntemler izlemişlerdir.

1.2.2. Dış Politikada strateji

Bir devletin uluslararası arenada dış politikasını uygulama stratejisi, esasen o ülkenin dünyaya karşı genel eğilimlerini, tutumunu ve başka ülkelerle olan ilişkilerini, iç ve dış politika amaçlarına ulaşmak için izlediği çok yönlü hareket tarzını ifade eder.⁴⁸Dış politika stratejilerinin belirlenmesinde çok farklı parametreler vardır. Örneğin, bir ülkenin coğrafi konumu stratejik anlam ifade ederken bir başka ülkede, o ülkeye mahsus bir ürün dış politika stratejisinin belirlenmesinde başlıca rol oynamaktadır. Somut bir örnek vermek gerekirse, Türkiye coğrafi konumunu yani önemli havzalara olan yakınlığını, dış politikasının şekillenmesinde bir strateji olarak kullanmaktadır. Bir başka ülke Rusya ise sahip olduğu gaz rezervlerini stratejik ürün olarak değerlendirmekte ve Avrupa'ya karşı bir koz olarak kullanmaktadır. Bu bağlamda bütün ülkelerin dış politika stratejilerinin temelinde, uluslararası arenada elini güçlendiren sahip olduğu ekonomik, coğrafi, tarihi, siyasi ve doğal kaynak potansiyeli yatar.

1.2.3. Dış Politikada Yumuşak Güç (Soft Power)

İlk olarak 1990 yılında Amerikalı bilim insanı Joseph Nye, Yumuşak Güç kavramını ortaya atmış daha sonra uluslararası ilişkiler alanında çokça tartışılan ve yaygınlaşan bir kavram haline gelmiştir. Joseph Nye, Yumuşak Gücü; çekicilik unsurlarını kullanarak, işbirliği dahilinde hedeflerine ulaşmak olarak tanımlamıştır.

⁴⁷ ERALP, Atila, *Devlet ve Ötesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 73

⁴⁸ GÖNLÜBOL, Mehmet, *Uluslararası Politika*, S Yayınları, 2. Baskı, Ankara, s. 62

Bir başka deyişle dolaylı yoldan istediğini alma ve yaptırma gücü olarak ifade etmiştir.⁴⁹ Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu bir yeri fethetmeden evvel, o bölgeye tacirlerini göndermesi, tacirlerin ticaret yoluyla halkı yumuşatması ve Osmanlının hiç kimsenin dinine ve özgürlüğüne karışmayacağını, gelişinin halkın faydasına olacağı propagandası yapması, yumuşak güç kavramına örnek gösterilebilir.⁵⁰

Geçmişte Osmanlının yaptıkları, günümüz Türkiye'sinin dış politikada yumuşak gücünü kullanması açısından elini güçlendirmiş ve Türkiye'nin dış politikada kendi bölgesinde ve Osmanlı hinterlandında yeniden söz sahibi olmasının yolunu açmıştır. Özellikle son yıllarda Türkiye'nin Balkan coğrafyasında etkin ve aktif bir şekilde var olması, sahip olduğu kültürel ve tarihsel derinlikten kaynaklanmaktadır. Türkiye imar ve kültürel faaliyetlerle Türk kültür ve tarihini bölgede canlı tutmakta ve korumaktadır.⁵¹ Ayrıca uzun yıllardan beri Türkiye'nin Ortadoğu halklarına örnek gösterilmesi ve bir çekicilik yaratması, etkili olan bir diğer yumuşak güç özelliği olmuştur. Türkiye'nin güçlü bir demokrasiye sahip olması, laik yapısı, liberal ekonomisi, insan haklarını ön planda tutması ve dış politikada çağdaş değerlere sahip olması, yumuşak gücünü arttıran en önemli etmenlerdir.⁵²

1.3. ULUSLARARASI İLİŞKİLER

1648 Vestfelya Antlaşması'ndan sonra ulus devletler ortaya çıkmıştır. Zamanla egemenlik, mülkiyet, sınır vb. kavramların gelişmeye başlaması beraberinde devletlerin birbiriyle olan ilişkilerini de geliştirmiş, böylece uluslararası ilişkiler kavramı doğmuştur. Birinci Dünya Savaşından sonra, bir olgu olarak ortaya çıkan uluslararası ilişkiler kavramını açıklamak ve tanımlamak gereği duyulmuş, buna yönelik bir takım fikirler ve teoriler geliştirilmeye çalışılmıştır.⁵³ Bu bağlamda en basit şekliyle, bir ülkenin başka bir ülke birimi ve kuruluşlarıyla münasebette

⁴⁹ ÇAVUŞ, Tuba, "Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı" *KSÜ İİBF Dergisi*, Kahramanmaraş, 2012, C. 2, S. 2, s. 25

⁵⁰ YILMAZ, Sait, "Yumuşak Güç ve Evrimi", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 2011, C. 3, S. 12, s. 32

⁵¹ BAYRAKTAR, Zülfikar, "Türkiye'nin Balkanlarda Yumuşak Gücü: Türk Kültürü", *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2012, S. 35, s. 186

⁵² KEYMAN, Fuat, "Globalization, Modernity, and Democracy Turkish Foreign Policy 2009 and Beyond", *Perceptions*, Autumn- Winter 2010, Vol. XV, No, 3-4, s. 1-20

⁵³ GÖZEN, Ramazan, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 15

bulunması faaliyeti olarak tanımlanan uluslararası ilişkiler kavramı zamanla değişmiş ve zenginleşmiştir.⁵⁴ 1945’ ten sonra ise sosyal bilimlerde bir disiplin olarak görülmeye başlanmıştır. Kavram, iki ülke arasındaki ilişkiyle sınırlandırılmayarak, ulusların içinde bulunduğu koşullardaki tüm aktörlerin, kurum ve kuruluşların münasebetlerini kapsayacak şekilde genişlemiş ve ‘‘Uluslararası İlişkiler’’ kavramıyla ifade edilir hale gelmiştir.⁵⁵ Bugün artık uluslararası ilişkiler alanı, küreselleşme süreciyle birlikte yeniden yapılandırılmaktadır. Günümüzde küreselleşen dünyadan etkilenmeyen hemen hemen hiçbir ülke kalmamıştır. Küreselleşmeyle birlikte uluslararası ilişkiler kavramının içine farklı unsurlar eklenmiş, bu durum neticesinde kavramın tanımında değişiklikler meydana gelmiştir.⁵⁶

Özetle, 1648 Vestfalya Antlaşması’ndan günümüze kadar kapsamı değişen uluslararası ilişkiler kavramı, küreselleşen dünyada, değişen ve gelişen anlamıyla birlikte devletlerin resmi organlarından başka farklı aktörlerinde karşılıklı olarak birbirini etkilemesi şeklinde tanımlanabilir.⁵⁷

1.3.1. Uluslararası İlişkilerde Çıkar

Ulusal çıkar veya milli menfaat olarak ta adlandırılan bu kavram, ülkelerin uluslararası arenada dış politikalarını oluşturdukları itici bir güçtür. Dış politikada alınan her kararda açık olarak dile getirilmese de temelinde ülkelerin ulusal çıkarları yatmaktadır. Bir başka deyişle ulusal çıkarların dış politikadaki etkin gücünü incelemek, dış politikanın bizatihi kendisini incelemek demektir.⁵⁸

Morgenthau; Ulusal çıkarı sadece güç ile açıklamıştır. Ona göre bir devletin ulusal çıkarının en mühim ögesi gücünü olabildiğince arttırmasıdır. Her devletin birbiriyle mücadele içinde bulunduğu uluslararası arenada ve güç için rekabet ettiği bu düzende, Ulusların en temel çıkarını, başka devletlere karşı fiziksel, siyasal, sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruma ve kabul ettirme çabası olarak ifade

⁵⁴ KÜRKÇÜOĞLU, ‘‘Dış Politika nedir?’’, s. 312

⁵⁵ ATEŞ, Davut, ‘‘Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşması: İdealizm/Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği’’, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2009, C. 10, S. 1, s. 11-12

⁵⁶ KARSLI, Duygu, *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler Teori-Temel Kavramlar-Yeni Gelişmeler*, der. Aytakin Yılmaz, Kadim Yayınları, 2013, s. 77-78

⁵⁷ ÖZLÜK, Erdem, ‘‘Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü’’, *SÜ İBFF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 17, s. 242

⁵⁸ UZGEL, İlhan, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s. 53-54

etmiştir.⁵⁹Bu bağlamda her devlet ulusal çıkarları doğrultusunda Uluslararası İlişkilerde farklı bir yol takip etmiş, farklı bir politika gütmüştür.

1.4. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE AKTÖRLER VE ETKİLERİ

Ulus devletlerin ortaya çıkışından günümüze kadar uluslararası ilişkiler kapsamı sürekli olarak değişip gelişmiştir. Böylelikle uluslararası ilişkilerde etkin, güçlü ve sonuç almaya dönük politikaların yürütülebilmesi için birden fazla aktör belirgin olmaya başlamıştır. Bir ögenin uluslararası sistemde aktör olarak kabul görmesi için, bir kamuoyu desteğinin olması, işlevinin net bir şekilde belirlenmesi, uluslararası arenada karar verme kapasitesine sahip olması, etkin ve fonksiyonel faaliyetlerde bulunma kabiliyetlerinin olması, farklı aktörler üzerinde tesiri olan otonom birimler olması ve belli bir zamanda var olması gerekmektedir.⁶⁰ Uluslararası ilişkilerde politikaları belirleyen, uygulayan ve yönlendiren en önemli aktörler ulus devletler, ulusal ve uluslararası kuruluşlar, resmi kurumlar ve bireyler olarak belirlenmiştir.

1.4.1. Ulus Devletler

Uluslararası ilişkilerin ilk ögesi ulus devletlerdir. Sınırların ortaya çıkmasıyla birlikte uluslararası alanda siyasal ilişkilerin ilk muhatabı egemen devletler olarak kabul edilmiştir. Çünkü uluslararası sistemde ulus devletler, diğer aktörlerin davranışlarını etkileme kapasitesine haiz birimlerin başında gelmiştir. Ulus devletler, geleneksel yaklaşıma göre de uluslararası politikanın temel aktörü olarak kabul edilmiştir. Uluslararası politikadan kasıt devletlerin kendi aralarında resmi organları vasıtasıyla gerçekleştirmiş oldukları siyasal ilişkiler bütünü olarak kabul edilmiştir. Başka bir deyişle uluslararası politika, devletlerarasında vukuu bulan siyasal faaliyetlerin tamamıdır. Kısacası devlet, uluslararası politikada gücüne dayalı amaçları ve hedefleri doğrultusunda birtakım eylemlerde bulunan en büyük aktördür.⁶¹

⁵⁹ UZGEL, Ulusal Çıkar, s. 55

⁶⁰ KÖNİ, Hasan, *Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasal Örgütlerde Karar Verme*, İtia Yayınları, Ankara, 1982, s. 10

⁶¹ ARI, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, MKM Yayıncılık, Bursa, 2011, s. 68-69

Bunula birlikte çağımızda yaşanan birtakım gelişmeler, ulus devletlerin temel aktör olma vasfını kısmi olarak kaybettiğini göstermiştir. Ulaşımın kolaylaşarak zamanın kısılması, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte bilgiye erişmenin kolay ve ucuz olması, toplumlararası etkileşimin artması domino etkisi yaratarak eylemlere küresel boyut kazandırmıştır. Bu sebeple ulus devletlerce bu gelişmelerin yeterince kontrol edilemediği ve otoritesinin sarsıldığı ileri sürülmüştür. Bu bağlamda farklı görüşlerce, bu gelişmelerin doğal sonucu olarak devletlerarasındaki gayri resmi ilişkilerin, resmi ilişkilerin önüne geçtiği ve kısmi olarak siyasal sınırların öneminin azaldığı iddia edilmiştir.⁶² Sınırların büyük ölçüde önemini kaybettiğini belirten Joseph Frankel; devletlerin mutlak egemenliğinden bahsetmenin artık zor olduğunu ifade etmiştir. Frankel; bunun nedeni olarak toplumsal, psikolojik ve ekonomik olayların önemini vurgulamış, endüstriyelleşmenin ülkelerin ekonomilerini müdahaleye açık bir vaziyete getirdiğini ifade etmiş, iletişim araçlarının hele de internetin bu kadar yaygınlaşmasının propagandaya uluslararası boyut kazandırdığını belirtmiştir.⁶³

1.4.2. Ulusal ve Uluslararası Örgütler

Küreselleşmeyle birlikte hemen hemen her alanda ulusların birbirleriyle etkileşimi artmıştır. Değişen ihtiyaçlarla birlikte farklı etkinlik alanları doğmuş, fonksiyonel bir ilişkiler ağı ortaya çıkmıştır. Devletlerarasındaki ilişkiler; sınır ihlalleri, güvenlik, savaş ve barış gibi olayların çok ötesine geçmiştir. Örneğin; Uluslararası Af Örgütü, hangi kategoriye konulabilir? İHH ya da çok uluslu şirketler, bunlar hangi bağlamda ele alınacak, resmi devlet organları olmadıkları için uluslararası arenada hükümetleri temsil etmezler ama dış politikadan bağımsız da değerlendirilemezler.⁶⁴ Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde dış politikanın tek bir elden yürütülmesi neredeyse olanaksız bir hale gelmiş ve birden fazla aktör etkin olmaya başlamıştır.

Dış politikada etkin olan aktörlerden biriside sivil toplum örgütleridir. Siyasi anlamda resmi devlet aygıtları olmayan bu örgütler, seçilmiş hükümeti temsil

⁶² SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s. 30-33

⁶³ ARI, Uluslararası İlişkiler, s. 70

⁶⁴ AYDIN, Mustafa, ‘‘Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz’’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1996, s. 72

etmeyen örgütlü çıkar guruplarıdır. Uluslararası ya da alt ulusal örgütler de denilen bu sivil toplum kuruluşları, uluslararası sistemde, kritik olaylarda, doğrudan ve dolaylı olarak kamuoyunu harekete geçirerek bir baskı oluştururlar. Böylelikle dış politikada etkinlik kazanırlar.⁶⁵ Çoğu zaman bu baskılar netice vermiş ve uluslararası olaylarda devletler mevcut tutumlarını değiştirerek, dış politikasını veya bulunduğu konumu revize etmişlerdir.

Sivil toplum kuruluşları, baskı veya menfaat grubu olarak da adlandırılırlar. Baskı veya menfaat gurubu, iktidar mücadelesinin dışında olan guruplarıdır.⁶⁶ Sivil Toplum Kuruluşları, hükümetleri toplum lehine yönlendirmek, kendi çıkarlarını gerçekleştirmek ve korumak için etkide bulunurlar. Bunun için örgütlenip eyleme geçtiği andan itibaren baskı guruplarına dönüşürler.⁶⁷ Baskı veya menfaat gurupları 2. Dünya Savaşından sonra özellikle kapitalist Batı ülkelerinde liberal demokrasinin kökleşmesini sağlamışlardır. Baskı guruplarının sadece Batılı gelişmiş ülkelerde olduğunu varsaymak ise hata olur. Neredeyse bütün ülkelerde farklı türden baskı gurupları mevcuttur.⁶⁸ Sivil Toplum Kuruluşları, toplumsal meselelerde kamuoyunu harekete geçirip iç politikayı etkilediği gibi uluslararası olaylarda lobi faaliyetlerinde bulunarak dış politikaya yardımcı olmuşlardır. Böylece uluslararası alanda bir aktör olarak yerini almıştır. Örneğin, Kızılay'ın, dünya çapında yardım faaliyetlerinde bulunması uluslararası arenada Türkiye'nin olumlu imaj kazanmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca Türkiye'nin AB'ye üye olma yolunda çaba harcayan TÜSİAD, dış politikaya yardımcı faaliyetlerde bulunan güçlü bir sivil toplum kuruluşu olarak ön plana çıkmıştır.

1.4.3. Bireyler

Uluslararası ilişkilerde, dış politikanın yapıcıları ve karar alıcıları arasında bireylerin rolü azımsanmayacak derecede önemli olmuştur. Bireyler dış politikanın oluşturulmasında, ilkelerinin belirlenmesinde ve uygulama aşamasında aktif rol oynamışlardır. Ancak dış politikada birey algısı yeni bir durum olmamıştır. 19 yy.

⁶⁵ ARI, Uluslararası İlişkiler, s. 73

⁶⁶ ÇAM, Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981, s. 232

⁶⁷ TRUMAN, David, "The Governmental Process", *Alfred A. Knopf, Inc.*, New York, 1951, s. 39

⁶⁸ ATILGAN, Gökhan, AYTEKİN, E. Atilla, *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, Yordam Kitap, İstanbul, Ağustos 2014, s. 253-254

öncesinden beri tarihsel anlatının temel dayanak noktası olan birey; “bir büyük adam” anlatısına konu olmuştur. Farklı ve üstün kişisel özelliklere sahip olan birey zaman zaman ortaya çıkmış ve dış politikayı etkilemiştir.⁶⁹

Birçok görüş bireyleri uluslararası ilişkilerde bir aktör olarak kabul etmemiştir. Bunun nedeni gerek gelenekçi uluslararası ilişkiler yaklaşımları gerekse de uluslararası hukukçular, uluslararası ilişkilerde karar alma ve yürütme birimi olarak devleti tek egemen güç olarak görmelerinden kaynaklanmıştır. Fakat farklı yönde fikir beyan eden yaklaşımlarda mevcuttur. Örneğin Liberal Yaklaşım; Şimdiki anlayışa göre uluslararası ilişkileri çok boyutlu ve çok aktörlü bir yapı olarak değerlendirmiş ve bu yapıda bireylerin karar alma ve diplomatik yürütmede etkin birer aktör olarak kabul etmiştir. Bu yaklaşımlardan ve görüşlerden öte tarih, siyaset ve uluslararası ilişkiler disiplini üzerine çalışan, kafa yoran akademisyen, yazar ve gazeteciler siyasal olaylarda bireyin etkisini ve önemini vurgulayan ve onları ön plana çıkaran çalışmalara yer vermişlerdir.⁷⁰

Örneğin, Yaser Arafat’ın Filistin sorununda uluslararası arenada yaptığı mücadele onu bir sembol haline getirmiştir. Yine Fatin Rüştü Zorlu, İsmail Cem İpekçi ve Ahmet Davutoğlu gibi Dışişleri Bakanları dönemlerinde yürüttükleri siyasetle ön plana çıkmış ve Türk dış politikasında bir döneme damga vurmuşlardır.

Dış politikanın yapım ve işleyiş sürecinde karar verici aktörlerden biri olan bireylerin kişisel yapıları ve dünya görüşleri de, dış politikanın şekillenmesinde etkili olan faktörlerden birisidir.⁷¹ Bir başka deyişle bireylerin psikolojik ve kişisel özellikleri, devlet sistemi çeşidine, uluslararası gündemin özelliğine ve farklı parametrelere bağlı olarak, dış politikanın oluşum ve uygulama sürecinde etkili olabilmektedir.⁷² Örneğin, ABD Başkanı Donald Trump’ın iş adamı özelliği ve kişisel olarak şahin bir yapıda olması, Amerika’nın dış politikadaki geleneksel tarzını ve diplomasisini etkilemiş, ABD diplomasisine sıra dışı bir özellik kazandırmıştır.

⁶⁹ ERHAN, Çağrı, EMBEL, Ersin, “Türk Dış Politikasında Karar Vericileri Yönlendiren Yapısal Faktörler”, *Bilig*, Kış 2015, S. 72, s. 145

⁷⁰ ARI, Uluslararası İlişkiler s. 71-72

⁷¹ ÖZTOP, Fatma Anıl, “Karar Birimi Kuramı Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi: 2009 Ermeni Protokolleri Örneği”, *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, Yaz 2016, C. 1, S. 1, s. 90

⁷² GÖZEN, Ramazan, “Türkiye’nin II. Körfez Savaşı Politikası: Aktif Politika ve Sonuçları”, *21. YY’da Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2004, s. 726

1.5. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KARAR MEKANİZMALARI

Bir devletin dış politikasının şekillenmesinde karar alıcıların rolü, yadsınamaz bir gerçektir. Devletlerin dış politikasını şekillendiren kişi ve kurumlar, her ülkenin sahip olduğu yönetim şekline göre değişkenlik göstermektedir. Bu sebeple her devletin dış politika yapım süreçleri ve karar alma mekanizmaları aynı değildir.⁷³

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu 1923 yılından beri demokratik parlamenter sistemi benimsemiştir. 1982 anayasasıyla da teyit edilen bu durum günümüze kadar değişmeden süregelmiştir.⁷⁴Parlamenter sistemin bir gereği olarak Türkiye’de dış politikanın yapım aşamasında birden fazla faktör etkili olmaktadır. Resmi kurumlar ve sivil aktörlerden oluşan bu mekanizmalardan bazıları, dönem dönem ön plana çıkmış ve etkinlik derecesi artmıştır. Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, TBMM ve Askerler bu mekanizmalar arasında yer alan başlıca aktörlerdir.⁷⁵Türk dış politikasının oluşturulması ve karar alma sürecine katılan mekanizmaların gerek bireysel gerekse de kurumsal olarak sınırları ve yetkileri Türkiye Cumhuriyeti anayasasında ve kısmen de teamüller tarafından belirlenmiştir.⁷⁶1982 Anayasasında yetki ve görevleri tanımlanmış bu kurumların başında Cumhurbaşkanlığı gelir. Cumhurbaşkanı’nın Anayasanın 104. Maddesinin ‘‘Yürütme’’ başlığı altındaki görev ve yetkileri, Cumhurbaşkanına, devleti yönetme, politikaların oluşum ve karar aşamasında etkin bir görev vermiştir. Örneğin; ‘‘Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırarak, yabancı devletlere Türk Devletinin temsilcilerini göndermek, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek, Milletlerarası antlaşmaları onaylamak ve yayımlamak’’⁷⁷

⁷³ ÖZTOP, Fatma Anıl, *Türk Dış Politikası Yapım Sürecinde Karar Birimlerinin Etkileri*, Gündoğan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Ağustos 2016, s. 90-91

⁷⁴ Türkiye 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandumla Cumhurbaşkanlığı Sistemine geçmeyi kabul etmiştir. Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu’nu kaldırarak Türkiye’de parlamenter sistemi sona erdiren ‘‘Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’’, referandumda seçmenlerin yüzde 51.28’ nin ‘Evet’ oyuyla kabul edilmiştir.

⁷⁵ GÜNTAY, Vahit, *Türk Dış Politikasında Eksen Kayması Tartışmaları: 2002-2012*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, Haziran 2012, s. 5

⁷⁶ GÖZEN, Ramazan, *İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye’nin Dış Politikası*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 163

⁷⁷ TC. 1982 Anayasası, Gün Yayıncılık, 2001, s. 115

Anayasanın bu açık hükümleri Cumhurbaşkanı'nın dış politikaya ilişkin görev ve yetkileri arasında sayılmıştır. Bu durum, dış politikanın karar alıcıları arasında Cumhurbaşkanı'nı, aktif ve güçlü bir konumda göstermiştir. Cumhurbaşkanı'nın karakter özellikleri, bilgi birikimi, siyasi tecrübesi, dış politika konularına olan yatkınlığı ve zamanın siyasal koşulları, Cumhurbaşkanı'na dış politikaya aktif katılım konusunda bir inisiyatif sağlamıştır.⁷⁸

Bu bağlamda, 1990-91 Körfez Savaşı, Türk Dış politikasında karar alma mekanizmalarını anlamak için önemli bir örnektir. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın aktif ve baskın tavrı, bu olayda ön plana çıkmış, Özal öncülüğünde gelişen süreç anayasanın ihlal edilmesine kadar varmıştır. Anayasanın Özal'a tanıdığı yetkiler, meclis çoğunluğunun Özal'ın kurucusu olduğu Anavatan Partisinde olması ve Başbakan Yıldırım Akbulut'un pasif tavrı, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ı dış politikanın oluşum ve uygulama süreçlerinde aktif bir duruma getirmiştir. Özal, anayasanın kendisine tanıdığı görev ve yetkileri de aşmış adeta dış politikada "Tek Adam" rolünü oynamıştır.⁷⁹

Türk dış politikasının karar alıcıları arasındaki aktörlerden birisi de Başbakan'dır. Türkiye'nin siyasal sisteminde Başbakan yürütmenin başı olarak, Türkiye'nin genel politikalarına yön verir, Bakanlar Kuruluna Başkanlık ederek kurumların işleyiş ve koordinasyonunu sağlar. Bu durum, Başbakanı'nı devleti yönetmede, dış politikanın oluşturulması, karar alınması ve işleyişi aşamasında birinci dereceden yetkili ve sorumlu kılmıştır. Başbakan, seçimlerde halkın tercihleriyle parlamento'ya gelir ve kurduğu hükümet, güvenoyu alarak meclis denetimi altında görevine başlar. Bu demokrasinin ruhuna uygun ve parlamenter sistemin bir gereğidir. Bu gereklilik sonucu Başbakan ülkeyi yönetir, yönetimi altındaki halkın huzur, güven ve refahını sağlamak için politikalar oluşturur ve uygular.⁸⁰ Ülkenin dış politika anlayışı Başbakanın lider özellikleri ve karizmatik kişiliği doğrultusunda şekillenir. Halkına güven veren karizmatik bir lider elbette dış politikada özgüvenle hareket eder ve cesur kararlar verir. Başbakan'ın dış politikanın

⁷⁸ ŞENER, Bülent, *Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 255

⁷⁹ GÖZEN, İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe, s. 17

⁸⁰ ÖZTÜRK, Osman Metin, *Anayasal Düzeyde Savunma ve Güvenlik Yapılanması*, Vadi Yayınları, Ankara, Temmuz 1997, s. 67

oluşturulması ve uygulanması aşamasında, görev ve yetkileri 1982 anayasasının 112. Maddesinde şu şekilde belirlenmiştir:

“Başbakan, Bakanlar Kurulu’nun başkanı olarak, bakanlıklar arasında işbirliğini sağlar ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir. Bakanlar Kurulu, bu siyasetin yürütülmesinde birlikte sorumludur. Her bakan, Başbakan’a karşı sorumlu olup ayrıca kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden de sorumludur. Başbakan, bakanların görevlerinin Anayasa ve kanunlara uygun olarak yerine getirilmesini gözetmek ve düzeltici önlemleri almakla yükümlüdür.”⁸¹

TBMM, Türk dış politikasının yapımında ve karar uygulamasında etkin olan bir diğer anayasal kurumdur. 1982 Anayasasının 87, 90 ve 92. Maddeleri TBMM’nin dış politikaya ilişkin görev ve yetkilerini kapsar. Söz konusu maddelerde:

Madde 87: ...Bakanlar Kurulu’nu ve bakanları denetlemek; ...savaş ilanına karar vermek; milletlerarası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak.

Madde 90: Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak anlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

Ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan anlaşmalar, devlet malıyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu anlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin bilgisine sunulur. Milletlerarası bir anlaşmaya dayanan uygulama anlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik veya idari anlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisi’nce uygun bulunması zorunluğuyoktur; ancak, bu fıkraya göre yapılan ekonomik, ticari veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren anlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz. Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü anlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi’ne başvurulamaz. (Ek: 7.5.2004 -5170/7 md.)Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır.

Madde 92 Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası anlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi’nindir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir.⁸²

Anayasanın bu açık hükümleri TBMM’ye dış politika siyasetinin yapımı ve karar alma sürecinde sadece hukuki değil aynı zamanda fiili bir işlevde yüklemiştir. Dış politikada alınan bazı kararların parlamentonun onayına sunulması ve onay

⁸¹ TC. 1982 Anayasası, s. 122

⁸² TC. 1982 Anayasası, s. 98-104

alındıktan sonra uygulamaya konulması, TBMM’yi dış politikada karar alma ve uygulama mekanizmalarından biri haline getirmiştir. Kore’ye asker gönderilmesi veya 1 Mart Tezkeresinin Meclisten geçmemesi, Suriye’ye asker gönderilmesi veya sınır ötesi hareket için parlamentodan onay alınması, Meclisin dış politikada ne derece önemli bir aktör olduğuna örnek olarak gösterilebilir.

Türk dış politikasının karar alma aktörlerinden birisi de TSK’dır. TSK’nın anayasada belirlenen hüküm ve yetkileri arasında doğrudan dış politikaya etki edecek bir madde olmamasına rağmen, ordu dönemsel olarak şekillenen siyasal ortama göre etkin bir mekanizma olarak ön plana çıkmıştır. Türk Silahlı Kuvvetler İç Hizmet Kanunu ‘*Madde 35 - Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumaktır*’⁸³ şeklindeki hükmü askerler tarafından kendisine verilen hukuki bir yetki olarak değerlendirilmiş, yapılan askeri darbelerle siyasetin baş aktörlerinden biri haline gelmiştir. Nitekim 12 Eylül 1980 Darbesiyle birlikte Askerler siyaseti etkisi altına almış, (MGK) Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlıklarından oluşan Milli Güvenlik Konseyi iç ve dış siyasete tamamıyla nüfuz etmiştir.⁸⁴ MGK, dış politika kararlarının alınmasında danışmanlık kurulu rolünü oynar ve Hükümete ‘*tavsiyelerde*’ bulunur. MGK, özellikle milli güvenlik politikalarının tayini, tespiti ve işleyişi ile alakalı kararların alınması ve işbirliğinin sağlanması adına görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir ve kararlar Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır⁸⁵

Tablo 1. 1: Karar alıcıların Türk dış politikasında etkin olduğu dönemler⁸⁶

1950- 1960	Başbakan ve Dışişleri Bakanlığının etkin olduğu dönem
1960- 1980	Kamuoyu, Muhalefet Partileri ve Aydınların ön plana çıktığı dönem
1980- 1983	Askeri yönetimin belirleyici olduğu dönem

⁸³ Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, Kanun No: 211, Kabul tarihi: 04.01.1961, Resmi Gazete, Sayı: 10702, 09.01.1961, Bu madde 13.07.2013 tarihinde Meclis Genel Kurulunda yapılan oylamada kaldırıldı. Geniş Bilgi için Bknz: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/tsk-35-madde-degistirildi> (Erişim Tarihi: 19.04.2019)

⁸⁴ ÖZCAN, Gencer, ‘‘Türkiye’de Siyasal Rejim ve Dış Politika: 1983- 1993’’, *Türk Dış Politikasının Analizi*, der. Faruk Sönmezoglu, Der Yayını, 2. Baskı, İstanbul, 1998, s. 515

⁸⁵ GÖZEN, İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe, s. 14

⁸⁶ Bu tablo Baskın Oran’ın Türk Dış Politikası C. I: 1919-1980 Kitabındaki ‘‘Türk Dış Politikasının Teorisi ve Pratiği’’ bölümündeki bilgiler kullanarak tarafımda oluşturulmuştur. Bkz. Daha geniş bilgi için Baskın Oran Türk Dış Politikası C. I: 1919-1980, s.73-90

1983- 1991	Cumhurbaşkanı (Turgut Özal) ve İş dünyasının etkin olduğu dönem
1990- 2000	Askerin etkin olduğu dönem
2000 sonrası	Başbakan (Tayyip Erdoğan) ve Dışişleri Bakanlığının et etkin olduğu dönem

1.6. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA DIŞİŞLERİ BAKANLIĞININ ROLÜ

Türk Dış Politikası yürütülmesinde birinci dereceden yetkili kurum Dışişleri Bakanlığı'dır. Dışişleri Bakanlığı'nın yetkileri kanun ve kanun hükmündeki kararnamelerle belirlenmiştir. Dışişlerinin Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un da bu görev ve yetkiler şu şekilde tanımlanmıştır:

- a) Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasının tespiti için hazırlık çalışmaları yapmak ve tekliflerde bulunmak, Hükümet tarafından tayin ve tespit edilen hedef ve esaslara göre dış politikayı uygulamak ve koordine etmek.
- b) Türkiye Cumhuriyeti ve Hükümetini yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar nezdinde yetkili makam olarak temsil etmek, yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlarla temas ve müzakereleri ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak suretiyle yürütmek, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış ilişkilerini tüm boyutlarıyla ve ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak suretiyle tesis etmek, yürütmek, yönlendirmek, geliştirmek ve ülkenin çıkarlarını korumak.
- c) Devlet organlarının uluslararası temaslarının yürütülmesinde bu organlara yardımcı olmak.
- ç) 5/5/1969 tarihli ve 1173 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun çerçevesinde, diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca dış politika ile bağlantılı olarak yurtdışında yürütülen faaliyetlerin Hükümetçe saptanan dış politikaya uygunluğunu gözetmek, bu faaliyetleri, koordine etmek ve bunlara katılım sağlamak.
- d) Hükümeti dış dünyadaki gelişmeler ve değişen şartlar konusunda bilgilendirmek.
- e) Türkiye Cumhuriyeti hakkında yurtdışında bilgilendirici faaliyetler yürütmek.
- f) Yurtdışında yaşayan vatandaşların hak ve menfaatlerini korumak ve yaşam kalitelerinin yükselmesine yönelik çalışmalar yürütmek, ülke dışındaki vatandaşlara ve Türkiye Cumhuriyeti uyrukluğunu taşıyan tüzel kişilere destek, yardım ve konsolosluk himayesi sağlamak.
- g) 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması ile Bazı Andlaşmaların Yapılması için Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun Çerçevesinde, diğer devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla akdedilen andlaşmalara ilişkin temas, müzakere, yetki belgesi, imza, onay ve tescil süreçlerini ilgili kurum ve kuruluşları ile işbirliği içinde yürütmek, bu andlaşmaları veya tescil edilmiş kopyalarını muhafaza ek ve sicillerini tutmak, andlaşma taslaklarının mevzuata uygunluğunu incelemek ve görüş bildirmek.
- ğ) Uluslararası hukukun ve uluslararası hukuk içtihadının gelişimine yönelik süreçleri takip etmek ve bu süreçlere iştirak etmek.
- h) Türkiye Cumhuriyeti'nin tarafı olduğu siyasi nitelikteki uluslararası davaları ve Adalet Bakanlığı ile işbirliği yapmak suretiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ndeki davaları ikame ve takip etmek.
- ı) Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil yetkisine sahip olarak Bakanlar Kurulu kararı ile belli bir geçici görevle görevlendirilen temsilciler ve temsil heyetlerine Türkiye Cumhuriyeti'ni

bağlayan hususlarda Hükümetin talimatlarını iletmek, bu temsilci ve temsil heyetlerinin ihtisasa dair hususlarda ihtiyaç duyacakları talimatları ilgili bakanlıklar ile istişare suretiyle tespit edip onlara iletmek; heyetlerin başkanları diğer bakanlıklardan ise bu heyetlerde temsilci bulundurmak.

i) Kamu kurum ve kuruluşları tarafından yurtdışı teşkilatı kurulması ve dış temsilcilik açılması konusunda görüş bildirmek.

j) Mali, iktisadi ve diğer teknik konularda ilgili kurum ve kuruluşlarca yürütülmesi gereken veya statülerinde, üyelerinin ve ortaklarının belirli bakanlık veya merci vasıtasıyla işlem yapacağı belirtilen uluslararası kuruluşlarla yürütülen dış temas ve müzakerelerin dış politikaya uygun olarak yürütülmesini gözetmek, gerekirse bunlara katılmak.

k) Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet ve dışişleri protokolünü düzenlemek ve yürütmek.

l) Diploması ve konsolosluk ilişkilerinin yürütülmesi ile bağlantılı olarak uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan iş ve görevleri yerine getirmek.⁸⁷

Söz konusu maddeler incelendiğinde, Dışişleri Bakanlığı'nın hükümetin siyasetinden bağımsız olmadığı ve Başbakanı karşı sorumlu olduğu görülmüştür. Hukuki çerçeve böyle olmasına rağmen, Türk dış politikasının oluşturulması ve işleyişinde, siyasi anlayışın içindeki görev ve yetki dağılımının kurumsal çerçevesiyle fiili durum her zaman örtüşmemiştir. Türk siyasal hayatında bu duruma uygun örnekler Turgut Özal dönemi ve 1990' lı yıllarda mevcuttur.⁸⁸

Dışişleri Bakanlığı dış politikanın oluşturulması, planlanması ve uygulanması aşamasında ilk elden yetkili kurumdur. Diğer bir ifadeyle bir ülkenin dış siyaseti Dışişleri Bakanlığı eliyle yürütülür. Bu doğrultuda Dışişleri Bakanlığı, dış politikanın oluşturulması aşamasında alan araştırması yapma, uzman kişilerin bilgi birikiminden yararlanma, analiz yapma ve uygulama safhasında ise ihtimalleri değerlendirme, seçenekleri ortaya koyma, alternatifleri hazırda tutma, alınan kararları pratiğe dökme ve takip etme konularında merkezi bir konumdadır.⁸⁹ Köklü bir kurum olan Dışişleri Bakanlığı'nın tarihsel gelişimini şu şekilde inceleyebiliriz:

a) 1919-1950 Dönemi: O dönemdeki ismiyle Hariciye Vekaleti' nin 2 Mayıs 1920' de Ankara Hükümeti'nin oluşturulmasıyla kurulduğu görülmüştür. Ankara Hükümeti'nin ilk Dışişleri Bakanı Bekir Sami Kunduh olmuştur. Londra Konferansı'ndan sonra istifa eden Bekir Sami Bey' in Yerine Yusuf Kemal

⁸⁷ Dışişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, Kanun No: 6004, Kabul Tarihi: 07.07.2010, Resmi Gazete, Sayı: 27640, 13.07.2010

⁸⁸ ŞENER, ...Güç Kullanma Seçeneği, s. 214-215

⁸⁹ YAVUZALP, Ercüment, *Dış Politikada Oyunun Kuralları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, Ağustos 1998, s. 32

Tengirşek görev almıştır.⁹⁰ Yeni oluşan Dışişleri Bakanlığı'nın büyükelçi ve elçilerinin büyük bir bölümü Osmanlı Hariciyesinden yetişmişti.⁹¹ Bu bağlamda diplomasinin inceliklerine sahiptiler.

b) 1950-1960 Dönemi: Demokrat Parti'nin iktidar olduğu bu dönemde siyasi istikrardan dolayı Dışişleri Bakanlığı'nın etkinlik kazandığı bir süreç olmuştur. Bu dönemde teşkilatın yapısında bir değişiklik meydana gelmiştir. Konjonktürün gerektirdiği zorlu dış ekonomik ilişkiler ve yardım mevzularını Maliye ve Ticaret Bakanlıklarından alarak bünyesinde toplamıştır. Bu bağlamda Bakanlıkta bir genel sekreterlik oluşturulmuştur. Bu sekreterlik Amerika'ya yönelik politikaların belirlenmesinde etkili olmuştur.⁹²

c) 1960-1980 Dönemi: Her ne kadar bürokraside tasfiyelerin yaşandığı bir dönem olsa da Dışişleri Bakanlığı tasfiyelerden muaf tutulmuştur. 1960' ta çıkarılan bir maddeyle Maliye ve Ticaret bakanlığı iade edilmiş, dış politikanın yürütülmesi bakımından bakanlığın yetki alanı ekonomik ve siyasal konularla sınırlandırılmıştır.⁹³ Bu dönemde Hariciye Vekaleti olarak geçen isim Dışişleri Bakanlığı olarak değiştirilmiştir.⁹⁴

d) 1980-2000 Dönemi: Bu zaman dilimi Özal'ın bakanlık ve dış politika üzerinde etkisinin hissedildiği dönem olmuştur. Bu etki, bakanlığın yetkilerinin sınırlandırılması ve dış gelişmelerde devre dışı bırakılması şeklinde olmuştur. Özal dış politikada bakanlıkla kurumsal çalışma yerine danışmanlarıyla beraber hareket etmiş, kişisel ilişkiler üzerinden dış politikayı yürütmüştür. Özal'ın bu uygulamaları arasında Yunanistan'a karşı tek taraflı olarak vizelerin kaldırılması ve Barış Suyu projesinin geliştirilmesi olarak sayılabilir.⁹⁵

Günümüzde ise Dışişleri Bakanlığı küresel çapta etkinliğini gittikçe artırmaktadır. Afrika ve dünyanın başka yerlerinde diplomatik ilişkilerin artmasıyla

⁹⁰ GİRGIN, Kemal, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz*, TTK Yayınları, Ankara, 1994, s. 117

⁹¹ ŞİMŞİR, Bilal, *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 24

⁹² GÜNVER, Semih, *Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s. 103-105

⁹³ FIRAT, Melek, *1960- 71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997, s. 50-51

⁹⁴ ORAN, Baskın, *"TDP' nin Uygulanması"*, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I: 1919-1980*, der. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 78

⁹⁵ ORAN, *"TDP' nin Uygulanması"*, s. 83

birlikte yeni konsolosluklar ve elçilikler açılmıştır. Bu bağlamda Dışişleri Bakanlığı'nın bütçesi gittikçe artmıştır. Aşağıda verilen tabloda bakanlığın bütçesinin yıl yıl artışı gözlemlenecektir.

Tablo 1. 2: Dışişleri Bakanlığı'nın son üç yıldaki bütçesi⁹⁶

	2016 (TL)	2017 (TL)	2018 (TL)
Personel Giderleri	855.230.000	991.461.000	1.131.456.000
SGK Primi Giderleri	71.818.000	81.988.000	90.222.000
Mal ve Hizmet Alım Giderleri	482.863.000	484.995.000	509.922.000
Cari Transferler	830.821.000	870.577.000	944.156.000
Sermaye giderleri	498.250.000	534.124.000	634.124.000
Borç Verme	500.000	500.000	500.000
TOPLAM	2.739.482.000	2.963.645.000	3.310.380.000

1.7. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA REALİZM

Realizm, uluslararası ilişkilerde güç ve menfaatleri ön planda tutan bir dış politika yaklaşımıdır. Bu anlayışın temel prensiplerine göre; insan tabiatı gereği özünde bencil, güç ve iktidar hırsıyla hareket eden, öncelikli olarak menfaatlerini düşünen canlılar olarak tanımlanır. Uluslar da tıpkı bireyler gibi menfaatleri icabı hareket eden sistemlerdir. Ulusların çıkar mücadelelerinde caydırıcı seçenek güçtür. Bu aynı zamanda Realizm ya da diğer adıyla siyasal gerçekliğin temel varsayımıdır.⁹⁷

İlk olarak II. Dünya savaşından sonra ortaya çıkan ve I. Dünya savaşının başarısız politikalarına bir tepki olarak popülerlik kazanan Realizm, 1940-1970 yılları arasında, uluslararası politika alanındaki çalışmaların ağırlık noktasını oluşturmuştur.⁹⁸ Realizm, düşmanı olan bir devletin güçlenmesini seyretmektense onu

⁹⁶Dışişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu 2018 Yılı*, , Ankara, Temmuz 2018, s. 3

⁹⁷ARI, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Kuramları- I*, TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2645, s. 3

⁹⁸VARLIK, Ali Bilgin, DEMİR, Sertif, "Realist ve Liberalist Teorilerde Güç Anlayışı", *Uluslararası İlişkilerde Teorik Yaklaşımlar*, Beta Yayınları, İstanbul, 2013, s. 71-72

savaşla dizginlemeyi meşru saymaktadır. Ayrıca realistlere göre bir devlet adamı ülkesinin çıkarları için çoğu zaman ahlaki ilkelere uymak zorunda değildir. Zira devlet adamı ülke çıkarlarını gözetmek ve dış tehditlere karşı ne olursa olsun ülkesini savunmak zorundadır. Çünkü merkezi otoritenin olmadığı bir küresel olayda sonucu belirleyen her zaman devletin gücü olmaktadır.⁹⁹

Realizm, birden fazla devletin dış politikasında olduğu gibi Türk dış politikası için de, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren bir rehber niteliğindedir. Türk dış politika karar alıcıları belki reelpolitik teorisinin varlığından bile haberdar olmadan onun temel prensiplerini uygulamışlardır. Zira Realizm, “devlet merkezli bir teoridir” ve ülkelerin uluslararası siyasette güç, çıkar, prestij ve emperyalist politikaları açıklamak için prensipler ve tavsiyeler sunar. Bu argumanları Türk dış politikasında görmek şaşırtıcı olmamıştır. Çünkü Türkiye’nin dış siyasetine klavuzluk eden ana ilke “devlet merkezliktir.” Devletin kuruluşundan itibaren iktidara gelen hükümetlerin, bürokratların ve aydınların çoğu Türk dış politikasını devlet penceresinden bakarak anlamaya çalışmış ve buna uygun pozisyonlar almışlardır.¹⁰⁰

Realist teorisinin ilkelerinden bir diğeri ise güçtür ve güç, ordu üzerinden tanımlanmaktadır. Askeri güç, muhtemel düşmanlar tarafından gerçekleştirilebilecek her türlü müdahaleye karşı teyakkuz halinde olma durumudur. Zira I. Dünya savaşından sonra Anadolu topraklarının işgale uğraması ve işgale uğrayan bölgelerde Kürt, Ermeni ve Yunan devletlerinin kurulması planları, Türk dış politikasının dünyaya ve komşularına bakışını etkilemiş, “Türkün Türk’ten başka dostu yoktur” sözü Türk dış politikasında belirleyici rol oynamıştır.¹⁰¹

⁹⁹ ARI, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2004, s. 164-165

¹⁰⁰ GÖZEN, İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe, s. 104

¹⁰¹ GÖZEN, İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe, s. 105

İKİNCİ BÖLÜM

DÖNEMLER İTİBARIYLA TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE TEMEL İLKELERİ

2.1. Atatürk Dönemi Dış politika

2.1.1. 1923-1930 Dönemi: Statükoculuk

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihinden 1930 yılına kadar Türk dış politikasının temel ilkesi “ Yurtta Sulh Cihanda Sulh” anlayışıdır. Bu sözün uluslararası ilişkiler dilinde karşılığı “Statükoculuktur”. Statükoculuğun bir diğer anlamı ise anti-revizyonizmdir. Anti-revizyonizm; mevcut durumu bozmama, koruma ve sürdürme politikasıdır.¹⁰² Revizyonizmin manası, Birinci Dünya Savaşını sona erdiren antlaşmaları kabul etmemek, reddetmektir. Ancak burada farklı bir durum ortaya çıkıyor ki, Türkiye, Milli Mücadele döneminde, Avrupa'daki ilk revizyonist ülke tavrını sergilemiştir. Çünkü silaha sarılan ilk ülke Türkiye olmuştur. Fakat Cumhuriyet kurulduktan sonra revizyonist olan diğer Avrupa ülkelerinin aksine mevcut durumunu sağlamlaştırmak gerektiğine inanmış ve mutlak bir statükoculuk (anti- revizyonizm) politikası izlemiştir.¹⁰³

Türkiye Lozan Antlaşmasından sonra bağımsızlığına sınırlama getirecek her türlü uluslararası bağlardan uzak durmuş, barışçı bir politika doğrultusunda komşularıyla iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Bu dönemde Atatürk' ün yön verdiği dış politika ülkenin çıkarlarına dayalı milli bir siyaset anlayışında yürütülmüştür. Uluslararası arenada meydana gelen gelişmeler milli menfaat ve milli siyaset doğrultusunda değerlendirilmiş, Lozan'dan kalma sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. Milli siyaset, Misak-ı Milli, bağımsızlık, uluslararası hukuka saygı, Yurtta sulh dünyada sulh esaslarına göre belirlenmiştir. Gerçekçi, akılcı ve bilimsel

¹⁰² ORAN, Baskın, “Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 51, S. 1, Ocak- Aralık 1996, s. 355

¹⁰³ ORAN, “Türk Dış Politikası: Temel İlkeler...” s. 355

ilkeler sayesinde hayalci politikalardan uzak durulmuştur.¹⁰⁴ Bu bağlamda M. Kemal, Panislamizm ve Panturanizm politikalarının Türkiye'nin gerçekleriyle uyuşmadığını ve hayalci amaçlar taşıdığını dile getirmiş:

“Büyük ve hayali şeyleri yapmadan, yapmış gibi görünmek yüzünden, dünyanın düşmanlığını, kötü niyetini, kinini bu milletin ve memleketin üzerine çektik... Biz böyle yapmadığımız, yapamadığımız kavramlar üzerinden konuşarak düşmanlarımızın sayısını ve üzerimize olan baskısını arttırmaktan ise meşru duruma, dönemim...”¹⁰⁵

Bu dönemde "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" cümlesi, Atatürk Türk dış politikasında bir slogan olmuştur. Bu slogan aslında şu manaya gelmekteydi: Ülkede ekonomik, ideolojik ve siyasal bakımından Batıcı bir düzen kurduk ve bu tartışma mevzuu olmaktan çıksın. Uluslararası alanda ise bağımsızlıktan başka isteğimiz yoktur. Başka ülkelerin sınırlarına müdahale gibi bir hedefimiz olmadığı gibi başka devletlerinde ülkemize yönelik emelleri olmasa sulh içinde yaşayacağız demektir.¹⁰⁶ Bu kapsamda Atatürk ‘ün “Ben harpçi olamam. Çünkü harbin acıklı hallerini herkesten daha iyi bilirim.”¹⁰⁷ Sözü barışçı bir siyaset izleyeceğinin temel unsuru olmuştur. Uluslararası düzeyde, 1929 yılında Briand-Kellogg Paktı ve Litvinoff Protokolü'ne katılarak barışçı politikalara destek vermesi, dönemin dış politika ilkesinin somut bir neticesi olmuştur.¹⁰⁸

2.1.2. 1930-1938 Dönemi: Çok Yönlülük

Bu dönem Atatürk'ün, 1930 yılından ölümüne kadar izlediği dış politika dönemini kapsar. Atatürk 1930-1938 yılları arasında dış politikada Statükoculuk ilkesini yavaş yavaş terk ederek gelişen küresel olaylar doğrultusunda, güç dengesi prensibine dayalı olarak çok yönlü bir siyaset izlemiştir.

Bu dönemde Türk dış politikasında önemli değişimler yaşanmış, Batılı devletler ile Lozan antlaşmasından kaynaklanan sorunlar büyük oranda halledilmiş, Türkiye bölgesinde dünyada barışa katkıda bulunan ikili ve çok uluslu oluşumların içinde yer alan, uluslararası oluşumlara üye olan aktif ve çok yönlü bir politika

¹⁰⁴ SANDIKLI, Atilla, *Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi: Hedefler ve Prensipler*, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2014, s. 67

¹⁰⁵ SANDIKLI, Atilla, *Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi*, s. 126.

¹⁰⁶ ORAN, Baskın *Türk Dış Politikası C. I: 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 47

¹⁰⁷ SANDIKLI, Atilla, *Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi*, s. 166

¹⁰⁸ KAYA, Emirhan, *Dış Politikada Değişim: AKP Dönemi Türk Dış Politikası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2015, s. 38

izlemiştir. Çok yönlü politikalar ekseninde Balkanlarda barışa katkı sağlamak amacıyla, 15 Aralık 1925' te Arnavutluk'la, 18 Ekim 1925' te Bulgaristan'la, 25 Ekim 1925' te de Yugoslavya ile yaptığı dostluk antlaşmaları imzalamış ve 9 Şubat 1934 tarihinde Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya' da oluşan Balkan Antatı'nı imzalamıştır.¹⁰⁹

1930-1938 yılları arasında izlenen çok yönlü politikanın temelinde, koşullar gerektirdiğinde, çıkarların bir noktada birleştiği devletlerle, ittifaklar oluşturarak gücünü artırmak, uluslararası düzeyde sorunların çözümünde katkıda bulunmak yatmaktadır.¹¹⁰ Bu bağlamda 18 Temmuz 1932' de Milletler Cemiyetine üye olmuş,¹¹¹ İtalya'nın Akdeniz'deki yayılcı politikalarına ve tehlikesine karşı, 1934 yılında Balkan Antantını ve 1937 yılında da Sadabat Paktı'nı imzalamıştır.¹¹²

2.2. İnönü Dönemi Dış Politika (1938-1950) : Aktif Tarafsızlık, Dengencilik

İsmet İnönü'nün, Atatürk'ün ölümü ile Cumhurbaşkanlığını devralıp, 1950 yılına kadar devam ettirdiği yılları kapsayan dönemdir. Cumhurbaşkanı seçildiği dönemde Avrupa'da bir savaşın ayak sesleri duyulmaya başlanmıştır. Nitekim İnönü, göreve başladıktan bir süre sonra 2. Dünya Savaşı gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle İsmet İnönü dönemi, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en kırılgan yıllarını ifade eder. İkinci Dünya Savaşı yılları, yüzyıla yakın devam eden Türk modernleşmesinin inkıta uğraması ya da Türkiye'nin eksen değiştirmesinin muhtemel olduğu, iç ve dış politikada kararsızlıkların yaşandığı bir dönemi kapsar.¹¹³

Lozan Antlaşmasıyla Türk dış politikasının temeline yerleşen statükoculuğun sürdürülmesi, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşına girme tehlikesiyle

¹⁰⁹ DİNÇ, Sait, "Atatürk Döneminde (1920-1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok Uluslu İlişkiler" *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, 03.07.2008, s. 16-17

¹¹⁰ ÇAĞLAR, Günay, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri", *AÜ. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 15, Erzurum, 2000, s. 319

¹¹¹ EROL, Mehmet Seyfettin, OZAN, Emre, "Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim", *Gazi Genç Bakış Dergisi*, Yaz 2011, C. 4, S. 8, s. 28

¹¹² MENEMENCİOĞLU, Turgay, "Atatürk'ün Dış Politikası ve Bunun İkinci Dünya Savaşı Uygulaması", *Journal of Political Sciences*, 2011, S. 1, s. 206

¹¹³ SEYDİ, Süleyman, "İnönü Dönemi (1938-1950) Türk Dış Politikası", *Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi-1*, ed. Mustafa Bıyıklı, Bilimevi Basım Yayın, İstanbul, 2015, s. 535

karşı karşıya kalması sonucu, devam ettirilemez bir duruma gelmiştir. Bu yıllarda Türk dış politika anlayışına yeni bir ilke dahil olmuştur: ‘Aktif Tarafsızlık’.¹¹⁴ Aktif Tarafsızlık ilkesinin Türk dış politikasındaki karşılığı; İkinci Dünya Savaşında, herhangi bir tarafın yanında savaşa girmeme durumunu ifade ederken, uluslararası alandaki uygulanması ise savaşa katılmamak adına savaşan devletlerle yapılan ittifak ve antlaşmalarla uluslararası siyaseti dengede tutma çabası olarak görülmüştür. Bu ilke, Türkiye’nin dış politikada gelgitler yaşamasına ve çelişkiler barındırmasına sebep olduğu gibi, yapılan ittifak ve pazarlıklarda öngördüğü davranışları ve sorumlulukları yerine getirmemesiyle sonuçlanmıştır. Örneğin, herhangi bir tarafın saldırıya uğraması sebebiyle diğer ülkenin yardım etmesini içeren antlaşmaları imzalayan Türkiye, bunlarla kendi sınır güvenliğini sağlamaya çalışırken, antlaşmaya vardığı taraf işgal edilince savaşa katılmamak ve toprak kaybetmemek adına 19 Ekim 1939 yılında Fransa ve İngiltere ile imzaladığı Üçlü İttifak Antlaşmasının hüküm ve sorumluluklarını yerine getirmemiştir.¹¹⁵ Aktif Tarafsızlık ilkesi doğrultusunda savaşa dahil olmayan Türkiye, gidişatın Almanya’nın kaybedeceğini göstermesi üzerine, Almanya’ya savaş ilan etmiş, böylece yeni dünya düzeninde yer almayı amaçlamıştır. Nitekim İnönü bir demecinde:

“kendi emniyetimiz ve müşterek sulh ve emniyet idealini takviye edecek taahhütlerden çekinmeyeceğiz. Komşularımıza gelecek tehlikeleri, bir adım sonra bize gelecek gibi önlemek için iktidarımızda olan tedbirleri alacağız.”¹¹⁶

diyerek Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşında dış siyasetinin nasıl olacağına dair emareler vermiştir. Bu kapsamda 19 Ekim 1939 tarihinde Türkiye, İngiltere ve Fransa ile Üçlü İttifak Antlaşması imzalamıştır. Türkiye’nin ittifaka girmesinin temel sebebi, Fransa’nın bir Alman saldırısına karşı uzun süre direnip onları meşgul edeceği ve sonunda yıpratacağı, ayrıca İtalyan donanmasının Akdeniz’ e inmesini engelleyeceği öngörüsüne dayanmaktaydı. Ancak Fransa’nın erken yenilgiye uğraması Türkiye’yi müşkül bir duruma sokmuş, İtalya 10 Haziran 1940’ ta savaşa girerek Akdeniz’e inmesine sebep olmuştur. Bu durumda antlaşma gereği

¹¹⁴ TAMKOÇ, Metin, “Turkey’s Quest For Security Through Defensive Alliances”, *Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı*, 1961, C. 2, s. 1-39

¹¹⁵ BALCI, Ali, *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, Eylül 2013, s. 56

¹¹⁶ MERAM, Ali Kemal, *İsmet İnönü ve İkinci Cihan Harbi*, Ahmet Saitoğlu Kitabevi, İstanbul, 1945, s. 42

Türkiye'nin müttefiklerine yardım etmesi gerekmiştir.¹¹⁷ Türk Hükümeti, Fransa'nın çöküşünü, Sovyetler Birliğinin belirsiz tutumunu ve askeri hazırlığının yetersizliğini belirtmiş, Üçlü İttifaka ekli 2 numaralı Protokolü (Sovyet çekincesi) ileri sürerek savaşa katılmayacağını, Fransa ve İngiltere'ye bildirmiştir.¹¹⁸ Ancak İngiltere, Türkiye'yi savaşa sokmakta kararlıydı. Bu sebeple 31 Ocak 1941' de İngiliz Başbakan Churchill, İsmet İnönü'ye bir mesaj göndererek Türkiye'nin savaşa girmesini istemiş, ancak yanıt olarak Türkiye'nin henüz hazır olmadığı bildirilmiştir.¹¹⁹ Bu doğrultuda toplanan Tahran ve 3-4 Aralık 1943 Kahire Konferanslarında Türkiye çekincelerini dile getirmiş ve prensipte savaşa girmeyi kabul etmiştir.¹²⁰

Bu arada Almanların Balkanlara sarkması sonucu 17 Şubat 1941' te Bulgaristan ile Türkiye, Ankara'da bir saldırmazlık demeci yayımlamıştır. Akabinde 18 Haziran 1941 tarihinde ise Türk- Alman Saldırmazlık Paktı, Ankara'da Dışişleri Bakanı Saraçoğlu ile Alman Büyükelçi Von Papen tarafından imzalanmıştır.¹²¹

12-25 Ocak 1943' te ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill'in katıldığı Kazablanka Konferansı' nda, Türkiye'yi savaşa sokmak için ikna işinin İngiltere'ye bırakıldığı sonucu çıkmış ayrıca bu noktada Türkiye'ye Kiralama ve Ödünç Verme Anlaşması uyarınca malzeme yardımı yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak Türk yetkililer bu yardımların İngiltere'nin diğer müttefiki olan Rusya'ya karşı Türkiye'yi zayıf bırakmak nedeniyle verilmiş bir karar olduğunu belirtip yardımları reddettiklerini bildirmişlerdir.¹²² 30-31 Ocak 1943' te Winston Churchill, İnönü ile Adana Görüşmelerini gerçekleştirmiş ama bir sonuç elde edememiştir.¹²³

Fuat Keyman' ın da ifadesiyle, Türkiye, Cumhuriyetin erken döneminde 'Aktif Tarafsızlık' olarak ta adlandırılabilir, barışa aktif bir şekilde destek veren

¹¹⁷ HALE, William, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Mozaik Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 76-78

¹¹⁸ SOYSAL, İsmail, *Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Klavuz (1919-1993)*, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul, 1993, s. 54-55

¹¹⁹ SOYSAL, Türk Dış Politikası İncelemeleri, s. 58

¹²⁰ OTAÇ, Tuğrul, "İkinci Dünya Savaşında Müttefik Konferansları ve Türkiye için Önemi", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Ocak 2019, s. 97-126

¹²¹ SOYSAL, Türk Dış Politikası İncelemeleri, s. 56-57

¹²² WEİSBAND, Edward, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası II*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Temmuz 2000, s. 15-19

¹²³ WEİSBAND, İkinci Dünya Savaşı, s. 40

ancak uluslararası sistemde cereyan eden siyasi mücadelelere taraf olmayan bir siyaset izlediği görülmüştür.¹²⁴Türkiye, İnönü döneminde dış politika stratejisini “büyük ülkelerden hiçbirini karşısına almama” temeli üzerine kurmuştur.¹²⁵Bu bağlam da ülkeleri birbirine karşı denge unsuru olarak kullanmış, sınırlarının güvenliğini sağlamak için yoğun çaba sarf etmiştir.

2.3. Menderes Dönemi Dış Politika (1950-1960) : Aktif Amerikancılık

1950’ li yıllarda Türk dış politikasına hakim olan temel ilke, Batıcılık olarak ta adlandırabileceğimiz Aktif Amerikancılık olmuştur. 1952’ de NATO’ya katılan Türkiye, ulusal çıkarlarını Batı’yla, özel olarak ta Amerikan çıkarlarıyla özdeş görmüştür. Bu dönemde iktidar olan Menderes Hükümeti, Türkiye’nin çıkarlarına hizmet etmenin en iyi yolunun, ABD’nin dikte ettiği siyaseti aynen uygulamakla mümkün olabileceğine inanmıştır.¹²⁶Dolayısıyla Türkiye’nin takip ettiği dış politika uygulamaları ABD ile hiçbir çelişki oluşturmadığı gibi NATO’daki askeri antlaşmalarla birlikte, bu bölgedeki Amerika’nın ileri karakoluna dönüşmüştür. 17-25 Ocak 1954 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın, ABD’ye yaptığı resmi bir ziyarette verdiği bir demeçte, ‘’manevi bir kuvvet basamağını manevi bir müdafaa tabyasına, bir ileri karakolu bir cephe hattına inkılap ettirmektedir.’’ diyerek Amerika’nın yaptığı askeri yardımların önemine işaret etmiştir.¹²⁷

Türkiye’nin Kore’ye asker gönderdikten sonra NATO’ya dahil olması, Türk-Amerikan ilişkilerinin tamamlayıcı ögesi olmuştur. 12 Mart 1947’ de Başkan Truman’ın, Sovyet Rusya’nın Türkiye üzerindeki komünizm tehdidine karşı Truman Doktrini’ ni açıklaması ve askeri yardımda bulunması, 5 Haziran 1947’ de Dışişleri Bakanı Marshall’ın, Marshall Planı kapsamında yardım etmesiyle gelişmeye başlayan ABD-Türkiye ilişkileri, 18 Şubat 1952’ de Türkiye’nin NATO’ya katılmasıyla kuramsal ve yapısal bir durum kazanmıştır. NATO üyeliği iki ülke ilişkilerini güçlendirirken, Türkiye’nin NATO içindeki konumunun güçlenerek

¹²⁴ KEYMAN, Fuat, “Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Uygulama Yöntemleri”, *Türk Dış Politikası (1919-2008)*, der. Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara 2008, s. 157

¹²⁵ ÇEÇEN, Anıl, *Kemalizm*, Cumhuriyet Kitapları, 4. Baskı, İstanbul, 2002, s. 164

¹²⁶ AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996, s. 396

¹²⁷ BAYAR, Celal, *Celal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri: Dış Politika (1933-1955)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999, s. 99

pekişmesine destek olmuştur. Böylece günümüze kadar ABD-NATO-Türkiye üçlüsü Türkiye'nin iç ve dış politikasının şekillenmesinde kilit noktalardan biri haline gelmiştir.¹²⁸

ABD' nin teşvikiyle 24 Şubat 1955 tarihinde kurulan Bağdat Paktı, Türkiye'yi Ortadoğu' da daha fazla söz sahibi yapmıştır. Bağdat Paktı'nda Türkiye'ye biçilen rol Sovyet Rusya tehdidine karşı Arap devletleri Pakta dahil etmek olmuştur. Ancak Irak dışında hiçbir Arap ülkesi katılmamıştır. 1958 yılında Irak'ta darbe olduktan sonra Bağdat Paktı CENTO'ya (Central Treaty Organisation-Merkezi İşbirliği Teşkilatı) dönüşmüştür.¹²⁹ 29 Ekim-3 Aralık 1956' da yaşanan Süveyş bunalımından sonra, İngiltere'nin Ortadoğu'da azalan etkisine karşın Sovyet Rusya'nın Arap dünyasında saygınlığı artmış, Ortadoğu'da ki prestiji çoğalmıştır. Bunu dengelemek isteyen ABD, 5-9 Ocak 1957 tarihinde Eisenhower Doktrini kapsamında Türkiye'yle yardım antlaşması imzalamıştır.¹³⁰

Nitekim Adnan Menderes'in Meclise sunduğu parti programında, dış politika şöyle ifade edilmiştir:

“...dış siyasetimiz hakkında fazla bir şey söylemeye ve Birleşmiş Milletler idealine olan samimî bağlılığımızı tekrara lüzum görmüyoruz. Ananevi İngiliz ve Fransız ittifakına ve Birleşik Amerika ile en sıkı dostluk ve işbirliğine ! dayanan dostluklarına daima sadık kalan, uzak yakın ve büyük küçük bütün milletlerin istiklâl ve toprak bütünlüklerine her zaman hürmetkar olan dış siyasetimizin sulhcü mahiyeti bütün dünyaca malûmdur...büyük dostumuz Birleşik Amerika ile ve büyük müttefiklerimiz İngiltere ve Fransa ile siyasi, iktisadi, kültürel münasebetlerimizi, samimiyet ve anlayış havası içinde her gün daha kuvvetlendirmek en büyük emelimizdir.”¹³¹

Bu sözlerle Türk dış politikasının iyice Batı eksenine kaydığını ki özellikle Amerikancı bir tutum aldığını göstermiştir. Bu konuşma döneme damga vuran aktif Amerikancılık ilkesinin önemli bir somut göstergesi olmuştur.

2.4. 1960-1980 Dönemi Dış Politika: Çok Yönlülük

Çok taraflılık veya Çok Yönlülük kavramsal olarak Robert Keohane tarafından birden fazla devlet arasında uluslararası politikanın koordinasyon pratiği

¹²⁸ GÖZEN, İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe, s. 163

¹²⁹ SEYDİ, Süleyman, “Demokrat Parti'nin Dış Politikada Alternatif Arayışı (1957-1960)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012/2, S. 14, s. 3

¹³⁰ GÖNLÜBOL, Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası C. I (1919-1973)*, AÜ SBF Yayınları 558, 6. Baskı, 1987, s. 287-288

¹³¹ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 1. Cilt, 3. Birleşim, 29.05.1950, s. 31

olarak tanımlanmış, John G. Ruggie ise Çok Yönlülüğü belli ilkeler doğrultusunda devletlerarası ilişkileri düzenleyen kuramsal bir yapı olarak tanımlamıştır. Genel olarak uluslararası ilişkiler dilinde ise Çok Taraflılık, ‘birden fazlanın’ uluslararası yönetişimi olarak ifade edilmiştir. Ana mantığı güçlünün güçsüz üzerinde baskı kurduğu ve bu doğrultuda uluslararası gerilimi tırmandıran iki taraflı ve dışlayıcı uygulamalara karşı çıkmasıdır.¹³²

Türk dış politikasında Çok Taraflılık ilkesine yönelimin birden fazla sebebi olmuştur. Uluslararası sistemde soğuk savaşın ardından yumuşama dönemine giriliyor olması, ikili ilişkilerde yaşanan problemler, Kıbrıs meselesi, ABD’nin yardım politikalarındaki değişiklikler, ABD’nin Sovyet Rusya ile yaşadığı Küba füze krizi ve krom ticaretindeki yaşanan sorunlar bu sebepler arasında olarak gösterilebilir.

Bu doğrultuda yaşanan ilk gelişme Kıbrıs meselesi olmuştur. Kıbrıs’ ta iki taraf arasında gerilimin tırmandığı bir dönemde Türkiye, 7 Haziran 1964’ te Kıbrıs’a bir Harekat düzenlenmeye karar vermiştir. Bu sırada, 5 Haziran 1964 tarihinde ABD Başkanı Johnson, Başbakan İnönü’ye bir mektup yollamıştır. Johnson söz konusu mektupta, Türkiye’nin garanti antlaşmasını tam işletmeden adaya müdahale edemeyeceğini, olacak bir müdahalede, Türkiye’nin NATO (ABD) silahlarını kullanamayacağını, bir Rus müdahalesi olursa şayet Türkiye’nin savunulması yükümlülüğünün tartışma konusu olabileceğini belirtmiştir. Hiç şüphesiz bu mektup Türk- Amerikan ilişkilerinde derin bir kriz yaratmıştır.¹³³

Kıbrıs meselesinde yaşanan bir diğer gelişme ise Türkiye’nin Amerika’dan aldığı yardımları arttırma talebinin olumsuz karşılanmasıdır. Türkiye, Vaşington’ dan 400 milyon dolarlık bir yardım talebinde bulunmuştur. ABD Başkan yardımcısının Eylül 1962’ de yaptığı Türkiye ziyaretinden sonra yardım miktarında biraz artış olsa da bu Ankara’nın beklentilerini karşılamamıştır. 31 Temmuz 1961 tarihinde OECD çerçevesinde kurulan yardım konsorsiyumun da etkisiyle Amerikan yardımlarında önemli bir düşüş yaşanması, Türk-Amerikan ilişkilerinde güven bunalımına neden

¹³² KAHLER, Miles, “Multilateralism With Small and Large Numbers”, *International Organization*, Summer 1992, Vol. 46, No. 3, s. 681

¹³³ ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkim Yayınevi, İstanbul, Nisan 2012, s. 941-942

olmuştur.¹³⁴Türkiye'nin ABD ile ilişkilerini sorgulamaya sebep olan ve Türkiye'yi dış politikada Çok Yönlülük anlayışına yönelten ana olay ise Küba Füze krizi olmuştur. Sovyetler Birliği'nin Küba'ya Nükleer Füze konuşlandırması Amerika'yı rahatsız etmiş, buna karşılık Rus lider Kruşçev Türkiye'deki Jüpiter füzelerini hatırlatmıştır. Sovyet Rusya'nın karşılıklı olarak füzelerin kaldırılması teklifi ABD tarafından kabul görmüştür. Bu gelişme Türk yetkililerde, Amerika'nın kendi çıkarları ve güvenliği konusunda Türkiye'yi SSCB karşısında yalnız bırakabileceği düşüncesine itmiştir. Böylece Türkiye'nin ülke güvenliğini tek başına bir güce endekslemenin sorunlu bir dış politika stratejisi olduğu düşüncesi karşılık bulmaya başlamıştır.¹³⁵

Nitekim Başbakan Süleyman Demirel, Mecliste Adalet Partisi'nin Parti Programını Okurken Dış Politika konusunda,

“Türkiye'nin muhtelif bölgesel anlaşmalara dâhil olması, dış siyasetinde zümreci bir görüşle hareket edeceği mânasına gelemez. Son yıllarda vukubulan milletlerarası gelişmelerin mütebariz vasfı, mahiyeti ne olursa olsun münhasır blok mefhumunun dünya realitelerine uygun düşmediğinin anlaşılmasıdır. Bir ittifaka veya bir ideolojiye bağlı olmak, başka bir ittifaka veya ideolojiye mensubolan veya bugün ekseriyeti teşkil eden tarafsız memleketlerle münasebetlerin geliştirilmesine mâni değildir. Bilâkis, bütün memleketler arasında münasebetlerin ve işbirliğinin artması, gerginliğin azalmasına ve barışı takviye edecek karşılıklı bir itimat havasının doğmasına yardım etmektedir. Bu zihniyetle, Türkiye'nin bütün devletlerle âzami ölçüde ilişkilerini artırmasının her bakımdan faydalı olacağına inanmaktayız ve bu inanç bu alandaki icraatımızda bize rehber olacaktır.”¹³⁶

diyerek yeni bir dış politika izleneceğini belirtmiştir. Türkiye, Uluslararası alanda yaşadığı olaylar doğrultusunda yeni bir vizyon belirtmiş, Batı sistemi içerisinde ama Çok Yönlü bir dış politika uygulayacağını beyan etmiştir.

Dış siyasette bütün bu gelişmeler yaşanırken iç politikada da bu dönemde Askeri darbe ve muhtıralar döneme damgasını vurmuştur. Hiç şüphesiz yaşanan askeri darbeler, verilen muhtıralar Askeri, devlet bürokrasisi içinde etkin ve hakim bir konuma getirmiştir.

27 Mayıs 1960 Darbesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşamış olduğu ilk Askeri Müdahale ve Darbe olmuştur. Darbe sonucunda, Demokrat Parti lideri Adnan

¹³⁴ BABA, Gürol, KARAGÜL, Soner, “Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi ve 1 Mart Tezkeresi”, *EUL Journal of Social Sciences (III:1) LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi* June 2012, s. 24

¹³⁵ GERGER, Haluk. *Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası*, Yordam Kitap, İstanbul, Eylül 2012, s. 109-111

¹³⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 5. Toplantı Yılı, C. 31, 3. Birleşim, 3. 11. 1965, s. 36

Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmişlerdir. Ancak Türk demokrasisi açısından en tahrip edici sonucu Askeri Darbe geleneğinin tesis edilmiş olmasıdır. Ocak 1961 tarihinde yayınlanan, TSK İç Hizmet Kanunu, 35. Maddesiyle darbeler meşrulaştırılmış ve suç kapsamından çıkarılmıştır.¹³⁷ 27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980 arası dönem, diğer bir ifadeyle iki darbe arası yirmi yıllık süre, Türk Demokrasi ve Siyaset Tarihi açısından en hareketli ve istikrarsız bir dönemi kapsamaktadır. Bunun en önemli sebebi 1960 darbesinin Askeri Müdahaleleri kronik bir duruma getirmesidir. Bu dönemim tek istikrarlı durumu Süleyman Demirel'in Genel Başkanlığındaki Adalet Partisinin 1965-1971 yılları arasındaki tek parti iktidarındır.¹³⁸

2.5. 1983-2000 Dönemi Dış Politika: Neo-Liberalizm, Neo-Osmanlılık

Bu dönem ilkesel ve ideolojik inançların yerini icraata dönük pragmatik anlayışa bıraktığı, iş bitiricilik, yenilikçilik, uzlaşma gibi kavramların siyasette ön plana çıktığı bir süreç olmuştur. Geçmişte yaşanan sıkıntıları aşmak için ekonomiye verilen öncelik bu dönemde, devlet ideolojisi haline gelmiştir. İcraata yönelik pragmatik bir yaklaşım olan bu Neo-liberal dil, 1980' lerle birlikte Türkiye'de siyasete hakim olmaya başlamıştır. Türk dış politikasına en önemli tesiri ise 1960' lı yıllardaki Çok Boyutluluk siyasetinin devam ettirilmesiyle olmuştur. Ancak 1960' larda uygulanan Çok Boyutluluk ilkesi, Türkiye'yi dünya siyasetinde yalnızlıktan kurtarmak ve Türkiye'nin dış ticaret açığını azaltmak gibi farklı amaçlara yönelik iken, 1980' lerdeki Çok Boyutluluk anlayışı ise devletin yeni ekonomi mantığının şekillenmesine sebep olmuştur.¹³⁹ Nitekim Döneme damgasını vuran Turgut Özal'ın Süleyman Demirel'e yazdığı bir mektupta,

“Türkiye'nin dış politikasının iktisadi kalkınmasının istikametini getirilmesi zarureti vardır. Son 15 senedir, Türkiye'nin önüne bir Kıbrıs meselesi çıkartılmış ve bütün dış politikamız maalesef bu meseleye göre ayarlanmıştır. Bu hazin bir durumdur. Bu meselenin artık hariciyemizi meşgul eden bir mesele olmaktan çıkartılması lazımdır. Dikkatlerimizi hızla değişen dünyaya çevirmeli ve bu değişikliklerden Türkiye yararına nasıl istifade edeceğimizi

¹³⁷ KÖSEBALABAN, Hasan, *Türk Dış Politikası İslam, Milliyetçilik ve Küreselleşme*, çev. Hüsamettin İnanç, Bigbang Yayınları, Nisan 2014, s. 182- 183

¹³⁸ KÖSEBALABAN, Türk Dış Politikası, s. 179

¹³⁹ BALCI, Türk Dış Politikası, s. 157

araştırmalıyız.”¹⁴⁰

diyerek dış politika hakkında bir analiz yapmış, bundan sonra Türkiye'nin izlemesi gereken dış politika hakkında düşüncelerini belirtmiştir.

Askeri darbeden sonra 6 Kasım 1983' te yapılan genel seçimlerde, Turgut Özal'ın Genel Başkanlığını yaptığı Anavatan Partisi (ANAP) iktidar olmuştur.¹⁴¹ Özal, hedefleri doğrultusunda yurt içinde ve uluslararası alanda, liberal eğilimli bir hükûmet kurmaya muvaffakiyet göstermiştir. Ekonomik alanda ülke tarihinin en önemli siyasal liberalleşme reformlarına imza atmıştır. Soğuk Savaş'ın bitimi ve sonrasında şekillenecek sosyo-politik ve ekonomik iklimi öngörebilen nâdir liderlerden biri olan Özal, ülkeyi yeni uluslararası sisteme hazırlamayı kendine en büyük misyon edinmiştir. Bu dönemde ekonomi ortalama % 5.2 büyümüş, 1983 yılında 205 milyar dolar olan gayri safi milli hasıla, 1991' de 308 milyar dolara çıkmıştır.¹⁴²

Öte yandan 1980' li yılların ortalarında PKK terör örgütünün ortaya çıkması, Türk dış politikasında güvenlik kaygılarının hakim olmasına sebep olmuştur. Bu güvenlik endişeleri Türkiye'nin komşularıyla olan ilişkilerini önemli ölçüde etkilemiştir. 15 Ağustos 1984 tarihinden itibaren Türkiye'nin Güneydoğusunda bir Kürt devleti kurmak için silahlı mücadele başlatan PKK, iç tehdit kapsamında değerlendirilmiş ve milli güvenlik siyasetinde ‘Devletin öncelikli sorunu’ durumuna gelmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin İran, Irak, Suriye gibi bölge ülkelerine yönelik izleyeceği dış politika, bu sorunun önceliği üzerinden sürdürülmüştür. Tabii bazı ülkeler de PKK'yı Türkiye' ye karşı bir koz olarak kullanmış, Türkiye'nin dış politikada hareket alanını kısıtlamıştır.¹⁴³

Türkiye'nin güvenlik konusunda sınır uçlarına dokunan bir diğer gelişme ise ASALA Ermeni terör örgütü olmuştur. Bu dönemde, Aşırı milliyetçi Ermeni terör örgütü, dünya üzerinde Türk diplomatlara yönelik terör faaliyetlerinde bulunmuş ve yerini Ermeni Soykırımı iddialarına bırakarak son bulmuştur. Başta ABD ve Fransa

¹⁴⁰ BARLAS, Mehmet, “Sn. Süleyman Demirel'e Mektup” 15 Haziran 1973, *Turgut Özal'ın Anıları*, Ek 1, 1. Baskı, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 189

¹⁴¹ ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 1136

¹⁴² KÖSEBALABAN, Türk Dış Politikası, s. 234-235

¹⁴³ ÇİFTÇİ, Kemal, *Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara, Şubat 2010, s. 297-299

olmak üzere bazı Batılı ülkeler parlamentolarında Ermeni Soykırımı tasarılarını görüşmüş, bu durum Türkiye'nin Batılı ülkelere olan güvenini sarsmıştır. Tüm bu gelişmeler, bu dönemde Türkiye'nin dış politika gündeminde güvenlik endişelerinin hakim olmasına sebep olmuştur.¹⁴⁴

1990' lara geldiğimizde, 1980' li yıllardan kalma Neo-Liberalizm zemininde süregelen, dışarıya açık ekonomi politikası güçlenerek devam etmiştir. Ancak bu dönemden itibaren Neo-Liberalizm, revizyonist bir şekil almış, Osmanlı hinterlandında nüfuz sahibi olmak ve ülke sınırları dışında kalan Musul, Kerkük gibi yerleri ülke topraklarına katmak gibi fikirlerin tartışıldığı Neo-Osmanlılık ön plana çıkmıştır.¹⁴⁵ Neo-Osmanlılık, Türkiye'nin Ortadoğu bölgesi özelinde dünyada yeniden oyun kurucu ülke ve küresel aktör olma çabası olarak tanımlanmıştır. Neo-Osmanlılık ilkesi, Osmanlı İmparatorluğunun hüküm sürdüğü topraklarda yeniden söz sahibi ve başat güç olma temeline dayanmaktadır.¹⁴⁶ 90' lı yıllarda Uluslararası sistemde meydana gelen en önemli olay, SSCB' nin dağılması ve I. Körfez Savaşı olmuştur. Körfez Savaşı (1991), Türk dış politikasının Ortadoğu'ya yönelik paradigmasında, değişikliklerin görüldüğü en somut olay olmuştur. Birinci Körfez Savaşı, Türkiye'de güvenlik ve ekonomik alanda çok zararlar meydana getirmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, ABD'nin Irak'a yönelik müdahalesini desteklemiş, "bir koyup üç alacağız" anlayışıyla hareket etmiştir. Ancak hedeflenenler gerçekleşmediği gibi üstüne bölgede bir otorite boşluğu meydana gelmiştir. 90' lı yıllar Irak'la ekonomik ve siyasi ilişkiler bağlamında, Türkiye'nin kayıp yılları olarak tarihe geçmiştir.¹⁴⁷

Sonuç olarak, 1983-2000 arası dönem, Türk dış politikasında, Neo-liberalizm ve Neo-Osmanlılık ilkelerinin hakim olduğu yıllar olmuştur. Süleyman Demirel'in 1992' de söylediği "Adriyatik'ten Çin Seddine kadar Türk izi var" sözü

¹⁴⁴ LAÇİNER, Sedat, Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası, USAK Yayınları, Ankara, Kasım 2008, s. 205

¹⁴⁵ YAVUZ, M. Hakan, "Turkish Identity and Foreign Policy In Flux: The Rise Of Neo-Ottomanism" Critique: Journal For Critical Studies Of The Middle East, Spring 1998, S. 12, s. 19- 41

¹⁴⁶ SAMBUR, Bilal, "Türkiye'nin Dış Politikasında Yeni Osmanlılık: Mit mi? Gerçek mi?" Türkiye'nin Dış Politikası: Yeni Eğilimleri, Yeni Yönelimleri, Yeni Yaklaşımları, ed. İdris Demir, Dora Yayın, 2014, s. 73

¹⁴⁷ KÖSE, Talha, "Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerini Keşfi", 2011, s. 640, <http://earsiv.sehir.edu.tr>, (Erişim Tarihi: 04.08.2018)

slogan olarak ön plana çıkmış fakat pratikte hiçbir işe yaramamıştır.¹⁴⁸SSCB' nin dağılması sonucu Türki Cumhuriyetler ortaya çıkmıştır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı kurulmuş, Arap ve İslam ülkeleriyle işbirliği geliştirilmiştir. Ekonomi ve güvenlik kaygıları Türk dış politikasında önemli bir yer tutmuş, meydana gelen uluslararası gelişmelerde, Türkiye bu gelişmeler doğrultusunda pozisyon almıştır.

2.6. Davutoğlu Dönemi Dış Politika (2000 ve sonrası): Sıfır Sorun

3 Kasım 2002' deki Genel Seçimlerden sonra iktidara gelen Ak Partinin, dış politikalarının ardındaki entelektüel mimar, Ahmet Davutoğlu,¹⁴⁹yazdığı Stratejik Derinlik kitabında, Kemalist dış politikanın sorunlu olduğunu ve Özal dönemi dış politika ilkesi olan Neo-Osmanlılık' ın restorasyona tabi tutulmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Davutoğlu'na göre Osmanlı Devleti'nin mirasını reddeden Cumhuriyet Yönetimi, bununla birlikte dış politikada İslam kimliği ve siyasetini de terk etmiştir.¹⁵⁰Bunun neticesinde, tarihsel mirasın etkilerinden mahrum bir dış politika tavrı doğmuştur. Davutoğlu'na göre Kemalist aklın sürdürdüğü " Yurtta sulh cihanda sulh" ilkesi, Osmanlı'nın miras bıraktığı, "küresel sorumluluk ve idealler" den soyutlanma anlamına gelmiş ve neticede Türkiye'yi pasif ve savunmacı bir politika uygulamasına itmiştir.¹⁵¹Bunun yanında 90' lı yılların sonlarına doğru politikacıların dillerinden düşürmediği "Türkiye Doğu ile Batı arasında bir medeniyet köprüsüdür" anlayışına da karşı çıkmış, "Türkiye köprü değil merkez ülkedir. Dış politikasını etkin kılacak biçimde güç temerküz etmelidir." ifadelerini kullanmıştır. Bu kapsamda izlenecek Türk dış politikasının temel ilkelerini şu şekilde belirtmiştir: 1) Özgürlük-güvenlik dengesi; 2) Komşularla sıfır sorun ve yakın havzalarda etkinlik; 3) Çok Yönlü, Çok Kulvarlı siyaset; 4) Yeni bir diplomatik söylem ve yöntem; 5) Ritmik diplomasi.¹⁵²Bu ilkeler, Türk dış politikası tarihi

¹⁴⁸ HALE, Türk Dış Politikası 1774-2000, s. 308

¹⁴⁹ ARAS, Bülent, "Davutoğlu Era İn Turkish Foreign Policy", *SETA Policy Brief*, No: 32, Mayıs 2009, s. 2

¹⁵⁰ DAVUTOĞLU, Ahmet, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2010, s. 70

¹⁵¹ DAVUTOĞLU, Stratejik Derinlik, s. 61-62

¹⁵² DAVUTOĞLU, Ahmet, *Teoriden Pratiğe: Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar*, Küre Yayınları, İstanbul, Mart 2013, s. 16

üzerinde çok çalışıldığını ve iyi bir tahlilin sonucunda ortaya çıktığını göstermektedir. Nitekim Davutoğlu:

“Türk dış politikasındaki paradigma değişiminin temelini oluşturan bu yeni ilkeler dış politikayı eleştirenler içinde temel referans olmaya devam etmektedir. Son dokuz yıldır dış politika uygulamasını eleştirenler, yeni paradigmaya alternatif bütüncül bir ilkeler zemini teklif edememişler, tartışmaları bu ilkelere tek tek konjonktürel karşı çıkışlarla yürütmüşlerdir.”¹⁵³

Döneme damga vuran ve Türk dış politikasının yeni yol haritası olan bu temel ilkeleri açıklamak gerekirse;

1-Özgürlük-Güvenlik Dengesi: Uluslararası alanda Berlin Duvarının yıkılması, dünya üzerinde özgürlük söylemini hakim kılarken, 11 Eylül saldırılarından sonra bu söylemler yerini güvenlik kaygılarına bırakmıştır. Her iki durum arasında dengenin kurulamaması dünya kamuoyunda bir kafa karışıklığı yaratmıştır. Ancak bu durumun tek istisnası Türkiye olmuştur. İç politikaya yönelik olan özgürlük-güvenlik dengesi, ülke de bir restorasyonu öngörmüştür. Türkiye bu dönemde güvenliği tehlikeye atmadan demokratikleşme hamleleriyle özgürlük alanlarını genişletmiştir. Bu aşamada oluşturulacak sağlıklı bir denge, iç politikada meşruiyet sorununu çözen ve bunun sonucunda özgüvenini kazanmış bir toplum hedeflenmiştir.¹⁵⁴Bu bağlamda 1978 yılında sıkıyönetim kapsamında Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde ilan edilen ve 46 kez uzatılan Olağanüstü Hal durumu, 23 yıl aradan sonra, 30 Kasım 2002 tarihinde Diyarbakır ve Şırnak'ta kaldırılmasıyla son bulmuştur.¹⁵⁵

2-Komşularla Sıfır Sorun: Türk dış politikasında Davutoğlu dokunuşlarının en belirgin izleri ve yansıması hiç şüphesiz komşularla sıfır sorunlu ilişkiler ilkesinde gerçekleşmiştir. Geride kalan yıllara bakıldığında Türkiye'nin komşularıyla olan ilişkilerinde güvenlik kaygıları büyük ölçüde rol oynamış, Türkiye'nin riskli bir coğrafyada yer alması ve bölünme paranoyası, komşularla arasına mesafe koymasına sebep olmuştur.¹⁵⁶Davutoğlu, dış güçler ve içerideki işbirlikçilerinin sağladığı bölünme algısını, dış siyaset dinamizminin önündeki en büyük engel olarak görmüş ve bunu “Sevr Sendromu” olarak tanımlamıştır. Bunun Kemalizm zihniyetinin bir

¹⁵³ DAVUTOĞLU, Teoriden Pratiğe, s. 17

¹⁵⁴ DAVUTOĞLU, Stratejik Derinlik, s. 112

¹⁵⁵ Milliyet Gazetesi, 02.12.2002, s. 5, Hürriyet Gazetesi, 30 Kasım 2002 (Erişim Tarihi: 05.08.2018)

¹⁵⁶ ZENGİN, Gürkan, *Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 88

ürünü olduğunu ve dış politikada yıllarca “suya sabuna dokunma” gibi savunmacı uygulamaların psikolojik ve patolojik alt yapısını oluşturduğunu dile getirmiştir. Bu görüşünü şu şekilde sloganlaştırmıştır: “İddialı ülkeler kendi stratejilerine göre tehdit tanımlamaları yaparken iddiasız ve edilgen ülkeler kendi tehdit tanımlamalarına göre güdük stratejiler oluşturur.”¹⁵⁷ Bu yeni yaklaşımda amaç, “ülkemizin üç tarafı denizlerle dört tarafı düşmanlarla çevrili” anlayışını kırıp, bütün bir coğrafyayı güvenlik ve işbirliği zeminine dönüştürmektir. Bunu da ancak her türlü tecrit uygulamasına karşı çıkmak, karşılıklı ekonomik bağımlılık oluşturmak, bölgedeki devlet ve özerk bölgeler arasındaki iletişimi hiçbir şekilde kesmemek, havzadaki tarihsel ve kültürel dokuyu korumak ve böylece etnik ve dini çeşitliliğe sahip çıkmakla olabileceğini saptamıştır.¹⁵⁸ Bu bağlamda düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“Musul Diyarbakır’a her zaman Basra’dan daha yakın olmuştur. Biz Musul’la Diyarbakır arasındaki ekonomik, kültürel köprüleri bir tehdit gibi değil karşılıklı bağımlılık ilişkisi şeklinde kurmalıyız. Aynen Gümölcine ile Edirne’yi, Batum ile Hopa’yı, Nahçevan ile İğdir’i böyle düşünmemiz gerektiği gibi. Bu hem etrafımızda bir güvenlik halkası oluşturacak hem de Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu’daki risk alanlarımızı minimize edip bizim o alanlara nüfuz etmemizi sağlayacaktır.”¹⁵⁹

Nitekim Türkiye, bu düşünceler ışığında Kuzey Irak Yönetimi ile üst düzey ilişkiler gerçekleştirmiş, Suriye ile vizeleri kaldırmış ve ortak bakanlar kurulu düzenlemiştir. Güney Kıbrıs’la Barış kapsamında Annan Planını referanduma sunmuş ve kabul etmiş, Ermenistan’la diyalogu artırma çabaları içerisine girmiştir.

3-Çok Yönlü, Çok Kulvarlı Siyaset: “*Türk siyaset yapıcılarını tüm aktörlere karşı eşit mesafede durmalı ve herhangi bir bölgesel ittifak ve gruplaşmadan şiddetle kaçınmalıdır.*”¹⁶⁰ sözleriyle Türkiye’nin dış politikada, sadece bir yöne dayalı ya da bir bölgeyle kendini sınırlayacak şekilde bir siyaset izlememesini gerektiğini ifade eden Davutoğlu, bu bağlamda bir taraftan Ortadoğu ile ilişkileri geliştirirken diğer taraftan AB Tam Üyelik Müzakerelerini yürütmüştür. Aynı zamanda NATO ile geleneksel bağlarını da devam ettirmiştir. Çok yönlü politika ilkesine yönelik düşüncelerini verdiği bir mülakatta şöyle dile getirmiştir: “*Dinimiz ve kimliğimizle gurur duyuyoruz ama aynı zamanda Avrupa kültürünün ve tarihinin de bir parçasıyız*

¹⁵⁷ KÖSEBALABAN, Türk Dış Politikası, s. 2 91

¹⁵⁸ ZENGİN, Hoca, s. 89

¹⁵⁹ DAVUTOĞLU, Ahmet, NTV Basın Odası, 13 Mayıs 2004, (Erişim Tarihi: 06.08.2018)

¹⁶⁰ ARAS, “Davutoğlu Era İn Turkish Foreign Policy”, s. 1-7

ve bu kimlikle de iftihar etmekteyiz.’’¹⁶¹ Davutoğlu, Türkiye’nin merkez ülke karakteri gereği, çok yönlü ve çok aktörlü bir siyaset izlemesinin zorunlu olduğunu, zira değişen ve dönüşen küresel boyuttaki şartlar gereği durağan ve tek boyutlu politika gütmenin mümkün olmadığını belirtmiş, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

‘‘Bir tarafta transatlantik içinde parçalanma yaşanırken, diğer tarafta transatlantik ile Avrasya arasında küresel bir parçalanma yaşanmaktadır. Asya-Avrupa, İslam-Batı, Doğu-Batı tartışmaları içinde Türkiye, problemleri çözerek küresel ve bölgesel barışa katkı sağlayan; kendisi problem kaynağı olmayan; çekim alanı oluşturan ve inisiyatif kullanan bir ülke olmalıdır.’’¹⁶²

Ahmet Davutoğlu, Çok Kulvarlı, Çok Boyutlu siyasette, ilişkilerin hiçbirinin bir diğerinin alternatifi olmadığını belirtmiştir. O’na göre ne komşularla yürütülen ilişkiler Amerika ve Avrupa’ ya alternatiftir, ne de ABD ile olan ilişkiler Avrupa’ya karşıdır. Bunların hepsini büyük bir resmin unsurları veya bir pazılın birbirini tamamlayıcı parçaları olarak görmüştür.¹⁶³

4-Yeni Bir Diplomatik Üslup, Yeni Yöntem: Ak Parti iktidarıyla birlikte Türk dış politikasında ‘‘Yeni’’ kelimesini kullanmanın haklı bir gerekçesi dış politikanın radikal bir değişime uğramış olmasıdır. Terkedilen 90’ lı yılların dış politika anlayışının yerine ikame edilecek ilkelerin yeni bir üslup, yeni bir yöntem ile ifade edilmesi kaçınılmaz olmuştur. Davutoğlu, yeni bir üslup ilkesini, gücünü tarihi derinlikten ve zenginlikten alan özgüven psikolojisiyle ilişkilendirmiştir. Bu manada özgüven eksikliği yaşamının müzakere masasına baştan mağlup oturmak anlamı taşıdığını belirtmiştir. Özgüven psikolojisinin dış politikada uygulanabilirliğini; yeni bir söyleme ve tarih, zaman ve coğrafya parametrelerinin yeniden yorumlamasına bağlamıştır. İddialı bir söylemin kriz yönetimiyle vizyon üretimi arasında kurulacak sağlıklı bir denge ile mümkün olabileceğini belirtmiştir.¹⁶⁴ Yeni bir söylem ve yeni bir yöntem ilkesinin altını dolduran bir diğer parametreyi ise ‘‘İnşa edici hamleler’’ olarak tanımlamıştır. Özellikle bölge ülkeleriyle ilişkilerin gelişmesinde inşa edici hamlelerin önemi üzerinde durmuştur. Bunun psikolojik zeminini özgüven oluştururken, yöntem zeminini ise samimi ve empatik bir tutumun benimsenmesi

¹⁶¹ The Rageh Omaar Report, ‘‘Turkey’s New Visionary’’, <http://www.aljazeera.com/news> (Erişim Tarihi: 07.08. 2018)

¹⁶² DAVUTOĞLU, Teoriden Pratiğe, s. 114

¹⁶³ DAVUTOĞLU, Stratejik Derinlik, s. 115

¹⁶⁴ DAVUTOĞLU, Teoriden Pratiğe, s. 22-23

olarak belirtmiştir. Brüksel’de bir Avrupalı, Mekke’de bir Müslüman, Balkanlarda bir balkan, Pekin’de bir Asyalı ve Somali’de bir Afrikalı olarak konuşmanın hedef olarak seçildiğini vurgulamıştır. Yeni bir üslup, yeni bir yöntem ilkesinin sahadaki uygulanabilirliğini Kıbrıs Müzakereleri ve AB sürecindeki gelişmeler üzerinden örneklendirmiştir.¹⁶⁵

5-Ritmik Diplomasi: Soğuk savaştan sonra Türkiye’nin dış politikada ritmik bir diplomasiyi takip etmenin zorunluluk olduğunu belirten Davutoğlu, bunun sebebini Türkiye’nin jeopolitik konumunun krizlerin çok yaşandığı bir bölgede olmasına bağlamıştır.¹⁶⁶ Katıldığı bir televizyon programında ritmik diplomasi hakkında düşünlerini şöyle belirtmiştir:

“Eğer şartlar dinamikse ve siz statik duruyorsanız, o şartlara intibak edemezsiniz. Sürekli hareket eden bir diplomasiye sahip olmanız lazım. Bunun için ritmik diyorum. Yani hiçbir şey olmuyorsa bile yerinde hareket etmeli ama mutlaka hareket etmeli.”¹⁶⁷

Bu bağlamda 2003 yılında Başbakan ve Dışişleri Bakanının gittiği ülke sayısı 60’ı geçmiştir. Aynı sene içerisinde Türkiye’yi, 9 Cumhurbaşkanı, 14 Başbakan ve 25 Dışişleri Bakanı ziyaret etmiştir. Ayrıca Davutoğlu bu konudaki bir anısını; ABD Dışişleri Bakanlığı’nın Avrupa ve Avrasya’dan sorumlu Bakan Yardımcısı Philip Gordon: “Nereye gitsem, Davutoğlu buradan yeni ayrıldı diyorlar” diye anlatmıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁵ DAVUTOĞLU, Teoriden Pratiğe, s. 20-27

¹⁶⁶ ZENGİN, Hoca, s. 92

¹⁶⁷ ZENGİN, Gürkan, *Editör Programı*, CNNTürk, 17. 02. 2004 (Erişim Tarihi: 05.08.2018)

¹⁶⁸ ZENGİN, Hoca, s. 92- 93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKADEMİSYEN DIŞİŞLERİ BAKANLARININ TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

3.1. AKADEMİSYEN DIŞİŞLERİ BAKANLARININ BİYOGRAFİLERİ

3.1.1. Prof. Dr. Hasan Saka

Trabzon'da 1885¹⁶⁹ yılında dünyaya gelen Hasan Saka'nın babası Sakazade Hafız Yunus Efendi, annesi Emine Hanım'dır. Çok iyi derecede Fransızca bilen Hasan Saka, ilköğrenimini Trabzon İbtidai Mektebi'nde, orta öğrenimini Trabzon Rüştüyesi'nde tamamladı.¹⁷⁰ Daha sonra kendi sözleriyle "1321 tarihinde müsabaka ile Mekteb-i Mülkiye-i

Şahane'ye" girmiş ve II.Meşrutiyetin ilan yılı olan 1908 yılında mezun olmuştur. Ardından Divan-ı Muhasebat'ta (bugünkü Sayıştay) katib olarak göreve başlamıştır.¹⁷¹

Başarılı bir insan olan Hasan Saka, 1909 yılında Avrupa'ya gönderilecek öğrenciler arasında ilk kafiye katılmaya hak kazanarak Paris'e gitmiştir. Maarif Nezareti tarafından Paris'e Yüksek Lisans için Siyasal İlimler Okulu'na gönderilen Saka¹⁷², 1912 yılında yurda dönerek katiblik görevine devam etmiştir. Aynı zamanda Mülkiye'de yardımcı muallim olarak iktisat ve istatistik dersleri vermeye

¹⁶⁹ Mülkiye Şeref Kitabında doğum yılı 1886 olarak yazılmıştır. Ancak Meclis arşiv kayıtlarında 1885 olarak geçer. Çalışmamızda arşiv kayıtları ve Tercüme-i Hal Evrakındaki bilgiler baz alınmıştır.

¹⁷⁰ Tercüme-i Hal Evrakı, Hasan Saka, Şahsi Dosya No: 392, Sicil Dosya No: 4/3

¹⁷¹ SANAL, Türker, *Türkiye Cumhuriyeti ve 50. Hükümeti*, Sim Matbaacılık, Ankara, 1995, s. 43

¹⁷² KUMAŞ, Rahmi, 10. Başbakan Hasan Saka, Damar Basımevi, Ankara, 1998, s. 8

başlamıştır.¹⁷³ Kariyerinde birçok görevde bulunan Hasan Saka, Maliye Nezareti Varidat Umum Müdürlüğü, Temettü Temyiz Encümeni 1. Mümeyyizi, Hukuk Mektebi Umumi İktisat Öğretmeni, Eskişehir Bölge İktisat Müdürü, İaşe Umum Müdürlüğü Teftiş Heyeti Üyeliği görevlerini başarılı bir şekilde yürütmüş, son dönem Osmanlı Mebusan Meclisi'ne mebus seçilerek siyasete atılmıştır.¹⁷⁴

Siyasi hayatında istikrarlı bir süreç geçiren Hasan Saka, 1921' den 1954' e kadar bütün dönemlerde Trabzon Milletvekili olarak görev yapmıştır. Meclise girdikten sonra ilk olarak bütçe komisyonunda görevlendirilmiş, daha sonra bu komisyonun sözcülüğünü yapmıştır.¹⁷⁵ 1922 yılında Lozan Barış Konferansına gidecek heyette delege olarak görev yapan Hasan Saka, 1921 yılında Maliye Vekili, 1923' te İktisat Vekili, 1924' te Ticaret Vekili görevlerinde bulunmuş, 1925' te İsmet İnönü tarafından III. İnönü Hükümetinde Maliye Vekilliğine getirilmiştir. Ancak Maliye Vekilliği görevini 1926 yılına kadar sürdürmüştür.¹⁷⁶ Aktif bir siyasetçi profili sergileyen Hasan Saka, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının İstanbul şubesinin kuruluşunda yer almıştır. M. Kemal'e suikast girişiminden suçlanarak İstiklal Mahkemesinde yargılanmış ve beraat etmiştir. Milli Kalkınma Partisinin kurulmasında görev üstlenen Saka, hep muhalif olarak kalmıştır.¹⁷⁷

26 Ağustos 1924 tarihinde özel sektörü desteklemek için kurulan İş Bankasının ortaklarından olan Hasan Saka, aynı dönemde İstanbul Darülfünun Hukuk Fakültesi'nde Doçent unvanını almıştır.¹⁷⁸ 1936-1941 tarihleri arasında çeşitli görevlerin yanında Ankara Üniversitesinde Maliye ve Ankara Siyasal Bilgiler Okulunda Profesörlük yapmıştır.¹⁷⁹ Ancak Hükümetin profesörlük ve

¹⁷³ KUMAŞ, Rahmi, DOĞANAY, Yasemin, *Hasan Saka'ya Armağan (HSA)*, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayınları, Ankara, 1998, s. 13, Kumaş Rahmi, s. 8

¹⁷⁴ TBMM *Albumü 1920-1950*, C. 1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara, Haziran 2010, s. 505

¹⁷⁵ ÇOKER, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem*, C. 3, TBMM Vakfı Yayınları No: 6, s. 932

¹⁷⁶ ÇUFALLI, Mustafa, *Türk Parlamento Tarihi 1946-1950*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 146, C. 1, s. 1048-1049

¹⁷⁷ ÇELİK, Muammer, *Hüseyin Avni Ulaş*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 1996, s. 15-16

¹⁷⁸ GÜLCAN, Yılmaz, *Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1946)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 252-253

¹⁷⁹ ÇOKER, Türk Parlamento Tarihi, s. 932

milletvekilliğinin bir arada yürütülmesini yasaklaması üzerine 30 Eylül 1941 tarihinde seçimini milletvekilliğinden yana kullanmıştır.¹⁸⁰

II. Saraçoğlu Hükümetinden istifa eden Numan Menemencioğlu'nun yerine 13 Eylül 1944 tarihinde Dışişleri Bakanlığına getirilmiştir. 25 Nisan-26 Haziran 1945 tarihleri arasında San Francisco Konferansına giden Türk heyetine Başkanlık yapan Hasan Saka, 1946 seçimlerinden Trabzon'dan CHP Milletvekili seçilmiştir. Ağustos 1946-9 Eylül 1947 tarihleri arasında Recep Peker Hükümetinde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.¹⁸¹

10 Eylül 1947' de Başbakan olarak olarak Hükümet kurmuştur. 5 Haziran 1948' de Milli Savunma Bakanlığını vekaleten üstüne almış, 8 Haziran 1948 tarihinde Başbakanlıktan istifa etmiştir. 10 Haziranda yeni bir Hükümet kuran Hasan Saka, 14 Ocak 1949 tarihinde yine istifa etmiş ve CHP Grup Başkan Vekili olarak görevine devam etmiştir.¹⁸² Son olarak 1950 seçimlerinde Trabzon'dan milletvekili seçilmiş ve 1954 seçimleri sonunda siyaseti bırakmıştır. Evli, 3 çocuk babası olan Hasan Saka, 29 Temmuz 1960' ta İstanbul'da vefat etmiştir.¹⁸³ Hasan Saka'nın tespit edilen eserleri:

1-İlm-i İktisat: Ankara Hakimiyet-i Milliye Matbaasında 1928 yılında basılan eser Osmanlıca olmasıyla dikkat çeker. Maliye konusuna modern anlamda yaklaşımlar sergilenmiş olması, eseri değerli kılan en önemli etmendir. Kitap genel anlamda ders notları özelliği taşır. Eserde yer alan konu başlıkları şöyledir: Verginin Tarifi, Verginin Gaye Ve Maksudı, Vergiler Hakkında Adam Smith'in Vazettiği Dört Kaide, Vergilerin Vahdet Veya Tedidi, Vahdet Teklifinin Mehaziri, Bilvasıta Ve Bilavasıta Vergilerin Manzumei Tekalifde Mütakabil Mevkileri, İstihlak Vergilerinin Tarifesi, Umumi İstihlak Vergileri, Zinet Ve İhtişam Vergileri, Egzersiz Ve... Usulleri, Egzersiz Ve... Usullerinin Feraid Ve Mezahiri Mütakabeleleri, Bütçenin

¹⁸⁰ ÇOKER, Türk Parlamento Tarihi, s. 933

¹⁸¹ ERDİLEK, Neşe, "Hükümetler ve Programları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi (CDTA) C.4, İletişim Yayınları*, s. 983, ÇOKER Fahri, s. 933

¹⁸² ÇUFALI, Türk Parlamento Tarihi 1946-1950, s. 1049

¹⁸³ TBMM Albümü 1920-1950, s. 505

Zaman-I İhzarı Ve Sene-İ Maliye Mebdei, Bütçe Erkamının Suret-İ Tahmini, Tahsisat-I Medhule Ve Tahsisat-I Meknune, Varidat-I Devletin Asıl Tahmini.¹⁸⁴

2-Dış Ticaret ve Gümrük Politikası: 1945 tarihli Maarif Bakanlığı Yayınlarından çıkmış olan bu eserde Saka'nın Ticaret ve Gümrük üzerine olan düşünce ve açıklamalarını içerir. Eserin içeriği hakkında genel bir değerlendirme bulunursak anlatılan bilgiler karşılaştırmalı ve akılda kalıcı bir şekilde ele alınıp açık ve anlaşılır bir üslup kullanılmıştır. Erken cumhuriyet döneminin arzuladığı ve hedeflediği nitelikli insan yetiştirmeye yönelik bir çabanın izleri eserde kendini gösterir. Dış Ticaret ve Gümrük Politikası üzerine klasik sayılabilecek eserde ele alınan konular; Milletlerarası ticaret siyaseti, iktisadi siyasetin taksimi, iktisadi siyasetin tarihçesi, merkantilizm, gümrük tarifeleri ve ihtiva ettikleri esaslar, gümrük tarifelerinin iktisadi karakterleri, himayekar tarifeler ve himayecilik, ithalat ve ihracat resimleri, tarifelerin diğer çeşitleri, unutulmuş eşya meselesi, karışık eşya meselesi, rayiç tarifesinin mahzurları, tarife sistemleri, gümrük tarifemiz, tarife politikasında rejimler, antrepo sistemleri, serbest liman ve mıntıklar, transit ticareti, en çok müsaadeye mahzar millet kaidesi, dış ticaret siyasetinde doktrin ihtilafları, gümrük muameleleri şeklindedir.¹⁸⁵

3.1.2. Prof. Dr. Mehmet Fuat Köprülü

Mehmet Fuat Köprülü, 1890 yılında İstanbul'da dünyaya gözlerini açmıştır. Babası Faiz Bey, annesi Hatice Hanımdır.¹⁸⁶ Kendisinin ifade ettiği gibi eğitim-öğretim hayatı Rüştüye ile başlamıştır. Ayasofya Rüştüye'sini tamamladıktan sonra Mercan İdadisine devam etmiştir. 1907 yılında Mekteb-i Hukuk'a başlamış ancak 3. Sınıftayken ayrılmıştır. Daha sonra öğrenim hayatına devam etmemiş, ailesinin hususi kütüphanesinde kitaplarla meşgul olup kendini yetiştirmiştir. Bunun sebebi olarak tedrisatın kötü olmasını göstermiştir. Babasına ait kütüphanede Osmanlı Vakanüvislerin kitapları

¹⁸⁴ ÖZTÜRK, Fatih, *Hasan Saka (1885-1960)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006, s. 17

¹⁸⁵ ÖZTÜRK, Hasan Saka (1885-1960), s. 18

¹⁸⁶ TBMM Albümü (1950-1980), C. 2, Ankara, Haziran 2010, s. 568

özellikle de kendi kültürümüzün klasikleri arasında yer alan Evliya Çelebi'nin Seyehatnamesi ile ilgilenmiştir. Fransızcasını iletirmek maksadıyla aldığı özel derslerden sonra Fransız eserlerin tercümesiyle uğraşmıştır. Bu dönemlerde Nouvelles Littéraires, Revue des Deux Mondes ve Mercure de France gibi dergileri takip etmiştir. Fransız Münekkitlerin ve Batılı pek çok düşünürün eserlerini incelemiş, gelecekte meydana getireceği eserleri için bir alt yapı oluşturmuştur.¹⁸⁷

Edebiyat ve şiir mecrasında özellikle de Fransız şair ve edebiyatçıların eserlerine pek alaka göstermiş, Baudlaire, Rimbaud, Verlaine gibi dekadancıları, Mallarme, Samin, Henri de Regnier gibi sembolistleri takip etmiştir. Bu birikimleri sonucunda İskandinav edebiyatı ve Parnas şairlerinden bahsettiği Hayat-ı Fikriye isimli eserini meydana getirmiştir.¹⁸⁸ 1908-1913 yılları arasında Fecr-i Âtî edebiyat akımı içinde yer almış, Servet-i Fünûn dergisinde şiirleri yayımlanmıştır. Fecr-i Âtî Topluluğunun beyan ettiği maksatlar doğrultusunda Roberto Ardigo, Tolstoy, Jacobsen, Tocqueville, Henry Becq, Emile Faguet, Arne Garborg, Henry de Regnier, Paul Verlaine gibi Batılı yazarlarla alakalı müstakil makaleler yayınlamıştır. Tolstoy'un fikri dünyasına dair çeşitli tespitlerde bulunmuş, Nietzsche'ye, Raskin' e dayandırılan fikirler beyan etmiştir.¹⁸⁹

1911' de Genç Kalemler dergisinde dil konularında yazılarıyla dikkatleri üzerine çeken Fuat Köprülü'nün, yazı hayatına başladığı zamanlar, modern tarih yazıcılığı çalışmalarının kurumlaştığı döneme denk düşer. Türk Derneği, Tarihî Osmanî Encümenî, Asar-i İslâmiyeî Millîye Tetkik Encümeni ve Türk Ocağı cemiyetlerinin millî kimlik arayışı tartışmalarının odağında yer almış, yeni tarih telâkkisinin mecrası ve fonksiyonu Yusuf Akçura ile Ziya Gökalp tarafından tespit edilirken tarih disiplininin usûlü hakkında Köprülü, belirleyici olmuştur. Köprülü, Türkiye' de Akademik Tarihçiliğin öncüsü kabul edilmiştir.¹⁹⁰

1910-1913 tarihleri arasında bir çok okulda öğretmenlik yapmış; Kabataş ve Mercan Lisesinde vekaleten, İstanbul ve Galatasaray Lisesinde Edebiyat

¹⁸⁷ ASILSOY, Abdülkerim, *Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 26

¹⁸⁸ SEVÜK, İsmail Habib, *Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1340, s. 686.

¹⁸⁹ ASILSOY, *Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü...*, s. 28-30

¹⁹⁰ DERVİŞOĞLU, Fatih, " Türkiye' de Akademik Tarihçilik ve Milli Tarih Ekolü Kurucusu İlim Adamı: Mehmed Fuad Köprülü (1890-1966)", *Jass*, No: 35, Summer I, 2015, s. 58-59

öğretmenliği yapmıştır. Kendisinin yaptığı teklif ile ilk kez bu tarihlerde Edebiyat Tarihi programı liselerin müfredatına dahil edilmiştir. Ayrıca Köprülü bu yıllarda İdadiler için Kıraat-ı Edebiye, Malumat-ı Edebiye; ilk mektepler için de Milli Kıraat, Türk Dilinin Sarf ve Nahvi, Yeni Osmanlı Tarihi, Milli Alfabe, Mektep Şiirleri, Milli Tarih gibi ders kitapları hazırlamıştır.¹⁹¹

20 Aralık 1923 yılında İstanbul Darülfünuna Türk Edebiyatı müderrisliğine atanmıştır. Burada ilmi araştırmalarda bulunmuş ve 1924 yılında Türkiyat Enstitüsünü kurmuştur. 1923’ te Türkiye Tarihi eserini yayımlamış ve Mustafa Kemal’in büyük takdirini toplamış, dikkatini çekmiştir.¹⁹² Çalışkan ve idealist olan bu genç akademisyen daha sonra Atatürk tarafından Zürih’te yapılacak olan 8. Uluslararası Tarih İlimler kongresine gönderilmiş¹⁹³ ardından da Brüksel’ de toplanılacak uluslararası 20. Müsteşrikler Kongresi’ ne Türkiye’yi temsilen gönderilmiştir.¹⁹⁴

Türk Derneği, Türk Yurdu ve Türk Ocağı, Halka Doğru, Türk Bilgi Derneği ve Bilgi Mecmuası, Milli Tetebbular Mecmuası dergilerinin yayın kadrosunda yer almış ve cemiyetlerde görev yapmıştır.¹⁹⁵ 1925’ te Rus İlimler Akademisininin 200. Yılı kutlama törenlerine, 1926’ da Bakü’de Türkiyat Kongresine katılmış, 1927’ de Almanya Heildelberg Üniversitesi tarafında fahri felsefe doktorası ile onurlandırılmıştır. 1934’ de Sorbonne’ da verdiği konferans ‘‘Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu’’ hakkındaki yanlış tezleri çürütmüş ve yeni görüşler sunmuştur. İlmî çalışmaları dünyada takdirle karşılanmış 1934’ de Atina Üniversitesi, 1939’ da Sorbonne Üniversitesi ve 1956 yılında Karaçi Üniversitesi tarafından fahri doktorluk unvanı ile şereflendirilmiştir. 1947’ de Amerika Şark Cemiyeti’nin Şeref Üyeliğini, 1959’ da Amerika Tarih Cemiyeti’nin Şeref Üyeliğini, 1964’ de London Schools of Oriental and African Studies’ in muhabir üyeliğini yapmıştır.¹⁹⁶

¹⁹¹ ASILSOY, *Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü...* s. 33- 34

¹⁹² ÇALIŞOĞLU, Murat, Mehmet Fuad Köprülü’nün Siyasi Hayatı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2009, s. 17

¹⁹³ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon 30- 18- 1- 2, Yer: 83- 47- 14, 28.05.1938

¹⁹⁴ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon 30- 18- 1- 2, Yer: 84- 75- 1, 15.08.1938

¹⁹⁵ ASILSOY, *Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü...*, s. 46

¹⁹⁶ PALABIYIK, Hanefi, *Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü’nün İlmî Hayatı ve Tarihçiliği*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 102-104

Atatürk'ün teşvikiyle 1935' de siyasete atılmış, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı iken Yusuf Akçura'nın vefatıyla boşalan Kars Milletvekilliğine seçilmiştir. V, VI ve VII. Dönemde CHP Kars milletvekili olarak parlamentoya girip, kesintisiz olarak yasama etkinliğini sürdürmüştür.¹⁹⁷19 Ocak 1945 yılında TBMM gündemine gelen Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ve daha sonraki Bütçe Kanunu görüşmelerinde Hükümetle aynı fikirde olmadıklarını belirtmiş ve yapılan güven oylamasında da aleyhte oy kullanmıştır. 7 Haziran 1945' te CHP Meclis Grubu'nda Türkiye'nin gerçek manada demokratikleşmesi ve çok partili siyasal sisteme geçmesini içeren ve "Dörtlü Takrir" adı verilen önergeyi vermiştir.¹⁹⁸Bu gelişmeler üzerine Adnan Menderesle birlikte Parti Divanında alınan kararla Cumhuriyet Halk Partisiyle ilişkileri kesilmiştir.¹⁹⁹Bu gelişmeler üzerine Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ile birlikte 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Partiyi kurmuştur.²⁰⁰

VIII. Dönem seçimlerine katılan Fuat Köprülü 23 Temmuz 1946' da Demokrat Parti İstanbul Milletvekili seçilmiştir. VIII. Dönem sonunda milletvekilliği sürerken IX. Dönem seçimlerine katılmıştır. 22 Mayıs 1950-8 Mart 1951, 9 Mart 1951- 14 Mayıs 1954 Tarihleri arasında görev yapan I. ve II. Menderes Kabinelerinde Dışişleri Bakanı olarak yer almıştır. Dışişleri Bakanı olarak 51 konuda 109 konuşma yapmıştır.²⁰¹Mehmet Fuat Köprülü'nün tespit edilen eserleri:

1-İslam Medeniyeti Tarihi: İslam Kültür ve Medeniyeti hakkında bir başucu kitabı özelliği taşıyan bu eser, Hristiyan Şarkın İslam için ehemmiyeti, Bağdat ve Arap medeniyetinin sonraki terakkisi, Halifeliğin İslam medeniyeti için önemi, Moğol Fütuhatının İran Medeniyetine tesiri, İran medeniyetinin başka memleketlere etkisi ve XV. Asırdan sonra Müslüman Dünyası hakkında bilgiler vermektedir. Arapça kökenli ve Öztürkçe kelimelerin yer aldığı anlaşılabilir bir dille yazılan bu

¹⁹⁷ UZMAN, Nasrullah, "İktidardan Muhalefete M. Fuad Köprülü'nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966)", *Gazi Akademik Bakış*, Kış 2013, C. 7, S. 13, s. 186- 187

¹⁹⁸ UZMAN, Nasrullah, "Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün Cumhuriyet Halk Partisi'nden İhraçları", *TAD*, 2017, C. 36/S. 62, s. 208

¹⁹⁹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 490- 1- 0- 0, Yer: 61- 376- 1, 22.09.1945

²⁰⁰ ŞAHİN, Enis, TUNÇ, Bilal, "Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 2015, C. 1, S. 2, s. 39-40

²⁰¹ ÖZTÜRK, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi 1950-1954*, TBMM Vakfı Yayınları No: 18, C. 7, Ankara, s. 523

kitap 367 sayfadan oluşmaktadır. Türk Tarih Kurumu Basımevi tarafından 1963' te Ankara' da neşredilmiştir.

2- Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri: Bizans'ın Osmanlı Müesseselerine tesiri ve bu tesiri kabul edenlerin istinadgahları ve yanlışlıkları, Osmanlı Müesseselerin menşe'lerini nerede ve nasıl aranması gerektiği konusunda bilgiler içeren bu eser aynı zamanda Osmanlı idari yapısında yer alan makamlar hakkında da açıklayıcı bilgiler vermektedir. Eser yalın bir üslupla yazılmış ve 237 sayfadan oluşmuştur. Bu eserin birinci baskısı 1919' da İstanbul'da basılmıştır.

3- Türk Edebiyat Tarihi: On üç bölümden oluşan bu kitap İslamiyetten önce Türkler ve medeniyetleri, İslamiyet öncesi Türklerin kullandıkları lehçe ve alfabeler hakkında bilgi verdikten sonra Milli Türk Destanları, Türklerin ilk şairleri ve şiirler hakkında açıklamaları kapsamaktadır. Genel olarak İslamiyetin Edebiyata bakışı, İslami Edebiyatta tasavvuf tesiri vezin ve şekil, İslam Türk Edebiyatının başlangıcı, Selçuklular döneminde Edebiyat, XIII. Asırda Anadolu'da Türk Edebiyatı, XIV. Yüzyılda Çağatay Edebiyatının gelişimi hakkında bilgiler vermektedir. Kitapta pek çok edebi terim kullanılmasından dolayı dili ağır yapıdadır. 1920-1921 iki fasikül halinde neşredilen bu eser, 1926' da 386 sayfadan oluşan tek cilt haline getirilmiştir.

4- Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar: 2. Baskısı, 1966 yılında Diyanet İşleri Başkanlığınca yapılmış olan bu eser, 383 sayfadan oluşmaktadır. IX bölümden oluşan bu kitap Ahmet Yesevi' nin hayatı, dini kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verir. Ayrıca Yunus Emre'nin hayatı, takipçileri, eserleri ve Anadolu Edebiyatı üzerine etkisi hakkında son derece kapsayıcı bilgiler içermektedir.

5- Edebiyat Araştırmaları: 1915-1962 yılları arasında muhtelif zamanlarda yazılmış makalelerin derlenmesiyle oluşan bu kitap iki cilt halinde mevcuttur. Dil bakımından sade olmakla birlikte sınırlı sayıda yabancı ve farsça kelimeler kullanılmıştır. İlk cildi 380 sayfadan oluşan bu eser; Türk Edebiyatında Usul, Türk Edebiyatının menşe'i, XVI. Yüzyılda Türk şairleri ve saz şairlerinin dünü, bugünü hakkında doyurucu bir bilgiye sahiptir.

6- Malumat-ı Edebiye I-II: Birinci cildi 1914 yılında yayınlanan eser o zamana kadar Servet-i Fünun, Tasvir-i Efkar, Tanin, Donanma ve Türk Yurdu

dergileri başta olmak üzere muhtelif dergilerde yazmış olduğu edebiyatla ilgili yazılarından derlenmiştir. İkinci cildi 1916 yayınlanan kitap sanat felsefesi mahiyetindedir. Köprülü bu eserinde Edebiyat ve sanatın tarihi ve çağdaş edebiyat akımlarına genişçe yer vermiş, bütün yönleriyle ele almıştır.²⁰²

7- Kıraat- 1 Edebiye, Türk Dilinin Sarf ve Nahvi, Milli Tarih, Turan'ın Kitabı-Ahlaki ve Medeni Muhasebeler, Yeni Osmanlı Tarihi Edebiyatı-Menşelerinden Nevşehir' li İbrahim Paşa Sadaretine Kadar: Bu eserler muhtelif okullarda okutulmak üzere hazırlanan ders kitapları mahiyetindedirler.

8- Türkiye Tarihi: 1923 yılında yayınlanan bu eser, Türk Dünyası hususunda öncelikle Batıda tartışması yapılan mevzularda filolojik, etnolojik ve istatistiki malumat sunduktan sonra Türklerin Müslümanlıktan önceki siyasi ve sosyal hayattaki geçirdikleri değişim evrelerini, yaşam tarzlarını, edebiyat ve müzikleri hakkında bilgiler içerir. İlk Müslüman Türk Devletleri hakkında gayet veciz ve seçkin bir dil kullanılarak anlatılmıştır.²⁰³

Ayrıca Fuad Köprülü'nün, Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi XIII. ve XIV Asır, Hayat-ı Fikriyye, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, İslam ve Türk Hukuku Araştırmaları ve Vakıf Müesseseleri, Nasreddin Hoca adlı eserleri ve çok sayıda makaleleri mevcuttur.

3.1.3. Prof. Dr. Turan Güneş

1922 yılının mart ayında dünyaya gelen Turan Güneş'in annesi Tasvire Hanım, babası ise, Kandıra'nın tanınmış eşrafından Hurşit Beydir. Hurşit Bey, son oğlu Turan'ın doğumuyla beraber İstanbul'a taşınmaya karar vermiştir. Turan Güneş ilkökul tahsilini, Fındıkzade İnönü İlkokulunda tamamlamış, Ortaokula Saint Benoit' de başlamıştır. Bir yıl sonra ise Galatasaray Lisesine geçmiştir. 1941 yılında Galatasaray Lisesini, sınıfının en iyi edebiyat dersi talebesi olarak tamamlamış, takip eden yıllarda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Şarkiyat Bölümüne kayıt olmuştur. Ancak o yıllarda öğretim üyesi

²⁰² PALABIYIK, Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü, s. 115

²⁰³ PALABIYIK,Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü, s. 119-120

eksikliğiyle bölüm kapanınca edebiyat merakı da son bulmuştur.²⁰⁴ Abisi Saffet Güneş'in yönlendirmesiyle Hukuk Fakültesine kaydolan Turan Güneş, ilk zamanlar isteksiz olmasına rağmen yine de sınıfını birincilikle bitirmiştir. O yıllarda İstanbul Üniversitesinde, Nazi Almanya'sından kaçan bilim adamları vardır ve Turan Güneş, Prof. Schwartz' dan oldukça etkilenmiştir.²⁰⁵

1946 yılında çok istediği Paris'e giden Güneş, Makbul sayılan Doktora d'Etat'a (Devlet Doktorası) yazılmıştır. 1949' da babasının vefat etmesi üzerine Türkiye'ye geri dönmüştür. 1951 yılında ‘‘Siyasal Partiler ve Sistemleri’’ üzerine teziyle doktora unvanını almış ve 1952' de bir sınıf arkadaşının kardeşi olan Neriman Büyükgökçe ile hayatını birleştirmiştir. Aynı yıllarda doçentlik tezini hazırlarken İtalya bursuna başvurmayı kaçırmış, bunun üzerine hemşerileri onu DP'den milletvekili adaylığı için ikna etmiştir.²⁰⁶

Turan Güneş, akademik tecrübesi ve bilgisi siyasi kariyerini besleyen, siyasi tecrübesi de akademik çalışmalarını yönlendiren fonksiyonel kişiliğe sahip bir siyasetçidir. Türkiye'de demokrasi anlayışının gerçek anlamda hakim olması için mesai harcayan Güneş, akademik çalışmalarını da Türkiye'nin siyasi meseleleri üzerine yapmayı tercih etmiştir. Böylece teori ve pratiği birleştirerek yeni bir anlayış gerçekleştirmiştir. Doktora tezini siyasî partiler, doçentlik tezini parlamenter rejimin anlamı ve işleyişi, Profesörlük tezini ise Türk Pozitif Hukukunda İdarenin Düzenleyici İşlemleri üzerine yapmıştır.²⁰⁷

1954 yılında, 32 yaşındayken Kocaeli milletvekili seçilmiştir. Milletvekili olduktan sonra Avrupa Konseyine seçilmiş ve Kıbrıs Harekatı'nın parolası haline gelecek kızı Ayşe doğmuştur. Adnan Menderes'le anlaşamamasının ardından 1955' te 19' lar adı verilen bir grupla Demokrat Parti'den kopmuştur. Bu grup 34 milletvekili olunca aynı yıl Hürriyet Partisini kurmuştur. 1957 seçimlerini, Demokrat Partinin seçimleri öne almasıyla Hürriyet Partisi kaybetmiştir. Ardından HP, CHP'ye

²⁰⁴ YETİM, Fahri, ‘‘Türk Siyasetinde Hürriyetçi, Demokrat Vurgu: Turan Güneş Ekolü’’,
www.kocaelitarihsempozyumu.com, (Erişim Tarihi: 23.04.2019)

²⁰⁵ Tercüme-i Hal Evrakı, Turan Güneş, Sicil Dosya No: 1124

²⁰⁶ ÖZTÜRK, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi 1954-1957*, TBMM Vakfı Yayınları No: 24, C. 2, Ankara, s. 572

²⁰⁷ DEMİRCİ, Akif, ‘‘Cemal Fedayi, Turan Güneş: Siyasal Yaşamı ve Siyasal Düşüncesi’’, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2004, C. 2, S. I, s. 598

katılmıştır.²⁰⁸ CHP içinde aktif siyaset yapma fırsatı bulan Güneş, ilerleyen süreçlerde hakkında olumsuz kanaatler oluşsa da 27 Mayıs 1960 darbesini memnuniyetle karşılamış ve Kurucu Meclis'te Anayasa Kurulu Raportörlüğü vazifesini ifa etmiştir. 1954-1961 yılları arasındaki bu zaman dilimi onun siyasî hayatının ilk dönemini oluşturmuştur. Daha sonra, 1961-1973 arasındaki dönemde aktif siyasetle iç içe olan üst düzey yöneticilik, akademisyenlik, yazarlık yapmıştır.²⁰⁹ Bu zaman diliminde 1965 seçimlerine katılmayan Turan Güneş, "Türk Pozitif Hukukunda Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri" teziyle profesörlük unvanını kazanmıştır. Bu arada CHP'yi temsilen Türkiye İş Bankası Yönetim Kurulu Başkan Vekili olmuştur. 1972 yılında Üniversiteden istifa edip milletvekili adayı olmuş ve seçilmiştir. 1974' te CHP-MSP Koalisyonunda etkin rol oynamış ve Koalisyonun Dışişleri Bakanı görevini üstlenmiştir.²¹⁰

Turan Güneş'in; "CHP'nin Haksız İktisaplarının İdaresi Hakkında 6195 sayılı Kanunu İptal Eden Anayasa Mahkemesi Kararı Üzerine", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, cilt XVIII, No. 3-4, 1963, sayfa 345-362. "Devlet Başkanı-Meclis Çatışması", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, cilt XIX, No. 2, 1964, sayfa 175-192. "Türk Pozitif, Hukukunda Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri", Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1965, "Kanun-Kararname ve Hayali Maddeler" Toplum Dergisi, 21 Nisan 1972. sayfa 14-15, "Cumhurbaşkanının Yetkileri ve Bakanlar Kurulu Kararnameleri", Türkiye Hukuk Dergisi. Ocak 1976, adında makaleleri mevcuttur.²¹¹ Turan Güneş'in tespit edilen kitapları:

Araba Devrilmeden Önce: 119 sayfadan oluşan bu kitap, demokrasi ve anayasa sorunsalı üzerinde yoğunlaşan son derece akıcı ve sade bir üslup ile kaleme alınmış bir eserdir. 'Araba' sözcüğüyle mecazi olarak Türk demokrasisini sembolleştiren Güneş, Danıştay, Parlamento, Anayasa gibi kurumları ele almış daha sonra Türk demokrasisinin yeterince topluma sirayet etmemesinin analizini yapmıştır.

²⁰⁸ GÜNEŞ, Turan, *Türk Demokrasisinin Analizi*, der. Hurşit Güneş, Ümit Yayıncılık, Ankara, Aralık 1996, s. 19-28

²⁰⁹ DEMİRCİ, "Turan Güneş", s. 598

²¹⁰ GÜNEŞ, *Türk Demokrasisinin Analizi*, s. 19-28

²¹¹ GÜNEŞ, Turan, "Turan Güneş'in Eserleri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1963, C. XVIII, No: 3-4, s. 345-362

3.1.4. Prof. Dr. Ahmet Gündüz Ökçün

1936 yılında Eskişehir’de doğmuştur. Annesi adı Hatice, babası adı Raşit’tir. İlk ve orta öğrenimini Eskişehir’de tamamlamıştır. 1958 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olmuş, aynı yıl Siyasal Bilgiler Fakültesi’ne Asistan olarak atanmıştır. 1958 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi fark sınavlarını vermiş ve 1962 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde ‘‘Yabancıların Türkiye’de Çalışma Hürriyeti’’ konulu doktora tezini savunarak ‘‘Hukuk Doktoru’’ unvanını almıştır.²¹²

Atlantik Antlaşması Birliği Norveç Milli Grubu tarafından NATO’ nun gayri askeri faaliyetleriyle ilgili olarak 4-11 Haziran 1961 tarihleri arasında Oslo’ da tertiplenen ‘‘The Relations between the Atlantic States and the Developing Countries’’ konulu semire, o zamanlar Siyasal Bilgilerde asistan iken Dışişleri Bakanlığınca görevlendirilmiştir.²¹³ 1962-1964 yılları arasında Londra Üniversitesinde ve Lahaye Devletler Hukuku Akademisi’nde doktora sonrası çalışmalar yapmıştır. 1974 yılında Ankara Üniversitesinde doçent olarak görev yaparken, Siyasal Bilgiler Fakültesine, fakülte kurulu tarafından Devletler Hususi Hukuku kürsüsüne profesör olarak seçilmiştir.²¹⁴

1969-1971 yılları arasında askerlik görevini tamamlamış ve yedek subay olarak Harp Akademilerinde, 1975 yılında New York’ta Columbia Üniversitesi’nde ‘‘konuk profesör’’ olarak ders vermiştir. Mart 1976 tarihinde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı seçilmiştir. 5 Haziran 1977 milletvekili genel seçimlerinde XVI. Dönem CHP Eskişehir Milletvekili olarak TBMM’ye girmiştir. İngilizce ve Fransızca olmak üzere iki yabancı dil bilmektedir. Evli ve iki çocuk babası olan Ahmet Gündüz ÖKÇÜN, 25 Kasım 1986 tarihinde yaşamını yitirmiştir²¹⁵ Gündüz Ökçün’ ün tespit edilen eserleri:

²¹²TBMM Albümü (1950-1980), s. 1047

²¹³ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 160- 30- 5, 03.6.1961

²¹⁴ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 11- 1, Yer: 398- 10- 9, 28.02.1974

²¹⁵ ARSLAN, Esat, *Türk Parlamento Tarihi 1977-1980*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları: 149, C. 3, Ankara, s. 1392

1- Ta'til-i Eşgal Kanunu 1909: 144 sayfadan oluşan eser, ikinci meşrutiyetin ilk yıllarında meydana gelen işçilerin örgütlenme haklarını, özgürlüklerini ve onlarla birlikte işçi-işveren ilişkilerini düzenleyen Ta'til-i Eşgal yasasının hazırlanması ve mecliste görüşülüp kabul edilmesi hususunda bilgiler verir. Osmanlı Türkçesi ve çokça hukuki terim içeren kitabın dili ağırdır. Gündüz Ökçün, bu eserde belgelere dayalı olarak verdiği bilgilerle Türkiye'nin yakın ekonomik ve sosyal olaylar tarihinin günümüze ulaşmasına katkıda bulunmuştur.

2- İktisat Tarihi Yazıları: 1860 yılından 1923 tarihine kadar Türkiye'nin yakın iktisat tarihi üzerine kaleme aldığı makalelerden oluşan bu kitap, Kapitülasyonlar hakkında Bab-ı Ali'nin sefaretlere gönderdiği muhtıra, Bağdat demiryolu imtiyazı üzerine yapılan tartışmalar, XIX. Yüzyılın ikinci yarısında imalat sanayii alanında verilen ruhsat ve imtiyazlar, Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı, XX. yüzyıl başlarında Osmanlı maden üretiminde Türk, azınlık ve yabancı payları, 1910 Osmanlı Zirai programı, 1911 tarımsal ücretler, 1909-1930 arasında kurulan bankalar, 1923 İzmir İktisat Kongresinde kabul edilen esaslar hakkında kapsayıcı bilgiler sunar.

3- Türkiye İktisat Kongresi 1923- İzmir: 1923 Türkiye İktisat Kongresi'ne dair belge, haber ve dokümanların dört bölüm halinde derlendiği bu eser, 396 sayfadan oluşan akademik bir çalışmadır. Kitabın ilk bölümünde İktisat Kongresinin amacını ve özelliğini belirten haber, belge ve yorumlar yer almakta, İkinci bölümde Kongreye yönelik hazırlıklar, Üçüncü bölümde ise Kongrenin açılışı ve yapılan çalışmaları ele alınmaktadır. Son olarak dördüncü bölümde ise Kongrede kabul edilen Misak- ı İktisadi Esasları, Çiftçi, Tüccar, Sanayi ve İşçi gruplarının İktisadi esasları ve yabancı sermaye hakkında hükümete sunulan esasları içermektedir.

4- Milletlerarası Hukuk Yazıları: 308 sayfadan oluşan bu kitap, Gündüz Ökçün' ün Türkiye'nin hukuki, siyasi ve iktisadi politikaları ve menfaatleri üzerine kaleme aldığı ve muhtelif dergilerde yayınlanan 15 makalesinden oluşmaktadır. Bu makalelerin son iki tanesi Nihal Erdener'in Türk devletler hukuku sisteminde Locus Legit Actum kaidesinin tatbiki ve İsmail Soysal'ın Türkiye'nin dış münasebetleri ile ilgili başlıca siyasi antlaşmalar adlı kitapların tahlilinden oluşmaktadır. Kitap birçok hukuki ve teknik terim içeren hususi bir eserdir.

Ayrıca Prof. Dr. Ahmet Gündüz Ökçün' ün Türkiye' de Yabancıların Çalışma Hakları, A Guide to Turkish Treaties (1920-1964), Trans-Municipal Law- A Critical Analysis of Private International Law, Devletler Hususi Hukukunun Kaynakları ve Kamu Düzeni, Türkiye'nin Taraf Olduğu Milletlerarası Antlaşmalar Rehberi (1920-1961), Osmanlı Sanayii 1913-1915 Yıllar Sanayii İstatistikleri adlı kitapları ve çok sayıda makaleleri mevcuttur.²¹⁶

3.1.5. Dr. Hayrettin Erkmen

1915 yılında Ali ve Rahime çiftinin oğlu olarak Giresun' un Tirebolu ilçesinde dünyaya gelmiştir.²¹⁷ İyi bir devlet adamı ve siyasetçi olan Hayrettin Erkmen 1935 yılında Trabzon Lisesini bitirmiştir. 1938 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun olduktan sonra (1946) Lozan Hukuk Fakültesi ve (1948) Cenevre İktisat Fakültesinde okumuştur. Cenevre İktisat Fakültesinden Doktora unvanını alan Hayrettin Erkmen ardından Türkiye'ye dönmüştür.²¹⁸

Maliye Bakanlığı Varidat Umûm Müdürlüğü 2. Mümeyyizi, Toprak Mahsulleri Ofisi Memuru, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Raportörü, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Umûmî İktisat ve İktisat Teorisi Asistanı görevlerinde bulunmuştur.²¹⁹ İstanbul Üniversitesi'nde asistan olarak çalışırken 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde Giresun Milletvekili olarak parlamentoya girmiştir.²²⁰ V. Adnan Menderes Hükümetinde Çalışma ve Ticaret Bakanı, İmar ve İskan Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinden sonra Yüksek Adalet Divanında mahkum edilmiştir. İhtilalden sonra kurulan Hükümet affetmesine rağmen parlamentonun verdiği karardan sonra haklarına kavuşmuştur. 1975 yılında kısmi

²¹⁶ EKE, Ali Erkan, DİNÇER, Ferruh, ARIK, Rüçhan, *Prof. Dr. Gündüz Ökçün' e Armağan*, A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, Ankara, 1992, s. 9

²¹⁷ TBMM Albümü (1950-1980), s. 635

²¹⁸ ERKMEN, Hayrettin, <http://www.biyografya.com/biyografi/10761>, Erişim Tarihi: 16.04.2019

²¹⁹ TBMM Albümü (1950-1980), s. 635

²²⁰ ERKMEN, Hayrettin, <http://www.giresun.gov.tr/bakanlarimiz1>, Erişim Tarihi: 17.04.2019

senato seçimlerinde AP listesinden Giresun Senatörü seçilmiştir. VI. Süleyman Demirel Hükümetinde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.²²¹ Evli ve 1 çocuk babası olan Hayrettin Erkmen, IX. ve X. Dönem Giresun Milletvekili, X. Dönem Dışişleri Komisyonu Başkanı 20. ve 21. Hükümet Çalışma Bakanı görevlerinde bulunmuştur. 18.05.1999 tarihinde vefat etmiştir.²²²

3.1.6. Prof. Dr. Ali Hüsrev Bozer

1925 yılında Ankara’ da doğan Ali Bozer’in annesi Zehra, babasının adı Mustafa Fevzi’dir.²²³ Türk Eğitim Derneği Ankara Kolejini bitirdikten sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Mezun olduktan sonra yurt dışında eğitimini devam ettirmek isteyen Ali Bozer, İsviçre Neucha’tel Üniversitesi Hukuk Fakültesinde doktora eğitimini tamamlamıştır. İsviçre’ de doktora eğitimini tamamladıktan sonra Amerika’ya gitmiş ve burada Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesinde bir yıl süreyle araştırma ve seminerlere katılmıştır.²²⁴

1965 yılında Ankara Üniversitesi Ticaret Hukuku Kürsüsü Profesörlüğüne atanan Ali Bozer,²²⁵ 1972 yılında Hükümet Temsilcisi olarak TRT Yönetim Kurulu Üyeliğine atanmıştır.²²⁶ Ankara Üniversitesi Ticaret Kürsüsü Profesörü iken Gümrük ve Ticaret Bakanı olarak atanmıştır.²²⁷ Ordu Yardımlaşma Kurumu Yönetim Kurulu Üyeliği, Türkiye Öğretmenler Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği, Oyak-Renault otomobil fabrikası başkanlığı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Hakimliği, Lahey Adalet Divanı Üyeliği, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Dünya Sigorta Hukuku Derneği Türk Grubu Başkanlığı, Ankara Türk Eğitim

²²¹ <http://www.biyografya.com/biyografi/10761>, (Erişim Tarihi: 16.04.2019)

²²² TBMM Albümü, s. 635

²²³ TBMM Albümü, s. 1201

²²⁴ Tercüme-i Hal Evrakı, Ali Bozer, Milletvekili Bilgi Formu: 14.12.1987

²²⁵ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 11- 1, Yer: 311- 8- 17, 31.03.1965

²²⁶ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 280- 31- 13, 13.04.1972

²²⁷ Tercüme-i Hal Evrakı, Ali Bozer

Derneği Vakfı Başkanlığı gibi muhtelif görevlerde bulunmuş çalışkan bir bürokrat olarak hafızalara kazınmıştır.²²⁸

Milliyetçi Demokrasi Partisi Kurucu Üyesi olan Ali Bozer, XVII. Dönem Ankara ve XVIII. Dönem İçel Milletvekili olarak parlamentoda yer almıştır. 44. Hükümette Gümrük ve Tekel Bakanı, 45 ve 46. Hükümette Devlet Bakanı, 47. Hükümette Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev yapan Ali Bozer, aynı zamanda 47. Hükümetin Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Fransızca ve İngilizce bilen Ali Bozer, Legion d'honneur nişanı sahibi evli ve üç çocuk babasıdır.²²⁹ Ali Bozer' in tespit edilen eserleri:

1-Kıymetli Evrak Hukuku: Prof. Dr. Ali Bozer in, Prof. Dr. Celal Göle ile birlikte meydana getirdiği bu eser 373 sayfadan oluşmakta olup Türk İş Bankası A.Ş Vakfı tarafından neşredilmiştir. Dört bölümden oluşan kitap, Türk Ticaret Hukukunun önemli enstrümanı olan kıymetli evrakların hukuki boyutunu ele almaktadır. Kambiyo, menkul kıymet, bono, çek, poliçe gibi kıymetli evraklar hakkında bilgi verilirken ilgili kanunların kıymetli evraklarla ilgili değişiklikleri ve konuya ilişkin Yargıtay kararları, bu hususta yayınlanan eserler ve görüşlere yer vermiştir.

2- Sigorta Hukuku: Dokuz bölüm ve eklerden oluşan bu eser; sigorta hukukunun genel hükümleri, mal sigortasının genel hükümleri, sigorta sözleşmesinde tarafların karşılıklı hukuku, mal sigortası türleri, mesuliyet sigortası ve türleri, can sigortası ve türleri hakkında kapsayıcı bilgiler veren hacimli bir kitaptır. Hukuki bir dil kullanılan eserde teknik terimler çokça yer almıştır.

3- Bankacılar İçin Ticaret Hukuku Bilgisi: İsminden de anlaşılacağı üzere eser belli alanlarla alakalı kesimlere hitap eden bir el kitabı mahiyetindedir. 238 sayfadan oluşan bu eser Hukuk Fakültelerinde ders kitabı mahiyetinde ele alınmıştır. Banka ve Ticaret Hukukunun esasları, Tacir olmanın sonuçları ile ilgili bazı müesseselere ilişkin bilgiler içermektedir.

²²⁸ TBMM Albümü (1950-1980), s. 1201

²²⁹ Tercüme-i Hal Evrakı, Ali Bozer

Ali Bozer'in ayrıca, Ticaret Hukuku Bilgisi, Borçlar Hukuku-Genel Hükümler, Ticari İşletme Hukuku adlı eserleri ve çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

3.1.7. Prof. Dr. Osman Mümtaz Soysal

15 Eylül 1929' da Zonguldak'ta doğmuştur. Babası Osman Muhtar Bey ve annesi F. Saniye Hanımdır. Galatasaray Lisesini bitirdikten sonra 1953 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olmuştur. Aynı fakültede siyaset bilimi üzerine Master yapmıştır.²³⁰1955-1956 yılları arasında London School of Economics' de, 1959-1960 yılları arasında Princeton Üniversitesinde, 1960 yılında California Üniversitesi'nde araştırmalarda bulunmuştur.²³¹1959 yılında İdare Hukuku Asistanı, 1963' te Anayasa Hukuku Profesör Yardımcısı, 1969' da da Anayasa Hukuku Profesörü olmuştur.²³²1961' de Kurucu Meclis Anayasa Komisyonu üyeliği yapmış, 1971 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi dekanlığına seçilmiştir. Forum, Akis, Yön ve Ortam gibi dergilerin yanı sıra Yeni İstanbul, Cumhuriyet, Ulus, Barış, Milliyet ve Hürriyet gazetelerinde yazarlık yapmıştır. 1962 yılında arkadaşlarıyla beraber Sosyalist Kültür Derneğini kurmuştur. 1969-1971 yıllarında Akdeniz Sosyal Bilim Araştırma Konseyi Başkanlığı ve 1976-1978 yılları arasında da Uluslararası Af Örgütü ikinci başkanlığı görevini yürütmüştür. 1978-1980 ve 1988-1994 yılları arasında Toplumlararası Görüşmelerde Kıbrıs Türk Tarafına Anayasa Danışmanlığı yapmıştır.²³³1978 yılında dönemin Cumhurbaşkanı tarafından Kıbrıs Sorununun çözümü için Kıbrıs Türk Federe Devletine müzakerelerde yardımcı olmak üzere görevlendirilmiştir.²³⁴

1991 seçimlerinde SHP listesinden kontenjan adayı olarak 19. Dönem Ankara Milletvekili seçilerek parlamentoya girmiştir. Bu dönemde Anayasa

²³⁰ TBMM Albümü (1983-2010), C. 3, s. 1373

²³¹ Tercüme-i Hal Evrakı, Osman Mümtaz Soysal, Sicil No: 234

²³² Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 11- 1, Yer: 345- 26- 10, 24.06.1969

²³³ Tercüme-i Hal Evrakı, Osman Mümtaz Soysal

²³⁴ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 372- 123- 2, 10.04.1978

Komisyonu Başkanvekilliği, Dışişleri Komisyon Üyeliği ve Avrupa Konseyi Parlamenter Konseyi Üyeliği görevlerinde bulunmuştur. 50. Hükümette, 27 Temmuz 1994 ile 28 Kasım 1994 arasında Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. 28 Kasım 1994 yılında bu görevinden istifa etmiş ve koalisyondaki pasif tutumundan dolayı partisinden de ayrılmıştır. 21 Kasım 1995 yılında DSP'ye katılmış ve 1995 genel seçimlerinde bu partiden Zonguldak Milletvekili seçilerek ikinci kez parlamentoya girmiştir. DSP Grup Başkanvekilliği de yapan Mümtaz Soysal, 1998 yılında Ecevit'le ters düşerek DSP'den istifa etmiş ve 2001 yılında Bağımsız Cumhuriyet Partisini kurmuştur. Birçok kitap ve makalenin yanı sıra 1978' de UNESCO'nun İnsan Hakları Eğitimi konusunda verdiği ilk uluslararası ödülünü, Türk Kalkınma Vakfı ödülünü, 1991' de Dışişleri Bakanlığı 'Üstün Hizmet' ödülünü ve yine 1991' de Officier de l'ordre National de Merite ödülünü almıştır. İngilizce ve Fransızca bilmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.²³⁵ Mümtaz Soysal' ın tespit edilen eserleri:

1-Anayasaya Giriş: 639 sayfadan oluşan bu kitap, günümüz dünyasındaki sorunların başlangıç noktaları, Demokratik devrim ve dönüşümlerin dünya üzerindeki örnekleri, 1924 anayasası, 1961 anayasası ve etkileri üzerine kaleme alınmış ders kitabı mahiyetinde bir eserdir.

2-Anayasa'nın Püf Noktası: Bir anayasa hukukçusu sıfatıyla muhtelif gazetelerde Hukuk, yurttaşlık bilgisi ve toplumsal sorunların hukuki boyutu üzerine yazdığı köşe yazılarından oluşan bu eser 176 sayfadan oluşmaktadır. Son derece akıcı ve anlaşılır bir dil kullanmış olup toplumsal bilinç kazandırmaya yönelik eğitici bir kitaptır.

3- Aklını Kıbrıs'la bozmak: Kıbrıs meselesi ile hususi olarak ilgilenen birkaç isimden biri olan Mümtaz Soysal, bu kitapta Kıbrıs'ın sorunlarını değişik yönleriyle ele almış, bu alanda yazdığı yazılarından derlenmiş olan bir eserdir.

Ayrıca yazarın; Mümtaz Soysal, Öpülesi Gemiler, Güzel Huzursuzluk, Balinanın Böcekleri, İdeoloji Öldü Mü, İçgüveysinin Encamı, 100 Soruda Anayasanın Anlamı adlı eserleri mevcuttur.

²³⁵ DURAN, Burhanettin, *Türk Parlamento Tarihi 1991-1995*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 150, C. 3, Ankara, s. 2524-2525

3.1.8. Prof. Dr. Erdal İnönü

6 Haziran 1926 tarihinde Ankara, Çankaya'da doğdu. Eski cumhurbaşkanlarından Mustafa İsmet Bey ve Emine Mevhibe Hanımın oğludur. İlk, Orta ve lise eğitiminden sonra üniversite eğitimini Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Bölümünde tamamlamıştır. California Institute of Technology'de yüksek lisans ve doktora programlarını bitirmiştir. 1951' de Ankara Üniversitesinde asistan olarak göreve başlamıştır.²³⁶

1964 yılında ODTÜ'ye geçmiş ve 1974' e kadar öğretim üyeliği görevine burada devam etmiştir. ODTÜ'de öğretim üyeliğinin yanı sıra Teorik Fizik Bölümü Başkanlığı, Fen Edebiyat Fakültesi Dekanlığı, Üniversite Rektörlüğü gibi görevlerde bulunmuştur. 1974' te Boğaziçi Üniversitesine geçen İnönü, 1983' e kadar görev yaptığı bu üniversitede öğretim üyeliğinin yanı sıra, Temel Bilimler Fakültesinin Dekanlığını da yapmıştır. Üniversite görevleri dışında TÜBİTAK Bilim Kurulu, AEK ve UNESCO Yürütme Kurulu Üyelikleri ve TÜBİTAK Temel Bilimler Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. 1983' te SODEP' in Kurucu Genel Başkanı olarak siyasete atılmıştır.²³⁷SODEP ve HP' nin 3 Ekim 1985 tarihinde birleşmesiyle kurulan SHP'nin Genel Başkanlığını yapmıştır. 1986 ara seçimlerinde İzmir milletvekili seçilerek parlamentoya girmiş, 1987 genel seçimlerinde SHP listesinden 18. Dönem İzmir milletvekili seçilerek parlamentodaki görevini sürdürmüştür. 1991 genel seçimlerinde SHP listelerinden İzmir milletvekili seçilerek 19. Dönem parlamentosunda yer alan İnönü, bu dönemde TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanlığı, Anayasa Komisyonu üyeliği ve Avrupa Konseyi Parlamenter Konseyi üyeliği görevlerinde bulunmuştur. 49. Hükümette Devlet Bakanlığı, Başbakan Yardımcılığı ve Başbakan Vekilliği görevlerini yürütmüştür. 50. Hükümette de Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı görevinde bulunan Erdal İnönü, 27 Mart 1995' te SHP'nin CHP ile birleşmesinden sonra Dışişleri Bakanlığı görevine atanmıştır. Siyaseti bıraktıktan sonra Sabancı Üniversitesi ve TÜBİTAK Feyza Gürsey Enstitüsünde görev yapmaya başlamıştır. 2004 yılında Wigner

²³⁶ TBMM Albümü (1983-2010), s. 1273

²³⁷ Tercüme-i Hal Evrakı, Erdal İnönü, Sicil No: 1854

madalyasını almıştır. Türkiye Kimya Araştırmaları Bibliyografyası, Anılar ve Düşünceler- 1,2,3, Fikir ve Eylemler: Tarih, Bilim ve Siyaset Üzerine Konuşmalar, Üç yüz Yıllık Gecikme, Kurultay Konuşmaları, adında kitapları mevcuttur. 31 Ekim 2007’ de kan kanseri tedavisi gördüğü ABD’de vefat etmiştir. Çok iyi derece İngilizce ve Fransızca bilen Erdal İnönü, Sevinç İnönü ile evliydi.²³⁸Erdal İnönü’nün tespit edilen eserleri:

1-Üç Yüz Yıllık Gecikme: Erdal İnönü, bu kitabında ülkemizin yaşadığı sorunları ve geri kalmışlığın nedenlerini irdelemiş ve çözüm yolları sunmuştur. İki bölümden oluşan bu eser, ilk bölümde İsmet İnönü ve anlayışını, anılarını, Lozan Telgraflarını ele almış, tarihi arka planını anlatmıştır. İkinci bölümde ise bazı basın açıklamalarını, Türkiye’nin temel sorunları ve çözüm önerilerini, siyasette yeniden yapılanma ve yeni oluşum ihtiyaçlarını yer yer soru cevap şeklinde bazen de sohbet havasında anlatmıştır.

2- Fikirler ve Eylemler: Dört bölümden oluşan Erdal İnönü’nün bu kitabı Tarih, Bilim ve Siyaset üzerine yapılan konuşmalardan oluşmuştur. Soru cevap şeklinde bir sohbet havasında Türkiye’nin değerli bilim insanı ve siyasetçilerini, sosyal demokraside yeni arayışları, Türkiye- Fransa ilişkilerini ve ilişkileri etkileyen faktörleri anlatmıştır.

3- Anılar ve Düşünceler I-II-III: Üç cilt halinde yazılan eser, İlk cildinde baba evinde geçirdiği güzel günler, konuklarla ilgili anılar ve babasına ait çeşitli merakları ve huyları anlatmıştır. Ayrıca İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanlığı dönemi, İsmet İnönü dönemindeki siyasetçi arkadaşlarının gözüyle yaşananlar, anılar konu edinmiş, yakın tarihe ışık tutmuştur. Kitabın ikinci cildinde; okul anıları ve ev içindeki çeşitli bireylerden yana anılarından oluşmaktadır. Aynı zamanda siyasetteki ilk adımını, SODEP’ in kuruluşunu, ilk seçim sınavını, seçim kampanyalarını, zaman sıralamasına uymadan anlatmıştır. Eserin üçüncü cildinde ise Türkiye’nin yakın siyasi tarihi ile ilgili bilgiler vermiş, kendi dönemindeki siyasi oluşumlar ve yaşananlar hakkında aydınlatıcı notlar düşmüştür. XII bölümden oluşan üçüncü cilt aynı zamanda Tübitak’ ın kuruluş öyküsü ve siyasette etik anlayışın nasıl olması

²³⁸ DURAN, Türk Parlamento Tarihi, s. 2901-2902

gerektiği hakkında Erdal İnönü'nün fikirleri ve bakış açısını gözler önüne sermektedir.

Ayrıca yazarın Bilimsel Devrim ve Stratejik Anlamı, Kurultay Konuşmaları, Türkiye'nin Yer Bilimlerine Katkılarından Kesitler (1900-2010), Türkiye'de Temel Bilimlerde İlk Araştırmalar adlı eserleri vardır.

3.1.9. Doç. Dr. Deniz Baykal

1938 yılında Hilmi ve Feride çiftinin çocuğu olarak Antalya' da dünyaya gelen Deniz Baykal ilk, Orta ve Lise eğitimini Antalya' da tamamlamıştır. 1959 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirmiş, ertesi yıl Siyasal Bilgiler Fakültesine asistan olarak atanmıştır. Başarılı bir öğrenci olan Deniz Baykal, 1963 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesinde doktorasını tamamlamıştır.²³⁹ 1963-1965 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde Berkeley ve Columbia Üniversitelerinde 2 yıl süreyle doktora sonra çalışmalarda bulunan Baykal, 1968 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesine Siyaset Bilimi Doçenti olarak göreve başlamıştır.²⁴⁰

Sosyalist Enternasyonal Başkan Yardımcılığı ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 15 (4), 16 (5), 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25 ve 26. Dönem olmak üzere toplamda 10 dönem üst üste Antalya Milletvekili seçilen Deniz Baykal, Türkiye-Avrupa Birliği Karma Parlamento Komisyonu Eş Başkanlığı, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Türk Grubu Üyeliği, 37. Hükûmette Maliye Bakanlığı, 42. Hükûmette Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 52. Hükûmette Dışişleri Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı görevinde bulunmuştur. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) Türk Grubu Üyeliği yapmıştır.²⁴¹ Evli ve iki çocuk babası olan Deniz Baykal, iyi derecede İngilizce bilmektedir. Ayrıca ‘‘Siyasal Elit Kuramı’’ ve ‘‘Siyasal Katılma’’ adında iki kitabı bulunmaktadır.²⁴²

²³⁹ Tercüme-i Hal Evrakı, Deniz Baykal, Dosya No: 986

²⁴⁰ TBMM Albümü (1983-2010), s. 1541

²⁴¹ Deniz Baykal, <https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/mazbatalar.sonuc>, Erişim Tarihi: 20.05.2019

²⁴² Milletvekili Bilgi Formu, Deniz Baykal, No: 61, 04.06.1980

3.1.10. Prof. Dr. Emre Gönensay

Emre Gönensay, 13 Ağustos 1937 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Babasının adı Tevfik, annesinin adı Meüveddet' tir. Ortaokulu ve liseyi Robert Koleji'n de bitirmiş, yüksek lisans eğitimini Columbia Üniversitesi'nde ve doktora programını da Londra Üniversitesi'nde tamamlamıştır.²⁴³

Emre Gönensay, 1965-1967 yılları arasında Londra Üniversitesi'nde, 1967-1969 yılları arasında ise Robert Koleji Yüksekokulunda öğretim üyeliği görevlerinde bulunmuştur. Yurda dönüşünde askerlik görevini 1969-1970 yıllarında istihkam Asteğmeni olarak yapmıştır. 1971-1975 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı olan Gönensay, 1975 yılından 1995 yılına dek Boğaziçi Üniversitesi'nde İktisat Profesörü görevini sürdürmüştür.²⁴⁴1981 yılında aynı üniversitede Para İktisadı Dalı Profesörlüğüne atanmıştır.²⁴⁵1976-1982 yılları arasında Tercüman Gazetesinde köşe yazarlığı yapan Gönensay, 1979-1983 yılları arasında Egebank'ta, 1975-1982 yılları arasında Koç Holding' de, 1982-1987 yılları arasında Enka Holding' de ve 1985-1986 yılları arasında Chemical Mitsui Bankası'nda İdare Meclisi Üyesi olarak görev almıştır. 1981-1992 yılları arasında TÜSİAD Yüksek İstişare Konseyi Üyeliği görevlerinde bulunmuştur. 1980-1995 yılları arasında Siyasi ve Sosyal Araştırma Vakfı Başkan Yardımcılığı yapan Emre Gönensay, 1992-1993 yılları arasında Büyükelçi ve Başbakan Danışmanlığı, 1993-1994 yıllarında Büyükelçi ve Cumhurbaşkanı Başdanışmanlığı, 1994-1995 yıllarında Büyükelçi ve Başbakan Koordinasyon Başdanışmanlığını yapmıştır.²⁴⁶

1987 yılında Manisa'dan milletvekili adayı olmasına karşın seçilemeyen Emre Gönensay, 24 Aralık 1995 tarihindeki genel seçimlerde Doğru Yol Partisi'nden Antalya milletvekili seçilmiş ve 20. Dönem TBMM'ye girmiştir. Seçimlerden hemen sonra Mesut Yılmaz tarafından kurulan ANAP-DYP Koalisyon Hükümetinde Dışişleri Bakanı olarak görev almıştır. Çok iyi düzeyde İngilizce ve Fransızca bilen

²⁴³ TBMM Albümü (1983-2010), s. 1314

²⁴⁴ Tercüme-i Hal Evrakı, Emre Gönensay, 16.01. 1996

²⁴⁵ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 11- 1, Yer: 547- 37- 9, 10.06.1981

²⁴⁶ Tercüme-i Hal Evrakı, Emre Gönensay

ve Işık Üniversitesi'nde Öğretim Üyesi olarak görev yapan Emre Gönensay, evli ve iki çocuk babasıdır.²⁴⁷Emre Gönensay' ın tespit edilen eserleri:

İşsizlik Durgunluk ve Enflasyon: Boğaziçi Üniversitesi Yayınlarından çıkan bu eser toplam 150 sayfa ve dört bölümden oluşmaktadır. Kitap, yazarın uzmanlık alanı olan iktisat konularından oluşmaktadır. Emre Gönensay bu eserinde, makro iktisat teorilerini anlatmış, modern parasal yaklaşımlar ve enflasyon sonuçları hakkında bilgiler vermiştir. 1970'lerin ilk yarısında dünyada ve Türkiye'de yaşanan ekonomik gelişmeler ele alınmış, Türkiye'nin makro iktisat politikalarına genel bir bakış sergilenmiştir. Eser ekonomik terimler içermekte olup, bu alanla ilgili olanlara hitap etmektedir.

Yazarın ayrıca Alper Orhon ve Sibel Tanber adlı yazarlarla birlikte kaleme aldığı, "Türkiye otomotiv sanayi ürünleri ve talep tahminleri" adlı kitabı mevcuttur.

3.1.11. Prof. Dr. Tansu Çiller

9 Ekim 1946 yılında Necati Bey ve Muazzez Hanımın kızı olarak dünyaya gelen Tansu Çiller, ilkokulu Namık Kemal İlkokulunda, liseyi Robert Kolejinde okuduktan sonra üniversite eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümünde tamamlamıştır. Doktorasını Connecticut Üniversitesinde vermiş ve daha sonra Yale Üniversitesinde post-doktora çalışmalarına devam etmiştir. 1978 yılında doçent, 1983' te de profesör unvanını alan Çiller, başta Boğaziçi Üniversitesi olmak üzere çeşitli üniversitelerde öğretim üyesi olarak ekonomi dersleri vermiş ve bir dönem Boğaziçi Üniversite Ekonomi Bölüm Başkanlığını yapmıştır.²⁴⁸

Dünya Bankası, Sanayi ve Ticaret Odası Kur. Ekonomi Danışmanlığı görevlerinde bulunan Tansu Çiller, Kasım 1990' da DYP' de politikaya atılmış daha sonra 1991 genel seçimlerinde DYP listesinden İstanbul milletvekili seçilerek 19.

²⁴⁷ ERTAN, Temuçin Faik, Türk Parlamento Tarihi C. III, 1995-1999, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 155, s. 135-136

²⁴⁸ TBMM Albümü (1983-2010), s. 1413

Dönem parlamentosuna girmiştir. 51. Hükümette ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı olarak görev almıştır. Tansu Çiller, Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra boşalan DYP Genel Başkanlığına 8 Haziran 1993' te aday olmuş, 13 Haziran 1993 tarihli DYP Olağanüstü Büyük Kongresinden Genel Başkan seçilmiştir. 25 Haziran 1993' te SHP ile 50. Hükümeti kurmuş ve bu Hükümetin Başbakanlığını üstlenerek Türkiye'nin ilk kadın Başbakanı olmuştur.²⁴⁹ 5 Nisan kararlarıyla Türkiye ekonomisinde bir döneme imza atan Çiller, 5 Ekim 1995 tarihleri arasında kısa bir süre 51. Hükümetin de Başbakanlığını üstlendi. Daha sonra 30 Ekim 1995' te CHP Koalisyonuyla kurulan 52. Hükümetin Başbakanlığını yapmıştır. 1995 genel seçimlerinde yeniden İstanbul milletvekili seçilen Tansu Çiller, 54. Hükümette Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev almıştır. 1999 genel seçimlerinde yeniden İstanbul milletvekili seçilerek üçüncü kez parlamentoya girmiştir. 2002 genel seçimlerinde partisi barajı aşamayınca milletvekili seçilememiş ve 14-15 Aralık 2002' de yapılan DYP 7. Olağanüstü Kongresinde partinin Genel Başkanlığından ayrılmıştır. The strategy of Economic Development: The Turkish Case, Türk Sanayinde İthal İkamesi ve Koruma Politikası, Türk Sanayinin Büyümesindeki Kaynaklar, İl Düzeyinde Milli Gelir Dağılımı, Dünyada ve Türkiye' de Kur Politikaları ve Sorunlar, Türkiye'm gibi kitapları mevcuttur. İngilizce ve Almanca bilen Tansu Çiller, evli ve iki çocuk annesidir.²⁵⁰ Tansu Çiller' in tespit edilen eserleri:

1-Türk Sanayinin Büyümesinde Kaynaklar: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları tarafından neşredilen bu eser 208 sayfadan oluşmaktadır. Kitapta ekonomide uygulanan politikalar eleştirilmiş, bu politikaların kaynak dağılımını olumsuz yönde etkilediği ve yüksek maliyetli sektörlerin desteklenmesinin rekabet gücünü olumsuz etkilediği anlatılmıştır. Eser genel itibari ile koruma politikaları ve kaynak dağılımı arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermiştir.

2-İl Düzeyinde Milli Gelir Dağılımı: 359 sayfa ve VI bölümden oluşan bu eserde, 1965, 1970, 1975, 1980-2000 yılları arasında illerin milli gelirleri, gelir

²⁴⁹ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, "Sayın Tansu Çiller'in Özgeçmişi", http://www.mfa.gov.tr/sayin-prof_dr_tansu-ciller, (Erişim Tarihi: 22.04.2018)

²⁵⁰ DURAN, Türk Parlamento Tarihi, s. 2830

tahminleri ve gelir dağılımları istatistiksel bilgiler ışığında ele alınmış ve aralarındaki ilişki sunulmuştur.

3.1.12. Prof. Dr. Şükrü Sina Gürel

1 Ocak 1950 tarihinde İzmir’de doğmuştur. Babasının adı Şerafettin, annesinin adı Emine Firuzan’dır. İlkokulu Söke’de Kemalpaşa İlkokulu’nda ve ortaokulu İzmir (Maarif) Koleji’nde okuduktan sonra, lise öğrenimine Robert Koleji’nde başlamıştır.²⁵¹ İki yıl burada öğrenim gördükten sonra ABD’de Illinois ‘teki Maine Turp Highschool’ da lise öğrenimini tamamlamış, ardından Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümüne girmiştir. 1971 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden mezun olmuş ve bu okulda doktora öğrenimine başlamıştır. Aynı dönemde Ege Üniversitesi’nde asistanlık yapan Şükrü Sina GÜREL, 1976 yılından itibaren Ankara Üniversitesi’nde akademisyenliğe devam etmeye başlamıştır.²⁵²

Şükrü Sina GÜREL 1977 yılında Doktor, 1984’ te Doçent ve 1990 yılında da Profesör olmuştur. Şükrü Sina GÜREL, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanı iken milletvekili adayı olmuş ve 24 Aralık 1995’ te DSP’den İzmir Milletvekili seçilmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Hukuk ve İnsan Hakları ve İzleme Komisyonları Üyesi olan Şükrü Sina GÜREL, Mesut Yılmaz tarafından kurulan 55. Hükümette Avrupa Birliği’nden ve Kıbrıs’tan sorumlu Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü olarak görev almıştır.²⁵³

Bülent Ecevit tarafından kurulan 56. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nde de Devlet Bakanı olarak görev yapan Şükrü Sina GÜREL, 1999 genel seçimlerinde yine DSP’den İzmir Milletvekili seçilerek, 21. Dönem TBMM’ye girmiştir. 1999’ da Bülent Ecevit tarafından kurulan DSP-MHP-ANAP Koalisyon Hükümeti’nde önce

²⁵¹ TBMM Albümü (1983- 2010), s. 1421

²⁵² DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, ‘‘Şükrü Sina Gürel’in Özgeçmişi’’, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-sukru-sina-gurel>, (Erişim Tarihi: 25.04.2018)

²⁵³ Tercüme-i Hal Evrakı, Şükrü Sina Gürel, 2.1.1996

Devlet Bakanlığı, Kıbrıs ile ilişkiler ve Hükümet Sözcülüğü görevlerini üstlenmiş ardından, 12 Temmuz 2002' den 19 Kasım 2002 tarihine kadar Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. 2002 yılındaki seçimlerden sonra Bülent Ecevit'in istifa etmesinden ardından toplanan DSP Kongresinde genel başkanlığa aday olan Şükrü Sina GÜREL, seçimlerde başarılı olamayınca, aktif siyasetten bırakmış ve yeniden bilimsel araştırmalara yönelmiştir. İngilizce ve Fransızca bilen Şükrü Sina GÜREL, evli ve iki çocuk babasıdır.²⁵⁴Şükrü Sina Gürel' in tespit edilen eserleri:

1-Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993): İmge Kitabevi tarafından yayınlanan ve 301 sayfadan oluşan Şükrü Sina Gürel'in bu eseri tarihsel süreç içerisinde gelişen Türk-Yunan ilişkileri hakkında bilgi sunmaktadır. Son derece yalın ve akıcı bir dilde yazılan kitapta, Türk-Yunan ilişkilerinde geçmişten beri süregelen algıları ve bu algıların ilişkileri nasıl etkilediği ve günümüze kadar çözülemeyen sorunları beraberinde getirdiği üzerinde durulmuştur.

2- Orta Doğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri: Uluslararası ilişkiler alanında kaleme alınan kitap, Petrol öznesi etrafında Ortadoğu'nun yakın tarihi hakkında bilgiler sunmaktadır. Dünyanın egemen güçlerinin, Ortadoğu'ya yönelik uluslararası politikaları ve bu politikalar doğrultusunda meydana gelen olayların irdelendiği eserde, özellikle 1973 Arap-İsrail savaşının Dünyada meydana getirdiği petrol bunalımına vurgu yapmaktadır.

3- Kıbrıs Tarihi (1878-1960): Yazar bu eserinde Kıbrıs'ın tarihi önemi üzerinde durmuş, Kıbrıs'ın Akdeniz'de stratejik konumundan bahsetmiştir. 1878' den 1960'a kadar Kıbrıs tarihi hakkında bilgiler vermiş, Kıbrıs sorununun tarihsel köklerine değinmiştir. Kıbrıs'ın Uluslararası ilişkilerdeki yeri ve Türk dış politikasında Kıbrıs'ın önemi hakkında bilgiler sunmuştur.

²⁵⁴ ERTAN, Temuçin Faik, *Türk Parlamento Tarihi 1995-1999*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 155, C. 3, s. 619-620

3.1.13. Doç. Dr. Abdullah Gül

29 Ekim 1950 tarihinde Kayseri’de dünyaya gelen Abdullah Gül’ün babası Ahmet Hamdi, annesi Advkiye Hanımdır. Liseye kadar olan eğitim hayatı Kayseri’ de geçmiştir. Önce Gazipaşa İlkokulu’nu bitirmiş ardından Nazmi Toker Ortaokulu ve Kayseri Lisesinden mezun olmuştur.²⁵⁵

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’ni kazanmasıyla Yüksek Öğrenim hayatı başlayan Abdullah Gül, aynı üniversitede doktora çalışmalarına başlamıştır. Daha sonra yabancı dilini geliştirmek ve doktora çalışmalarını devam ettirmek için burslu olarak iki yıl Londra ve Exter’ de kalmıştır. Buradaki çalışmalarını tamamladıktan sonra yurda dönen Abdullah Gül, Sakarya Üniversitesi Endüstri Bölümünün kurulmasında gayret sarf etmiş ve ayrıca aynı bölümde iktisat dersleri vermeye başlamıştır.²⁵⁶ 1983-1991 yıllarında kariyerine farklı bir ülkede devam eden Abdullah Gül, Suudi Arabistan’ın Cidde şehrindeki İslam Kalkınma Bankasının Ekonomi Uzmanı olarak çalışmaya başlamıştır. Bu arada akademik çalışmalarına devam eden Gül, 1991 yılında Uluslararası İktisat alanında Doçent unvanını almaya hak kazanmıştır.²⁵⁷

1991 yılı Milletvekili Genel Seçimlerinde, Refah Partisi Kayseri Milletvekili seçilerek 19. Dönem TBMM’ ye giren Abdullah Gül, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Üyesi olarak Meclis çalışmalarını yürütmüştür. Abdullah Gül, aynı dönemde Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Türk Grubu Üyeliği de yapmıştır. Bu başarılı çalışmalarının ardından Refah Partisinin 1993 yılından yapılan Büyük Kongresinde Dış İlişkilerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığına getirilmiştir. 19. Dönemde başarılı bir yasama faaliyeti geçiren Abdullah Gül, 1995 yılından Genel Seçimlerinden Kayseri’den milletvekili seçilerek tekrar parlamentoya girmiştir.²⁵⁸ Necmettin Erbakan’ın kurduğu 54. Hükümette Devlet Bakanlığı ve

²⁵⁵ TBMM Albümü (1983-2010), s. 1576

²⁵⁶ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, ‘‘Abdullah gül’’, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-abdullah-gul-.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 26.04.2018)

²⁵⁷ Tercüme-i Hal Evrakı, Abdullah Gül, Milletvekili Bilgi Formu: 02.7.2007

²⁵⁸ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, ‘‘Abdullah gül’’, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-abdullah-gul-.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 26.04.2018)

Hükümet Sözcüsü görevlerinde bulunmuştur. Bu arada 1995-2001 zaman aralığında Dışişleri Komisyonun Üyeliğini yürütmüştür.²⁵⁹

Başarılı ve çalışkan bir milletvekili olan Abdullah Gül, 1999 seçimlerinde Refah Partisinin yerine kurulan Fazilet Partisinden Kayseri Milletvekili olarak seçilmiş, Fazilet Partisinin 14 Mayıs 2000 tarihinde yapılan 1. Olağan Büyük Kurultayında, ‘Yenilikçiler’ olarak adlandırılan gurubun desteğiyle Genel Başkan Adayı olmuştur. Ancak az bir oy farkıyla Genel Başkan olamayan Abdullah Gül, kendisini destekleyen grupla birlikte Fazilet Partisinden ayrılarak yeni parti kurma çalışmalarına başlamıştır. 2001 yılında Tayyip Erdoğan, Bülent Arınç ile birlikte Adalet ve Kalkınma Partisini kumuştur. Bu partinin Kurucular Kurulu Üyesi olarak partinin kurumsal bir kimlik kazanması için etkin bir şekilde çalışan Gül, daha sonra AK Partinin Siyasi ve Hukuki İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı olarak görevini sürdürmüştür. 3 Kasım 2002 seçimlerinde Kayseri milletvekili olarak 22. Dönem TBMM’ye girmiş, Tayyip Erdoğan’ın siyasi yasağından dolayı milletvekili olamaması üzerine 16 Kasım 2002 tarihinde 58. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini kurarak geçici bir başbakanlık dönemi yürütmüştür. Tayyip Erdoğan’ın siyasi yasağının kalkması üzerine görevi devreden Gül, Ak Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan Başbakanlığında kurulan 59. Hükümette Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olarak yer almıştır.²⁶⁰ İngilizce bilen, evli ve üç çocuk babası olan Abdullah Gül, 2007 yılında Cumhurbaşkanlığına seçilerek Türkiye Cumhuriyeti’nin 11. Cumhurbaşkanı olmuştur.²⁶¹ Abdullah Gül’ün tespit edilen eserleri:

Yeni Yüzyılda Türk Dış Politikasının Ufukları: 717 sayfadan oluşan bu eser, Türk Dış Politikası üzerine, Avrupa Birliği ve Kıbrıs, Türk-Amerikan İlişkileri, Ortadoğu ve Irak, Küreselleşme-İslam Dünyasında Yenilenme-Medeniyetler Arasında Diyalog, Çeşitli İkili ve Uluslararası Konular başlığı altında 6 bölümden oluşmaktadır. Kitap sözü geçen konu başlıkları üzerine Abdullah Gül’ün 2003-2007

²⁵⁹ ERTAN, Türk Parlamento Tarihi 1995- 1999, s. 705

²⁶⁰ ERTAN, Türk Parlamento Tarihi 1995-1999, s. 706

²⁶¹ Milliyet Gazetesi, 29.8.2007, s. 18, (Erişim Tarihi: 11.10.2018)

tarihleri arasında gerek yurtiçi gerekse de yurtdışında çeşitli platformlarda yaptığı İngilizce ve Türkçe konuşmalarından derlenmiştir.²⁶²

3.1.14. Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu

26 Şubat 1959' da Konya'da doğan Ahmet Davutoğlu'nun babası Mehmet Duran, annesi Memnune' dir. Ortaöğrenimini İstanbul Erkek Lisesinde tamamlayan Ahmet Davutoğlu, Boğaziçi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Ekonomi bölümlerinden mezun olmuştur. Boğaziçi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünde yüksek lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde de doktorasını yaptıktan sonra Malezya International Islamic University' de çalışmaya başlamıştır. Burada Üniversitenin Siyaset Bilimi Bölümünü kurmuş ve başkanlığını yürütmüştür. 1993 yılında Doçentlik unvanını almış ve 1995-1999 yılları arasında Marmara Üniversitesinde öğretim üyesi olarak göreve başlamıştır. 1998-2002 tarihlerin Silahlı Kuvvetler ve Harp Akademilerinde misafir öğretim üyesi olarak ders veren Ahmet Davutoğlu, Profesör olarak Beykent Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanlığının yanı sıra, Marmara Üniversitesinde öğretim üyeliği yapmıştır.²⁶³

Davutoğlu, 2002 yılından sonra Başbakan Başmüşavirliği ve Büyükelçilik görevine atanmıştır. 24. Dönemde Konya Milletvekili seçilerek parlamentoya girmiştir. 60 ve 61. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinde Dışişleri Bakanlığı yapan Ahmet Davutoğlu, 62. Hükümette Başbakanlık görevini yürütmüştür. 63. Hükümette ikinci defa Başbakanlık görevini üstlenmiştir. İngilizce, Almanca ve Arapça bilen Davutoğlu, evli ve 4 çocuk babasıdır. Dış politika, uluslararası ilişkiler ve siyaset felsefesi alanlarında yayımlanmış eserleri bulunmaktadır.²⁶⁴ Ahmet Davutoğlu'nun tespit edilen eserleri:

²⁶² GÜL, Abdullah, *Yeni Yüzyılda Türk Dış Politikasının Ufukları*, TC. Dışişleri Bakanlığı Yayını, Temmuz 2007

²⁶³ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, "Ahmet Davutoğlu", <http://www.mfa.gov.tr/ahmetdavutoglu.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 26.04.2018)

²⁶⁴ Tercüme-i Hal Evrakı, Ahmet Davutoğlu, Şahsi Dosya No: 396

1-Stratejik Derinlik: Uluslararası ilişkiler alanında kaleme alınan bu kitap, yazıldığı dönem itibariyle kamuoyunda çok ses getirmiş, birçok dile çevrilmiştir. Türk dış politikasının tarihsel derinliğini ele alan eserde dış politikada stratejik planlamanın yetersizliği, teori eksikliği hakkında yazarın eleştirileri dile getirilmiştir. Üç kısımdan oluşan kitapta ilk bölümde; ‘güç’ kavramı irdelenmiş, güç parametreleri etrafında Türkiye’nin potansiyellerini gözler önüne sermiştir. Türk dış politikasının eksiklikleri dile getirilirken, yazar eleştirilerini ifade etmiştir. İkinci ve üçüncü kısımda ise yazar, Türkiye’nin uygulaması gereken dış politikanın nasıl olması gerektiği hakkında geliştirdiği stratejiler ve politikalar hakkında teorisini açıklarken, Türkiye’nin stratejik konumu ve etki alanlarını vurgulanmıştır. Stratejik Derinlik kitabı 2019 yılı itibariyle 120. Baskıya ulaşmıştır.

2- Alternatif Paradigmalar: Ahmet Davutoğlu’nun 1990 yılında doktora tezi olarak hazırladığı ve 1994 tarihinde neşredilen bu eser, İslam ve Batı medeniyetlerinin karşılaştırmalı analizini yapmaktadır. İki alternatif paradigma olan her iki medeniyetin yükseldiği zihnin temellerini ele almış, dünya görüşlerinin siyaset anlayışına etkilerini, sosyal hayat alanındaki tesirlerini ve devlet otoritesinin oluşumundaki tarihsel arka planı kaleme almıştır.

3- Medeniyetlerin Ben-İdraki ve Medeniyet Teorisine Mukaddime: Sekiz bölümden oluşan Ahmet Davutoğlu’nun bu kitabı, modernleşme süreci ve medeniyet direnci, medeniyetlerin ben-idrakinin mukayeseli tahlili, medeniyetleri oluşturan parametreler, küreselleşen dünyada medeniyet bunalımına çözüm arayışları gibi konularda yazarın fikir dünyasından izlenimleri ve eleştirileri kapsamaktadır.

Ayrıca Ahmet Davutoğlu’nun, Medeniyet Dönüşümü ve Uluslararası Düzen Bunalımı ve İslam, Medeniyetler ve Şehirler, Duruş ve Gençlerle Yüz yüze, Teoriden Pratiğe Türk Dış politikası Üzerine Konuşmalar, Küresel Bunalım adlı kitapları ve muhtelif dergilerde yayınlanan makaleleri mevcuttur.

3.2. AKADEMİSYEN DIŞİŞLERİ BAKANLARI VE GÖREV YAPTIĞI HÜKÜMETLER

Tablo 3. 1: Akademisyen Dışişleri Bakanları ve görev yaptığı hükümetler (TBMM Arşivi, TBMM Albümü, Tercüme-i Hal Evrakı)

DIŞİŞLERİ BAKANLARI	GÖREV BAŞLAMA	GÖREV BİTİŞİ	GÖREV YAPTIĞI HÜKÜMETLER
Prof. Hasan Saka	13.09.1944	10.09.1947	II. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti 09.03.1943- 07.08.1946 Recep PEKER Hükümeti 07.08.1946- 10.09.1947
Prof. Fuad Köprülü	22.05.1950	20.06.1956	I. Adnan Menderes Hükümeti 22.05.1950- 09.03.1951 II. Adnan Menderes Hükümeti 09.03.1951- 17.05.1954 III. Adnan Menderes Hükümeti 17.05.1954- 09.12.1955 IV. Adnan Menderes Hükümeti 09.12.1955- 25.11.1957
Prof. Turan Güneş	25.01.1974	07.11.1974	I. Bülent Ecevit Hükümeti (CHP-MSP Koalisyonu) 26.01.1974- 17.11.1974
Prof. Gündüz Ökçün	21.06.1977 05.01.1978	21.07.1977 12.11.1979	II. Bülent Ecevit Hükümeti 21.06.1977- 21.07.1977 III. Bülent Ecevit Hükümeti (CHP-Bağımsızlar Koalisyonu) 05.01.1978- 12.11.1979
Dr. Hayrettin Erkmen	12.11.1979	05.09.1980	VI. Süleyman Demirel Hükümeti 12.11.1979- 12.09.1980
Prof. Ali H. Bozer	22.02.1990	12.10.1990	Yıldırım Akbulut Hükümeti 09.11.1989- 23.06.1991
Prof. Mümtaz Soysal	27.07.1994	28.11.1994	I. Tansu Çiller Hükümeti (DYP-SHP Koalisyonu) 25.06.1993- 05.10.1995
Prof. Erdal İnönü	27.03.1995	06.10.1995	I. Tansu Çiller Hükümeti 25.06.1993- 05.10.1995
Doç. Dr. Deniz Baykal	31.10.1995	06.03.1996	III. Tansu Çiller Hükümeti (DYP-CHP Koalisyonu) 30.10.1995- 06.03.1996
Prof. Emre Gönensay	06.03.1996	28.06.1996	II. Mesut Yılmaz Hükümeti (ANAP-DYP Koalisyonu) 06.03.1996- 28.06.1996
Prof. Tansu Çiller	28.06.1996	20.06.1997	Necmettin Erbakan Hükümeti (Refah-Yol Koalisyonu)

			28.06.1996- 30.06.1997
Prof. Şükrü Sina Gürel	12.07.2002	19.11.2002	V. Bülent Hükümeti (DSP- MHP- ANAP) 28.05.1999- 18.11.2002
Doç. Dr. Abdullah Gül	14.03.2003	29.08.2007	I. R. Tayyip Erdoğan Hükümeti 14.03.2003- 29.08.2007
Prof. Ahmet Davutoğlu	02.05.2009	28.08.2014	II. R. Tayyip Erdoğan Hükümeti 29.08.2007- 06.07.2011 III. R. Tayyip Erdoğan Hükümeti 06.07.2011- 28.08.2014

Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nde görev yapan Akademisyen Dışişleri Bakanları incelenmiştir. Tabloda Akademisyen Dışişleri Bakanlarının görev süreleri ve görev yaptığı hükümetler verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar akademik camiadan gelip Dışişleri Bakanı olan kişi sayısı 14' tür. Görev yapan 14 Akademisyen Dışişleri Bakanından sadece 1 kadın Bakanın olması, genel olarak kadın Bakan oranının az olduğunu göstermekle birlikte Türk siyasetinde erkek egemenliğinin de bir göstergesidir.²⁶⁵

Tablo incelendiğinde Demokrat Parti'nin kurucuları arasında da yer alan Fuat Köprülü istikrarlı bir şekilde dört dönem üst üste Bakanlık yapmıştır. Görev süresi en az olan Bakan 3 aylık görev süresi ile Emre Gönensay' dır. Ardından 4' er ay ile Mümtaz Soysal, Şükrü Sina Gürel ve 5 aylık görev süresiyle Deniz Baykal gelir. Görev süresi birkaç ay ile sınırlı olan Bakanları incelediğimizde genel olarak 1990-2000 yılları arasında görev yaptıklarını görüyoruz. 90' lı yılların kriz dönemleri ve Koalisyon Hükümetlerinin ömürlerinin kısa olması görev sürelerinin 3-4 ayla sınırlı olmasında etkili olmuştur. Turan Güneş, Hayrettin Erkmen, Ali Bozer, Mümtaz Soysal, Erdal İnönü, Emre Gönensay ve Şükrü Sina Gürel görevlerinde tam olarak 1 yılı bile dolduramamışlardır. Siyasetin istikrar kazandığı dönemlere baktığımızda bu durum Dışişleri Bakanlarının görev sürelerine de yansımaktadır.

²⁶⁵ BİÇİCİ, Mehmet, *Gaziantep Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1923-1950)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2014, s. 90

3.3.AKADEMİSYEN DIŞİŞLERİ BAKANLARININ SİYASİ FAALİYETLERİ

3.3.1 Akademisyen Dışişleri Bakanlarının Seçilme Yılları ve Dönemleri

Tablo 3. 2: Akademisyen Dışişleri Bakanlarının seçilme yılları ve dönemleri
(TBMM Arşivi, TBMM Albümü ve Tercüme-i Hal Evraklarından Yararlanılmıştır)

BAKANLAR	SEÇİLME YILI	SEÇİLME DÖNEMİ	DÖNEM SAYISI
Prof. Hasan Saka	Ocak 1920-16 Mart 1920, 1920-1923, 1923-1927, 1927-1931, 1931-1935, 1935-1939, 1939-1943, 1943-1946, 1946-1950, 1950-1954,	Osmanlı Mebusan Meclisi IV. Dönem Trabzon I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII. ve IX. Dönem Trabzon	10
Prof. M. Fuat Köprülü	1935-1939, 1939-1943, 1943-1946, 1946-1950, 1950-1954, 1954-1957	V. Dönem (ara seçim) VI, VII. Dönem Kars VIII, IX ve X. Dönem İstanbul	6
Prof. Turan Güneş	1954-1957, 1973-1977	X. Dönem Kocaeli XV. Dönem Kocaeli	2
Prof. A. Gündüz Ökçün	1973-1977, 1977-1980	XV. ve XVI. Dönem Eskişehir	2
Dr. Hayrettin Erkmen	1950-1954, 1954-1957, 1975-1980	IX, X. Dönem Giresun V. Dönem Cumhuriyet Senatosu B3 Grubu Giresun üyesi	3
Prof. Ali H. Bozer	1983-1987, 1987-1991	XVII. Dönem Ankara XVIII. Dönem İçel	2
Prof. O. Mümtaz Soysal	1991-1995, 1995-1999	XIX. Dönem Ankara XX. Dönem Zonguldak	2
Prof. Erdal İnönü	1983-1987, 1987-1991 1991-1995	XVII. Dönem (ara seçim) XVIII. ve XIX. Dönem İzmir	3
Doç. Dr. Deniz Baykal	1973-1977, 1977-1980, 1983-1987, 1987-1991, 1991-1995, 1995-1999, 1999-2002, 2002-2007, 2007-2011, 2011-2015, Haziran 2015-Kasım 2015, 2015-2018,2018- ...	XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII. Dönem Antalya	13
Prof. Emre Gönensay	1995-1999	XX. Dönem Antalya	1
Prof. Tansu Çiller	1991-1995, 1995-1999 1999-2002	XIX., XX. ve XI. Dönem İstanbul	3
Prof. Şükrü Sina Gürel	1995-1999, 1999-2002	XX. ve XXI. Dönem İzmir	2
Doç. Dr. Abdullah Gül	1991-1995, 1995-1999, 1999-2002, 2002-2007,	XIX, XX, XXI, XXII. ve XXIII. Dönem Kayseri	5

	2007-2011		
Prof. Ahmet Davutoğlu	2007-2011, 2011-2015	XXIII. ve XXIV. Dönem Konya	2

Bu bölümde Akademisyen Dışışleri Bakanlarının, Milletvekili olarak seçilme yılları ve dönemleri irdelenmiştir. Tablo incelendiğinde Milletvekili olarak en çok seçilen Akademisyen Dışışleri Bakanı olarak Deniz Baykal göze çarpmaktadır. Deniz Baykal XV. Dönem Antalya Milletvekili olarak girdiği parlamentoda XXVII. Dönem Milletvekili olarak hala görevine devam etmektedir. Dışışleri Bakanı Hasan Saka, Meclis-i Mebusan'ın son dönemi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde üst üste 9 dönem olmak üzere toplamda 10 dönem parlamentoya seçilmiştir. Hasan Saka'nın ardından en çok seçilen Akademisyen Dışışleri Bakanı Fuat Köprölüdür. Dışışleri Bakanı Fuat Köprölü 1935-1957 yılları arasında Mecliste görev yapmış, V. Dönem ara seçimlerinden başlamak üzere üst üste 6 dönem parlamentoya seçilmiştir. En çok seçilen bir diğer Akademisyen Dışışleri Bakanı Doç. Dr. Abdullah Gül'dür. Abdullah Gül, Kayseri milletvekili olarak 1991-2011 yılları arasında üst üste 5 dönem Türkiye Millet Meclisine seçilmiştir. Bu Akademisyen Dışışleri Bakanlarının, Milletvekili olarak bu kadar çok ve üst üste seçilmeleri toplum tarafından sevildiğinin ve başarılı olduğunun işareti olarak anlaşılmaktadır.

Tablo incelendiğinde üç Bakanın 3 dönem, 6 Bakanın ise 2 dönem parlamentoya seçildikleri görülmektedir. En az seçilen Akademisyen Dışışleri Bakanı ise 1 dönem görev yapan XX. Dönem Milletvekili Emre Gönensay' dır. 1 veya 2 dönem seçilen Akademisyen Dışışleri Bakanlarını ortak özelliği Koalisyon Hükümetlerinin iktidar olduğu dönemlerde olması dikkat çekicidir. Bu durum görev sürelerinin az olmasının Koalisyon Hükümetlerinin ömrünün kısa olmasıyla bağlantılıdır.

3.3.2 AKADEMİSYEN DIŞIŞLERİ BAKANLARININ MECLİS FAALİYETLERİ

Tablo 3. 2: Akademisyen DışıŞleri Bakanlarının Meclis faaliyetleri (TBMM Açık ve Gizli Celse Zabıtları Esas Alınarak Hazırlanmıştır.)

BAKANLAR	TEKLİFLER	TAKRİRLER (ÖNERGELER)	SÖZ ALDIĞI KONUŞMALAR	GÜNDEM DIŞI KONUŞMALAR	DEMEÇLER SÖYLEVLER,	SUALLER VE VERİLEN YANITLAR	ÜYELER İLE İLGİLİ İŞLER	TOPLAM
Hasan Saka	0	0	33	0	1	0	0	34
Mehmet Fuat Köprülü	1	3	87	0	0	0	1	97
Turan Güneş	3	3	84	0	0	0	0	90
Ahmet Gündüz Ökçün	0	0	8	0	0	0	0	8
Hayrettin Erkmen	0	7	83	1	0	9	0	100
Ali Hüsrev Bozer	0	1	41	50	0	0	0	52
Osman Mümtaz Soysal	0	6	75	5	5	6	1	98
Erdal İnönü	1	2	69	28	0	0	5	105
Deniz Baykal	12	27	90	8	0	0	6	143
Emre Gönensay	0	0	1	0	0	1	0	2
Tansu Çiller	3	2	48	3	0	0	2	58
Şükrü Sina Gürel	0	1	21	12	0	0	1	35
Abdullah Gül	0	31	85	36	5	0	5	162
Ahmet Davutoğlu	0	1	18	4	2	0	1	26

Bu bölümde Akademisyen Kökenli Dışışleri Bakanlarının Meclis Performansları incelenmiştir. Bakanlar arasında yasama faaliyetlerine en fazla katılan Akademisyen Dışışleri Bakanı olarak 1991 yılından beri 5 dönem milletvekili seçilen Abdullah Gül göze çarpmaktadır. Abdullah Gül'ün ardından XV. Dönem (1973-1977) Parlamenteoya seçilen ve XXVII. Dönem Mecliste milletvekilliğini devam ettiren Deniz Baykal dikkat çekmektedir. Deniz Baykal 13 dönem üst üste seçildiği parlamentoda tablodaki kriterlere göre toplamda 143 yasama faaliyetinde bulunmuştur. Akabinde 105 yasama faaliyetiyle Erdal İnönü ve hemen ardından Mehmet Fuad Köprülü gelmektedir.

En az yasama performansı sergileyen Akademisyen Dışışleri Bakanı Emre Gönensay' dır. Bu durum Emre Gönensay' ın 1995-1999 yılları arasında sadece bir dönem milletvekili olmasıyla ilgilidir. Emre Gönensay' ın ardından Meclis faaliyetleri az olan diğer bir Akademisyen Dışışleri Bakanı ise Ahmet Gündüz Ökçün' dür. Yasama faaliyetleri az olan her iki bakanın ortak özelliği Koalisyon Hükümetlerinde görev yapmış olmalarıdır.

Akademisyen Kökenli Dışışleri Bakanlarının en fazla katıldıkları meclis etkinliği söz aldığı konuşmalar olmuştur. Bu durum Dışışleri Bakanı oldukları dönemde, dış politika ve Dışışleri Bakanlığıyla ilgili konularda meclisi bilgilendirmelerinden kaynaklanmaktadır. 14 Akademisyen Dışışleri Bakanının gösterdiği toplam yasama faaliyeti 1010' dur. Dışışleri Bakanlığı gibi faal bir görevin yanında mecliste de aktif olmaları, Bakanların çalışkan ve üretken bir yapıda olduğunu göstermektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AKADEMİSYEN DIŞİŞLERİ BAKANLARININ TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

4.1. PROF. DR. HASAN SAKA DÖNEMİ

Tarihler 5 Haziran 1944' ü gösterdiğinde Almanlar, Romanya'ya gitmek üzere yola çıkan ticaret gemilerinin boğazlardan geçmesi için izin istemiş ve bunların ticaret gemisi olduğuna dair de teminat vermişlerdir. Bu gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu gerekli müsaadeyi sağlamıştır. Ancak bu durum Müttefiklerin tepkisiyle karşılanmıştır. Oluşan kamuoyu baskısı üzerine Saraçoğlu Kabinesi, kalan gemilerin geçişine izin vermemiş fakat Alman büyükelçi Von Papan'ın ısrarı ve tekrar güvence vermesi üzerine gerekli izinler alınmıştır. Ancak gemilerde yapılan aramalar sonucu askeri teçhizat bulunması ve bu gemilerin ticaret gemisi olmadığına anlaşılmasıyla İngilizlerle ilişkilerde olumsuzluklar yaşanmasına sebep olmuş ve bu gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır.²⁶⁶Kısa bir süreliğine Başbakan Şükrü Saraçoğlu göreve vekalet etmişse de 13 Eylül 1944 tarihinde Hasan Saka Dışişleri Bakanı olarak göreve başlamıştır.²⁶⁷

4.1.1 Hasan Saka Döneminde Dünyada Genel Durum

Birinci Dünya Savaşında sonra dünyada kurulan sistem, devletlerarasındaki düzen ve dengeyi sağlayamamış, sadece sorunların ertelenmesine neden olmuştur.

²⁶⁶ ERKİN, Feridun Cemal, *Dış İşlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar*, TTK Yayınları, C. 3, Ankara, 1980, s. 140-141.

²⁶⁷ KOÇAK, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi-2 (1938-1945)*, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2013, s. 246-250

Bunun üzerine Almanya, hızlı bir şekilde silahlanma yarışı içine girmiştir. Almanya Birinci Dünya Savaşından sonra kendisiyle yapılan Versay Antlaşması'nı tanımayarak Milletler Cemiyeti'nden çekilmiştir. Avrupa'da Almanların yaşadığı yerlerin Almanya'ya bağlanması ile küresel düzen bozulurken, İtalya "Büyük Roma İdeali" ile genişleme çabaları içerisine girmiş ve ileride Almanya ile İtalya'nın yanına Japonya'nın da katılacağı bir ittifak oluşturmuştur.²⁶⁸

Türkiye, dünyadaki bu sıcak gelişmeler üzerine önce Sovyet Rusya ile saldırmazlık antlaşması imzalamış, ancak Rusların Türkiye'den boğazlarla ilgili bazı taleplerde bulunması üzerine bu konuda bir uzlaşma sağlanamamıştır. Buna karşılık Türkiye, İngiltere ve Fransa'ya yaklaşmış 19 Ekim 1939 tarihinde bir ittifak antlaşması imzalamıştır. Söz konusu antlaşmaya göre; İngiltere ve Fransa'ya yapılacak bir saldırı Akdeniz'e sıçrarsa, Türkiye Müttefiklerine yardım edecek, karşılık olarak Türkiye'ye bir saldırı olması halinde ise İngiltere ve Fransa yardım edecekti. Ancak Türkiye, Rusya ile bir savaş durumu oluşmaması için önlem almış ve antlaşma hükümlerine "Sovyet çekincesi" başlığıyla 2. bir protokol koymuştur.²⁶⁹ Ayrıca ittifak sonrası yapılan ekonomik antlaşmalarla, mali yardımlar ve askeri malzemeler temin edecekti.²⁷⁰ İngiltere ve Fransa, 3 Eylül 1939' da Almanya'ya karşı birleşip savaş ilan etmesiyle 2. Dünya Savaşı resmen başlamış oldu. İlerleyen zamanlarda savaşın Akdeniz'e yayılması üzerine İngiltere ve Fransa antlaşma gereği Türkiye'den yardım istemiş Ancak Türkiye 2. Protokolü gerekçe göstererek bu istekleri geri çevirmiştir.²⁷¹

Hasan Saka, dünyada böyle sıcak gelişmelerin yaşandığı bir dönemde Dışişleri Bakanı olmuştur. Hasan Saka döneminde, savaşı müttefik devletlerin kazanacağı yavaş yavaş belirginleşmeye başlamıştır. Uluslararası alanda bir milletler birliğinin oluşumunda söz sahibi olmak isteyen devletler, müttefik devletlerle işbirliği yapmak zorundaydı. Buna ilişkin Hasan Saka, Mecliste 3 Ocak 1945 tarihinde şöyle bir konuşma gerçekleştirmiştir:

²⁶⁸ YILMAZ, Mustafa, "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası", Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Konya, 1999, S. 8, s. 17.

²⁶⁹ AKANDERE, Osman, *Milli Şef Dönemi*, İz Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2016, s. 266-270

²⁷⁰ KOÇAK, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi-1 (1938-1945)*, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, s. 270

²⁷¹ ÖZÇELİK, Mücahit, "İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2010/2, S. 2, s. 257

“ Bugün kendileriyle, uğruna çalıştıkları gayenin; tahakkuku hususunda amaç birliği yapmış olduğumuz müttefiklere yeni bir yardım daha yapabilmek imkânı bize verilmiş oluyor. Müttefikimizin müttefiki olan ve bize harbin bidayetinden beri, esaslı ve kıymetli yardımlarda bulunan Birleşik Amerika Hükümeti, Türkiye'nin Uzak Doğu harbinde, müttefikler zaferine esaslı bir yardım yapmak suretiyle, harbi kısaltmak arzusunda bulunduğu takdirde, Japonya ile siyasi münasebetlerini kesmesini, 28.XII.1944 tarihinde telkin etmiş ve böyle bir münasebet kesmenin, Japonya'yı, müttefik harp hazırlıklarını tarassuda matuf, mühim noktalardan birinden mahrum edeceğini tebarüz ettirmiştir. Müttefikimiz İngiltere Hükümeti de Hükümetimizi Japonya ile münasebetleri kesmeye davet ederek Britanya Hükümetinin Türkiye'nin Uzakdoğu harbinde müttefiklerin zaferine esaslı bir yardım yapmasını çok faydalı telâkki ettiğini ve bu suretle dünya harbinin kısılacığını beyan ve münasebet kesmenin Japonları Müttefik harp hazırlıklarını tarassuda matuf mühim noktalardan birinden mahrum edeceğini tebarüz ettirmek suretiyle Amerika telkinini aynı mülâhazalarla ve aynı gün teyit etmiştir. Bundan evvel Almanya ile münasebetlerimizi kesmek hususunda almış olduğumuz. tarihî kararlar mantıken çerçevelenen ve veçhesi tamamen malûmunuz olan ana siyasetimize ve ittifakımıza uygun bulunan bu kararı almakla, her zamanki ve her mühim içimizdeki isabetli kararlarınızda olduğu gibi bir kere daha memleketimizin yüksek menfaatlerine uygun bir karar vermiş olacağımıza kani bulunuyoruz.”²⁷²

Böylece Japonya ile ilişkiler kesilmiş. Türkiye, müttefik devletlerden yana bir tavır sergilemiştir. Bu arada İngiliz büyükelçi Maurice Peterson, savaşı bitirmek için toplanan Yalta Konferansı hakkında Hasan Saka'ya bilgi vermiş, 1 Mart 1945 tarihinden önce Almanya'ya savaş ilan edenlerin San Fransisco' da yapılacak konferansa davet edileceğine şeklinde ifadeler kullanmıştır.²⁷³ Bu gelişmeler üzerine Hasan Saka TBMM 23 Şubat 1945' te;

“Müttefikimiz İngiltere'nin Ankara Büyük Elçisi Sir Maurice Peterson, 20 Şubat günü Hariciyeye gelerek benimle görüşmüş ve Hükümeti namına bir memorandum tevdi etmiştir. Bu muhtırada uç: büyük müttefik şef arasında Kırım'da toplanan (konferansta verilmiş bir karar gereğince 9 Şubat 1945 tarihindeki halleriyle mevcut bulunan [birleşmiş milletlerle «ortak milletler» adı verilenler arasından Mihver Devletlerine karşı 1 Mart 1945 tarihinden evvel harp ilân etmiş bulunacak olanların 25 Nisan 1945 de San Fransisko' da müstakbel dünya nizamını müzakere için toplanacak konferansa davet edilecekleri bildirilmekte ve bahsi geçen ortak milletlerinde Türkiye, Mısır, İzlanda, Şili, Ekvatör, Paraguay, Peru, Ürügüay ve Venezüela olduğu zikredilmektedir.”²⁷⁴

şeklinde bir konuşma yapmış ve parlamentoda teklif kabul edilmiştir. Bu gelişmelerden sonra 24 Şubat'ta BM Anayasa'sına kurucu sıfatıyla imzalar atılmıştır. Bu durum, Türkiye'nin Konferans'a davetini de kesinleştirmiştir.²⁷⁵ Birleşmiş Milletler' e katılma işlemi Washington büyükelçimizin imzasıyla 24 Şubat'ta

²⁷² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 7, Cilt 15, 19. İnikat, 03.1.1945, s. 8- 9

²⁷³ GÖNLÜBOL, Olaylarla Türk Dış Politikası, s. 184

²⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 7. Dönem, 15. Cilt, Olağanüstü İnikat, 23.2.1945, s. 125- 126

²⁷⁵ KARPAT, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1996, s. 127

gerçekleşmiştir. Aynı gün Ankara’da Hasan Saka ile ABD Ankara Büyükelçisi arasında Ödünç Verme ve Kiralama Anlaşması imzalanmıştır.²⁷⁶

4.1.2. San Francisco Konferansı

II. Dünya Savaşından ardından uluslararası sistemde güç dengeleri değişmiş, Amerika ve Rusya’ nın etkinliğinin giderek artmasıyla beraber iki kutuplu bir dünya düzeni oluşmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Amerika, Türkiye ile birlikte demokratik ülkeleri konferansa davet ederek yeni bir oluşum kurma çabasına girmiştir. Türkiye ise gerek Sovyet tehdidi gerekse diğer menfaatleri gereği bu oluşumda yer almak için konferansa katılmıştır.²⁷⁷

Hasan Saka başkanlığında iki delege ve on sekiz müşavir 26 Nisan 1945 tarihinde başlayan San Francisco Konferansı’na katılmış, yerine Nurullah Esat Sümer vekalet etmiştir.²⁷⁸Saka, Konferansın hazırlık aşamasında Reuters Ajansına verdiği mülakatta şu ifadeleri kullanmıştır; “*Cumhuriyet rejimi, bir siyasal müessese olarak en ileri ülkelerin anayasalarıyla mukayese edilebilir. Hatta çoğundan daha iyi olduğu ispatlanmıştır.*”²⁷⁹ Hasan Saka, bu ifadeleriyle dünyaya Türkiye’nin sağlam bir demokratik yapısının olduğunu ve dünya sisteminde yerinin gelişmiş ülkelerle aynı safta olduğu mesajını vermiştir.

Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Konferansın ilerleyen oturumlarında Türk Heyeti adına söz alarak, Amerika’nın konferansı toplama girişimi ve misafirperverliğinden dolayı San Francisco Belediyesine teşekkürlerini sunmuştur. Amerika, Çin, Rusya, Fransa ve İngiltere tarafından hazırlanan, konferansın çalışma esaslarını içeren metin hakkında görüşlerini genel sekreterliğe bildirmiştir. Ağır sorumluluklar yüklenmiş olan büyük milletlere, diğer devletlerden daha geniş haklar tanımakla beraber, güvenlik kurulundaki geçici üyeliklerin sayısının artırılması ve

²⁷⁶ AHMAD, Feroz, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1975)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976 s. 12

²⁷⁷ SOYSAL, İsmail, *Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları C. II (1945-1990)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 23

²⁷⁸ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon 30- 10- 0- 0, Yer: 13.76.16, 07.04.1945

²⁷⁹ AKŞİN, Sina, *Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, Cem Yayınları, İstanbul, 1987, s. 134-135

herhangi bir karar alınabilmesi için gerekli olan asgari oy miktarının çoğaltılmasının daha uygun olacağı görüşünde olduklarını ifade etmiştir.²⁸⁰

Hararetili konuşmalarla iki ay süren Konferans, 26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Antlaşmasının imzalanması ve Başkan Truman'ın kapanış konuşmasıyla son bulmuştur. Sonuç olarak ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa büyük devlet niteliği kazanarak veto etme hakkını almışlardır. Türkiye konferansa katılarak BM'nin kurucu üyeleri arasında yer almış ve uluslararası arenada kendini kanıtlayarak demokratik ülkelerle beraber dünya sorunlarını çözme kararlılığını göstermiştir.²⁸¹

4.1.3. İkili Antlaşmalar

Hasan Saka'nın Dışişleri Bakanlığı döneminde birçok ülkeyle antlaşmalar yapılmıştır. Bu antlaşmalar zamanın koşullarına uygun taktik antlaşmalar olduğu gibi Türkiye'nin iktisadi olarak gelişmesine katkı sağlayan antlaşmalardı aynı zamanda. Bu antlaşmalardan ilki Amerika ile yapılmıştır.

II. Dünya Savaşından sonra İngiltere; Amerika'ya, Türkiye ve Yunanistan'a artık askeri ve ekonomik yardım yapmayacağını bildirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Batı savunması için ehemmiyeti konusunda Amerika'yı bilgilendirmiş, her iki ülkeye askeri ve ekonomik yardımları üstlenmesi gerektiği konusunda uyarmıştır. Çünkü İngiltere ve Amerika'nın endişesi Yunanistan'da solcu bir hükümetin iktidara gelmesiyle, Yunanistan'ın Rusya'nın etkisi altına girmesi ve Türkiye'nin de katılımıyla beraber Ortadoğu Sovyet Rusya'nın etkisine açık hale gelmesiydi. Bu gelişmeler üzerine Başkan Truman, İngiltere'nin 1 Nisan 1947' de Türkiye ve Yunanistan'a vermeyi keseceği yardımın Amerika Birleşik Devletleri tarafından verilmesi yönünde karar almıştır.²⁸²Bu gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı İnönü, ABD tarafından yapılacak yardımın şeklini tespit için yapılacak anlaşmayı Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına imzalama yetkisini Dışişleri Bakanı Hasan Saka' ya

²⁸⁰ BİLGİN, Semra, Türk Siyasi Hayatında Hasan Saka, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2006, s. 39

²⁸¹ KASALAK, Kadir, "San Francisco Konferansı ve Türkiye", *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri 20-22 Ekim 1997*, Ankara, 1998, s. 210-211

²⁸² ERTEM, Barış, "Türkiye- ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı", *Balkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Haziran 2009, C. 12, S. 21, s. 386-387

vermiştir.²⁸³ 12 Temmuz 1947 tarihinde imzalanan antlaşmadan sonra Hasa Saka, Mecliste yaptığı konuşmada düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“ Amerika ile bizim aramızda baki kalacak ve aramızdaki yardımlaşma veya bir taraflı yardım görme varyetleri devam edecektir. Herhalde Amerika'nın bize kendi cephemizden olan vaziyeti itibarıyla ikinci dünya harbinin fiilen bitmesi iki seneden beri bir hakikat olmasına rağmen ta bu harbin bidayetinden beri Türkiye emniyet, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü savunma maksadı ile şimdiye kadar ihtiyar ettiği büyük masraflar neticesinde iktisadi bazı müşkülâta mâruz kalması yüzündendirki, öyle bir yardımın kendisine yapılmasına talip olmuştur. Amerika Hükümetince bize bu hususta yapılacak yardımın pek samimi ve her türlü ivazdan yani bizim aleyhimize herhangi bir maksattan tamamıyla âri almasından dolayı Birleşik Amerika Hükümetine Türkiye Cumhuriyeti adına bu kürsüden teşekkürü ifa etmeyi kendim için bir vazife bilirim.”²⁸⁴

10 Aralık 1946 tarihinde Londra'da toplanacak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantısına katılacak olan, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın başkanlığında Konya Milletvekili Saffet Arıkan, Londra Büyükelçisi Cevat Açıkalın ve diğer devlet yetkililerinden oluşacak heyete yapılacak anlaşmaları imzalama yetkisi verilmiştir.²⁸⁵

Türkiye-Irak arasında 29 Mart 1946' da Dostluk Antlaşması imzalanmış,²⁸⁶ daha sonra yapılan Meclis oturumlarında Hasan Saka, parlamentoya antlaşma hakkında bilgi vermiş, antlaşmanın BM ilkeleri doğrultusunda yapıldığını, barajlar ve ekonomik konuları içerdiğini ifade etmiştir.²⁸⁷

Yapılan bir diğer dostluk antlaşması da Ürdün iledir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün daveti üzerine 7 Ocak 1947' de Türkiye'ye gelen Ürdün Kralı Abdullah, çeşitli temaslarda bulunmuş, bu ziyaretin sonucunda Ürdün-Türkiye arasında dostluk antlaşması imzalanmıştır.²⁸⁸ Antlaşma maddelerinde Arap birliğini olumsuz şekilde etkileyecek hükümlerin olmasını istemeyen Ürdün tarafı, çeşitli müzakereler sonucu ortak bir metin üzerinde birleşerek dostluk antlaşmasını imzalamışlardır.²⁸⁹

²⁸³ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon 30- 18- 1- 2, Yer: 114- 47-14, 08.07.1947

²⁸⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 6. Cilt, 79. Birleşim, 01.9.1947, s. 553

²⁸⁵ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon 30- 18- 1- 2, Yer: 109- 78- 1, 02.01.1946

²⁸⁶ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon 30- 18- 1- 2, Yer: 110- 20- 4, 12.03.1946

²⁸⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 6. Cilt, 82. Birleşim, 05.9.1947, s. 655-656

²⁸⁸ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon 30- 18- 1- 2, Yer: 112- 85- 11, 07.01.1947

²⁸⁹ BİLGİN, *Türk Siyasi Hayatında Hasan Saka*, s. 41-42

4.2. PROF. DR. MEHMET FUAT KÖPRÜLÜ DÖNEMİ

Mehmet Fuat Köprülü, 22 Mayıs 1950 yılından 15 Nisan 1955 yılına kadar kurulan I. II. ve III. Menderes Hükümetlerinde kesintisiz olarak Dışişleri Bakanlığı yapmıştır. M. Fuat Köprülü, kısa sürelerle yaptığı çeşitli bakanlık görevlerinden sonra III. Menderes Hükümetinin 29 Kasım 1957’ de istifasından sonra kurulan IV. Hükümetinde 9 Aralık 1957 tarihi itibarıyla yeniden Dışişleri Bakanlığı yapmıştır.²⁹⁰ Aynı dönemlerde Batı Dünyasında yeni dengeler oluşmuş ve bu dengeler doğrultusunda yeni bir politik atmosfer şekillenmiştir. 1950 yılından sonra Türkiye’de ise Atatürk Döneminin bağımsızlık temelli dış politikası terkedilmiş, dünya sistemine dahil olabilmek ve batı eksenli dış politikanın yürütülebilmesi için kusursuz sadakat anlayışı içerisine girilmiştir.²⁹¹

Fuat Köprülü, 1950-1954 yılları arasındaki bakanlığı döneminde dünyada meydana gelen gelişmelerden dolayı Türk dış politikasında aktif bir rol oynamış, dış politikanın şekillenmesinde önemli etkileri olmuştur.

Bu bağlamda Brüksel’de verdiği bir demecinde, ‘...Batı’ya yönelmiş dış siyasetimiz son seçimler neticesinde, bu istikamette daha faal bir şekil alacaktır’.²⁹² diyerek yeni dönem Türk dış politikasının nasıl olacağına yönelik emareler ortaya koymuştur. Hedeflenen faal dış politika neticesinde 2 Ağustos 1951 tarihinde Strasburg’da toplanan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 9. İttimaasına,²⁹³ 12 Aralık 1952’ de Paris’te toplanan Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Bakanlar toplantısı ile 15 Aralık 1952 tarihindeki NATO Konseyi çalışmalarına Hükümeti temsilen katılmıştır.²⁹⁴ Ayrıca 11 Aralık 1953 tarihinde toplanan Avrupa Konseyi Nazırlar Komitesine ve Kuzey Atlantik Konseyi’nin 14 Aralık 1953’ de Nazırlar seviyesinde yapılan toplantılarına Dışişleri Bakanı olarak katılmış ve bu toplantılarda alınacak kararları Hükümet adına kabul ve imzalamakla

²⁹⁰ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s. 426

²⁹¹ DUMAN, ÖZKAYA, Olcay, BİRSEL, Haktan, ‘‘Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler’’ Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü Atatürk Dergisi, 2012, C. 1, S. 1, s. 273

²⁹² BULUT, Sedef, ‘‘Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I ve II. Menderes Hükümetlerinin, (1950–1954), NATO Üyeliği ve Balkan Politikası’’, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Mayıs 2008, S. 41, s. 37

²⁹³ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 123- 59- 2, 22.7.1950

²⁹⁴ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 130- 92- 17, 09.12.1952

yetkilendirilmiştir.²⁹⁵Bakanlığı döneminde yoğun yurt dışı temaslarına çok önem veren Fuat Köprülü, New York'ta toplanan BM Genel Kurulu'nun VII. oturumu²⁹⁶ ve bir yıl sonraki VIII. oturumuna,²⁹⁷Paris'te toplanan Kuzey Atlantik Nazırlar Konseyine katılmıştır.²⁹⁸Köprülü'nün Bakanlığı döneminde; Türk dış politikasının esasları olarak kabul edilen "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh", "Güç Dengesi" ve özellikle 1940' lı yılların ikinci yarısından sonra izlenen "Tarafsızlık" ilkeleri terkedilmiş, pasif dış politika anlayışı yerine, "Aktif Amerikancılık" olarak adlandırılan Batı yanlısı dış politika anlayışı takip edilmeye başlanmıştır.²⁹⁹Nitekim Adnan Menderes'in Meclise sunduğu parti programında da dış politika şöyle ifade edilmiştir:

"... Ananevi İngiliz ve Fransız ittifakına ve Birleşik Amerika ile en sıkı dostluk ve işbirliğine! Dayanan, dostluklarına daima sadık kalan, uzak yakın ve büyük küçük bütün milletlerin istiklâl ve toprak bütünlüklerine her zaman hürmetkar olan dış siyasetimizin sulhu mahiyeti bütün dünyaca malumdur. ...büyük dostumuz Birleşik Amerika ile ve büyük müttefiklerimiz İngiltere ve Fransa ile siyasi, iktisadi, kültürel münasebetlerimizi, samimiyet ve anlayış havası içinde her gün daha kuvvetlendirmek en büyük emelimizdir."³⁰⁰

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Türkiye, Fuat Köprülü'nün Dışişleri Bakanlığı döneminde Batı Bloğu içerisinde yer almak isteyen, Batı'yla kuvvetli ilişkiler geliştirmek isteyen ve aktif bir tutum içerisinde olan bir dış politika stratejisi geliştirmiştir.

Ayrıca Fuat Köprülü'nün bakanlığı döneminde Meclis, bazı dış olaylarda devre dışı bırakılmıştır. Köprülü, Dışişleri Bakanlığı bürokrasisinin görüşlerine önem verse de kritik kararlarda, hususi görüşmelerde ve Menderesin dış politikaya yönelik yapacağı konuşmalarda belirleyici olan aktörlerden biri olmuştur.³⁰¹Bu konuyla bağlantılı olarak hem kendi döneminde hem de daha sonraki yıllarda pek çok eleştiriye maruz kalmıştır. Örneğin, Şevket Süreyya Aydemir; Türkiye'nin Kore Savaşına girmesini, meclis gündemine getirmeden ve muhalefet partilerine danışmadan 25 Temmuzda aldığı bir kararla girdiğini değerlendirmiş ve Köprülü'yü 'hariciyecisi' olmamakla ağır bir şekilde eleştirmiştir. Onunla aynı siyasi anlayışta

²⁹⁵ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 134- 100- 20, 07.12.1953

²⁹⁶ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 130- 77- 12, 15.10.1952

²⁹⁷ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 133- 76- 16, 18.09.1953

²⁹⁸ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 143- 32- 02, 02.05.1956

²⁹⁹ AHMAD, Demokrasi Sürecinde Türkiye, s. 396

³⁰⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C. 1, 3. Birleşim, 29.5.1950, s. 31

³⁰¹ BALCI, Türk Dış Politikası, s. 83

olan ve olmayanlarca Batıcı bir dış politika takip ettiği ithamlarına maruz kalmıştır.³⁰²

4.2.1. Türkiye'nin Kore Savaşı'na Katılma Süreci

2. Dünya Savaşında sonra kazanan ülkeler arasında ikili bloklaşma meydana gelmiştir. Avrupa ve Amerika bloklaşmanın bir tarafını temsil ederken, Sovyet Rusya ve Rusya'nın işgal altında tuttuğu devletler ise karşı blokta yer almıştır. Daha sonra bu bloklar arasında "Soğuk Savaş" denilen bir mücadele yaşanmaya başlamıştır. Türkiye ise belirlediği yeni dış politika ilkelerine göre Amerika ve Avrupa'nın yer aldığı Batı bloğunda olmak istemiştir.

1950 yıllarında, Komünist Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırması sonucu Birleşmiş Milletler olaya el koymuş ve üyelerine müdahalede bulunması için çağrıda bulunmuştur. BM Genel Sekreteri bu maksatla Türkiye'ye de bir telgraf göndermiş, Türkiye'den askeri yardım talebinde bulunmuştur.³⁰³ 25 Temmuz 1950'de Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, BM Genel Sekreterine gönderdiği cevapta, Türkiye'nin Kore'ye askeri yardım kapsamında 4500 kişilik bir kuvvet göndermeye karar verdiğini bildirmiştir. Bu karar Türk ve Dünya Kamuoyunda büyük bir sürpriz ve coşkuyla karşılanmıştır. Türkler, BM Genel Sekreteri Trygue Lie'nin Güney Kore'ye yardım talebine, Amerika'dan sonra karşılık veren ilk ülke olma hasebiyle büyük bir gurur ve sevinç yaşamışlardır.³⁰⁴ Dışişleri Bakanı Köprülü'nün, Trygue Lie'nin telgrafına karşılık verdiği cevaba ilişkin Mecliste şöyle bir konuşma yapmıştır:

"...Arkadaşlar; malûmunuzdur ki, dış siyasette Birleşmiş milletler şartına bütün kuvvet ve samimiyetiyle iştirak bizim için sarsılmaz bir esas teşkil eder. Bu şartın men'i ve ruhu dâhilinde, yani yeryüzünde sulhu ve emniyeti müdafaa, taarruza karşı mukavemet ve bütün milletlerin istiklallerine, toprak bütünlüklerine riayet, bütün insanlığın saadetini, refahını temin, takip edegeldiğimiz haricî siyasetin esasıdır. Birleşik Amerika ile çok sıkı ve samimî iş birliğimiz, İngiltere ve Fransa ile mevcut ittifakımız, bu esaslar dairesinde yeryüzünde sulhun istikrarına hizmet eden bu açık, sarîh, dürüst siyasetimizin icabıdır. Bu son vaziyet karşısında, yani tecavüz karşısında eğer Birleşmiş Milletler derhal fiilî bir harekete geçmiş olmasaydı ve eğer emrivakii kabul etmek vaziyetinde kalsaydı, bu, yalnız bu bölge için değil dünyanın bütün bölgeleri için de yeni şuriş ve emniyetsizlik membaı olacak ve dünya sulhu temelinden sarsılacaktı. Bundan dolayı, Birleşmiş Milletlerin bu kararını tatbik hususunda

³⁰²AVCI, Orhan, "Mehmet Fuat Köprülü'nün Dışişleri Bakanlığı" *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Temmuz 2014, C. 4, S. 2, s. 81

³⁰³ ÇALIŞOĞLU, Köprülü'nün Siyasi Hayatı, s. 90-91

³⁰⁴ BAĞCI, Hüseyin, Türk Dış Politikasında 1950' li Yıllar, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, Ağustos 2001, s. 20

bütün kuvvetlerini derhal harekete geçiren ve dünya sulhunu muhafaza hususunda derhal t'ili harekete geçen Birleşik Amerika Hükümetinin hareketini büyük bir memnuniyetle karşılamak, sulhsever bütün milletlerin vazifesidir; tecavüzün tamamen hukuk dışı olduğuna inanan bütün Demokrat milletlerin vazifesidir.”³⁰⁵

Türkiye'nin, Sovyetlerce desteklenen bir saldırıya, BM ile işbirliği yaparak ivedi bir şekilde karar alması ve asker göndermesi, dış politikadaki dinamizm ve samimiyetin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.³⁰⁶ Ayrıca bu karar, Türkiye'nin Demokrat Parti ile yeni bir dış politika stratejisi geliştirdiğinin işaretiydi. Türkiye Cumhuriyeti, tarihinde ilk defa sınırları dışında bir ülkeye asker göndermeyi kabul etmesi³⁰⁷ “cesurca” bir karar ve Menderes Hükümetince atılmış “yeni” ve “radikal” bir adım olarak değerlendirilmiştir. Bu karar, Türkiye'nin henüz iktidar olmuş Hükümetinin aktif ve dinamik dış politikasının kayda değer bir tarafı olarak kabul edilmiştir.³⁰⁸

Bu arada tüm bu gelişmelerden sonra 18 Temmuz tarihinde Cumhurbaşkanı Bayar başkanlığında yapılan bir toplantıya Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü iştirak etmiş, süreçteki etkinliğini devam ettirmiştir. Köprülü, toplantıdan sonra yaptığı açıklamada; Kore konusunda ek bir talebin olmadığını açıklamıştır.³⁰⁹ Bu açıklamayla aslında kamuoyuna sürece hakim olduğu imajını vermiştir.

4.2.2 Türkiye'nin NATO'ya Üye Olma Süreci

İkinci Dünya Savaşından sonra, küresel sistemde meydana gelen Soğuk Savaş düzeni, kısa bir zamanda içerisinde etkinlik alanı olarak Ortadoğu'ya kaymıştır. Bir tarafta etkinlik alanı azalan İngiltere, diğer tarafta İngilizlerin yerini almak isteyen ABD ve Rusya vardı. ABD ve Rusya'nın etkinliğini kırmak isteyen İngiltere, Ortadoğu Komutanlığı ya da Ortadoğu Savunma Örgütü projesini hayata geçirmek istemiştir. İngiltere bu projede Türkiye'nin etkin rol oynamasını istese de Dışişleri Bakanı Köprülü, bu duruma soğuk bakmıştır. Köprülü, İngiltere'ye karşı

³⁰⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, 1. Cilt, 15. Birleşim, 30.06.1950, s. 312

³⁰⁶ YAMAN, Ahmet Emin, “Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs- Kasım 2005, S. 37-38, s. 235

³⁰⁷ AKKAYA, Bülent, “Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı”, *Akademik Bakış Dergisi*, Ocak- Şubat 2012, S. 28, s. 7

³⁰⁸ BAĞCI, 1950' li Yıllar, s. 20

³⁰⁹ HAYTOĞLU, Ercan, “Kore Savaşı ve Denizli Kore Şehitleri ile Gazileri”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2002, S. 11, s. 83

geçmişten gelen soğukluk ve güvensizlik sebebiyle bu ülkenin liderliği altında bölgede bir rol oynamayı düşünmemiştir.³¹⁰

Türkiye NATO'ya katılmak için ilk başvurusunu Mayıs 1950 tarihinde yapmıştır. Bu esnada Arap devletleri ile İsrail arasındaki sorunların varlığı ve İngiltere'nin Mısır'daki üslerinin geleceği konusundaki belirsizlikleri çözecek yeni bir anlaşma yapılmadığı sürece, Akdeniz Savunma Paktının kurulamayacağı söylenmiş ve Batı savunması için Türkiye'nin NATO'da olmasının hayati bir önem taşıdığı belirtilmiştir. Ne var ki, Türkiye'nin yaptığı bu ilk başvuruyu sadece İtalya desteklenmiştir.³¹¹ Türkiye, Kore Savaşı sürerken, dünyada oluşan güven bunalımı havası içinde, 11 Ağustos 1950' de NATO'ya ikinci müracaatını yapmıştır. O esnada bir takım temaslarda bulunmak üzere Strasburg'da bulunan Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, bir haber ajansına verdiği mülakatta, Atlantik Paktının Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılmadan tamamlanmış kabul edilemeyeceği ve Doğu Akdeniz'in ortak savunma sisteminin dışında bırakılmayacağını dile getirmiştir. Ancak bu çabalarda yetersiz kalmış ve Türkiye'nin yaptığı ikinci müracaatta kabul edilmemiştir.³¹² Kore Savaşı devam ederken Türk kuvvetlerinin gösterdiği başarı ve 700' ün üzerinde şehit verilmesi, dünya kamuoyunda Türkiye'nin güvenilir bir müttefik olduğu algısını yaratmıştır. Bu gelişmeler üzerine Amerikan yönetimi 15 Mayıs 1951 tarihinde İngiltere'yi ikna etmiş ve Türkiye'nin NATO'ya alınmasını teklif etmiştir.³¹³ Ancak bu teklif, Dışişleri Bakanı Köprülü'nün 20 Temmuz 1951 tarihinde yaptığı konuşma sonrasında gerçekleşmiştir.

“...Orta Şark müdafaasının, gerek stratejik, gerek ekonomik bakımlardan Avrupa'nın korunması için zaruri bulunduğu kaniiz. Bu itibarla, Türkiye, Atlantik Paktına iltihak edince, Orta Şarkta bize düşen rolü müessir bir surette: ifa ve gerekli tedbirleri müştereken ittihaz için alâkalılarla derhal müzakereye girmeye amade olacaktır. Diğer taraftan, bundan bir müddet evvel, Atlantik Paktına tam âza olarak iltihakımızı teklif suretiyle emniyet dâvamıza samimî bir anlayış gösteren büyük dostumuz Birleşik Amerika ve bu dâvada bize müzaheretini esirgemeyen Akdeniz komşumuz İtalya gibi, müttefikimiz Fransa'nın da, yeni Hükümeti teşekkül eder etmez, müşterek müttefikimiz İngiltere'yi takip edeceğini ve diğer dost âküd devletlerin de aynı anlayışı göstereceklerini ümit ve temenni ediyorum. Tehlikenin hür dünyanın kapısına dayandığı bir sırada bütün emelimizin taarruza karşı mukavemet cephesinin kuvvetlenmesinde mühim bir âmil olacak olan emniyet dâvamızın bir an evvel

³¹⁰ GÖZEN, Ramazan, *Türkiye'nin Ortadoğu Politikası*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 178-179

³¹¹ GÖNLÜBOL, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, s. 228

³¹² GÖNLÜBOL, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, s. 229

³¹³ BALCI, *Türk Dış Politikası*, s. 86

tahakkuku ile Batı camiası ile birlikte, bağı bulunduğumuz ideallerin müdafaasına tam bir tesanüt içinde çalışmak olduğunu bir kere daha belirtmek isterim. (Alkışlar)''³¹⁴

Sonuç olarak Kanada'nın Ottawa şehrinde Şubat 1952' de toplanan NATO'ya üye devletler, Türkiye'nin NATO'ya katılmasını kabul etmişlerdir. ABD Dışişleri Bakanı Acheson, Türk Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin'i arayarak kutlamış ve Türkiye'nin NATO'ya kabulünü şu sözlerle değerlendirmiştir:

“Bugün Türkiye için, İttifak için, Amerika için ve sizin için müstesna ve büyük bir gündür. Kutlanmaya en ziyade hak kazanmış bir insan varsa o da sizsiniz. Üç yıldır hem memleketinizin, şahsınızın dava yaptığımız Pakt konusunda gece gündüz yılmadan nasıl ısrar ve sebatla çalıştığınızı biz Amerikalı dostlarımız büyük hayranlıkla izledik, artık hepimiz sevinebiliriz”³¹⁵

Türkiye'nin NATO'ya dahil olması Dışişleri Bakanı Prof. Fuat Köprülü döneminin en önemli dış politika gelişmelerinden biri olmuştur. Köprülü bu aşamada çok çaba sarf etmiş, meclisteki faaliyetleriyle bu konunun baş aktörlerinden birisi olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda 18 Şubat 1952' de Mecliste yaptığı konuşmayla NATO'ya girişinin önemini anlatmış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin nihai hedeflerinin ne olduğu konusunda kamuoyunu bilgilendirmiştir. Köprülü, konuşmasında şöyle demiştir:

“Bu Andlaşmâyı yapanların maksatlarını ideallerini anlatırken Türkiye Cumhuriyetinin maksat ve ideallerini anlatmaktan başka bir şey yapmış olmuyorum. İşte bunun içindir ki, Atlantik Andlaşması içine alınmaya her bakımdan lâyük devletlerden biri olduğumuz bu Andlaşmâyı yapanlar tarafından teslim olunmuş ve bugün, biz de buna iltihaka davet edilmiş bulunmaktayız. Muhterem arkadaşlar, Arzettiğim izahat gösteriyor ki, Atlantik Andlaşması yalnız bir askerî müdafaa vasıtası değil, çok geniş mânada, maddi ve mânevi yükselişi hedef tutan bir dayanışma ve iş birliği Andlaşmasıdır. Fakat, maalesef yaşamakta olduğumuz çok nazik ve tehlikeli zamanların pir tecellisi olarak] fikirler, bu Andlaşmanın daha ziyade askerî mahiyeti üzerinde toplanmaktadır.”³¹⁶

4.2.3 Türkiye'nin Balkan Paketi'na Katılması Süreci

2. Dünya Savaşı'nın ardından Balkanlar'da ortaya çıkan ve gittikçe etkinliğini artıran Sovyet Rusya, Türkiye ve Yunanistan gibi ülkeleri endişeye sevk etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin NATO'ya girmesi Sovyetler Birliği'nde tepki ile karşılanmıştır. Sovyet yönetiminin, Türkiye'ye verdiği notada, kendilerine karşı kurulan bir ittifaka Türkiye'nin dahil olmasının iki ülkenin ilişkilerine ciddi zararlar

³¹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 9. Cilt, 102. Birleşim, 20.07.1951, s. 232-233

³¹⁵ TÜRKMAN, Sayim, “Kore Savaşı ve Türkiye'nin NATO'ya Girişi” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Kış 2014, s. 144

³¹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 13. Cilt, 41. Birleşim, 18.2.1952, s. 314

vereceğini bildirmiştir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye kendi güvenliğini temin etmek için bölgesel savunma ittifakları kurma arayışı içerisine girmiştir.³¹⁷

Balkan Paktı'nın kurulmasının sebebi Sovyet Rusya ile ilişkileri bozulan ve 1948' de Komünform' dan çıkarılan Yugoslavya'yı, Sovyet etkisinden kurtarmak ve Batı bloğuna yaklaştırmaktı. Bu amaca ancak, NATO'ya üye olmuş Türkiye ve Yunanistan tarafından ulaşabileceği kanaati ortaya çıkmıştır. Bu sebeple üç ülke arasında bir paktın kurulması düşünülmüştür.³¹⁸Paktın kurulması aşamasında Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü etkin bir rol oynamış, 1953 yılında bir heyetle beraber Yugoslavya ve Yunanistan'a ziyaretlerde bulunmuştur.³¹⁹Bu ziyaret heyetine daha sonra Belgrad Büyükelçisi Agah Aksel'de katılmıştır.³²⁰Bu ziyaretlerden birinde Fuat Köprülü, Yugoslavya Devlet Başkanı Tito ile yaptığı görüşmede ortak bir güvenlik antlaşması ihtimali belirmiş ve her iki tarafta memnuniyetlerini dile getirmiştir. Dışişleri Bakanı onuruna verilen bir yemekte konuşan Fuat Köprülü, Türk-Yugoslav yakınlaşmasının temelinde, Türkiye'nin Yugoslavya ile Güney Doğu Avrupa'da ortak güvenlik çıkarlarının yattığını vurgulamıştır.³²¹28 Şubat 1953 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya Dışişleri Bakanlarının imzasıyla "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" olarak adlandırılan Balkan Paktı kurulmuştur. Aynı gün antlaşmaya ilişkin Mecliste yapılan bir demeçte Fuat Köprülü, "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması." diyerek antlaşmanın tam ismini açıklamıştır.³²²Balkan Paktı'nın kurulmasına ilişkin Fuat Köprülü mecliste yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

"...28 Şubat 1953 tarihli Ankara Andlaşmasının tasdikinden bugüne kadar geçen zaman zarfında Yugoslavya ve Yunanistan ile iş birliğimiz daima inkişaf etmiş ve nihayet 9 Ağustos 1954 tarihinde Yugoslavya'nın Bled şehrinde, üç Devlet arasında İttifak, Siyasi İş Birliği ve Karşılıklı Yardım Andlaşması'nın imzasına müncer olmuştur.Filhakika, kısaca Bled ittifaknamesi diye andığımız ve bugün tasvibinize arz edilmiş bulunan Andlaşma doğrudan doğruya Ankara Andlaşmasımm tabii ve zaruri bir tekâmül ve inkişafıdır. Ankara Andlaşmasında, üç Akıd Taraf mevcudiyetlerinin bekası için elzem bulunan emniyeti tesis zımında gereken istişareleri yapmayı ve plânları hazırlamayı birbirlerine taahhüdetmişlerdi. Bu suretle, üç Akıd Taraf bir tecavüz muvacehesinde birbirlerine karşı bigâne

³¹⁷ IŞIK, Salih, Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2011, s. 107

³¹⁸ EROĞLU, Cem, *Demokrat Parti*, İmge Yayınevi, Ankara, 1982, s. 119

³¹⁹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 131.8.13, 16.01.1953

³²⁰ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 134- 119- 9, 01.02.1954

³²¹ BAĞCI, 1950' li Yıllar, s. 52- 53

³²² TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 22. Cilt, 89. Birleşim, Toplantı 3, 4- 29 Mayıs 1953, s. 297

kalmamalarının bilâkis müştereken neler yapılabileceğini tesbit etmenin zaruretini ve faydasını teslim eylemiş bulunuyorlardı.”³²³

4.2.4 Ortadoğu Politikası ve Bağdat Paktı'nın Kurulması

İngiltere'nin Ortadoğu'da etkisinin azalmasıyla beraber bölgenin savunmasında bir boşluk gören ABD, Eisenhower'ın 1953 yılında Başkan seçilmesiyle yeniden Ortadoğu'ya yönelmiştir. Bu sebeple yeni politikalar geliştiren ABD, Sovyetlerle beraber komünizmin bölgeye yayılmasını önleme çabası içerine girmiştir. Bu bağlamda 26-27 Mayıs'ta Türkiye'ye gelen ABD Dışişleri Bakanı Dulles'a, Sovyet Rusya'dan gelen tehdidin ciddiyetini kavrayamayan Arap ülkeleriyle birlikte Ortadoğu savunmasının gerçekleştirilmenin mümkün olmadığını, yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu, Ortadoğu'da kurulacak bu yeni savunma sisteminin omurgasının Türkiye'nin olması gerektiği ve Pakistan'ın da bu sisteme dâhil edilmesinin önemli olduğu bildirilmiştir.³²⁴ 1953'te ABD'nin isteği doğrultusunda Ortadoğu'nun kuzeyinden geçip SSCB'yi kuşatacak ve Türkiye, Suriye, İran, Irak ve Pakistan'ın yer alacağı yeni bir teşkilatlanma gündeme gelmiştir.³²⁵

Türkiye, 1947'de Pakistan'ın kuruluşundan itibaren yakın ilişkiler içinde olmuş ve 26 Temmuz 1951 tarihinde Pakistan'la bir Dostluk Antlaşması imzalamıştır. 1953-1954 yılları arasında iki taraf arasında bölgesel bir ittifakın temelini atma fırsatı doğmuştur. Bunun üzerine 19 Şubat 1954'te Türk ve Pakistan hükümetleri şu ortak bildiriye yayımlamışlardır:

“Pakistan ile Türkiye arasındaki Dostluk Antlaşması'nın özüne uygun olarak, iki hükümet siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda sıkı ve dostça işbirliği yapmak ve bunun yanı sıra hem kendi çıkarları, hem de tüm barışsever ulusların çıkarları için, barış ve güvenliğin güçlendirilmesi amacıyla gerekli yolları araştırmak konusunda görüş birliğine varmışlardır.”³²⁶

Türkiye ile Pakistan arasındaki Dostça İşbirliği Antlaşması 2 Nisan 1954 tarihinde Karacı'da imzalanmıştır. Antlaşma, 11 Haziran 1954'te TBMM'de

³²³ TBMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, 5. Cilt, 41. Birleşim, 16 Şubat 1955, s. 147

³²⁴ YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, “Bağdat Paktı (1955-1959), *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2011, S. 6, s. 88-89

³²⁵ ÇETİNKAYA, Selma Göktürk, “Bağdat Paktı'nın Kuruluş Sürecinde Türkiye'nin Ortadoğu ve Batı ile İlişkileri” *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl/Vol. 1, Ortadoğu Özel Sayısı, s. 5

³²⁶ SOYSAL, İsmail, “1955 Bağdat Paktı”, *Bellekten*, Nisan 1991, C: LV, Sayı: 212, s. 186.

yapılan oylama sonucunda 370 kabul oyu ile yürürlüğe girmiştir.³²⁷Bu antlaşmayla paktın temeli atılmış ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü bütün mesaisini Irak'la yoğun ilişkiler kurma üzerine harcamıştır.

Dışişleri Bakanı Köprülü 1950' li yılların başlarında Türkiye'nin, Ortadoğu'daki İslam ülkelerinin lideri olduğunu düşünmekteydi. ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikalarını Türkiye için bir fırsat olarak görmüş ve Batı'nın savunma politikaları için Türkiye'yi vazgeçilmez bir ülke olarak düşünmüştür. Bu sebeple Köprülü, Amerikalıları, Türkiye'nin öncülüğünde bölge ülkelerini Batı'nın yanına çekilebileceğine dair ikna etmeye çalışmıştır. Bundan maksat bozulan ekonomik dengeleri ABD'nin yapacağı yardımlarla düzene koymaktı.³²⁸Ayrıca Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, ihmal edilen Arap ülkeleriyle ilişkilerini düzeltmek için kararlı bir tutum sergilemiş, bu bağlamda Ankara'daki Amerikan Büyükelçiliği Birinci Müsteşarı B. E. Kuniholm ile yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

“İlk DP Hükümetimizin kurulmasından itibaren Türkiye'nin Arap ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmesi gerektiğini hissetmişim. Zayıf ve kendi aralarında bölünmüş olmaları dolayısıyla CHP Arap ülkeleriyle ilgilenmeyerek, onlarla herhangi bir ilişki kuracak olursa Türkiye'nin kazancı değil kaybı olacağını düşünüyordu. Kanımca, Birinci Dünya Harbi sırasındaki tecrübeleri dolayısıyla da İnönü Araplara karşı sempati duymuyordu. Bir Dışişleri Bakanının görevleri arasında esaslı bir hususta yakın komsularına dostluk garantisi vermesidir. Dürüstlük yeterli olmayıp şüpheye sebep olmayacak kadar da dost olmak gerekir. Araplara karşı tamamıyla dürüst ve samimi davrandım ve zannedirim ki onlar da bunu takdir ediyorlar.”³²⁹

Türkiye ile Irak arasında 24 Şubat 1955 tarihinde imzalanan Karşılıklı İş Birliği Antlaşması'nın ardından Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü Mecliste şu konuşmayı yapmıştır:

“ Bu Andlaşma ile, şimdiye kadar takip ettiğimiz gibi yalnız kendi emniyetimizi değil, kendi emniyetimizin en büyük mesnedini teşkil eden dünya emniyetini, sulhsever milletlerin müşterek emniyetini temin hususunda yeni bir adım daha atmış bulunuyoruz. Birleşmiş Milletler prensiplerine hakiki surette inanan ve sulhun, mutlak hürriyet ve istiklâlin tahakkukunu isteyen milletler tarafından birtakım ağır fedakârlıklar pahasına olsa bile korunması lüzumuna kaani olan iki devlet; Irak Hükümetiyle Türkiye Hükümeti bu düşünce ile, bu geniş düşünce ile ve hiç de hodbin olmayan, umumi menfaati göz önünde bulunduran bu esaslara sadık kalarak bu Muahedeyi son Bağdad seyahatimizde imzaladılar. Seyahatimizin ne kadar kısa sürdüğü ve orada derhal nasıl mutabakata varıldığı, şunu

³²⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, 1. Cilt, 7. Birleşim 7. İçtima, 11.06.1954, s. 156

³²⁸ SERBEST, M. Bürkan, “Bağdat Paktı'nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye'nin Rolü” *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, C. 5, S. 3, s. 405

³²⁹ BAĞCI, 1950' li Yıllar, s. 42

göstermektedir ki; uzun zamandan beri devam eden temaslarımız, müzakerelerimiz artık son şeklini almış bulunuyordu.”³³⁰

İngiltere'nin 4 Nisan 1955' de Bağdat Paketi'na katıldığı³³¹ aynı gün Türkiye ve Irak, Pakistan'a Pakta katılması yönünde çağrıda bulunmuştur. Pakistan, bu konu hakkında 28-29 Haziran'da Ankara'da görüşmelerde bulunmuş ve görüşmelerin sonuçlanmasıyla beraber Pakistan Başbakanı, 1 Temmuz'da ülkesinin Türk-İrak Paketi'na katılacağını kesin olarak açıklamıştır. Pakistan Bağdat Paketi'na 23 Eylül 1955 tarihinde resmen katılmıştır.³³²

4.3. PROF. DR. TURAN GÜNEŞ DÖNEMİ

Turan Güneş, 1974' te kurulan CHP-MSP Koalisyonundan oluşan I. Ecevit Hükümetinde, 25.01.1974-07.11.1974 tarihleri arasında Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Koalisyon protokolünün hazırlanmasında ve Hükümetin kurulması aşamasında aktif bir siyaset izlemiş, etkin bir rol oynamıştır. Turan Güneş'in Dışişleri Bakanlığı döneminde, Kıbrıs Barış Harekâtı yaşanmış, bu zorlu sınavda başarılı bir performans sergilemiştir. Güneş, Hariciyenin protokol kurallarına ve kalıplarına sığmakta zorlanan ve klasik anlayışın dışına taşan bir Dışişleri Bakanı olmuştur.³³³Turan Güneş, halk adamı niteliğindeki renkli kişilik yapısı, demokrasiye olan inancı dolayısıyla demokrat siyaset anlayışı, dönemine göre oldukça ileri bir seviyede düşünce adamı ve entelektüel bir şahsiyet olması yönünden Türk düşünce ve siyasi tarihinde kalıcı izler bırakmış bir devlet adamıdır.³³⁴Turan Güneş, bütün siyasal kariyerinde olduğu gibi dışişleri bakanlığı görevinde de farklı bir profil çizmiş ve kişisel tarzını değiştirmeyerek bakanlığı ile ilgili konuları halka açmıştır. Kendisi ise bu tarzını “dış politika sorunlarını halkın anlayamayacağı sorunlar olarak gören geleneksel anlayışı yıkmak” şeklinde açıklamıştır. Bu tarz ve üslubuyla bakanlığı döneminde Kıbrıs harekâtından, kıta sahanlığı sorununa kadar,

³³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 10. Dönem, 5. Cilt, 50. Birleşim, 26.02.1955, s. 807- 808

³³¹ KÜRKCÜOĞLU, Ömer, *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi*, SBF Yayınları, Ankara, 1982, s. 67.

³³² BEKTAŞ, Fadime, *Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2006, s. 56

³³³ YETİM, Fahri, “Türk Siyasetinde Hürriyetçi, Demokrat Vurgu: Turan Güneş Ekolü” *Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal Daire Başkanlığı Yayınları No: 30*, 2014, s. 1515

³³⁴ YETİM, Turan Güneş Ekolü, s. 1517

Cenevre'deki görüşmelerdeki tavizsiz ve atak tavrıyla Cumhuriyet tarihinin en popüler Dışişleri Bakanlarından biri olmuştur. Akademisyen kişiliği siyaset anlayışına da yansımış, entelektüel birikimiyle farklı bir Dışişleri Bakanlığı ve dış politika anlayışı getirmiştir.³³⁵

Turan Güneş, Dışişleri Bakanlığı döneminde başlıca iki hedefi amaçlamıştır. Bunlardan ilki dış politikanın, milli politika perdesi altında demokratik kamuoyundan uzak tutulmasını önlemek, ikincisi ise dış politikanın ve Hariciyenin yapısını belli şekilcilikten ve protokol bağınazlıklarından uzaklaştırarak, politikacıların yahut seçilmişlerin yönettiği bir kurum haline getirmek olduğunu açıklamıştır.³³⁶ Bununla beraber Güneş, ülke çıkarlarını ön plana alan çok yönlü bir dış politika anlayışının da öncü isimlerinden olmuştur. Bu doğrultuda bir taraftan Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Konseyi'nin XX. Dönem Siyasi İstişare Toplantısına katılırken,³³⁷ bir taraftan da Çin ve Tayland Hükümetlerinin resmi davetlisi olarak bu ülkeleri ziyaret etmiştir. Çin ziyareti, Türk Dış Politika Tarihinde ilk defa Turan Güneş'le gerçekleşmiştir.³³⁸ Güneş, ayrıca İslam Zirve Konferansı'na katılmış,³³⁹ Konferans hakkındaki düşüncelerini mecliste verdiği bir demeçte şöyle dile getirmiştir:

'' Konferansın önemli bir yanı da (tâbiri caizse. manevî bir yanı) hakikaten 35 Müslüman ülkeyi, halkı Müslüman olan devletleri bir araya getirebilmesi ve bunlar arasında bir yakınlaşma, dostane ilişkiler, hatta dostaneyi de geçen kardeşane ilişkiler kurulmasını sağlamış olmasıdır. Türk Devletinin dış politikası cihetteki, Anayasasının çerçevesinde cereyan edecektir; fakat tarihî, kültürel bağlarla bağlı bulunduğumuz ve Türkiye'nin çok iyi hâtıralar bıraktığı veya iyi bir prestije sahip olduğu bu ülkelerle münasebetlerimizi, İslâm Zirve Konferansı vesilesiyle değerlendirmemiz, güçlendirmemiz hiç şüphe yok ki, Türkiye açısından (hiç olmazsa bizim nâciz kanaatimize göre) çok yararlı olmuştur.'',³⁴⁰

4.3.1 Kıbrıs Barış Harekatı

Kasım 1967' te Kıbrıs'ta meydana gelen üzücü olaylar Türklerde can kaybına neden olmuş, bunun üzerine Kıbrıs'a yönelik bir müdahale düşünülmüştür.

³³⁵ FEDAYİ, Cemal, *Kandıralı Profesör Turan Güneş Hayatı, Düşüncesi ve Kişiliği*, Kadim Yayınları, Ankara, 2012, s. 165-166

³³⁶ KAYRA, Cahit, *Turan Güneş'in Siyaset Şiirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985, s. 76

³³⁷ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 321- 68- 4, 16.10.1974

³³⁸ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 318- 49- 8, 15.07.1974

³³⁹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 311- 9- 4, 17.02.1974

³⁴⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 13. Dönem, 13. Cilt, 36. Birleşim, 12.03.1974, s. 692

İngiltere ise buna olumsuz bir yaklaşım sergilemiş ve böyle bir müdahalenin olmaması için uluslararası kamuoyunu Türkiye üzerinde baskı kurması için çağrıda bulunmuştur.³⁴¹ Ayrıca, 28 Aralık 1967 tarihinde adada Geçici Kıbrıs Türk Yönetiminin kurulması, İngiltere tarafından tepkiyle karşılanmıştır.³⁴² Tüm bu gelişmeler üzerine Kıbrıs'a askeri müdahale kaçınılmaz olmuştur. Rauf Denktaş, 20 Temmuz 1974 sabahı saat 05.00' te Bayrak Radyosu'ndan Kıbrıslı Türklere hitaben yaptığı açıklamada; Harekatın 11 yıldır şerefli ve haysiyetli bir şekilde yaşamak için mücadele veren Kıbrıslı Türklere hayırlı olmasını dilemiştir.³⁴³

Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Amerikalı diplomat Joseph Sisco ile 21 Temmuz 1974 sabahı Dışişleri Bakanlığında bir görüşme gerçekleştirmiştir. Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco, Yunanistan'ın ateşkes teklifini Dışişleri Bakanı Turan Güneş'e iletmış, fakat Güneş, Türk toplumunun adadaki güvenliği konusunda tatmin olmadığı için teklifi reddetmiştir. Buna karşılık Turan Güneş, Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco' ya Türk tarafının taleplerini içeren bir teklif sunmuştur. Bu teklifte;

- 1- Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin Türk yerleşim bölgelerini tamamen terk etmelerinin gerektiği,
- 2- Rum Milli Muhafız kuvvetleri, ancak Türk askerlerine ateş açmayı durdukları taktirde bir ateşkese gidilebileceği,
- 3- Bir konferans düzenlenmesinin ihtimal dahilinde olmakla birlikte, bunun yerinin Londra olmayacağı belirtilmekteydi.³⁴⁴

Ancak Turan Güneş'in bu girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Yunan gemilerinin Kıbrıs'a yardım konvoyu göndermesi üzerine gerilim ve çatışmalar devam etmiştir. Bu gelişmeler üzerine BM, NATO, ABD ve Sovyetler Birliği bu yöndeki baskılarını arttırmış, Türk Hükümeti baskılara daha fazla dayanamayarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin, 353 sayılı kararını kabul etmiştir. Bu maksatla Cenevre'ye giden Dışişleri Bakanı Turan Güneş ve beraberindeki heyet, 22 Temmuz 1974' te mahalli saatle 16.00' dan itibaren Kıbrıs'ta uygulanan ateşkes antlaşmasını

³⁴¹ COŞKUN, Yasin, *The Cyprus Problem And Anglo-Turkish Relations 1967-1980*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of East Anglia, Norwich, Haziran 2015, s. 57

³⁴² Milliyet, 30 Aralık 1967, s. 1 (Erişim Tarihi: 15.11.2018)

³⁴³ DENKTAŞ, Rauf, *Hatıralar-Toplayış*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, C. 10, İstanbul, 2000, s. 387

³⁴⁴ GİBBONS, H. S. *Kıbrıs'ta Soykırım*, Çev. Erol Fehim, Özyurt Matbaası, Ankara, 2003, s. 375

imzalamıştır.³⁴⁵ Dışişleri Bakanı Turan Güneş, bu konuda şöyle bir demeçte bulunmuştur:

“ Biz Birleşmiş Milletlere yapmış olduğumuz müracaatta, «Birleşmiş Milletler kararında sözü edilen ateşkese uyuyoruz» dedik. Birleşmiş Milletler kararında sözü edilen ateşkese uyuyoruz. Yoksa, Birleşmiş Milletler kararının tümünü, her bir ibaresiyle Türkiye benimsemiş ve münakaşa dışı bırakmış değildir; bunu bildirmek istedim.”³⁴⁶

Daha sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi; Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin katılacağı bir görüşme düzenlemiştir. Bu sebeple Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros ve İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan, İsviçre'nin Cenevre kentinde Kıbrıs'ta anayasal düzeninin yeniden kurulması için toplanmıştır. 25 Temmuz 1974' te toplanan konferans yaklaşık bir hafta sürmüştür. Bu konferansta Birleşmiş Milletler, Sovyetler Birliği ve Amerika birer gözlemci bulundurmıştır.³⁴⁷ Konferans Cenevre Antlaşmasını imzalanmasıyla sona ermiştir. Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in yürüttüğü etkin diplomasinin sonucu olarak Türk tarafının isteklerinin büyük bir kısmı kabul edilmiştir. Türkiye, 1. Barış Harekatının hukuki temellerini Cenevre Antlaşması ile daha da pekiştirmiş ve Kıbrıs'ın yeni statü kazanmasına yönelik başarılı bir adım atmıştır.³⁴⁸ Ancak Cenevre Antlaşmasıyla mutabakata varılan konularda Yunanistan ve Rum kesimi yükümlülüklerini yerine getirmemiş, süregelen olaylar tekrar yaşanmaya başlamıştır. Bunun üzerine 8 Ağustos 1974 tarihinde, Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros ve İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan' ın katılımıyla İkinci Cenevre Konferansı toplanmıştır. Konferans, birinci Cenevre görüşmelerinde henüz halledilememiş bazı askeri konularla Kıbrıs'ta anayasal düzenin tesisine yönelik sorunların müzakeresi için 10 Ağustos 1974' te gerçekleşmiştir.³⁴⁹ Kıbrıs Türkleri adına Rauf Denktaş ve Kıbrıs Rumları adına Glafkos Klerides Konferansa katılmıştır.³⁵⁰

³⁴⁵ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 318- 49- 10, 23.07.1974

³⁴⁶ TBMM Tutanak Dergisi, 13. Dönem, 13. Cilt, 4. Birleşim, 23.07.1974, s. 25

³⁴⁷ EROĞLU, Hamza, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekatı*, Emel Matbaacılık, Ankara, 1975, s. 69

³⁴⁸ SARICA, Mustafa, TEZİÇ, Erdoğan. Eskiuyurt, Ö., *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2071, 10. Basım, İstanbul, 1975, s.200

³⁴⁹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30- 18- 1- 2, Yer: 319- 58- 3, 07.08.1974

³⁵⁰ Tercüman Gazetesi, 11 Ağustos 1974, s. 1 (Erişim Tarihi: 18.12.2018)

2. Cenevre Konferansının son toplantısında Türk tarafının ikili federasyonla ilgili önerilerine Yunanistan ve Rum kesiminin süre isteme bahanesiyle işi zorlaştırmaları üzerine Dışişleri Bakanı Turan Güneş, “*Bence buradaki görevimiz artık bitmiştir.*” diyerek son toplantıya katılmak için fikir beyan etmeden konferansı terk etmiştir. Başbakan Ecevit’le bir telefon görüşmesi yaparak ‘*Ayşe tatile çıkabilir*’ sözüyle 2. Barış Harekatının başlama parolasını vermiştir. Paroladaki Ayşe, Turan Güneş’in kızının adıydı.³⁵¹

14 Ağustos 1974’ te başlayan İkinci Barış Harekatından birkaç saat sonra Başbakan Bülent Ecevit, bir basın toplantısı düzenlemiş, Kıbrıs sorununa diplomatik çözüm bulmak için askeri hareket durdurulmuş, bu müzakerelerden sonuç alınamayacağı belli olunca, tekrardan başlatıldığını açıklamıştır. Başbakan Bülent Ecevit’e göre; İkinci Barış Harekatı, Kıbrıs’ı kurtarmak ve bağımsızlığını korumak için yapılmıştır. Harekat amacına ulaştığında, Kıbrıs Türk ve Rum halkı güvenliğe ve sürekli barışa ulaşmış olacaktı.³⁵² Dışişleri Bakanı Turan Güneş ise Mecliste verdiği bir demeçte Harekatla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“... Konferansı devanı ettirmek, dünya kamuoyunu saptırmak için gayretler ve Kıbrıs'ın yeniden, demin arz ettiğim gibi kulislere girerek adadaki Türklerin feryatlarının unutturulması manasını taşıyacaktı. Bu nedenle Türkiye sonuna kadar sabırla, gayretle, çaba ile uzlaşma arzusu ile konferansı sürdürmüştü, fakat artık konferansın Kıbrıs meselesini halletmek niyetini tamamen kaybettiği ve>ya karşımızda bulunan temsilcilerin zaten niyetlerinin herhalde konferansı yavaş «ölüme terk etmek niyetinde 'buldukları için, gerçeği olduğu gibi görmek (gerektiğinden, konferansın Kıbrıs sorununa bir çare bulamayacağı tarafımızdan beyan edilerek konferans böylece sona erdi. Değerli arkadaşlarım, müzakere yolu ile sulh yolu ile milletlerarası ihtilâfları çözmek için azamî gayreti sarf etmiş (bulunan Türk Hükümetinin elinde, bundan böyle iki imkândan veya iki ihtimalden biri kalıyordu; ya Kıbrıs sorununu demin dediğim şekilde kronik hale getirmek ve Ada'da yaşayan Türklerin malını canını feda etmek veya -başkalarının sulhçü yollarla vermedikleri, vermek istemedikleri haklarımızı ve sadece haklarımızı, Türk Silahlı Kuvvetlerine güvenerek almak.”³⁵³

17 Eylül 1974’ te Başbakan Bülent Ecevit’in başbakanlık görevinden istifa etmesi üzerine CHP-MSP koalisyonuyla birlikte Dışişleri Turan Güneş’in de görevi sona ermiştir.³⁵⁴

³⁵¹ Hürriyet Gazetesi, 17 Ağustos 1974, s. 3 (Erişim Tarihi: 18.12.2018)

³⁵² TARAKÇI, Mustafa, *Kıbrıs Barış Harekatı*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2010, s. 105-120

³⁵³ TBMM Tutanak Dergisi, 13. Cilt, 13. Toplantı, 5. Birleşim, 19.08.1974, s. 60-61

³⁵⁴ Hürriyet Gazetesi, 18 Eylül 1974, s. 1 (Erişim Tarihi: 18.12.2018)

4.4. PROF. DR. AHMET GÜNDÜZ ÖKÇÜN DÖNEMİ

Ahmet Gündüz Ökçün, ilk olarak II. Ecevit Hükümetinde 21.06.1977-21.07.1977 tarihlerin arasında bir ay gibi bir süre görev yapmıştır. Ecevit tarafından kurulan bu azınlık hükümeti 3 Temmuz 1977 tarihinde Mecliste yapılan güven oylamasında kullanılan 448 oyun 217' si kabul 229' u ret ve 2 çekimser oy şeklinde sonuçlanmıştır. Gerekli çoğunlukta güvenoyu alamayan Hükümet kurulamamıştır.³⁵⁵ İkinci olarak III. Ecevit Hükümetinde 05.01.1978-12.11.1979 tarihleri arasında yaklaşık 2 yıla yakın Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunmuştur.³⁵⁶ Ecevit'in, 11 bağımsız milletvekilinin desteğini alarak kurduğu bu Hükümet 17 Ocak 1978' de yapılan güven oylamasında kullanılan 447 oyun 229 kabul 218 ret oyu ile güvenoyu almıştır. Ancak 14 Ekim 1979 ara seçimlerinde boş bulunan 5 milletvekilliğini muhalefetin kazanması üzerine istifa etmiştir. Bunun üzerine Hükümet düşmüştür.³⁵⁷ Böylece Gündüz Ökçün' ün de görevi son bulmuştur.

Ahmet Gündüz Ökçün'ün yaklaşık 2 yıllık görevinde çok önemli bir dış gelişme olmamıştır. Ayrıca koalisyon hükümetinde görev aldığından dolayı entelektüel birikimini dış politikaya yansıtacak bir hareket alanı doğmamıştır. Gündüz Ökçün döneminde ön plana çıkan dış gelişme Türkiye'nin AET ile olan ilişkileri olmuştur.

4.4.1. AET ile İlişkiler

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerinin hukuki temeli, 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşmasıyla atılmıştır. Ankara Anlaşması, taraflar arasında kişi, mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını ve aynı zamanda Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini de öngören oldukça kapsamlı bir Ortaklık belgesidir. Ortaklık Anlaşması, **hazırlık, geçiş ve son dönem** olmak üzere, Türkiye'nin AET ile ilişkilerini üç dönemde düzenlemiştir. Bir çerçeve Anlaşma niteliğindeki Ankara Anlaşmasında yer verilen **hazırlık dönemi**, 1970 yılında sona ermiştir. **Geçiş dönemine** ilişkin kuralların yer verildiği Katma Protokol 1973

³⁵⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 4 Temmuz 1977, s. 1 (Erişim Tarihi: 18.12.2018)

³⁵⁶ NEZİROĞLU, YILMAZ, ...Türkiye Tarihi, s. 5392

³⁵⁷ Milliyet Gazetesi, 15 Ekim 1979, s. 1 (Erişim Tarihi: 18.12.2018)

yılında yürürlüğe girmiştir.³⁵⁸ Katma Protokol, Türkiye ile AET arasında sanayi malları ticaretinde uygulanan gümrük vergileri ve her türlü mali yükümlükler ile miktar kısıtlamalarının (kotaların) kaldırılmasına ve Türkiye'nin AET'nin ortak gümrük tarifesine uyumuna ilişkin takvim ve kurallara yer vermiştir. Söz konusu Belge ile AET'nin, Türkiye'den ithal ettiği sanayi malları ithalatına uyguladığı her türlü gümrük vergisi, benzeri mali yükümlülükler ile miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve Türkiye'nin de 22 yıllık süre içinde Gümrük Birliğinin gereklerini yerine getirmesi öngörülmüştür.³⁵⁹ Ancak Türkiye ile AET arasındaki ilişkiler öngörüldüğü gibi ilerlememiştir. İnişli çıkışlı bir süreç geçiren ilişkilerde yaşanan bazı gelişmelerden dolayı bazen gerilemeler yaşanmıştır.

İlk olarak 1974 Kıbrıs Barış Harekatı nedeniyle topluluk üyelerinin Türkiye'yi kınamaları ve Kıbrıs kesimi ile ortaklık konseyi toplantısı yapılması, 1973 yılında imzalanan Katma Protokol antlaşmasından sonra Türkiye'nin cari açık vermesi, 12 Mart 1975' te Yunanistan'ın topluluğa tam üye olmak için başvurması ve Türkiye'nin Ege ve Kıbrıs sorununa topluluğun dahil olması tehlikesiyle karşı karşıya kalması, Katma Protokol'ün 39. Maddesine göre, Türk işçilerinin sosyal güvenliğini artırıcı bir anlaşmanın 1973 sonuna kadar yapılması öngörülmüşken, bu konuda da herhangi bir ilerlemenin kaydedilememesi gibi gelişmeler ilişkilerde gelgitler yaşanmasına sebep olmuş, ilişkileri kopma noktasına gelmiştir.³⁶⁰

1978' de Topluluğa Üye Devletlerin dış politikaları arasında eşgüdümü sağlamak için Avrupa Siyasi İşbirliği'nin kurulması, Türkiye-AET ilişkilerini iyice germiştir. Türkiye, bu toplantılara katılmayı talep etmiş fakat birçok üye ülke bu talebi reddetmiştir. AET ise Türkiye'yi kırmamak için "Trokyo" denen bir yöntem geliştirmiştir. Buna göre, Türkiye'nin kendisiyle ilgili olan gelişmelerden haberdar edilmesi kararı alınmıştır.³⁶¹ 1978 yılında iktidardaki Ecevit Hükümeti, yaşanan mali-ekonomik krizden çıkmak için de katkıda bulunacağı umuduyla AET konusunda son

³⁵⁸ ALACAĞAN, Nur Dilbaz, AKARSU, Yağmur, "Avrupa Birliği Ortak Dış Ticaret Politikasının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri", *Journal of Life Economics*, C. 4, S. 1, 2017, s. 27

³⁵⁹ TOBB AB Müdürlüğü, "Avrupa Birliği ve Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri", Ağustos 2002, s. 16

³⁶⁰ AKÇAY, Ekrem Yaşar, "1970' ler de Siyasi Partilerin Gözüyle Türkiye'nin AET'ye Bakışı: AP, CHP, MHP, MSP, DP2, TKP Örnekleri", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz 2012, C. 4, S. 7, s. 26- 45

³⁶¹ DEMİREL, Havva, *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği ve Kıbrıs Problemi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2003, s. 192

derece önemli bir karar almış ve Toplulukla olan ilişkilerini durdurmuştur. Ecevit Hükümeti bunu AET'den 7 milyar dolarlık bir mali destek alma umuduyla yapmış ancak AET'den sadece 50 milyon dolarlık bir destek alabilmiştir. Açıkçası Türkiye'nin karar, AET için oldukça rahatlatıcı olmuş, zaten son dönemde son derece endişe ettiği Türkiye'nin üyeliği daha da önemlisi "serbest dolaşım hakkı" konusu Türkiye'nin talebi ile gündemden çıkmıştır. Ancak Türkiye'nin ilişkileri beş yıl süreyle dondurması kararı çok eleştirilmiş ve parlamentoda hararetli tartışmalara yol açmıştır. Milletvekilleri parlamentodaki konuşmalarında, Dışişleri Bakanının AET ile ilişkileri ilerleteceğiz vaatlerine karşılık, geline nokta ilişkilerin dondurulduğunu, kabul edilen dördüncü kalkınma planının maliyetinin 15 Milyar dolar olduğunu ve bu finansmanın 8 Milyar dolarının AET'den temin edilmesi öngörülürken, ilişkilerin beş yıl süreyle dondurulmasının Türkiye'nin menfaatlerine hizmet etmediğini belirtmişlerdir.³⁶² Tüm bu eleştiriler karşısında Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün, AET ile ilişkilerinin dondurulmadığını, sadece 5 yıl süre ile ertelendiğini, bundan maksat Türkiye'ye sanayi ve tarım alanında ortaklık ilişkisinden kaynaklanan ödünlere tanınması, katma protokolden kaynaklanan Türk işçilerinin serbest dolaşım hakkının tanınması ve tanzim edilmesi, AET ile teknik ve iktisadi işbirliğinin geliştirilmesi ve Avrupa Yatırım Bankası'nın yatırım olanaklarından yararlanması olduğunu belirtmiştir.³⁶³

Gündüz Ökçün'ün Mecliste yaptığı bir başka konuşmada ise göreve gelmeden önce Türkiye'nin AET ile ilişkilerinin durağan seyrettiğini ve yaşanan gelişmelerin sonuçları itibarıyla Türkiye'nin aleyhine olduğunu belirtmiştir. AET'nin ekonomik ve siyasi olarak etkinliğinin arttığını belirtmiş, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in katılma başvurusunda bulunmasıyla bir genişleme yaşanacağını ifade etmiştir. Bu gerekçelerle Hükümetin, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkilerin geliştirilmesi için tekrar girişimlerde bulunduğunu söylemiştir.³⁶⁴ Ökçün, Cumhuriyet Senatosunda yaptığı konuşmada Hükümetin AET ile ilişkilerindeki tutumuna açıklık getirmiş şu ifadeleri kullanmıştır;

"Türkiye, AET ile ortaklık ilişkilerini, tam üyelik hedefi gözönünde bulundurulmak kaydıyla, yeniden canlandırmak ve geliştirmek arzusundadır. İleride tam üye olma olanağı

³⁶² MM Tutanak Dergisi, 5. Dönem, 10. Cilt, 60. Birleşim, 22. 02. 1979, s. 726

³⁶³ TBMM Tutanak Dergisi, s. 728

³⁶⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 18. Dönem, 40. Cilt, 27. Birleşim, 18.01.1979, s. 166

amaç olarak gözönünde bulundurmakla birlikte, ekonomimizin bugünkü aşamasında tam üyeliği erken bulmaktayız ve sakinçali saymaktayız.”³⁶⁵

Bu ifadelerle Gündüz Ökçün’ün Dışişleri Bakanı olduğu hükümet, dış politikada tarihi bir karar almış, dış politikayı olumsuz etkilemiştir. Bunun sonucu olarak hala tam üyelik müzakerelerin devam ettiği 60 yıllık bir Avrupa Birliği macerası devam etmektedir.

4.5. DR. HAYRETTİN ERKMEN DÖNEMİ

Hayrettin Erkmen 12.11.1979-12.09.1980 tarihleri arasında Süleyman Demirel tarafından kurulan azınlık Hükümetinde 10 gibi bir süre Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.³⁶⁶

Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen göreve başladıktan kısa bir süre sonra Afganistan’da bir takım sıcak gelişmeler yaşanmıştır. Dostluk, iyi komşuluk ve işbirliği kapsamında SSCB ile Afganistan arasında 5 Aralık 1978 tarihinde bir antlaşma imzalanmıştır. Ardından Afganistan’ da Hükümete yönelik ulusal direniş hareketi başlamıştır. Bu gelişmeler üzerine Afgan Hükümeti antlaşma gereği SSCB’den yardım istemiş SSCB, Afganistan’a çok sayıda mühimmat ve asker göndermiştir. Böylece SSCB, 27 Aralık 1979’ da Afganistan’ı işgal etmiştir.³⁶⁷ Hayrettin Erkmen bu gelişmelerin ülkemiz ve bölgemiz üzerindeki muhtemel etkilerini Mecliste şöyle değerlendirmiştir:

“...27 Nisan 1978 İhtilali ile ülkeye hâkim olan muvakkat nitelikteki Afganistan Demokratik Halk Partisinin Halk ve Perçem kanatları arasında ihtilalden iki ay kadar sonra ilk anlaşmazlıklar su üstüne çıkmış ve zamanın Devrim Konseyi Başkan Yardımcılığı ve Başbakan Birinci Yardımcılığını uhdesinde bulunduran ve aynı zamanda Perçemlilerin başı olan Babrak Karmal ile Perçemli diğer bazı bakanlar ve Merkez Komitesi üyeleri görevlerinden alınarak dışarıya büyükelçi olarak atanmışlardı. Adı geçenler, bir ay kadar sonra da büyükelçilik görevlerinden affedilmişlerdi. Halkçılara nazaran Sovyetler Birliği’ne daha yakın olarak bilenen Perçemli bu şahıslar, Afganistan'a dönmemişler ve Sovyetler Birliğinde melce bulmuşlardı. Babrak Karmal ve bazı arkadaşlarının tasfiyesiyle birlikte yönetimin çeşitli kademelerindeki Perçemliler de peyderpey tasfiyeye ta’bi tutulmuşlar ve iki kanat arasında ciddi bir gerginlik başlamıştı. Nihayet 14 Ekim 1979 günü Kabirdeki bir askeri ^birlikte isyan çıkmış ve isyan bütün gece süren ciddi bir çarpışmadan sonra bastırılabilmiştir. 27 Aralık akşamı Başkent stratejik noktalarında ve bildirildiğine göre,

³⁶⁵ TBMM Tutanak Dergisi, s. 167

³⁶⁶ NEZİROĞLU, YILMAZ, ...Genel Kurul Görüşmeleri C. VIII, s. 5583

³⁶⁷ AKTAŞ, İskender, “34 Yıl önce SSCB’nin Afganistan’ı İşgali “, <https://iskenderaktas.wordpress.com/2013/12/16/sscbnin-afganistani-ısgali-27-aralik-1979>, Erişim Tarihi: 20.4.2019

Afgan askeri birliklerinin bulunduğu kesimlerde çatışma çıkmış ve sabaha kadar sürmüştür. Çatışmalarda Sovyet işgal kuvveti önemli rol oynamış ve bu arada harekâtın çok önceden planlandığını kanıtlayıcı şekilde yerel askeri ve sivil unsurların yardımları görülmüştür. Böylece Sovyetler ve Afganistan'ın yeni yöneticileri 28 Aralık sabahı duruma hâkim olduklarını açıklamışlardır. Hafızullah Amin ve yakın akrabaları «Devrim Mahkemesi» adı verilen bir kurul tarafından aynı gece ölüme mahkûm edilmiş ve cezalarının infaz edildiği 28 Aralık sabahı açıklanmıştır.³⁶⁸

ABD, Sovyetler' in bu teşebbüsü üzerine Salt II Antlaşması' nı onaylamaktan vazgeçmiş ve 5 Ocak 1980' de bu ülkeye yaptığı tahıl ihracatını kesmiştir. Ayrıca işgale tepki olarak, ABD ve 70' e yakın ülke Moskova'da düzenlenen 1980 Yaz Olimpiyatları'na katılmama kararı almıştır. 1982 yılında BM, ele alınan Afganistan sorunu; Afganistan, Pakistan, ABD ve Sovyetler Birliği arasında yapılan görüşmelerle çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. Ancak, görüşmeler uzun süre devam etmiş ve sorun 14 Nisan 1988 Cenevre Antlaşması ile çözümlenmiştir. Cenevre Antlaşmasının imzalanmasından sonra, Sovyet askerleri 1988-1989 yılında çekilmiş, Ülkede “mücahit” gruplar birleşmesiyle bir Hükümet kurulmuştur.³⁶⁹

Dışişleri Bakanı Dr. Hayrettin Erkmen döneminde sorun teşkil eden bir diğer konu ABD ile imzalanan Müşterek Savunma ve İşbirliği Antlaşması kapsamında yapılan yardımlar olmuştur. Her yıl istikrarlı bir şekilde güncellenen SEİA ve ek mektubunda, ABD' nin Türkiye' ye yapacağı ekonomik ve askeri yardımlarda “elinden gelen çabayı” göstereceği ifadesi yer almasına rağmen yapılan yardımlar Türkiye'nin beklentilerinden çok uzak olmuştur.³⁷⁰ Hayrettin Erkmen Mecliste yaptığı konuşmada antlaşma hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

“bu Anlaşma, Türkiye için devamlı bağlayıcı ve Birleşik Amerika için istediği zamlan iptal edilebilecek bir anlaşma değildir. Anlaşmanın 22 sene devamlı olacağı yolunda da hiç bir maddesinde hüküm mevcut değildir. Bu Anlaşmanın 7 nci maddesinde, anlaşmanın 5 yıl için yapıldığı ve tarafların üç ay içinde evvelden ihbar etmek şartıyla feshetmek yetkilerinin bulunduğu yazılıdır. Şimdi söz konusu olan anlaşma; bir temel anlaşma, (ki, 7 maddeden ibarettir) bir de ona ek olarak 3 ek anlaşma ve tesislerin işletilmesine ait diğer 6 anlaşmadan müteşekkil bir manzumedir.”³⁷¹

Türkiye ile ABD arasındaki yardımların o dönem için sorun teşkil etmesinin sebebi yardımların hem nitelik ve niceliksel olarak beklentileri karşılamaması hem de ABD Kongresinde yapılacak yardımların miktarı belirlenirken Kıbrıs Meselesi ve

³⁶⁸ Cumhuriyet Senatosu, 19. Dönem 44. Cilt 19. Birleşim, 03.01.1980, s. 431-433

³⁶⁹ AKTAŞ, İskender, “34 Yıl önce SSCB'nin Afganistan'ı İşgali”

³⁷⁰ KAVUNCU, Sibel, “1990' larda Türkiye-ABD İlişkilerinde SEİA ve ABD Yardımı” *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2013, C. 15, S. 1, s. 125

³⁷¹ TBMM Cumhuriyet Senatosu, 19. Dönem 44. Cilt 20. Birleşim, 08.01.1980, s. 450-451

Ermeni Soykırımı gibi durumlarla ilişkilendirilerek, Türkiye' nin önüne birtakım koşulların öne sürülmesinden kaynaklanmıştır.³⁷²

Hayrettin Erkmen' in kısa süreli Dışişleri Bakanlığı döneminde başka bir küresel gelişme yaşanmamıştır. Mecliste 24 Milletvekiline sahip olan MSP, İsrail'le normalleşme sinyalleri vermesi ve gizli görüşmeler yapması gerekçesiyle AP Azınlık Hükümetinin Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen hakkında gensoru vermiştir. 5 Eylül 1980 tarihinde Meclis Genel Kurulunda yapılan oylamada 231 oyla gensoru kabul edilmiştir. Böyle Hayrettin Erkmen' in Dışişleri Bakanlığı düşürülmüştür. Hayrettin Erkmen, Türk siyasi tarihinde gensoruyla düşürülen ilk Bakan olmuştur.³⁷³

4.6. PROF. DR. ALİ BOZER DÖNEMİ

4.6.1 AT'ye Tam Üyelik Başvurusu

Türkiye'nin AT ile ilişkileri gelgitlerle dolu olan uzun bir süreç olmuştur. İlişkiler bazen normal seyrinde ilerlerken bazen de siyasi koşulların gerektirdiği durumlardan dolayı kopma noktasına gelmiştir.

Türkiye'nin 1959 yılında başlayan Avrupa macerası, 1973' te Katma Protokol imzalanmasıyla devam etmiş daha sonra 1974 Kıbrıs Harekatının ardından gergin bir döneme girmiştir. Eylül 1978' de ise Türkiye, bazı çekincelerinden dolayı tek taraflı olarak AT ile ilişkilerini dondurmıştır. Yunanistan'ın 1979' da AT ile Katılım Antlaşması imzalanması, Türkiye'yi bu hedef doğrultusunda tekrar harekete geçirmiş ancak 12 Eylül darbesinden dolayı AT, 21 Ocak 1982 tarihinde aldığı bir kararla Türkiye'deki siyasi koşullar düzelinceye kadar Ortaklık Antlaşmasını askıya aldığını açıklamıştır. Bu çıkmazı aşmak isteyen Özal, ilk olarak 1984' te Türkiye'nin AT'ye tam üye olarak başvurmasını gerektiğini ifade etmiş ve bu konuda çalışmalara başlamıştır.³⁷⁴

Bu aşamada Ali Bozer etkin bir şekilde siyaset sahnesinde ön plana çıkmıştır. Hükümet, AT üyeliği konusunda ciddiyetini göstermiş, 16 Ekim 1986 tarihinde AT ile İlişkilerden Sorumlu Devlet Bakanlığını kurmuştur. Bu Bakanlığın

³⁷² KAVUNCU, Sibel, "...SEİA ve ABD Yardımı", s. 125

³⁷³ KURDAŞ, Mustafa, "İsrail Çıkmazında Havalı Yürüyenlere", Milli Gazete, 23 Ağustos 2016

³⁷⁴ BALCI, 1950' li Yıllar, s. 189

başına Prof. Dr. Ali Bozer'i getirmiştir. Ali Bozer tam üyelik başvurusu yapmadan önce Avrupa başkentlerini ziyaret etmiş ve siyasi ön çalışmada bulunmuştur. 14 Nisan 1987 tarihinde Türkiye AT'ye Tam Üyelik için başvurmuş, AT ile ilişkilerde yeni bir dönem başlatmıştır.³⁷⁵ Bu uğurda etkin bir çalışma gayreti içinde olan Ali Bozer, parlamentoda yaptığı konuşmasında tam üyelik başvurusu hakkında bilgi vermiş, müracaata tekaddüm eden günlerde topluluk üyesi tüm ülkelerle temas ederek Türkiye'nin görüşlerini açıkladıklarını ifade etmiştir. Müracaata müteakip ilk konsey toplantısında oylamaya gerek duyulmaksızın başvurunun komisyona intikal ettirildiğini dile getirmiştir.³⁷⁶

Nitekim AT'ye tam üyelik başvurusu iç kamuoyunda da çok ses getirmiş, halk büyük bir coşkuyla haberi karşılamış ve tam destek vermiştir. Yapılan anketlerde Türk halkının % 61' i AT'ye üyeliğe tam destek vermiştir.³⁷⁷

AT Komisyonunun tam üyelik müracaatına verdiği yanıt yaklaşık 22 ay sürmüştür. Bu sürenin uzaması halkta ve işadamlarında hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Komisyon görüşünde Türkiye'nin tam üyeliğini onaylamamakla birlikte Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik koşulları bahane ederek 1993' ten önce tam üyelik görüşmelerine başlanmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Bu durum ümitleri kırmış ve hoşnutsuzluğu somutlaştırmıştır.³⁷⁸

Türkiye'nin AT'ye tam üyelik süreci hiç kuşkusuz uzun ve yorucu bir hal almıştır. Ancak bu süreçte AT ile İlişkilerden Sorumlu Devlet Bakanı Ali Bozer'in gösterdiği çaba ve sergilediği entelektüel birikim, ona Yıldırım Akbulut Hükümetinde Dışişleri Bakanlığının yolunu açmıştır.

4.6.2 1990 Körfez Krizi

1961' de Kuveyt'in bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Iraklı yöneticiler Kuveyt'in Osmanlıdan beri Basra Vilayetine bağlı olduğunu ve kendi topraklarında işgalci durumunda olduğunu iddia ederek Kuveyt'in bağımsızlığını tanımamıştır. 1979' da Ayetullah Humeyni'nin İran'da başa gelmesi Ortadoğu'da değişikliklere

³⁷⁵ UZGEL, Ulusal Çıkar, s. 235-237

³⁷⁶ TBMM Tutanak Dergisi, 17. Dönem, 40. Cilt, 99. Birleşim, 06.05.1987, s. 104

³⁷⁷ MİLLİYET, 16.05.1987, s. 1 (Erişim Tarihi: 18.12.2018)

³⁷⁸ UZGEL, Ulusal Çıkar, s. 257

sebepe olmuş, Körfez’de Irak ve İran arasında bir rekabet geliştirmiştir. İki ülkenin var olma ve birbirine karşı üstünlük mücadelesi, İran ve Irak arasında sekiz yıl sürecek bir savaşa neden olmuştur. Bu savaş Irak’ın bölgede hareket alanını daraltmış ve Irak ekonomisi üzerinde yıkıcı bir etki yaratmıştır. Nitekim savaştan önce Irak, Kuveyt ve Suudi Arabistan’dan 40 Milyar dolar borçlanmış ancak Saddam Hüseyin’in önceden yardım amaçlı verilen bu paraların borca çevrilmesine tepki göstermesi ilişkilerin kötüleşmesini sağlamıştır. Ayrıca Irak, Kuveyt ve Suudi Arabistan’ı kendisinden daha fazla petrol ürettiği için üstü kapalı bir şekilde tehdit etmiştir.³⁷⁹ Bu gelişmeler doğrultusunda Irak’ın gerek Kuveyt’i tarihsel olarak bir parçası olarak görmesi gerekse de sınırındaki tartışmalı bölgelerde Kuveyt’in kuyular açarak petrol üretimini artırması ve Kuveyt’i Basra’ya açılan bir kapı olarak görmesi üzerine 2 Ağustos 1990 tarihinde işgal etmiş, 28 Ağustos’ta da 19. İli olarak ilan etmiştir.³⁸⁰

Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesiyle birlikte Türkiye’nin dış politikasında ve ABD ile ilişkilerinde, değişimler gözlemlenmiştir. Başta ‘‘Yurtta Sulh Cihanda Sulh’’ ilkesiyle hareket edip bölgesine ve komşu ülkelere karşı kayıtsız kalan ve aktif tarafsız olan Türkiye, daha sonra oluşan yenedünya düzeninde kendine yer açmak istemiştir. BM’nin, işgalden 4 gün sonra aldığı ambargo kararına Türkiye hemen uymuş ve 8 Ağustos’ta Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapatıp Irak’la ticareti durdurmuştur.³⁸¹ Türkiye’nin Irak’a hemen ambargo uygulaması ve alınan kararlarda Dışişleri Bakanlığının devre dışı bırakılması, Ali Bozer’i rahatsız etmiştir. Dışişleri Bakanı Ali Bozer, ambargo konusunda aceleci davranılmaması ve diğer ülkelerin tutumunun izlenmesi gerektiği kanaatindeydi. Bu düşüncesiyle Cumhurbaşkanı Özal ile ters düşmüştür.³⁸²

³⁷⁹ÖNAL, Tekin, ÖZDAĞ, Abdullah, ‘‘Körfez Savaşı ve Türk Dış Politikasına Etkileri’’, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/16 Fall, 2016, s. 58

³⁸⁰ USTA, Yasin, *Amerika Birleşik Devletleri’nin Irak Politikası Bağlamında Türkiye ile İlişkileri (1990-2006)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009, s. 57-58

³⁸¹ Türk Dış Politikası- II, TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2984, s. 36

³⁸² ULUTAŞ, Alptan, *I. ve II. Körfez Savaşı’nın Türkiye’ye Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2006, s. 56

2 Ağustos-30 Eylül 1990 döneminde Türkiye'nin dış politikası Körfez Krizi'nin barışçı yollarla halledilmesinden yanaydı. Zira bölgede meydana gelecek bir savaşın Türkiye'ye büyük zararları olacaktı. Bu yüzden Türkiye, ambargonun en etkin çözüm yolu olduğuna inanmıştır. Eğer Irak, ekonomik ve siyasi yönden yalnız bırakılırsa geri adım atacak ve savaş çıkmadan sorun çözülecekti. Bu bağlamda Dışişleri Bakanı Ali Bozer bölge ülkelerine diplomatik ziyaretlerde bulunmuştur. İlk olarak Tahran'ı ziyaret eden Bozer, İran-İrak yakınlaşmasının, Irak'a geri adım attıracağını bu sebeple Irak'a taviz verilmemesi gerektiğini iletmiştir. Ancak Ali Bozer'in çabaları sonuçsuz kalmış, İran'ın dış politika kararlarını etkileyememiştir.³⁸³ Ancak Ali Bozer bu doğrultudaki çabalarından vazgeçmemiştir. Parlamentoda yaptığı bu konuşmayla istikrarlı bir şekilde diplomasi yolunu tercih ettiği görülmektedir.

“... 10 Ağustos günü Brüksel'de dışişleri bakanları düzeyinde toplanan NATO Konseyine katıldım. İttifakın, bütün dünyayı etkileyebilecek bu çaptaki bir kriz sırasında, yakın danışmalarda bulunması son derece yararlı olmuştur. Bu vesile ile toplantıda, üye ülkeler arasında, Irak'ın Kuveyt'i işgali karşısında aldıkları önlemler konusunda bilgi değişiminde bulunulmuş, ekonomik ambargonun ihlal edilmeksizin uygulanmasını sağlamak için alınması gereken önlemler üzerinde de durulmuştur.”³⁸⁴

Irak'a yönelik ambargonun devam etmesi amacıyla Dışişleri Bakanı Ali Bozer, Suriye, Ürdün ve Mısır'a resmi ziyaretlerde bulunmuştur. Yaptığı temaslarda,

“Eğer Irak' a karşı ambargo başarılı olursa sorun barışçı yollardan çözümlenebilir. Eğer ambargo başarısız olursa savaş çıkar ve bölgenin haritası değişir... İşte bu nedenle Türkiye ambargonun titizlikle uygulanmasından yanadır.”³⁸⁵

Mesajını iletmiştir.

Bütün bu diplomatik çabalara rağmen Özal, Dışişleri Bakanlığı ve devlet yetkililerini devre dışı bırakarak süreci tek başına yönetmekte kararlıydı. Nitekim petrol boru hattını kapatma kararı tamamıyla Özal'a aitti ve Milli Güvenlik Kurulunda bunun aksi yönde hareket edilmesi gerektiği kararına rağmen bunu almış ve uygulamıştır. Ayrıca Özal, Irak'ın yeniden yapılanmasında söz sahibi olmak istemiş ve dış politikada tek başına yaptığı bu hamlelerle olası bir savaşta ABD'nin yanında yer alacağını açık bir şekilde göstermiştir.³⁸⁶ Bu aşamadan sonra Dışişleri

³⁸³ GÖZEN, İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe, s. 277

³⁸⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 18. Dönem, 46. Cilt, 126. Birleşim, 12.8.1990, s. 432

³⁸⁵ GÖZEN, İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe, s. 277

³⁸⁶ BALCI, 1950' li Yıllar, s. 196- 197

Bakanı Ali Bozer'in tüm çabaları ve dış politika anlayışı ikinci plana itilmiş, Bakanlık ve Özal arasında görüş ayrılıkları iyice belirginleşmiştir.

Özal, kriz karşısında ihtiyatlı dış politika anlayışını tenkit etmiş, daha aktif, pragmatik ve fırsatçı bir yol izlenilmesi gerektiği görüşünü belirtmiştir. *“bir koyup, üç almak”* ifadesi bu görüşün sembolik ifadesi olmuştur. İnisiyatifi tamamıyla eline alan Özal, barışçı çözüm arayışlarının boşa sarf edilen çabalar olduğunu ve güç kullanmanın kaçınılmaz olduğu konusunda ABD Başkanı George Bush'u pek çok kez uyarmıştır.³⁸⁷ Ayrıca Özal'ın, savaş döneminde ortaya çıkacak fırsatlar ve senaryolar dahilinde Musul ve Kerkük'ü almayı hedeflediği iddia edilmiştir.³⁸⁸

Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ABD'ye yaptığı ziyarette, Başkan Bush ile yaptığı görüşmeye Dışişleri Bakanı Ali Bozer'in alınmaması bardağı taşıran son damla olmuştur. Körfez krizinden dolayı Özal'la derin görüş ayrılıkları içinde olan Bozer, ülkeye döner dönmez 11.10.1990 tarihinde istifa etmiştir.³⁸⁹

Bu gelişmelerden sonra ABD Dışişleri Bakanı James Baker, 14 Ocak 1991' de Özal'la yaptığı görüşmeden sonra Ankara, İncirlik ve diğer üslerin Irak'a karşı bir müdahalede kullanılmasına izin vereceğini açıklamıştır.³⁹⁰ 17 Ocak 1991 tarihinde ABD öncülüğünde 700.000 askerden oluşan çok uluslu koalisyon güçleriyle Çöl Fırtınası Harekatı başlamış ve fiilen Irak'a müdahale edilmiştir.³⁹¹ Türkiye Akademisyen kökenli bir Dışişleri Bakanının entelektüel birikiminden ve tecrübesinden yararlanmamasının bedelini ağır ödemiştir.

Savaşın sonucunda, Irak'ta çalışan bir çok Türk müteahhit ve işçi pazardaki işlerini kaybetmiş, turizm gelirleri azalmış, (2001 yılı itibariyle) Türkiye'nin ekonomik kaybı 50 milyar doları bulmuştur. Yarım milyon mülteci sınırımıza gelmiş, Türkiye'nin Araplar nezdindeki imajı olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca oluşan otorite boşluğundan dolayı güney sınırlarımızda PKK terör örgütü baş göstermiştir.³⁹²

³⁸⁷ AYDIN, TAŞKIN, ... Türkiye Tarihi, s. 375

³⁸⁸ GÖZEN, İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe, s. 273

³⁸⁹ Milliyet Gazetesi, 11.10.1990, s. 9, 12.10.1990, s. 1, 14.10.1990, s. 14 (Erişim Tarihi: 18.12.2018)

³⁹⁰ BALCI, 1950' li Yıllar, s. 196

³⁹¹ USTA, Amerika Birleşik Devletlerinin Irak Politikası... , s. 64

³⁹² GÖZEN, İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe, s. 280- 281

4.7. PROF. DR. MÜMTAZ SOYSAL DÖNEMİ

Mümtaz Soysal, CHP kontenjanından 06.01.1961 tarihinde Kurucu Meclis Anayasa Komisyonu üyeliğine seçilmiş, 29 Ekim 1961 tarihine kadar bu görevini sürdürmüştür. Görev yaptığı süre içerisinde anayasanın hazırlanmasında büyük katkısı olmuş; Anayasa Raportörlüğü ve TRT’de anayasa tanıtma programları görevlerini yerine getirmiştir.³⁹³

20 Ekim 1991’ de gerçekleşen XIX. Dönem Milletvekili seçimlerinde, SHP’den Ankara Milletvekili olarak parlamentoya giren Mümtaz Soysal, 27 Temmuz 1994’ de DYP-SHP Koalisyon Hükümetinde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.³⁹⁴ 27.04.1994-28.11.1994 tarihleri arasında DYP-SHP Koalisyon Hükümetinde yaklaşık 4 aylık bir kısa zaman diliminde Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Mümtaz soysal döneminde, uluslararası alanda Türkiye ile ilgili çok önemli bir gelişme yaşanmamıştır. Ancak 1994 yılında Yunanistan’ın Ege Havzasında petrol arama faaliyetlerine yeniden başlamak istemesi Türk-Yunan ilişkilerinin gerginleşmesine sebep olmuş, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin bu dönemde yürürlüğe girmesiyle iki ülke arasında yapılan karşılıklı açıklamalar gerginliği iyice arttırmıştır. Bu doğrultuda Yunan Dışişleri Bakanlığı’ndan, Yunanistan’ın Ege Denizi’ndeki karasularını 12 mile çıkarma hakkının olduğu açıklanmıştır. Akabinde BM Genel Kurulunun 49. Dönem toplantısına katılmak üzere New York’ta bulunan Dışişleri Bakanı Mümtaz Soysal düzenlediği basın toplantısında; Atina’nın Ege Denizi’ndeki karasularını 12 mile çıkarmasının, Türk-Yunan ilişkileri açısından tehlikeli sonuçlarının olacağını ve iki ülke arasında düşmanlığa yol açacağı yönünde açıklamalarda bulunmuştur.³⁹⁵

Bu bağlamda Dışişleri Bakanı Mümtaz Soysal 4 Ekim 1994 tarihinde parlamentoda yaptığı konuşmada bu meseleye değinmiş ve yakın müttefiklerin “‘aman, Yunanistan’la kapışmayın” uyarısında bulduklarını ama asıl sorunun

³⁹³ KARAKOYUN, İlhan, *Prof. Dr. Mümtaz Soysal’ın yaşamı, yapıtları, fikirleri, uygulamaları ve Türk toplumsal yaşamına katkıları: Kamu yönetimi ve siyaset bilimi açısından bir araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2000, s. 134

³⁹⁴ KARAKOYUN, *Prof. Dr. Mümtaz Soysal’ın yaşamı...*, s. 137

³⁹⁵ SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Son On Yıllarda Türk Dış Politikası 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul, 2016, s. 244

Türkiye'den kaynaklanmadığını, bu yönde yanlış bir algının olduğunu belirtmiştir. 16 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe girecek olan Uluslararası Deniz Sözleşmesinin, sözleşmenin yapım aşamasında Ege Denizi'nin özel nitelikler taşımasından dolayı her iki ülkenin karasularını 12 mile çıkarmasının engellenmesi gerektiğini ama bu aşamada hiçbir şey yapılmadığı noktasında eleştirilerini dile getirmiştir. Ayrıca böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde Ege'nin bir deniz olmaktan çıkıp Bir Yunan gölü halini alacağını, Türkiye'nin Akdeniz'e çıkmasının çok zor olacağını ifade etmiştir. Bu konuda savaş çıkmasını istemediklerini ve sorunun müzakere yoluyla çözülmesinden yana olduklarını belirten Mümtaz Soysal, iki ülke arasında sorun teşkil eden her konuda diyaloga açık olduklarını belirtmiştir.³⁹⁶

I. Çiller Hükümetinde Dışişleri Bakanı olan Mümtaz Soysal, bu görevde 125 gün kalmıştır. Başbakan Tansu Çiller'in 'beynimin yarısı' dediği Volkan Vural'ı Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığına getirmek istemesine direnmiş, Genel Başkanı Murat Karayalçın'dan da destek bulamayınca, 28 Kasım 1994'te görevinden istifa etmiştir.³⁹⁷ Mümtaz Soysal, SHP'den istifa ettikten sonra DSP'ye geçmiştir. 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan 20. Dönem Milletvekili seçimlerinde Zonguldak'tan seçilerek parlamentoya girmiştir. DSP'de Grup Başkanvekili iken Bülent ve Raşan Ecevit çiftinin partiyi yönetme anlayışını eleştirmesi üzerine grup başkanvekilliğinden ayrılmak zorunda kalan Soysal, daha sonra DSP'den de istifa etmiştir. Bir müddet Bağımsız Milletvekili olarak siyasi kariyerini devam ettiren Mümtaz Soysal, 1999 milletvekili seçimlerinden önce kamuoyunda 'Küskünler Hareketi' diye bilinen oluşuma destek vermiş, bu durumun eleştirilmesi üzerine 22 Mart 1999 tarihinde milletvekilliğinden de istifa etmiştir.³⁹⁸

4.8. PROF. DR. ERDAL İNÖNÜ DÖNEMİ

Süleyman Demirel, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra Hükümeti kurma görevini DYP Genel Başkanı Tansu Çiller'e vermiştir. Tansu Çiller, ilk olarak SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ile temasa geçmiştir. Yapılan Koalisyon Hükümeti müzakerelerinde anlaşmaya varılmış ancak en çok pürüz yaşanan konu

³⁹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, 19. Dönem, 68. Cilt, 14. Birleşim, 04.10.1994, s. 13

³⁹⁷ KARAKOYUN, *Prof. Dr. Mümtaz Soysal'ın yaşamı...*, s. 137

³⁹⁸ KARAKOYUN, *Prof. Dr. Mümtaz Soysal'ın yaşamı...*, s. 42- 43

özelleştirmeler olmuştur. Tansu Çiller, SHP'nin PTT'nin özelleştirilmesi konusunda kurultay kararı aldığını bildiğinden, SHP'yi rahatlatmak adına Telekomünikasyonu PTT'den ayırmayı ve hisselerini dünya piyasalarına açmayı düşündüklerini açıklamıştır. Bu pürüzlerin aşılmasından sonra ikinci DYP-SHP Koalisyonu kurulmuştur. Koalisyon Hükümetinin Başbakanı Tansu Çiller, Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Erdal İnönü olarak belirlenmiştir. Ancak Dışişleri Bakanı Mümtaz Soysal görevinden istifa etmiş, yerine görevi vekaleten Murat Karayalçın yürütmüştür. İki haftalık bu geçici vazifeden sonra görevi Erdal İnönü devralmış ve I. Çiller Hükümetinin dördüncü Dışişleri Bakanı olmuştur.³⁹⁹Erdal İnönü, DYP-SHP Koalisyon Hükümetinde 27.03.1995-06.10.1995 tarihleri arasında Dışişleri Bakanı olarak 6 ay gibi kısa bir süre bu görevi yürütmüştür.

Dışişleri Bakanı olduğu dönemde, akademisyen kişiliği ve entelektüel birikiminin yansıması olarak bütüncül ve birleştirici bir anlayış gütmüştür. İnönü, bütün partileri dış politikada milli menfaat ve ulusal çıkarların gözetilmesi konusunda ortak noktada birleştirmiş, iktidar ve muhalefette bu konuda bir fark görmediğini açıklamıştır. Sadece bu görevi daha iyi yapmak için güzel bir gayret olduğunu söylemiştir. Temelde bir görüş farkı görmediğini, herkesin amacının ulusumuzun çıkarları, ülkemizin korunması, ülkemizin üniter yapısı içinde, bağımsızlığıyla birlikte, halkının mutluluğunun sağlanması olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰⁰

Bu dönemde Türkiye'nin dış politikasına tamamıyla güvenlik endişesi hakim olmuş ve Türk dış politikasını şekillendirmiştir. Türkiye'nin tehdit algılamalarında bazı değişiklikler meydana gelmiş, güvenlikçi dış politika anlayışı daha çok ön plana çıkmıştır. Bu durumun nedeni olarak komşu ülkeler İran, Irak, Suriye ve Yunanistan'ın silahlanma gayretleri içinde olması gösterilmiştir. Özellikle Türkiye'nin Irak'la olan sınırında PKK'nın saldırılarına maruz kalması, Türkiye'yi sınır ötesi bir Askeri Harekat yapmak zorunda bırakmıştır.⁴⁰¹Parlamentoda yapılan bir konuşmada Erdal İnönü bu durumu şöyle açıklamıştır;

³⁹⁹ BALKAN, Ali Murat, "İkinci DYP-SHP Koalisyon Hükümeti (25.6.1993-5.10.1995)", *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, 2016, s. 40-43

⁴⁰⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 19. Dönem, 82. Cilt, 91. Birleşim, 28.03.1995, s. 326

⁴⁰¹ SÖNMEZOĞLU, Son On Yıllarda, s. 68-70

‘‘ Türkiye Cumhuriyeti, kendi haklarını korumak için, halkının güvenliğini sağlamak için, en haklı girişimi yapmakta. Bu harekâtın amacı, Kuzey Irak'ta yuvalanmış olan terör örgütlerinin kamplarını temizlemek ve oradan Türkiye'deki masum insanlarımızı öldürmeye gelecek insanları, oradan buraya gelemeyecek hale getirmektir. Meşru müdafaa diye söylenebilecek bundan daha geçerli bir sebep olamaz’’,⁴⁰²

Türkiye'nin Kuzey Irak Harekatı, Batı Dünyasında Türkiye Irak'ı işgal ediyor gibi yanlış bir algıya yol açmış, bunun üzerine Erdal İnönü, Dışişleri Bakanı olduktan birkaç gün sonra 1 Nisan 1995 tarihinde Fransa, Almanya, İngiltere, Belçika ve Hollanda'yı kapsayacak bir yurt dışı gezisine çıkmıştır. Bu gezinin amacını kendi deyimiyle ‘‘Bizim yaptığımız haydutların peşine gitmektir, yoksa toprak alma meselesi değildir.’’ mesajını iletmektir.⁴⁰³ 11 Nisan 1994 tarihinde mecliste yaptığı konuşmada gezinin amacını açıklamıştır;

‘‘Kuzey Irak'ta, Silahlı Kuvvetlerimizin girişmiş olduğu, kapsamı ve süresi sınırlı ve tamamıyla kendimizi korumaya yönelik askerî harekâtımız hakkında, birinci elden bilgi vermektir. PKK terör örgütünün, yalnız Türkiye'ye karşı değil, Batı demokrasilerinin de, şehirlerine karşı ve halkına yönelik sürdürdüğü terör faaliyetleri hakkında, onların kamuoylarını bilgilendirmek, sonra, harekâtımız hakkında kasten çıkarılan, bazıları da yanlışlıkla ortaya çıkan birçok yanlış haberleri düzeltmek için, bu gezide özellikle gayret sarf ettim; sanırım büyük ölçüde de faydası oldu.’’,⁴⁰⁴

90' lı yılların başında başlayıp Erdal İnönü'nün Dışişleri Bakanlığı döneminde devam eden Bosna sorununa kayıtsız kalmayan Türkiye, Erdal İnönü'nün diplomatik çabaları sonucu Bosna halkına destek vermiştir. Erdal İnönü, Bosna-Hersek'in bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, birliğini ve egemenliğini korumak konusunda gösterdiği haklı mücadelesini savunmuş ve yoğun bir diplomasi gayreti içine girmiştir. Bu bağlamda, başta BM olmak üzere, üyesi olduğumuz NATO, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Konseyi, İslam Konseyi Örgütü gibi, tüm ilgili kuruluş ve platformlarda aynı kararlılıkla savunduğunu ifade etmiştir.⁴⁰⁵ Bakanlığının çok kısa sürdüğü sorularına karşılık kendi deyimiyle,

‘‘ Evet kısa sürdü, çünkü Eylülde yine kurultay oldu ve Deniz Baykal genel başkan seçildi. Zaten daha evvelden Hikmet Çetin'e, siz istiyorsunuz diye Dışişleri'ni kabul ettim. Ama siz ayrılırken bırakırım demiştim. Çetin ayrıldı, Deniz Baykal Dışişleri Bakanı oldu. O arada bende ayrıldım.’’,⁴⁰⁶

Erdal İnönü'nün dönemi 6 Ekim 1995 tarihinde bitmiştir.

⁴⁰² TBMM Tutanak Dergisi, s. 327

⁴⁰³ DÜNDAR, Can, *Anka Kuşu: Erdal İnönü Anlatıyor*, Can Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2015, s. 438

⁴⁰⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 19. Dönem, 84. Cilt, 97. Birleşim, 11.04.1995, s. 11

⁴⁰⁵ TBMM Tutanak Dergisi, s. 15

⁴⁰⁶ DÜNDAR, Anka Kuşu: Erdal İnönü Anlatıyor, s. 439

4.9. DOÇ. DR. DENİZ BAYKAL DÖNEMİ

4.9.1 Kardak Krizi

25 Aralık 1995 tarihinde Figen Akat isimli Türk ticaret gemisinin Ege Denizinde Kardak denilen kayalık alanda karaya oturması üzerine her iki ülkenin Sahil Güvenlik ekipleri olay yerine gelmiş ancak her iki ülkenin kayalıklarının kendi egemenlik sınırları içinde olduğunu iddia etmesi üzerine olay bir krize dönüşmüştür.⁴⁰⁷ 20 Ocak 1996 tarihinde konu Yunan mediasında tahrik edici bir şekilde yer alınca Yunan aşırı milliyetçileri kayalıklara sahip çıkmak adına bir kampanya başlatmışlardır. İki ülke arasında diplomatik görüşmeler devam ederken 26 Ocak' ta Kalimnos Belediye Başkanı yanında bir papaz ile birlikte Kardak Kayalıklarına Yunan bayrağı dikmiştir. Olayın Türk basınında yer alması üzerine Hürriyet Gazetesi muhabirleri helikopterle adaya gidip Yunan bayrağını indirip yerine Türk bayrağı asmışlardır. Karşılıklı bayrak dikme hadisesi sürdürülen diplomatik girişimleri sertleştirmiş ve krizi derinleştirmiştir.⁴⁰⁸ Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Deniz Baykal, Mecliste yaptığı konuşmada:

“Kardak Kayalıklarıyla ilgili yaşanan bu olay, sadece bu olayın gerçekleştiği kayalık alanı değil, aynı zamanda, Ege'nin çeşitli yörelerinde bulunan, bir kısmı kayalık bir kısmı adacık bir kısmı ada durumunda olan pek çok oluşumu da yakından ilgilendiriyor. O nedenle, sorun, Kardak sorunu olarak karşımıza çıkıyor; ama, aslında, Ege'deki ada, adacık ve kayalık egemenliğinin belirlenmesine yönelik, çok önemli bir ilke konusunu da içeriyor. O nedenle, konuyu, sadece bir kayalık sorunu gibi algılamak, konuyu gerçek boyutlarıyla görmekten uzak düşme anlamına gelecektir. Konunun özel bir ilgiyle ele alınmıyor olmasının altında da zaten bu anlayış yatıyor.”⁴⁰⁹

Dışişleri Bakanı Deniz Baykal bu konuşmasıyla sorunun sadece bir ada veya adacık meselesi değil egemenlik haklarını ilgilendiren kapsamlı bir sorun olduğunu dile getirmiştir.

Dışişleri Bakanı Deniz Baykal Yunan Büyükelçisine bu durumun bir oldubitti ile çözülemeyeceğini, kayalıkların Türk egemenlik hakları içerisinde olduğuna dair çok ciddi hukuki dayanaklarının olduğunu, Yunan tarafının iddialarının dayanaksız olduğunu ve bunu kanıtlayabileceklerini söylemiştir. Ayrıca

⁴⁰⁷ŞİHMANTEPE, Aydın, “ Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2009, S. 17, s. 136

⁴⁰⁸ ŞİHMANTEPE, Aydın, *Ege Denizi'nde Aidiyeti Tartışmalı Ada, Adacık ve Kayalıklar Sorunu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Haziran 2002, s. 56

⁴⁰⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 20. Dönem, 1. Cilt, 6. Birleşim, 30.01.1996, s. 75

Baykal muhatabına; iki ülkenin bir araya gelerek konuyu karşılıklı müzakereyle çözmelerinin mutlak yol olduğunu, bu yolun denenmesi gerektiğini, bu yola girmeden, tek taraflı emrivakilerle, oldubittilerle fiilî durum yaratarak, asker çıkararak, bayrak dikerek bu konunun çözülmesinin kesinlikle mümkün olamayacağını söyleyerek meselenin diplomatik yollarla çözülmesinden yana olduklarını belirtmiştir.

Ancak 28 Ocak 1996 günü Yunan Askerleri kayalıklara çıkararak Yunan bayrağı dikmiş bunun üzerine Yunanistan Büyükelçisi Dışişlerine çağrılarak Türkiye'nin tepkisini dile getiren Nota verilmiştir. Yunanistan'ın tüm diplomatik çabalara rağmen askerlerini çekmemesi üzerine Türkiye 30-31 Ocak 1996 tarihinde bir gece operasyonu ile kayalıklara asker çıkarmış ve kayalıkların batı kısmına Türk bayrağı dikmiştir.⁴¹⁰

Krizin uluslararası bir boyut kazanması üzerine ABD Başkanı Bill Clinton devreye girmiş ve NATO üyesi her iki ülkenin uzlaşması gerektiği konusunda taraflara bir mektup göndermiştir.⁴¹¹ ABD'nin devreye girmesiyle olay yatışmış ve iki ülke kayalıklar üzerinde bir daha askeri bir faaliyette bulunmamak koşuluyla karşılıklı olarak askerlerini çekmiştir. Böylece kriz sonlanmıştır.⁴¹²

Bu olay Dışişleri Bakanı Deniz Baykal döneminde küresel çapta meydana gelen en önemli olay olmuştur. Baykal, siyaset bilimi uzmanlığının sağladığı birikim ve akademisyen kimliği doğrultusunda muhataplarıyla yoğun bir diplomatik süreç içerisine girmiştir. Konuyu derinlemesine irdelemiş ve hukuki boyutuyla ele alarak krizin diplomatik yollarla çözülmesi yönünde yoğun bir çaba sarf etmiştir.

4.10. PROF. DR. EMRE GÖNENSAY DÖNEMİ

24 Aralık 1995 tarihinde gerçekleşen genel seçimlerde Refah Partisi birinci parti olarak çıkmış, ANAP yüzde 19,6 ile ikinci, DYP yüzde 19,2 oy oranıyla üçüncü parti olmuştur. Seçimler sonrası nasıl bir Hükümet kurulacağı gündemi meşgul etmiş, dönemin önemli aktörlerinden TUSİAD gazetelere ilan vererek ANAP-DYP

⁴¹⁰ ŞİHMANTEPE, "Kardak Krizi...", s. 139

⁴¹¹ Milliyet, 29.01.1996, s. 18, (Erişim Tarihi: 20.05.2019)

⁴¹² ŞİHMANTEPE, "Kardak Krizi...", s. 140

Koalisyonu istediğini açıkça dile getirmiştir. Bir diğer aktör Askerin de etkisiyle ANAYOL formülünde birleşilmiş ve böylece 6 Mart 1996 tarihinde II. Mesut Yılmaz Hükümeti kurulmuştur.⁴¹³

II. Mesut Yılmaz Hükümetinde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmış olan Emre Gönensay, 06.03.1996-28.06.1996 tarihleri arasında 3 ay gibi kısa bir süre görevini icra etmiştir.⁴¹⁴Göreve geldikten sonra uzlaşmacı ve bütüncül bir anlayışla Türkiye'nin dışişlerini yürütme düşüncesinde olan Emre Gönensay, Hükümet programının okunduğu mecliste yaptığı açıklamalarda Türk dış politikasının en geniş uzlaşmacı bir tavırla yürütülmesi gereken bir konu olduğunu ve şimdiye kadar Türk dış politikasının dünya çapında bir başarı elde etmesinin altında yatan nedenlerin de bu uzlaşmacı tavır olduğunu, alınan kararların bir konsensüs içinde verildiğini söyleyerek nasıl bir dışişleri bakanı olacağı yönünde işaretler vermiştir.⁴¹⁵

Dışişleri Bakanlığı döneminde Yunanistan'la olan mevcut sorunlar ön plana çıkmış, buna yönelik Türkiye'nin uzlaşmacı tavrından ve hukuk içinde kalacağından bahsetmiştir. Kardak kayalıkları krizinde Türkiye'nin egemenlik haklarından vazgeçmediğini ve nihai aşama olarak Uluslararası Adalet Divanı'na gidebileceğini ifade etmiştir.⁴¹⁶Dış politikada diplomasi yolunu ön planda tutup, uzlaşmacı bir tavırla sorunları halletme anlayışında olan Emre Gönensay'ın Dışişleri Bakanlığı döneminde, Başbakan Mesut Yılmaz, Yunanistan'la "önkoşulsuz görüşme" çağrısında bulunmuş, Ege'de mevcut sorunların "Atatürk ve Venizelos" tipi bir yaklaşımla, her iki ülkenin çıkarları gözetilerek çözülebileceğini, çözüm için üçüncü taraflara açık olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin hukuka saygılı bir ülke olduğunu ve Uluslararası Adalet Divanına gidilmesi çağrısında bulunmuş ancak çağrılar karşılık bulmamıştır.⁴¹⁷

Çekişmelerle başlayan ANAYOL Hükümeti bir süre sonra yeniden Yılmaz-Çiller çekişmesinin içine düşmüştür. Refah Partisi, TEDAŞ ihalesinden dolayı Çiller hakkında önerge vermiş bunun üzerine Hükümet ortağı Mesut Yılmaz bu konuda milletvekillerini serbest bırakmıştır. Çiller'in Başbakanlığının bitmesine bir gün kala

⁴¹³ AYDIN, TAŞKIN, ...Türkiye Tarihi, s. 424

⁴¹⁴ SÖNMEZOĞLU, Son On Yıllarda, s. 86

⁴¹⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 20. Dönem, 2. Cilt, 21. Birleşim, 10.03.1996, s. 145

⁴¹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, 20. Dönem, 4. Cilt, 41. Birleşim, 20.04.1996, s. 100

⁴¹⁷ SÖNMEZOĞLU, Son On Yıllarda, s. 244

örtülü ödenekten 500 milyar harcadığı iddiası ortalığı iyice karıştırmıştır. Bunun üzerine Çiller, Refah Partisiyle koalisyon kurarım restini çekmiştir. Siyasi gündem bu yönde ilerlerken Anayasa Mahkemesi prosedür olarak ANAYOL Hükümetinin güvenoyu almadığına karar verince, II. Yılmaz Hükümeti ile birlikte Emre Gönensay' ın Dışişleri Bakanlığı da bitmiştir.⁴¹⁸

4.11. PROF. DR. TANSU ÇİLLER DÖNEMİ

1995 Milletvekili Genel Seçimlerinden sonra Erbakan ile Koalisyon Hükümeti kurmaya yanaşmayan Tansu Çiller, hakkında çıkan yolsuzluk iddialarından sonra Yüce Divan korkusuyla bu karardan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Çiller ve Erbakan, ilk olarak Başbakanlığın Erbakan'da olması şartıyla dönüşümlü olarak yapılması konusunda anlaşınca, Başbakanın Necmettin Erbakan, Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Tansu Çiller'in olduğu, Türkiye'nin 54. Hükümeti kurulmuş oldu.⁴¹⁹

Yolsuzluk iddiaları ve Yüce Divan çekincesi altında 28.06.1996-20.06.1997 tarihleri arasında Dışişleri Bakanı olan Tansu Çiller, pasif bir tutum sergilemiş, etkisiz bir Dışişleri Bakanlığı dönemi geçirmiştir. Tansu Çiller, Dışişleri Bakanlığı'na gereken zamanı ayıramamış ve Dışişleri Bakanlığının üst düzey yetkilileriyle tam bir uyum sağlayamamıştır. Ayrıca Başbakan Necmettin Erbakan'ın "Dışişleri Bakanlığını dikkate almama" politikasını kabullenmek zorunda kalmıştır.⁴²⁰ Refah-Yol Hükümetinin programında dış politikaya yönelik ayrılan bölüm şöyledir:

" Dış ülkelerle ilişkilerimiz dostluk, iyi komşuluk ve karşılıklı işbirliği esasları çerçevesinde yürütülecektir. Hem batılı ülkelerle, hem de manevi ve tarihi değerlerle bağlı olduğumuz İslam Ülkeleri, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Balkan ülkeleri ile işbirliği daha da geliştirilecektir. Türkiye'nin taraf olduğu bütün uluslararası antlaşmalara ve stratejik antlaşmalara bağlı kalınacaktır. Ancak bu anlaşmaların milli güvenlik ve milli menfaatler aleyhine tatbikine meydan verilmeyecektir."⁴²¹

Yaklaşık bir yıl süren Refah-Yol Hükümetinin dış politika uygulamalarında İslam ülkeleriyle olan ilişkiler çoğunlukla Başbakan Necmettin Erbakan, Batı ve

⁴¹⁸ AYDIN, TAŞKIN, ...Türkiye Tarihi, s. 424

⁴¹⁹ AYDIN, TAŞKIN, ...Türkiye Tarihi,s. 425-426

⁴²⁰ SÖNMEZOĞLU, Son On Yıllarda, s. 86- 87

⁴²¹ NEZİROĞLU, YILMAZ, Hükümetler-Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri IX. Cilt, s. 7403

Avrupa Birliği ile ilişkiler Dışışleri Bakanı Tansu iller tarafından srdrlmştır.⁴²²

28 şubat dönemi olarak ta adlandırılan bu yıllar Genelkurmay'ın ülke politikalarında etkili olduğu bir zaman dilimidir. Nitekim Erbakan'ın İran'a sıcak mesajlar vermesi ve İran, Pakistan, Malezya, Singapur ve Endonezya'yı kapsayan on günlük bir yurt dışı gezisine katılması, bu ziyaretler sırasında iki ülke arasında savunma ve işbirliği antlaşmasının imzalamak istemesine Genelkurmay olumsuz bir tutum sergilemiştir.⁴²³ Refah Partisi, İsrail'le ilişkilerin geliştirilmesi, eki Güç' n süresinin uzatılması ve ABD ile ilişkilerinde önceki hkmetlerden farklı davranmamıştır.⁴²⁴ Yine bu dönemde Asker, Hükümeti devre dışı bırakmış, dönemin Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı 24-27 şubat 1997 tarihinde İsrail'e bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret iki devlet arasında askeri ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. Daha sonra İsrail Dışışleri Bakanı David Levy, 8-9 Nisan tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Tarihler 1997 yılı Mayıs ayını gösterdiğinde ise dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı evik Bir, İsrail'i ziyaret etmiş, askeri, lojistik ve istihbarat alanlarında kararlar almıştır.⁴²⁵

Bu dönem Hükümetin yıldızının askerle barışmadığı bir zaman olarak tarihte yerini almıştır. Hükümetin izlediği dış politika, Hükümet yetkililerin yaptığı söylem ve eylemler Askerle Hükümeti karşı karşıya getirmiş, kamuoyunda Refah Partisini "Laiklik karşıtı eylemlerin odağı" haline getirmiştir. Bunun zerine Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, Anayasa Mahkemesine kapatma davası için başvurmuştur. Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ın düzenlediği "Kudüs Gecesi"nde söylediği; "Laiklere zorla şeriat enjekte edeceğiz" sözleri bardağı taşıran son damla olmuş, Refah-Yol Hükümeti siyaset dışı aktörler tarafından post-modern bir darbeyle dşrlmştir.⁴²⁶

⁴²² SÖNMEZOĞLU, Son On Yıllarda, s. 86

⁴²³ SÖNMEZOĞLU, Son On Yıllarda, s. 186

⁴²⁴ ORAN, Baskın, Türk Dış Politikası Cilt II, s. 303

⁴²⁵ SÖNMEZOĞLU, Son On Yıllarda, s. 197-198

⁴²⁶ AYDIN, TAŞKIN, ...Türkiye Tarihi, s. 429- 432

4.12. PROF. DR. ŞÜKRÜ SİNA GÜREL DÖNEMİ

28 Nisan 1999 Genel Seçimlerinden sonra DSP yüzde 22,1 ile 136 milletvekili, MHP yüzde 17,9 ile 128 milletvekili, Refah Partisi'nin yerine kurulan Fazilet partisi ise yüzde 15,4 oranında oy alarak 109 milletvekili çıkarmıştır. Merkez sağın önemli partilerinden ANAP yüzde 13,2 oy almış, DYP ise yüzde 12 de kalmıştır. Böylece DSP lideri Bülent Ecevit Başbakanlığında DSP-MHP-ANAP Koalisyonundan oluşan 57. Hükümet kurulmuştur.⁴²⁷Şükrü Sina Gürel kurulan 57. Hükümette, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak 12.07.2002-18.11.2002 tarihleri arasında çok kısa bir dönem bu görevi sürdürmüştür.⁴²⁸Aslında Şükrü Sina Gürel'in Dışişleri Bakanlığı, DSP'nin efsanevi Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in, Hüsamettin Özkan ile birlikte Demokratik Sol Partisinden istifa etmesi ve Yeni Türkiye Partisi'ni kurması üzerine gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Şükrü Sina Gürel'in Bakanlığı İsmail Cem'in gölgesinde kalmıştır.⁴²⁹

Bu dönemde iç politikada Yeni Türkiye Partisi ile CHP'nin birleşmesi gündemi meşgul etmiş dış politikada önemli bir gelişme yaşanmamıştır. Hükümet ortaklarından Devlet Bahçeli'nin erken seçim çağrısı üzerine, seçim kararı alınmış ve 3 Kasım 2002' de yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde AK parti ve CHP yeterli çoğunluğu alarak parlamentoya girmiştir.⁴³⁰

4.13. DOÇ. DR. ABDULLAH GÜL DÖNEMİ

3 Kasım 2002 tarihinde yapılan Genel Seçimlerinde millet, DYP ve ANAP gibi köklü bir geçmişe sahip partileri de; MHP ve Refah gibi etnik milliyetçilik ve dini söylemleri ön plana çıkararak siyaset yapan partileri de siyaset alanından adeta silmiştir. Bir önceki genel seçimlerde oyların % 55' ini alan üç koalisyon ortağı ANAP, DSP ve MHP bu seçimlerde % 70 oranında oy kaybetmiş, bunun doğal sonucu olarak % 10 barajını geçemeyip Meclise girememişlerdir. Üç yıl önceki seçimde % 16 oy alan Fazilet Partisi, 2002' deki seçimlerde % 2 oy alarak bir daha

⁴²⁷ NEZİROĞLU, YILMAZ, Hükümetler- Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri X. Cilt, s. 7877

⁴²⁸ AYDIN, TAŞKIN, ...Türkiye Tarihi, s. 449

⁴²⁹ Milliyet Gazetesi, 11.07.2002, s. 1, 12.07.2002, s. 17 (Erişim Tarihi: 12.12.2018)

⁴³⁰ Milliyet Gazetesi, 15.08.2002, 04.11.2002, s. 1,(Erişim Tarihi: 12.12.2018)

kendini toparlayamayacak bir duruma düşmüştür.⁴³¹ ‘... Eğer 1946-1950 seçimlerinde Türkiye’nin siyasal düzeninde bir devrim olduğu söylenebiliyorsa; 3 Kasım’ da bundan daha kapsamlı ve derinlikli bir devrim gerçekleştiği pek ala ileri sürülebilir.’⁴³²

3 Kasım 2002 seçimlerinde meydana gelen tablo halkın aynı zamanda siyasetçilere ve mevcut yapıya bir tepkisinin somut haliydi. Siyaset bilimci Hasan Bülent Kahraman bu durumu; Ak Parti bir ‘‘intikam partisi’’ olarak iktidara geldi diye ifade etmiştir.⁴³³ Ak Parti Hükümeti, seçimlerde tek başına milletvekillerinin çoğunluğunu almış olmasına rağmen, meşruiyet tartışmaları arasında göreve başlamıştı. Türk dış politikası ve güvenlik meselelerinde nerdeyse tamamı ile ‘deneysiz’ bir kadro algısı mevcuttu. Dış politikada ve Uluslararası güvenlik konularında bu tecrübesiz kadrodan bir başarı beklenmemiştir.⁴³⁴ Ayrıca Dışişleri Bakanlığının yapısı ve nitelikli personel tablosu iç açıcı olmamıştır. Türkiye, küresel güçlerin üstünlük mücadelesinin merkezi olan Avrasya’nın göbeğinde olmasına rağmen Rusçayı bilen diplomat, gazeteci, asker ve akademisyen neredeyse yok denecek kadar azdı. Sınırlarını paylaştığı Ortadoğu ülkelerinin dillerini konuşacak ve oradaki gelişmeleri takip edecek büyükelçi ve diplomatların sayısı bir elin parmaklarını bile geçmemiştir. 2002-2003 arasında Bakanlığın Ortadoğu Dairesi’nde çalışan diplomat sayısı 10’ a bile yetişmemiştir.⁴³⁵

Mevcut şartların böyle olduğu bir zamanda Abdullah Gül, 14.3.2003-29.8.2007 tarihleri arasında I. Erdoğan Hükümetinde Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak 4 yılı aşkın bir süre görevini yürütmüştür.⁴³⁶ Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’ün dönemini Başdanışman Ahmet Davutoğlu’ndan bağımsız ele almak mümkün değildir. Bu sebeple Cumhuriyet Tarihinin en etkili Dışişleri Başdanışmanlarından biri olan Ahmet Davutoğlu ile birlikte Abdullah Gül Dönemini inceleyeceğiz. Bu bağlamda Ahmet Davutoğlu’nun ismi gelişmelerde sık sık vurgulanacaktır.

⁴³¹ LAÇİNER, Ömer, ‘‘DP, ANAP ve Sonunda AKP’’, *Birikim Dergisi*, Kasım-Aralık 2002, s. 10

⁴³² LAÇİNER, ‘‘DP, ANAP Ve Sonunda AKP’’, s. 11

⁴³³ KAHRAMAN, Hasan Bülent, *Türk Sağı ve AKP*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007, s. 124

⁴³⁴ ZENGİN, Hoca, s. 82

⁴³⁵ ZENGİN, Gürkan, Editör Programı, CNNTürk, Şubat 2004 (Erişim Tarihi: 10.01.2019)

⁴³⁶ NEZİROĞLU, YILMAZ, Hükümetler- Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri X. Cilt, s. 8092

4.13.1. Kıbrıs Meselesi ve Annan Planı

2000' li yıllarda ABD ve AB'nin direktifleri doğrultusunda uluslararası kamuoyunun dikkati Kıbrıs sorununun yeniden çözülmesine yoğunlaşmış, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın çağrısı üzerine meselenin muhatapları tarafından 16 Ocak 2002 tarihinde karşılıklı görüşmeler başlamıştır. 19 Şubat 2002 tarihinde birinci görüşmeler bitmiş, 16 Temmuz-2 Ağustos 2002 tarihleri arasında beş görüşme turu yapılmıştır. Ancak AB ve BM'nin bütün gayretlerine rağmen görüşmelerden somut bir adım çıkmamıştır. Rauf Denktaş'ın Rum yönetimine "Yeni ortaklık devleti" kuralım teklifi de bir işe yaramamıştır. Bunun üzerine Kofi Annan Adayı ziyaret etmiş ancak istenilen sonuç elde edilmemiştir.⁴³⁷

Annan, uzun süredir devam eden Kıbrıs sorununu çözme kararlılığı göstermiş ve bu doğrultuda gayretle çalışarak ayrıntılı bir barış planıyla gelmiştir. İlk olarak 11 Kasım 2002' de sunulan asıl plan, tarafların 2003-2004 döneminde itirazlarına göre üç kez değişmiş ve 24 Nisan 2004' te bir referandum yapma kararı çıkmıştır.⁴³⁸ Annan Planı tam olarak, iş dünyası başta olmak üzere Kıbrıslı Türklerin geniş bir bölümünün "izolasyon" ve "ambargo" sıkıntılarından kurtulma, uluslararası sistemin bir parçası olma ve AB'ye dahil olma beklentilerini tamamıyla karşılıyordu. İki küçük devletten oluşan ortak bir devlet kurulacaktı ve bu iki küçük devletin pek çok konuda özerkliği bulunuyordu. Ancak plan medyaya yansır yansımaz kamuoyunu uzun süre meşgul etmiştir.⁴³⁹ Bu arada Başdanışman Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik kitabında Kıbrıs'a verdiği önemi şöyle ifade etmiştir:

"Kıbrıs'ı ihmal eden bir ülkenin küresel ve bölgesel politikalarda etkin olması mümkün değildir. Çünkü bu küçük ada Asya- Afrika, Avrupa- Afrika, Avrupa- Asya arasındaki stratejik bağlantıları doğrudan etkileyebilecek bir konuma sahiptir... Orada tek bir Müslüman Türk kalmış olsa bile Türkiye'nin bir Kıbrıs meselesi olmak zorundadır. Hiçbir ülke kendi hayat alanının kalbinde yer alan böyle bir adaya kayıtsız kalamaz",⁴⁴⁰

Davutoğlu ile birlikte Türkiye, Kıbrıs konusunda paradigma değişikliğine gitmiş, kendi deyimiyle defansif bir dış politika uygulamasını terk etmiş, inisiyatif ve

⁴³⁷ SÖNMEZOĞLU, Faruk, "Türk Dış Politikasında Kıbrıs Ve Avrupa Birliği", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2006, C. 14, S. 1, s. 122

⁴³⁸ YILMAZ, Muzaffer Ercan, "The Cyprus Conflict And The Annan Plan: Why One More Failure?", *Ege Acad. Rev.*, 2005, s. 35

⁴³⁹ HÜDAOĞLU, Gürdal, "Kıbrıs Çözümüne Ne Kadar Yakın? -Kıbrıslı Türkler Açısından Bir Değerlendirme-", *Bilig*, Yaz 2002, S. 62, s. 142

⁴⁴⁰ DAVUTOĞLU, Stratejik Derinlik, s. 178- 179

risk almaya ve yeni bir diplomasi diline dönük süreci uygulamaya koymuştur.⁴⁴¹ Davutoğlu, 30 yıldır devam eden ‘çözumsuzlük çözümdür’ anlayışının artık Türkiye’nin çıkarlarına hizmet etmediğini, soruna büyük bir açıdan bakmanın ülkenin çıkarlarına uygun olduğunu belirtmiştir. Bu noktada düşüncelerini;

‘‘Kıbrıs’ta, Türkiye’ nin de oradaki Türk nüfusun da güvenliğini garanti altına alan, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki stratejik çıkarlarını, bu sadece askeri tehdit algılaması ile ilgili çıkar değil, Türkiye’nin güney sahillerindeki enerji akışı, turizm potansiyeli ve ticaret alanı bir arada ele alındığında Kıbrıs’ın bu alanla bütünleşmesi, ölçek büyüterek bütünleşmesi Türkiye’nin stratejik çıkarlarıdır.’’⁴⁴²

Bu politikalar ışığında 24 Nisan 2004 tarihinde Kıbrıs’ta Annan Planı referandumuna götürülmüş, Türk tarafında % 64.8’ lik bir oranda ‘‘Evet’’ oyu çıkmış buna karşılık Rum Yönetiminde ‘‘Hayır’’ oylarının çoğunlukta olmasıyla, Annan Planı Rumlarca kabul edilmemiştir.⁴⁴³ Şüphesiz bu sonuç şok etkisi yaratmıştır. AB ve uluslararası kamuoyunun beklentileri Türk tarafının ‘‘hayır’’ diyeceği üzerineydi ancak beklentiler böyle olmamıştır. Davutoğlu bu süreçte Türkiye’nin Kıbrıs hamlelerini şöyle açıklamıştır:

‘‘Barbaros Hayrettin Paşa kurmaylarını toplayıp şöyle der: Bu Andrea Dorya, daha önceki rakiplerime benzemiyor. Çok akıllı bir adam. Muhtemelen benim geçmişteki bütün savaşlarımı incelemiştir. Bunun için nasıl bir yöntemle savaşa yaklaştığımı biliyordur. Benim o taktiklerimden hareketle yarın bana şöyle bir taktik geliştirecek, biz de ona şu taktiği uygulayacağız.’’⁴⁴⁴

Örneğini vererek müzakereler boyunca hamle üstünlüğüne dayalı bir yol izlediklerini belirtmiştir. Türkiye’nin Kıbrıs açılımı politikası, meselenin çözümü konusunda beklentileri karşılamamıştır. Ama Kıbrıslı Türkler dünya kamuoyunda barışı isteyen tarafın kendileri olduğunu kanıtlamış, yarım yüzyıllık Kıbrıs sorununda ilk defa algı Türkler lehine değişmiştir. Ve bu konuda Türkler Barbaros Hayrettin gibi hamle üstünlüğünü elde ettiler. Kıbrıs Türkleri Avrupa Konseyi’nde temsil imkanına kavuşmuştur. İslam Konferansı Örgütü, ‘Kıbrıs Müslüman Toplumu’ olarak daha önceden tanıdığı Kıbrıs Türklerini, Nisan 2006’ da ‘‘Kıbrıs Türk Devleti’’ şeklinde kabul etmiştir.⁴⁴⁵

⁴⁴¹ DAVUTOĞLU, Teoriden Pratiğe, s. 19

⁴⁴² ZENGİN, Hoca, s. 372

⁴⁴³ KESER, Ulvi, ‘‘2004 Referandum Döneminde Kıbrıs ve Yaşanan Gelişmeler’’, *ÇITAD*, Güz 2006, V/13, s. 183-184

⁴⁴⁴ GÜNAY, Baki, Ahmet Davutoğlu İle Röportaj, www.netpano.com, (Erişim Tarihi: 12.08.2018)

⁴⁴⁵ ZENGİN, Hoca, s. 376-377

4.13.2 Avrupa Birliği ile İlişkiler

2000' li yıllarda AB'nin Türkiye'ye yönelik algısında olumlu yönde değişimler yaşanmıştır. Bunun ilk göstergesi Mart 2001' de Türkiye'ye üyelik perspektifi veren Katılım Ortaklığı Belgesi olmuştur. Belge, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olabilmesi için yerine getirmesi gereken reformları içermiştir. Bu doğrultuda Türkiye, reformları gerçekleştireceği ulusal programı, Mart 2001' de açıklamıştır. Tarihler 11 Eylül 2001' i gösterdiğindeyse AB-Türkiye Ortalık Konseyi, ön katılım süreci resmen başlamıştır.⁴⁴⁶

3 Kasım 2002 seçimleri, Türkiye-AB ilişkilerinde olumlu yönde kırılmaların yaşandığı bir dönüm noktası olmuştur. Ak Parti yönetimi, henüz iktidara gelmeden 2002 Avrupa Konseyi Kopenhag Zirvesinden evvel, Avrupalı liderleri olumlu kararlar almaya yönelik telkinlerde bulunmak için Avrupa başkentlerinde kampanya başlatmıştır. Herhangi bir diplomatik sıfatı olmamasına rağmen Erdoğan, Avrupa'da Başbakan gibi karşılanmış ve bu sayede partisinin AB'ye yönelik tutumunu açıklama fırsatı bulmuştur.⁴⁴⁷ Nitekim bu diplomatik atak işe yaramış ve 12-13 Aralık 2002 tarihinde Kopenhag'da toplanan Avrupa Konseyi; 2004 Aralık ayında ortaya çıkacak komisyon raporlarına istinaden Türkiye, Kopenhag Kriterlerini yerine getirdiği takdirde gecikmeksizin AB ile tam üyelik müzakerelerine başlayacağı sonucu çıkmıştır.⁴⁴⁸

Ulusal program kapsamında Türkiye, 2003 ortalarına kadar TBMM' den yedi uyum paketi geçirmiştir. Aynı zamanda mevzuatının AB müktesebatına uyumunun sağlanması için oluşturulan komisyonlarda görevlerini sürdürmüşlerdir. 2004 yılına kadar devam eden uyum reformlarının ardından, hazırlanan Avrupa Birliği Komisyonunun raporunda Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getirdiği ve tam üyelik görüşmelerinin başlatılması tavsiye edilmiş ancak "daimi istisnalar" ve "hazmetme kapasite" gibi sanki özel olarak Türkiye için düşünülmüş olumsuz bazı

⁴⁴⁶ SÖNMEZOĞLU, Son On Yıllarda, s. 523-524

⁴⁴⁷ KÖSEBALABAN, s. 302

⁴⁴⁸ AYGÜL, Emrah, GÜVEMLİ, Batuhan, "AB-Türkiye İlişkisinde Geline Nöta: Müzakere Tarihinin Verilmesi ve Müzakere Konuları", *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 2005, S. 25, s. 217

öğeler yer almıştır.⁴⁴⁹Anlaşılacağı üzere AB, Türkiye'nin önüne yavaş yavaş engeller çıkarmaya başlamıştır.

Sonuçta Türkiye-AB arasında 3 Ekim 2005' te müzakerelerin başlaması, 20 Ekim 2005 tarihinde ise tarama sürecinin başlanması kararı alınmıştır.⁴⁵⁰Ancak bu Türk kamuoyunda buruk bir sevince neden olmuştur. Katılım müzakerelerinin başlaması için verilen tarih ile AB, Türkiye'nin üyeliği bağlamında ilk kez somut bir adım atmıştı ama bu ucu açık bir süreçti. Yani 'Müzakere Çerçeve Belgesi'nde yer alması önerilen ilke, esas ve usullerin tanımlandığı koşullar uyum sürecinin yakın bir tarihte üyelikle tamamlanacağı bir kesinlik ifade etmemiştir. Müzakerelerin hemen durdurulması ihtimali de vardı.⁴⁵¹Doğal olarak bu Türkiye'de bir hayal kırıklığı yaratmıştır

Davutoğlu; tarama süreci bittiği halde kriterlerin belirlenmesi gerekirken, sürecin AB tarafından kasıtlı olarak yavaşlatıldığını ve bunun kapalı kapılar ardında yapıldığını belirtmiştir. Geline aşamada siyasal düzlemde müzakerelerde biktirici, usandırıcı bir mekanizma işlemiş ve Türkiye'de sabırla bu mekanizmayı zorlamaya çalışıldığını söylemiştir. Nitekim müzakereler başladıktan kısa bir süre sonra sekiz faslın askıya alınması Türkiye'nin AB ilişkilerinde reform heyecanını kaybetmesine sebep olmuş, eskisi gibi performans göstereceği bir dönem gerçekleşmemiştir.⁴⁵²

4.14. PROF. DR. AHMET DAVUTOĞLU DÖNEMİ

4.14.1. Başdanışmanlık ve Büyükelçilik Dönemi (Kasım 2002-Mayıs 2009)

Ahmet Davutoğlu, Beykent Üniversitesinde Akademisyen olarak görevini sürdürürken, dönemin Başbakanı Abdullah Gül'ün teklifi ile Başdanışmanlık görevine getirilmiştir. Ahmet Davutoğlu 2002 yılında Başdanışmanlık grevine getirilirken kendi deyimiyle bu görevin yetki ve sorumluluk alanları konusunda

⁴⁴⁹ SÖNMEZOĞLU, Son On Yıllarda, s. 524-525

⁴⁵⁰ İYİKAN, Necati "AB-Türkiye Müzakereleri Ve Türk Dış Politikası", *Türkiye-AB İlişkileri Nereye Gidiyor: Müzakereler, Reformlar Ve Demokrasi*", ed. Erol Esen, Necati İyikan, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009, s. 33

⁴⁵¹ ESEN, Erol, "Ortaklıktan Üyelğe Türkiye- Avrupa Birliği Tartışmaları", *Türkiye-AB İlişkileri Nereye Gidiyor: Müzakereler, Reformlar ve Demokrasi*", ed. Erol Esen, Necati İyikan, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009, s. 91

⁴⁵² DAVUTOĞLU, s. 285

herhangi bir tecrübeye sahip değildi. Rutin hayatında bir değişiklik olmayacağı kanısındaydı ve akademik hayatına devam etmek istiyordu. Ancak sorumluluğu üstlendikten sonra Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı olaylar ve krizler bu konudaki kanaatinin değişmesine sebep olmuştur. Başdanışmanlık görevi süresince ve olaylara özgüvenle yaklaşmasında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakan Yardımcısı Ali Babacan'ın hep desteğini almıştır.⁴⁵³

4.14.1.A. 1 Mart Tezkeresi ve ABD ile İlişkiler

11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'nın Washington ve New York eyaletindeki bazı sembolik yerlere uçaklarla terör saldırısı yapılmış, küresel ölçekte yapılan bu terör eylemleri dünya kamuoyunda çok ses getirmiştir. Dünya bu olaya büyük bir tepki göstermiş, Ancak 11 Eylül olayları güvenlik endişelerini beraberinde getirmiştir. Ülkeler güvenlik tedbirlerini ve yapılanmalarını yeniden gözden geçirmeye başlamışlardır.⁴⁵⁴

Bu kapsamda Amerika tehdit algılamalarında terörü ilk sıraya almış, teröre destek verdiğini düşündüğü ülkeleri 'Şer Ekseni' olarak nitelemiştir. Bu doğrultuda oluşturulan ulusal güvenlik stratejisi, ABD politikalarını tamamıyla etkilemiştir. Bush Doktrini olarak ta adlandırılan güvenlik stratejisi; potansiyel tehditleri aktif hale gelmeden yerinde yok etmeyi amaçlamıştır.⁴⁵⁵ Bush Doktrini kapsamında ABD Irak'a saldırmayı düşünmüş ve Türkiye'den Kuzeyde cephe açması için destek istemiştir.⁴⁵⁶ 20 Şubat 2002' de ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, bu taleplerini Türkiye'ye kabul ettirmek için Ankara'yı ziyaret etmiş,⁴⁵⁷ Türkiye'den tüm hava, kara ve deniz ulaşım ve altyapı hizmetlerinden yararlanmak ve açılacak kuzey cepheden Amerikan askerinin konuşlanmasını talep etmiştir. Ancak Türkiye, Körfez

⁴⁵³ DAVUTOĞLU, Teoriden Pratiğe, s. 12-14

⁴⁵⁴ AKGÜN, Birol, *11 Eylül Sonrasında Dünya, ABD ve Türkiye*, Tablet Kitabevi, 1. Baskı, Konya, 2006, s. 11

⁴⁵⁵ ÖZDAĞ, Ümit, "Terörizm, Küresel Güvenlik ve Türkiye", *Stratejik Analiz*, C. 2, S. 19, Kasım 2001, s. 5-10, KAHRAMAN, Hasan Bülent, *ABD Bu 11 Eylül'ü Çok Sevdi*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s. 12

⁴⁵⁶ AKÇAY, Ekrem Yaşar, *Karar-Alma Yaklaşımı Çerçevesi 1 Mart Tezkeresi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2010, s. 75

⁴⁵⁷ Milliyet Gazetesi, 21. 03. 2002, s. 14 (Erişim Tarihi: 03.01.2019)

Savaşı tecrübelerinden, yaşanacak turizm zararlarından, göç ve Kuzey Irak'ta oluşacak otorite boşluğundan dolayı bu talepleri sıcak karşılamamıştır.⁴⁵⁸

3 Kasım 2002 seçimlerinden sonra iktidara gelen Ak Parti Hükümeti, göreve başlar başlamaz hemen bu krizle karşılaşmıştır. O günleri zorluklarını Özdem Sanberk, 'Şeytan Üçgeni' olarak tanımlamıştır:

''AKP Hükümeti, iktidara gelir gelmez kendini dış politikada, birbiriyle çelişen üç devasa sorun karşısında buldu. Kıbrıs, AB ve Irak, 2003 başında hükümetin karşılaştığı çelişki yumağını şöyle belirtmek mümkün: Hem Irak'ta savaşa girelim; hem Kıbrıs'ta toprak verelim; hem Avrupa Birliği liberalleşme reformlarını yapalım! Bu üç adımı bir arada gerçekleştirmenin mümkün olmayacağı açık veya hem Irak'ta savaşa girmeyelim; hem Amerika ile stratejik ilişkileri bozmayalım, hem de Irak'ın siyasal ve ekonomik yapılandırılmasında söz sahibi olalım! Bu adımların da bir arada gerçekleştirilmesine imkan olmadığı belli.''⁴⁵⁹

Tam olarak manzara böyleydi ve böyle bir ortamda Ahmet Davutoğlu, Başdanışmanlık görevine başlamıştır. Ve göreve gelir gelmez de dış politikada Davutoğlu'nun etkisi hissedilmeye başlamıştır.

Davutoğlu, 11 Eylül olaylarıyla ABD'nin ortaya çıkan mağduriyetini 'psikolojik safha' olarak değerlendirmiş, Almanya, Rusya, Fransa gibi ülkelerin, Amerika'nın Irak'a saldırmasına karşı çıkmasıyla bu psikolojik safhanın bittiğini ve 'stratejik safhaya' geçildiğini belirtmiştir. Bu safhada ABD'nin İslam dinini hedef almaya başlayan yaklaşımına dönük kaygılarını;

''İslam Dünyasını tutuşturan kaygı, psikolojik safha aşıldıktan sonra Çin'i, Hint'i, Rusları ve Avrupalıları da tutuşturmaya başlar. Kontrol edilebilecek bir şey değildir bu ama beni asıl endişelendiren, Amerika bunu tam bir İslam karşıtlığına dönüştürürse, bundan fayda umacak aktörlerin başta İsrail, Rusya, Ermenistan, Hindistan gibi devletlerin şımarmalarıdır.''⁴⁶⁰

diyerek bu konudaki öngörülerini dile getirmiş ve Irak işgaline karşı çıkmasının sebeplerini ortaya koymuştur. Davutoğlu, Türkiye'yi savaşın dışında tutmak için elinden geleni yapmıştır. Bu noktada:

''Bir insan kendi karar verdiği bir savaş için, onuru için gerekirse için kardeşi ile de savaşır. Ama başkasının onuru ya da hesabı için kardeşiyle savaşmaz. Bunun hesabını tarih önünde vermek mümkün olmaz. İşte Cezayir! Hepimizin yüreğini bu yakıyordu. Benim Ankara'ya giderken kararım kesindi. Bu savaşın dışında kalmak için elden gelen her şey yapılmalıydı.''⁴⁶¹

⁴⁵⁸ BABA, KARAGÜL, ''Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları'', s. 30-34

⁴⁵⁹ SANBERK, Özdem, ''Büyük Değişimin Krizleri'', *Radikal Gazetesi*, 24 Aralık 2003

⁴⁶⁰ DAVUTOĞLU, Ahmet, *Küresel Bunalım*, Küre Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, Mart 2009, s. 77

⁴⁶¹ ZENGİN, Hoca, s. 126

sözleriyle kararlılığını ifade etmiştir. Bu noktadan sonra Davutoğlu kendi oyununu uygulamış ve ‘süreç diplomasisi’ ile zaman kazanmaya çalışmıştır. Türkiye’nin yaklaşımı Tezkerenin Mart ayından önce meclise gitmemesiydi ve bu başarılırsa ‘savaşız bir çözüm ihtimali’ mümkün olabilirdi. Nitekim bu doğrultuda Davutoğlu’nun etkisiyle Başbakan Abdullah Gül, 3 Ocak’ta başlayan bölge ülkelerine yönelik diplomasi turuna çıkmış, 23 Ocak’ta da Irak’a komşu ülkelerle, İstanbul’da toplantı yapmıştır. Saddam Hüseyin’i sevmeyen pek çok komşu ülke vardı ama savaşı da kimse istememiştir. Bu bir inisiyatif ve Türkiye bunu başarmıştır. Irak’a komşu ülkeler toplantısı savaştan sonrada olmak üzere resmi ve gayr-ı resmi olmak üzere tam 10 kez toplanmıştır.⁴⁶²

1 Mart 2003 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde asker gönderme ve bulundurma tezkeresi oylanmış; 533 milletvekilinin katıldığı oylamada; 264 kabul, 250 ret, 19 çekimser oy kullanılmıştır. Kabul oyları “salt çoğunluk” olan 267’ yi sağlamadığı için tezkere reddedilmiştir. Daha önce üs ve limanların ABD’ye açılmasına ilişkin tezkere 193’ e karşılık 308 oyla kabul edilmiş ve bu oylamada Ak Parti 14’ ü ret olmak üzere 53 fire vermiştir. “Asker gönderme ve bulundurma” tezkeresinde ise AK Parti’deki fireler devam eden ikna çabalarına rağmen 97’ ye ulaşmıştır.⁴⁶³ Bunun neticesinde Ahmet Davutoğlu hedef tahtasına oturtulmuştur. Tayyip Erdoğan’ı oyunun dışında kalma endişesi sarmıştır. Çünkü 20 Martta Amerika Irak’ı bombalamış ve savaş Türkiye’ siz de başlamıştır. Dışişleri Bakanlığında o gün şöyle bir konuşma yaşanmıştır: “Ahmetçiğim, bütün vebal senin omuzlarında. Her şey bitti. Herkes seni suçluyor ve haksız da değiller”, Davutoğlu muhatabına cevaben:

“...Türkiye, Irak krizinin başından beri doğru ve tutarlı bir politika izlemiştir. Türkiye’ye yakışan güçlü olanın yanında yer almak değil, doğru olanı yapmaktır. Bu konuda kesinlikle haklı olduğumuzu, haklı çıktığımızı, doğru davrandığımızı zaman size gösterecektir.”⁴⁶⁴

Nitekim zaman onu haklı çıkarmıştır. Türkiye savaşa katılmayarak Arap ülkeleri nezdinde itibar kazanmış ve Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmiştir.

⁴⁶² ZENGİN, Hoca, s. 128-130

⁴⁶³ BABACAN, Abdurrahman, “ Ak Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ocak- Haziran 2018, S. 51, s. 26

⁴⁶⁴ ZENGİN, Hoca, s. 144-145

4.14.2. Dışişleri Bakanlığı Dönemi (2 Mayıs 2009- 28 Ağustos 2014)

4.13.2.A. Ermeni Protokolleri

Ermeni açılımı olarak ta adlandırılan Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşme süreci Davutoğlu ile beraber değişen Türk dış politikasındaki aktif dış politika anlayışının bir parçasını oluşturmuştur. Öte yandan 2002’ de Ak Partinin iktidara gelişiyle genel olarak dış politikaya yansıyan Davutoğlu etkisi kendisini Ermenistan’la olan ilişkilerin normalleşmesinde de göstermiştir.⁴⁶⁵

Ermenistan’ la ilişkilerde ilk adımlar 4 Nisan 2005 tarihinde TBMM AB Uyum Komisyonu ile Dışişleri Komisyonu üyeleri arasında bir toplantının yapılmasıyla başlamıştır. Her ne kadar toplantıda iki ülke ilişkilerinin normalleşmesi için resmi temasların başlaması gerektiğine vurgu yapılmış olsa da somut olarak buna yönelik herhangi bir pratik gösterilmemiştir. Ancak psikolojik eşiğin aşılmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır.⁴⁶⁶ 13 Nisan 2005 tarihinde TBMM’ de kabul edilen bildiri ise özetle iki ülke arasındaki olayların sağlıklı araştırılması için tarihçilerin bir komisyon oluşturması, arşivlerin karşılıklı olarak açılması, tarih komisyonunun vardığı sonucun dünya kamuoyuyla paylaşılmasının TBMM tarafından kabul edileceği ilan edilmiştir. Ermenistan’ın, ilişkilerin düzelmesini istiyorsa eğer bu çağrılara olumlu cevap vermesi gerektiği bildirilmiştir. Aynı gün Başbakan Erdoğan, bu kapsamda Ermenistan Devlet Başkanı Koçaryan’ a bir mektup göndermiştir.⁴⁶⁷

2007 yılına girildiğinde Türkiye, Komşularla sıfır sorun ilkesi doğrultusunda Ermenistan’la ilişkilerin normalleşmesinde bir ivme kazanmıştır. Van Gölü’ndeki Akdamar Kilisesi restore edilerek ziyarete açılmış, Ankara-Erivan arasında uçuş seferleri başlamıştır. Bu gelişmelerden sonra ilişkiler yeni bir boyut kazanmış, bu süreç ‘‘Peynir Diplomasisi’’ veya ‘‘Futbol Diplomasisi’’ olarak ta

⁴⁶⁵AKÇAY, Ekrem Yaşar, ‘‘Ermeni Sorununun Tarihsel Gelişimi ve Son Ermeni Açılımı’’, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Haziran 2011, S. 4, s. 33

⁴⁶⁶ ÖZTOP, Fatma Anıl, *Türk Dış Politikası Yapım Sürecinde Karar Birimlerinin Etkileri*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, Ağustos 2016, s. 292

⁴⁶⁷ LÜTEM, Ömer Engin, ‘‘Türkiye- Ermenistan İlişkilerinin Güncel Durumu’’, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Ağustos 2015, s. 8

adlandırılmıştır. Bu doğrultuda Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Erivan'a bir ziyaret gerçekleştirmiş ve futbol maçı izlemiştir.⁴⁶⁸

22 Nisan 2009 tarihinde İsviçre'nin arabuluculuğunda gerçekleştirilen görüşmelerde Türkiye, Ermenistan ve İsviçre Dışişleri Bakanları; Türkiye ve Ermenistan olarak iki komşu ülkenin ilişkilerini geliştirmek ve normalleştirmek, bölgede güven, barış ve istikrarı geliştirmek için çaba gösterilmesi ve bu konuda somut adımlar atılması noktasında mutabakata vardıklarına dair ortak bir açıklama yapmıştır.⁴⁶⁹ İsviçre'nin 5 ay süren arabuluculuğunda, 31 Ağustos 2009 tarihinde "Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü" ve "İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolü" adında yol haritasını belirleyen iki protokol paraf edilmiştir. Ancak paraf edilen protokollerin içeriği hakkında bilgi verilmemiştir.⁴⁷⁰ 10 Ekim 2009 tarihinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Ermenistan Dışişleri Bakanı Nalbantyan tarafından protokoller imzalanmıştır. Protokoller özetle sınırların karşılıklı açılması, belirli periyotlarla istişarelerin yapılması ve ticaretin geliştirilmesi, altyapı imkanlarından faydalanması ve karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesini içeriyordu.⁴⁷¹

4.13.2.B. Arap Baharı ve Suriye

"Arap Baharı" denilen süreç 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus' lu seyyar satıcı Buaziz' in ülkenin ekonomik ve siyasal durumunu protesto etmek amacıyla kendisini yakmasıyla başlamış, Tunus lideri Zeynel Abidin Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesiyle ilk sonucunu vermiştir. Bu durumdan etkilenen Ortadoğu halkları, bu kıvılcımın ardından benzer eylem ve girişimlerde bulunmuşlardır. Bu olaydan sonra Ocak 2011 tarihinde Mısır'da Hüsnü Mübarek karşıtı gösteriler artmaya başlamıştır. Mısır'daki gösterilerin ardından Şubat 2011' de 20 yıllık Mübarek dönemi sona ermiş yapılan seçimlerden sonra Müslüman Kardeşler Hareketinin desteklediği Hürriyet ve Adalet Partisi adayı Muhammed Mursi iktidara gelmiştir.⁴⁷²

⁴⁶⁸ KODAMAN, Timuçin, "Ermeni Açılımı ve Türk Dünyası", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2013, S. 30, s. 117

⁴⁶⁹ KESGİN, Serdar, "Türkiye-Ermenistan İlişkilerinin Realist Dış Politika Bağlamında İncelenmesi", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sonbahar 2017, S. 6, s. 197-198

⁴⁷⁰ ÇELİKPALA, Mitat, "Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Bahar 2010, C. 7, S. 25, s. 116

⁴⁷¹ KESGİN, "Türkiye- Ermenistan İlişkilerinin...", s. 198- 205

⁴⁷² SÖNMEZOĞLU, Son On Yıllarda, s. 547-548

Tarihler Mart 2011' i gösterdiğinde ise Suriye'de Beşar Esad yönetimine karşı ayaklanmalar başlamış, Türkiye-Suriye ilişkileri de Arap Baharı gelişmeleri üzerinden seyretmeye başlamıştır. Suriye'deki protestolara kadar son derece sıcak olan Ankara-Şam ilişkileri gösteriler yoğunlaştıkça olumsuz bir noktaya varmıştır.⁴⁷³ Türkiye, ayaklanmaları destekler bir vaziyet sergileyerek, Beşar Esad'a ülkede reformlar yapması gerektiği konusunda baskı yapmıştır. Ortadoğu'daki liderlerin domino taşı gibi tek tek devrildiğini gören Türkiye, Beşar Esad'ın da devrileceğini düşünerek farklı bir tutum içine girmiştir. Bu konuda Ahmet Davutoğlu şöyle bir demeçte bulunmuştur;

"Biz Suriye'de bütün alternatifi deneyerek bugünlere geldik ama bu sancılı sürecin çok uzun süreceğini düşünmüyorum. Esad'ın ne zaman gideceğine yönelik bir zaman tayin etmedim ama kendi halkına yabancılaşan rejim ayakta kalamaz. Bu Irak'ta 2 yıl, Bosna'da 3 yıl, Mısır'da 1 yıl sürdü. Artık bu süreci yıllarla ifade etmek yerine aylar veya haftalarla ifade etmek gerekir."⁴⁷⁴

Ancak olaylar Ahmet Davutoğlu'nun hesaplayamadığı bir şekilde gelişmiştir. Beşar Esad'ın devrilmesi geciktikçe ülkede bir iç savaş durumu yaşanmıştır. Bu süreçte Türkiye'ye yoğun bir göç dalgası başlamıştır. O dönemde Suriye dışına giden mülteci sayısının 2 milyonu aştığını ve mültecilerin 600 bininin Türkiye'de bulunduğunu belirten Davutoğlu;

"Hiçbir konuda şimdiye kadar kırmızıçizgi ifadesini kullanmadım. Kullandığım tabir şuydu; psikolojik eşik. Çünkü kastım, artık mülteci krizinin kontrol edilebilir bir nitelikten çıkmakta olduğunun işareti. 100 bin kişiyi kamplarda ağırlayabilirsiniz ama bu sayı yüz binlerle ifade edilir hale geldiğinde artık kamplarla idare edilmenin ötesine geçer."⁴⁷⁵

şeklinde bir demeçte bulunmuştur. Suriye'de iç savaş uzadıkça tüm bu demeçler ve Davutoğlu'nun Suriye politikaları, iç kamuoyunda çok ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Siyasetçilerden, Akademisyenlerden, konunun uzmanlarından ve basından, Ahmet Davutoğlu ve Suriye politikası hakkında sert yazılar kaleme alınmıştır. Bu yazıların birinde;

"Türkiye, tam üç buçuk milyon Suriyeliyi içine almak zorunda kaldı. Suriye her türlü terör örgütünün cirit attığı bir yer haline geldi. Zalim Esad devrilmediği gibi, zalim Esad'ın zalimliklerini solda sıfır bırakacak zalimliklerin sahnesi oldu Suriye. Mezhep çatışmalarının fitili ateşlendi. Müslümanların Müslümanları öldürdüğü, Trump ile Putin'in de

⁴⁷³ SÖNMEZOĞLU, Son On Yıllarda, s. 550

⁴⁷⁴ DAVUTOĞLU, Ahmet, "Davutoğlu Esad' a Ömür Biçti", www.ntv.com.tr/turkiye/davutoglu-esada-omur-bicti, 24.08.2012, (Erişim Tarihi: 27.01.2019)

⁴⁷⁵ DAVUTOĞLU, Ahmet, "Sığınmacılar Konusunda Kırmızı Çizgi Aşıldı", www.cnnturk.com, 26.10.2013, (Erişim Tarihi: 28.01.2019)

Müslümanların birbirlerini öldürmesi üzerinden oyunlar çevirdiği bir alan oldu Suriye. Bizim Ahmet Davutoğlu'nun bıyığının tek bir teli bile titremedi, titremiyor.”⁴⁷⁶

Dış politikada bu gelişmeler yaşanırken, iç siyasette de Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı olmasıyla yerine Ahmet Davutoğlu ismi geçmeye başlamıştır. 27 Ağustos 2014' te Ahmet Davutoğlu AK Parti'nin 1. Olağanüstü Büyük Kongresi'nde AK Parti'nin ikinci Genel Başkanı seçilmiş ve Türkiye'nin 37. Başbakanı olmuştur.⁴⁷⁷

⁴⁷⁶ HAKAN, Ahmet, ‘‘Suriye ile İlgili Hiçbir Pişmanlığım Yok’’, *Hürriyet*, 11.02.2018

⁴⁷⁷ DAVUTOĞLU, Ahmet, ‘‘Ahmet Davutoğlu'nun Başbakanlık Dönemi’’, *CNNTÜRK*, 20.5.2016

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını kazandığı andan bugüne kadar dış politika her zaman önem arz etmiştir. Uluslararası arenada Türkiye Cumhuriyeti'nin haklarını korumak, çıkarlarını savunmak ve küresel gelişmelere karşı Türkiye'nin sergilediği tutum, ve aldığı pozisyon çok ehemmiyet kesp etmiştir. Değişen ve gelişen dünyaya ayak uydurmak, yenilikleri takip etmek, uluslararası arenada Türkiye'nin olumlu imaj kazanması, dış politikayı ve dış politika yürütücüsü konumdaki Dışişleri Bakanını ön plana çıkarmıştır.

Dışişleri Bakanının eğitimi, vizyonu, uzmanlık alanı, bildiği yabancı dil sayısı, akademik geçmişi ve entelektüel birikimi, temsil kabiliyeti açısından ülkenin imajını yansıtmıştır. Bu bağlamda parlamentonun açıldığı günden itibaren Türkiye Cumhuriyeti'n de 43 Dışişleri Bakanı görev yapmıştır. Görev yapan bu Dışişleri Bakanlarından 7 Bakan TBMM dışından, 2 Bakan ise Cumhuriyet Senatosu iken bu göreve getirilmiştir. 14 bakanın akademik bir kariyere ve unvana sahip olduğu dikkat çekmiştir. Akademisyen kökenli bu 14 Dışişleri Bakanı, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasını belirlemede, yürütmeye ve radikal değişikliklerle yeni vizyon kazanmasında etkili olmuşlardır.

İlk olarak Hasan Saka, 13.09.1944-10.09.1947 tarihleri arasında 2 yıl 11 ay süren bir zaman diliminde bu önemli görevi yürütmüştür. Görev zamanı 2. Dünya Savaşı'nın son yıllarına denk gelen Hasan Saka, gelişmeleri çok iyi gözlemlemiş, zekası ve entelektüel birikimiyle dengeli ve etkili bir politika yürütmüştür. Bu süreçte aldığı radikal kararlarla Japonya ile münasebetleri kesmiş, harbin kısa sürmesinde etkili olmuştur. Böylece Amerika ve İngiltere'nin desteğini kazanmış, bu iki ülkeden yardım almayı başarmıştır. Ayrıca Türkiye'nin barıştan yana olduğunu göstermiş, Türkiye'nin Uluslararası alanda imajına olumlu katkılar sağlamıştır. Yapılan bu politik manevralarla Türkiye'nin dünyadaki yerinin Çağdaş Batı Dünyası olduğunu kanıtlamıştır. 2. Dünya Savaşı sürerken Almanya ile ilişkileri kesmiş, Almanya'nın savaşı kaybetmesiyle aldığı bu kararın ne kadar isabetli olduğu anlaşılmıştır.

Hasan Saka, parlak zekası ve almış olduğu isabetli kararlarla, Türkiye'nin San Fransisco Konferansına davet edilmesini sağlamış ve Türkiye Birleşmiş Milletlerin kurucuları arasında yer almıştır. Ayrıca Truman Doktrini ile ABD'nin Türkiye' ye yardım yapmasını sağlamıştır. O şartlarda ABD'nin yaptığı bu yardımlar ekonomik ve askeri alanda hayati bir önem taşımıştır.

Fuat Köprülü, 22.05.1950-20.06.1956 tarihleri arasında Menderes Hükümetlerinde 6 yıl 1 ay gibi bir sürede görev yapmıştır. Engin bir bilgi birikimi ve tarih şuuruna sahip olan Prof. Fuat Köprülü' nün akademik kimliği dış politikanın şekillenmesinde etkili olmuştur. Görev süreci içerisinde Türk Dış Politikasının esasları olan ‘‘Yurtta Sulh Cihanda Sulh’’, ‘‘Güç Dengesi’’ ve özellikle 1940' ların ikinci yarısından sonra izlenen Tarafsızlık ilkesi terkedilmiş, pasif dış politikadan aktif dış politika anlayışına geçilmiştir. Hiç kuşkusuz bu kararlarla Türk dış politikası kökten değişmiş, alışla gelmiş anlayış terkedilmiştir. Bu dönemde Amerika, İngiltere ve Fransa ile müttefiklik ilişkilerine girilmiş her üç ülkeyle ekonomik ve kültürel ilişkiler derinleştirilmiştir. Türkiye, Kore Savaşına asker göndermiş, bu gelişmeler sonucunda NATO'ya girerek Batı Blokunda yer almıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra Balkanlarda ortaya çıkan ve etkinliği gittikçe artan Rusya'ya karşı, 28 Şubat 1953' te, Yugoslavya ve Yunanistan ile birlikte Balkan Paketi'nı kurmuştur. Ortadoğu'da etkinliğini arttırmış, İngiltere, Pakistan ve Irak'la birlikte Bağdat Paketi'nı kurmuştur.

Prof. Fuat Köprülü'nün ezber bozan dış politika anlayışı o dönem çok eleştirilmiş, Türkiye'nin NATO'ya girmesi ya da Türkiye'nin NATO'dan çıkması tartışmaları günümüzde de zaman zaman kamuoyu gündemini meşgul etmektedir.

Turan Güneş, 1974' te kurulan CHP-MSP koalisyon olan, I. Ecevit Hükümetinde, 25.01.1974-07.11.1974 tarihleri arasında 9 ay süreyle Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Koalisyon protokolünün hazırlanmasında ve hükümetin kurulması aşamasında aktif bir siyaset izlemiş, etkin bir rol oynamıştır. Dışişleri Bakanlığı döneminde, Kıbrıs Barış Harekâtı yaşanmış, bu zorlu sınavda başarılı bir performans sergilemiştir Hariciyenin protokol kurallarına ve kalıplarına sığmakta zorlanan ve klasik anlayışın dışına taşan bir Dışişleri Bakanı olmuştur. Halk adamı niteliğindeki renkli kişilik yapısı, demokrasiye olan inancı dolayısıyla demokrat

siyaset anlayışı, dönemine göre oldukça ileri bir seviyede düşünce adamı ve entelektüel bir şahsiyet olması yönünden Türk düşünce ve siyasi tarihinde kalıcı izler bırakmış bir devlet adamıdır. Bütün siyasal kariyerinde olduğu gibi Dışişleri Bakanlığı görevinde de farklı bir profil çizmiş ve kişisel tarzını değiştirmeyerek Bakanlığı ile ilgili konuları halka açmıştır. Kendisi ise bu tarzını “dış politika sorunlarını halkın anlayamayacağı sorunlar olarak gören geleneksel anlayışı yıkmak” şeklinde açıklamıştır. Bu tarzı ve üslubuyla Bakanlığı döneminde Kıbrıs harekâtından, kıta sahanlığı sorununa kadar, Cenevre’deki görüşmelerdeki tavizsiz ve atak tavrıyla Cumhuriyet tarihinin en popüler Dışişleri Bakanlarından bir olmuştur. Akademisyen kişiliği siyaset anlayışına da yansımış, entelektüel birikimiyle farklı bir Dışişleri Bakanlığı ve dış politika anlayışı getirmiştir.

Turan Güneş, Dışişleri Bakanlığı döneminde başlıca iki hedefi amaçlamıştır. Bunlardan ilki dış politikanın, milli politika perdesi altında demokratik kamuoyundan uzak tutulmasını önlemek, İkincisi ise, dış politikanın ve Hariciyenin yapısını belli şekilcilikten ve protokol bağınazlıklarından uzaklaştırarak, politikacıların yahut seçilmişlerin yönettiği bir kurum haline getirmek olmuştur. Bunun büyük oranda başaran Güneş, ülke çıkarlarını ön plana alan Çok Yönlü bir dış politika anlayışının da öncü isimlerinden olmuştur. Bu doğrultuda bir taraftan Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Konseyi’nin XX. Dönem siyasi istişare toplantısına katılırken, bir taraftan da Çin ve Tayland Hükümetlerinin resmi davetlisi olarak bu ülkeleri ziyaret etmiştir. Çin ziyareti Türk dışişleri tarihinde ilk defa Turan Güneş’le gerçekleşmiştir. Güneş, ayrıca İslam Zirve Konferansı’na katılmış, İslam ülkeleriyle ilişkilerini sağlıklı bir zeminde ilerlemesine katkı sağlamıştır.

Bir diğer Akademisyen kökenli Dışişleri Bakanımız Ahmet Gündüz Ökçün, III.Ecevit Hükümetinde 05.01.1978-12.11.1979 tarihleri arasında yaklaşık 2 yıla yakın dışişleri bakanlığı görevinde bulunmuştur. Ekonomik ambargolardan dolayı sıkıntılı bir dönem yaşayan bir süreçte Dışişleri Bakanı olan Prof. Gündüz Ökçün, AET ile olan ilişkilerde ön plana çıkmıştır. Türkiye, 1978 yılında iktidardaki yaşanan mali-ekonomik krizden çıkmak için de katkıda bulunacağı umuduyla AET konusunda son derece önemli bir karar almış ve Toplulukla olan ilişkilerini durdurmuştur AET’den 7 milyar dolarlık bir mali destek alma umuduyla bunu

yapmış ancak AET’den sadece 50 milyon dolarlık bir destek alabilmiştir. Açıkçası Gündüz Ökçün’ ün Dışışleri Bakanlığında alınan bu karar; AET için oldukça rahatlatıcı olmuş, AET’nin son derece endişe ettiği Türkiye’nin üyeliği daha da önemlisi “serbest dolaşım hakkı” Türkiye’nin talebi ile gündemden çıkmıştır. Bu karar AB ile ilişkilerde çokça eleştirilmesiyle Türk Dış Politikasında bir dönüm noktası olmuştur.

Dr. Hayrettin Erkmen, 12.11.1979-12.09.1980 tarihleri arasında Süleyman Demirel tarafından kurulan azınlık Hükümetinde 10 gibi bir süre Dışışleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Görev yaptığı dönemde SSCB Afganistan’ ı işgal etmiş ve Türkiye ile ABD yardım konusu gündemi meşgul etmiştir. Hayrettin Erkmen MSP’ nin gensorusuyla düşürülmüş ve Türk siyasi tarihinde gensoruyla Bakanlığı düşürülen ilk kişi olmuştur.

Prof. Ali Bozer, Yıldırım Akbulut Hükümeti’nde 22.02.1990-12.10.1990 döneminde 7 ay gibi bir süre Dışışleri Bakanlığı görevini yürütmüştür. AB ile ilişkilerin yeniden başlamasında etkili olmuş, 16 Ekim 1986 tarihinde kurulan AT ile ilişkilerden sorumlu Devlet Bakanlığı yapan Prof. Dr. Ali Bozer, Tam Üyelik başvurusu yapmadan önce Avrupa başkentlerini ziyaret etmiş siyasi ön çalışmada bulunmuştur. 14 Nisan 1987 tarihinde Türkiye AT’ye Tam Üyelik için başvurmuş, başvuru mektubunu bizzat kendi eliyle teslim etmiştir. 1990 Körfez Savaşı’na Türkiye’nin girmemesi için olağanüstü çaba göstermiş, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal’a bu konuda muhalefet etmiştir. Akademisyen kimliği ve tecrübesiyle Körfez Savaşı’na katılmanın Türkiye’ye vereceği ekonomik ve siyasal zararları öngören Ali Bozer, istifa ederek sürece damga vurmuştur.

Prof. Dr. Mümtaz Soysal, 27.04.1994-28.11.1994 tarihleri arasında DYP-SHP Koalisyon Hükümetinde yaklaşık 4 aylık gibi bir kısa zaman diliminde dışışleri bakanı olarak görev yapmıştır. Döneminde, uluslararası alanda Türkiye ile ilgili çok önemli bir gelişme yaşanmadığı gibi Türk Dış politikasına önemli bir etkide bulunmamıştır.

Erdal İnönü, DYP-SHP koalisyon Hükümetinde 27.03.1995-06.10.1995 tarihleri arasında Dışışleri Bakanı olarak 6 ay gibi kısa bir süre bu görevi yürütmüştür. Prof. Dr. Erdal İnönü, Dışışleri Bakanı olduğu dönemde akademisyen

kişiliği ve entelektüel birikiminin yansıması olarak bütüncül ve birleştirici bir anlayış gütmüştür. Bütün partileri dış politikada milli menfaat ve ulusal çıkarların gözetilmesi konusunda ortak noktada birleştirmiş, iktidar ve muhalefette bu konuda bir fark görmediğini açıklamıştır. Bu dönemde Türkiye'nin dış politikasına tamamıyla güvenlik endişesi hakim olmuş, Türk dış politikasını şekillendirmiştir. Türkiye'nin tehdit algılamalarında bazı değişiklikler meydana gelmiş, güvenlikçi dış politika anlayışı daha çok ön plana çıkmıştır. Bu durumun nedeni olarak komşu ülkeler İran, Irak, Suriye ve Yunanistan'ın silahlanma gayretleri içinde olması gösterilmiştir. Özellikle Türkiye'nin Irak'la olan sınırında PKK'nın saldırılarına maruz kalması, Türkiye'yi sınır ötesi bir Askeri Harekat yapmak zorunda bırakmıştır. Bu Harekatla birlikte Dünya Kamuoyunda Türkiye'ye karşı oluşan yanlış algıyı kırmak için yoğun bir diplomasi atağı başlatmıştır.

II. Mesut Yılmaz Hükümetinde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmış olan bir diğer Akademisyen, Emre Gönensay'dır. Gönensay, 06.03.1996-28.06.1996 tarihleri arasında 3 ay gibi kısa bir süre görevini icra etmiştir. Görev yaptığı bu süre içerisinde uluslararası çapta önemli bir gelişmeye imza atmamıştır.

Yolsuzluk iddiaları ve Yüce Divan çekincesi altında 28.06.1996-20.06.1997 tarihleri arasında Dışişleri Bakanı olan Tansu Çiller, pasif bir tutum sergilemiş, etkisiz bir Dışişleri Bakanlığı dönemi geçirmiştir. Çiller, Dışişleri Bakanlığı'na gereken zamanı ayıramamış ve Dışişleri Bakanlığının üst düzey yetkilileriyle tam bir uyum sağlayamamıştır. Ayrıca Başbakan Necmettin Erbakan'ın "Dışişleri Bakanlığı'nı dikkate almama" politikasını kabullenmek zorunda kalmıştır.

Şükrü Sina Gürel, DSP-MHP-ANAP Koalisyonundan oluşan 57. Hükümette, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak 12.07.2002-18.11.2002 tarihleri arasında bu görevi sürdürmüştür. Kısa bir dönem olması nedeniyle kayda değer bir gelişme yaşanmamıştır.

Doç. Dr. Abdullah Gül, 14.3.2003-29.8.2007 tarihleri arasında I. Erdoğan Hükümetinde Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak 4 yılı aşkın bir süre görevi yürütmüştür. Ahmet Davutoğlu'nun Başdanışmanlığında sürdürdüğü Dışişleri Bakanlığı dönemi, Türkiye'de birçok konuda köklü değişimlerin yaşandığı bir süreç olmuştur. Kıbrıs meselesinde aktif bir politika izlenerek, Rumların 'Hayır' oyu

verdiği Annan Planı'na Türkler 'Evet' diyerek çözümden yana olduğunu göstermiştir. Böylece 60 yıllık Kıbrıs sorununda ilk defa algı Türkler lehine değişmiştir. Kıbrıslı Türkler, Avrupa Konseyinde temsil imkanına kavuşmuştur. İslam Konferansı Örgütü, önceden "Kıbrıs Müslüman Toplumu" olarak tanıdığı Kıbrıslı Türkleri, Nisan 2006' da "Kıbrıs Türk Devleti" şeklinde kabul etmiştir. 2004' te AB'ye Tam Üyelik Müzakerelerin başlama tarihi alınarak, AB ile ilişkilerde ezber bozan bir gelişme yaşanmıştır. Çıkarılan uyum yasalarıyla Türkiye'nin demokratikleşmesine çok önemli katkı sağlamış ve bu durum Türk halkında Avrupa Birliğine girme umutlarını yeniden canlandırmıştır.

Akademisyen kökenli son Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 2002' de Başdanışman olarak başladığı bu göreve, 2009' da görevi Ali Babacan'dan devralmasıyla Dışişleri Bakanı olarak devam etmiştir. Hiç şüphesiz Türkiye Cumhuriyeti'nin en çok tartışılan ismi olan Ahmet Davutoğlu, hem Türk kamuoyunda hem de dünyada çok ses getirmiştir. Zekası, Akademisyen kimliği, derin tarih bilgisi, çalışkanlığı ve ezber bozan hamleleriyle Türk dış politikasında bir döneme damga vurmuştur. Türkiye'nin Dış politikası ile ilgili yazdığı kitabı Stratejik Derinlik; Arapça, Farsça, Arnavutça, Yunanca, İngilizce ve daha birçok dile çevrilerek dünyada en çok okunan dış politika kitapları arasında yer almıştır.

Amerika'nın Irak'a II. Körfez Savaşını başlatma sürecinde yaptığı politik manevralar ve aldığı doğru kararlarla Türkiye'yi savaşa girmekten alıkoymuş, aynı zamanda Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde en az zararla çıkmasını sağlamıştır. Bu kararlar Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri nezdinde imajına olumlu katkılar yapmış ve bu ülkelerle ilerleyen zamanlarda ilişkilerin derinleşmesini sağlamıştır. Kıbrıs konusunda aldığı radikal kararlarla Türkiye'ye stratejik hamle üstünlüğü sağlamış, Türkiye lehine algıların değişmesini sağlamıştır. Ermenistan'la ilişkilerde tarihi adımlar atılmış ancak çeşitli sebeplerle bir sonuca ulaşılamamıştır. Davutoğlu döneminde komşularla iyi ilişkiler geliştirilmiştir. Suriye sınırında mayınların temizlenmesi ve sınırın açılması gibi radikal kararlar almış ancak bu kararlar tam olarak uygulanmamıştır.

Türk Siyasi Tarihine baktığımızda tek parti iktidarlarında görev yapan Akademisyen Dışişleri Bakanları hem görev süreleri bakımından hem de entellektüel

birikimlerini dış politikaya yansıtması açısından Koalisyon Hükümetlerinde görev yapan Akademisyen kökenli Dışışleri Bakanlarına nazaran daha başarılı oldukları görülmektedir. Koalisyon Hükümetlerinde görev yapan Akademisyen Dışışleri Bakanlarının görevleri sürelerinin üç dört ayla sınırlı kalmasından dolayı Türk dış politikasında bir varlık gösterememişlerdir. Bu durum, Türkiye’ de siyasi istikrarın sürdüğü dönemlerde Akademisyen Dışışleri Bakanlarının özgüven içerisinde hareket ettiklerini ve bu sebeple dış politikada etkili olduklarını gösterirken, Koalisyon Hükümetlerinde görev yapan Akademisyen Kökenli Dışışleri Bakanlarının, Hükümet ortağının farklı bir partiden olması, farklı bir dış politika anlayışında olması, Hükümet ortağını rahatsız etmemek, Hükümetin devam etmesini sağlama kaygısı ve benzeri siyasi sebeplerden dolayı Dışışleri Bakanlığında etkili olamamışlardır.

Siyasetin içinden gelen 29 Dışışleri Bakanından sadece 1’ i Dışışleri Bakanı ve Başbakan Yardımcı görevini aynı anda yürütürken, 14 Akademisyen kökenli Dışışleri Bakanından 4’ ü bu görevi aynı anda yürütmüştür. Siyasetin içinden gelen Dışışleri Bakanları görevlerinin hemen akabinde siyasette pek fazla varlık gösteremezken, Akademisyen Dışışleri Bakanlarından Hasan Saka ve Ahmet Davutoğlu Dışışleri Bakanlıkları döneminde gösterdikleri başarılı performanstan sonra Başbakan olarak Hükümet kurmuştur. Dışışleri Bakanı Abdullah Gül ise Cumhurbaşkanı seçilerek devletin zirvesinde görev almıştır. Bu durum Dışışleri Bakanlığının siyasi kariyer açısından önemli bir mevki olduğunu göstermekle birlikte aynı zamanda Akademisyen Dışışleri Bakanlarının Türk Siyasi Tarihine önemli etkilerde bulunmaları ve başarılı performanslarının sonucu açısından iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde sahip olduğu Akademik kimlik, entelektüel birikim, mesleki uzmanlık, teorik bilgilerin uygulamayla birleşmesi veya uygulama alanının doğması açısından Akademik camiadan gelen Dışışleri Bakanları Türk Siyasi Tarihinde çok etkili olmuş, uyguladıkları politikaların olumlu ve olumsuz neticeleri itibarıyla Türkiye’yi derinden etkilemiş ve Türk Siyasi Tarihine damga vurmuşlardır.

KAYNAKÇA

1- ARŞİVLER BELGELERİ

A- CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer: 83-47-14, 28.5.1938

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer: 84-75-1, 15.8.1938

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 490-1, Yer: 61-376-1, 22.9.1945

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer: 160-30-5, 03.6.1961

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-11-1, Yer: 398-10-9, 28.2.1974

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-11-1, Yer: 311-8-17, 31.3.1965

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer:280-31-13, 31.3.1965

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-11-1, Yer: 345-26-10, 24.6.1969

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer:372-123-2, 10.4.1978

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-11-1, Yer: 547-37-9, 10.6.1981

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-10-0, Yer: 13-76-16, 07.4.1945

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer:114-47-14, 08.7.1947

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer: 110-20-4, 12.3.1946

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer:112-85-11, 07.1.1947

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer: 123-59-2, 22.7.1950

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer:130-92-17, 9.12.1952

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon:30-18-1-2, Yer:134-100-20, 7.12.1953

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon:30-18-1-2, Yer:130-77-12, 15.10.1952

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer:133-76-16, 18.9.1953

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer: 143-32-2, 2.5.1956

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer: 131-8-13, 16.1.1953

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer: 134-119-9, 1.2.1954

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer:321-68-4, 16.10.1974

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Fon: 30-18-1-2, Yer: 318-49-8, 15.7.1974

B-TBMM ARŞİVİ

- TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 6. Cilt, 79. Birleşim, 01.9.1947
- TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 6. Cilt, 82. Birleşim, 05.9.1947
- TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 1. Cilt, 3. Birleşim, 29.5.1950
- TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 1. Cilt, 15. Birleşim, 30.6.1950
- TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 9. Cilt, 97. Birleşim, 02.7.1951
- TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 13. Cilt, 41. Birleşim, 18.11.1952
- TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 22. Cilt, 89. Birleşim, 29.5.1953
- TBMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, 1. Cilt, 7. Birleşim, 11.6.1954
- TBMM Tutanak Dergisi, 13. Dönem, 13. Cilt, 36. Birleşim, 12.3.1974
- TBMM Tutanak Dergisi, 13. Dönem, 13. Cilt, 4. Birleşim, 23.7.1974
- TBMM Tutanak Dergisi, 13. Dönem, 13. Cilt, 5. Birleşim, 19.8.1974
- TBMM Tutanak Dergisi, 17. Dönem, 40. Cilt, 99. Birleşim, 06.5.1987
- TBMM Tutanak Dergisi, 18. Dönem, 46. Cilt, 126. Birleşim, 12.8.1990
- TBMM Tutanak Dergisi, 19. Dönem, 68. Cilt, 14. Birleşim, 04.10.1994
- TBMM Tutanak Dergisi, 19. Dönem, 82. Cilt, 91. Birleşim, 28.3.1995
- TBMM Tutanak Dergisi, 19. Dönem, 84. Cilt, 97. Birleşim, 11.4.1995
- TBMM Tutanak Dergisi, 20. Dönem, 4. Cilt, 21. Birleşim, 10.3.1996
- TBMM Tutanak Dergisi, 20. Dönem, 4. Cilt, 41. Birleşim, 20.4.1996
- TBMM Zabıt Ceridesi, 7. Dönem, 15. Cilt, 19. İnikat, 03.1.1945
- TBMM Zabıt Ceridesi, 7. Dönem, 15. Cilt, Olağanüstü İnikat, 23.2.1945
- TBMM Zabıt Ceridesi, 10. Dönem, 5. Cilt, 41. Birleşim, 16.2.1955
- TBMM Zabıt Ceridesi, 10. Dönem, 5. Cilt, 50. İnikat, 26.2.1955
- Tercüme-i Hal Evrakı, Abdullah Gül, Milletvekili Tanıtma Formu: 2.8.2007
- Tercüme-i Hal Evrakı, Ahmet Davutoğlu, Şahsi Dosya No: 396
- Tercüme-i Hal Evrakı, Ahmet Gündüz Ökçün, Sicil Dosya No: 1293
- Tercüme-i Hal Evrakı, Ali Bozer, Milletvekili Bilgi Formu: 14.12.1987
- Tercüme-i Hal Evrakı, Emre Gönensay, Milletvekili Bilgi Formu: 16.1.1996

Tercüme-i Hal Evrakı, Erdal İnönü, Sicil Dosya No: 1854
Tercüme-i Hal Evrakı, Deniz Baykal, Dosya No: 986
Tercüme-i Hal Evrakı, Fuat Köprülü, Sicil Dosya No:402, ŞDN: 30
Tercüme-i Hal Evrakı, Hasan Saka, Sicil Dosya No: 4/3, ŞDN: 392
Tercüme-i Hal Evrakı, Osman Mümtaz Soysal, Sicil Dosya No: 234
Tercüme-i Hal Evrakı, Şükrü Sina Gürel, Milletvekili Bilgi Formu: 02.01.1996
Tercüme-i Hal Evrakı, Tansu Çilleri, Kütük Sıra No: 2289
Tercüme-i Hal Evrakı, Turan Güneş, Sicil Dosya No: 1124

2- KAYNAK VE TELİF ESERLER

- AHMAD**, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, Baskı 2, İstanbul, 1996
- AHMAD**, Feroz, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1975)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976
- AKANDERE**, Osman, *Milli Şef Dönemi*, İz Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2016
- AKÇAY**, Ekrem Yaşar, ‘‘Ermeni Sorununun Tarihsel Gelişimi ve Son Ermeni Açılımı’’, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Haziran 2011, S. 4
- AKÇAY**, Ekrem Yaşar, ‘‘1970’ ler de Siyasi Partilerin Gözüyle Türkiye’nin AET’ ye Bakışı: AP, CHP, MHP, MSP, DP2, TKP Örnekleri’’, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz 2012, C. 4, S. 7
- AKGÜN**, Birol, *11 Eylül Sonrasında Dünya, ABD Ve Türkiye*, Tablet Kitabevi, 1. Baskı, Konya, 2006
- AKKAYA**, Bülent, ‘‘Türkiye’nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı’’ *Akademik Bakış Dergisi*, Ocak- Şubat 2012, S. 28
- AKŞİN**, Sina, *Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, Cem Yayınları, İstanbul, 1987
- ALACAHAN**, Nur Dilbaz, **AKARSU**, Yağmur, ‘‘Avrupa Birliği Ortak Dış Ticaret Politikasının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri’’, *Journal of Life Economics*, C. 4, S. 1, 2017

- ARAS**, Bülent, ‘‘Davutoğlu Era İn Turkey Foreign Policy’’, *SETA Policy Brief, No: 32*, Mayıs 2009
- ARMAOğLU**, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkim Yayınları, İstanbul, Nisan 2012
- ARSLAN**, Esat, *Türk Parlamento Tarihi 1977-1980*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 149, 3. Cilt, Ankara
- ARI**, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, MKM Yayınları, Bursa, 2011
- ARI**, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Kuramları-I*, TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2645
- ARI**, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004
- ATEŞ**, Davut, ‘‘Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşması: İdealizm, Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği’’, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2009, C. 10, S. 1
- ATILGAN**, Gökhan, **AYTEKİN**, E. Atilla, *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, Yordam Kitap, İstanbul, Ağustos, 2014
- AVCI**, Orhan, ‘‘Mehmet Fuat Köprülü’nün Dışışleri Bakanlığı’’, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Temmuz 2014, C. 4, S. 2
- AYDIN**, Suavi, **TAŞKIN**, Yüksel, *1960’ tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yay. 1. Baskı, İstanbul 2014
- AYDIN**, Mustafa, ‘‘Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz’’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1996
- AYGÜL**, Emrah, **GÜVEMLİ**, Batuhan, ‘‘AB-Türkiye İlişkisinde Gelinek Nokta: Müzakere Tarihinin Verilmesi ve Müzakere Konuları’’, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 2005, S. 25
- BABA**, Gürol, **KARAGÜL**, Soner, ‘‘Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi ve 1 Mart Tezkeresi’’, *EUL Journal Of Social Sciences (III:1) LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, June 2012
- BABACAN**, Abdurrahman, ‘‘ Ak Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi’’, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ocak- Haziran 2018, S. 51

- BAĞCI**, Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 1950' li Yıllar*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, Ağustos 2001
- BAL**, İdris, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayın Dağıtım Ankara, 2004
- BALCI**, Ali, *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, Etkileşim Yay., İstanbul, Eylül 2013
- BALKAN**, Ali Murat, "İkinci DYP-SHP Hükümeti (25.6.1993-05.10.1995), *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, 2016
- BARLAS**, Mehmet, "Sn. Demirel'e Mektuplar" 15 Haziran 1973, *Turgut Özal'ın Anıları*, Ek 1, Birey Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2000
- BAYAR**, Celal, *Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri: Dış Politika (1993-1955)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999
- BAYRAKTAR**, Zülfikar, "Türkiye'nin Balkanlarda Yumuşak Gücü: Türk Kültürü", *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2012, S. 35
- BULUT**, Sedef, "Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs 2008, S. 41
- ÇAM**, Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, İÜ. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1981
- ÇAĞLAR**, Günay, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2000, S. 15
- ÇAVUŞ**, Tuba, "Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı" *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, Kahramanmaraş, 2012, C.2, S. 2
- ÇEÇEN**, Anıl, *Kemalizm*, Cumhuriyet Kitapları, 4. Baskı, İstanbul, 2002
- ÇELİK**, Muammer, *Hüseyin Avni Ulaş*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1996
- ÇELİKPALA**, Mitat, "Türkiye Ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Bahar 2010, C. 7, S. 25

- ÇETİNKAYA**, Selma Göktürk, ‘‘Bağdat Paktı’nın Kuruluş Sürecinde Türkiye’nin Ortadoğu Ve Batı İle İlişkileri’’, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl/Vol. 1, Ortadoğu Özel Sayısı
- ÇİFTÇİ**, Kemal, *Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara, Şubat 2010
- ÇOKER**, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem*, TBMM Vakfı Yay., No: 6
- ÇUFALI**, Mustafa, *Türk Parlamento Tarihi 1946- 1950*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., No: 146
- DAVER**, Bülent, *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993
- DAVUTOĞLU**, Ahmet, *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslar arası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2010
- DAVUTOĞLU**, Ahmet, *Teoriden Pratiğe: Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar*, Küre Yayınları., İstanbul, Mart 2013
- DAVUTOĞLU**, Ahmet, *Küresel Bunalım, Küre Yayınları*, 10. Baskı, İstanbul, Mart 2009
- DEMİRCİ**, Akif, ‘‘Cemal Fedayi, Turan Güneş: Siyasal Yaşamı ve Siyasal Düşüncesi’’, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2004, C. 2, S. 1
- DENKTAŞ**, Rauf, *Hatıralar-Toplayış*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, Cilt 10, İstanbul, 2000
- DERVİŞOĞLU**, Fatih, ‘‘Türkiye’de Akademik Tarihçilik ve Milli Tarih Ekolü Kurucusu İlim Adamı: Mehmed Fuad Köprülü (1890-1956)’’, *Jass*, No: 35, Summer I, 2015
- DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI** Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu 2018 Yılı*, Ankara, Temmuz 2018
- DİNÇ**, Sait, ‘‘Atatürk Döneminde (1920-1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok Uluslu İlişkiler’’ *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, 03.07.2008
- DUMAN**, Olcay Özkaya, **BİRSEL**, Haktan, ‘‘Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler’’,

Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü Atatürk Dergisi,
2012, C. 1, S. 1

DURAN, Burhanettin, *Türk Parlamento Tarihi 1991-1995*, TBMM Kültür, Sanat ve
Yayın Kurulu Yayınları No: 150, 3. Cilt, Ankara

DÜNDAR, Can, *Anka Kuşu: Erdal İnönü Anlatıyor*, Can Yayınları, 3. Baskı,
İstanbul, 2015

EKE, Ali Erkan, **DİNÇER**, Ferruh, **ARIK**, Rüçhan, *Prof. Dr. Gündüz Ökçün' e
Armağan*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, Ankara,
1992

EKŞİ, Muharrem, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*,
Siyasal Kitabevi, Ankara, Temmuz 2014

ERALP, Atila, *Devlet ve Ötesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009

ERDİLEK, Neşe, "Hükümetler ve Programları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye
Ansiklopedisi (CDTA)* 4. Cilt, İletişim Yayınları

ERHAN, Çağrı, **EMBEL**, Ersin, "Türk Dış Politikasında Karar Vericileri
Yönlendiren Yapısal Faktörler", *Bilig*, Kış 2015, S. 72

ERKİN, Feridun Cemal, *Dışişlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar*, TTK Yayını, 3. Cilt,
Ankara, 1980

EROĞLU, Cem, *Demokrat Parti*, İmge Yayınevi, Ankara, 1982

EROĞLU, Hamza, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekatı*, Emel Matbaacılık,
Ankara, 1975

EROL, Mehmet Seyfettin, **OZAN**, Emre, "Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru
Olarak Siyasal Rejim", *Gazi Genç Bakış Dergisi*, Yaz 2011, C. 4, S. 8

ERTAN, Temuçin Faik, *Türk Parlamento Tarihi 1995-1999*, TBMM Kültür, Sanat
ve Yayın Kurulu Yayınları No: 155, 3. Cilt, Ankara

ERTEM, Barış, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall
Yardımları", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Haziran
2009, C. 12, S. 21

- ESEN**, Erol, “*Ortaklıktan Üyeliğe Türkiye-Avrupa Birliği Tartışmaları*”, Türkiye-AB İlişkileri Nereye Gidiyor: Müzakereler, Reformlar ve Demokrasi, ed. Erol Esen, Necati İyikan, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009
- EVANS**, Graham, **NEWNHAM J.**, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, çev. Ahsen Utku, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul, Ocak 2007
- FEDAYİ**, Cemal, *Kandırılı Profesör Turan Güneş: Hayatı, Düşüncesi ve Kişiliği*, Kadim Yayınları, Ankara, 2012
- FIRAT**, Melek, *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997
- GERGER**, Haluk, *Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası*, Yordam Kitap, İstanbul, Eylül 2012
- GİBBONS**, Harry Scott, *Kıbrıs'ta Soykırım*, çev. Erol Fehim, Özyurt Matbaası, Ankara, 2003
- GİRGİN**, Kemal, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz*, TTK Yay. Ankara, 1994
- GÖNLÜBOL**, Mehmet, *Uluslararası Politika*, S Yayınları, Ankara,
- GÖNLÜBOL**, Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt I (1919-1995)*, AÜ SBF Yayınları 558, Ankara, 1987
- GÖZEN**, Ramazan, *İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2009
- GÖZEN**, Ramazan, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yay., İstanbul, 2014
- GÖZEN**, Ramazan, *Türkiye'nin Ortadoğu Politikası*, Palme Yayınları, Ankara, 2009
- GÖZEN**, Ramazan, “Türkiye'nin II. Körfez Savaşı Politikası: Aktif Politika ve Sonuçları”, *21. YY' da Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2004
- GÜL**, Abdullah, *Yeni Yüzyılda Türk Dış Politikasının Ufukları*, TC. Dışişleri Bakanlığı Yayını, Temmuz 2007
- GÜLCAN**, Yılmaz, *Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1946)*, Alfa Yay., İstanbul, 2001
- GÜNEŞ**, Turan, *Türk Demokrasisinin Analizi*, der. Hurşit Güneş, Ümit Yayınları, Ankara, Aralık 1996

- GÜNEŞ**, Turan, ‘‘Turan Güneş’in Eserleri’’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1963, C. XVIII, No: 3- 4
- GÜNVER**, Semih, *Fatin Rüştü Zorlu’nun Öyküsü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985
- GÜZEL**, Süleyman Çağrı, ‘‘Dış Yardımlarda Destekleyici Bir Unsur Olarak Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü Örneği’’, *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, C. 30, S. 2
- HAYTOĞLU**, Ercan, ‘‘Kore Savaşı ve Denizli Kore Şehitleri ile Gazileri’’, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2002, S. 11
- HALE**, William, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2003
- HÜDAOĞLU**, Gürdal, ‘‘Kıbrıs Çözümüne Ne Kadar Yakın? -Kıbrıslı Türkler Açısından Bir Değerlendirme-’’, *Bilig*, Yaz 2002, S. 62
- İSKİT**, Temel, *Diplomasi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Mart 2007
- İYİKAN**, Necati, ‘‘AB- Türkiye Müzakereleri ve Türk Dış Politikası’’, *Türkiye- AB İlişkileri Nereye Gidiyor: Müzakereler, Reformlar ve Demokrasi*, ed. Erol Esen, Necati İyiakan, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009
- KALIN**, İbrahim, ‘‘Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi’’, *MÜSİAD Araştırmalar ve Yayın Komisyonu*, İstanbul, Ekim 2010
- KAHLER**, Miles, ‘‘Multilateralism With Small and Large Numbers’’, *International Organization*, Summer 1992, Vol. 46, No. 3
- KAHRAMAN**, Hasan Bülent, *Türk Sağı ve AKP*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007
- KAHRAMAN**, Hasan Bülent, *ABD Bu 11 Eylül’ü Çok Sevdi*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006
- KAPANİ**, Munci, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007
- KARPAT**, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1996
- KARSLI**, Duygu, *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler: Teori-Temel Kavramlar-Yeni Gelişmeler*, der. Aytekin Yılmaz, Kadim Yayınları, 2013
- KASALAK**, Kadir, ‘‘San Francisco Konferansı ve Türkiye’’, *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri 20-22 Ekim 1997*, Ankara, 1998

- KAVUNCU**, Sibel, ‘‘1990’ larda Türkiye-ABD İlişkilerinde SEİA ve ABD Yardımı’’ *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2013, C. 15, S. 1
- KAYRA**, Cahit, *Turan Güneş’in Siyaset Şiirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985
- KESER**, Ulvi, ‘‘2004 Referandumun Döneminde Kıbrıs ve Yaşanan Gelişmeler’’, *ÇITAD*, Güz 2006, V/13
- KESGİN**, Serdar, ‘‘Türkiye-Ermenistan İlişkilerinin Realist Politika Bağlamında İncelenmesi’’, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sonbahar 2017, S. 6
- KEYMAN**, Fuat, ‘‘Globalization, Modernity and Democracy- Turkish Foreign Policy 2009 and Beyond’’, *Perceptions*, Autumn- Winter 2010, Vol. XV, No: 3-4
- KEYMAN**, Fuat, ‘‘Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Uygulama Yöntemleri’’, *Türk Dış Politikası (1919-2008)*, der. Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara, 2008
- KINLI**, Onur, *Osmanlı’ da Modernleşme ve Diplomasi*, İmge Kitabevi, Ankara, Nisan 2016
- KİSSENGER**, Henry, *Diplomasi*, çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, Ocak 2002
- KOÇAK**, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi-1 (1938-1945)*, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul,
- KOÇAK**, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi-2 (1938-1945)*, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2013
- KODAMAN**, Timuçin, ‘‘Ermeni Açılımı ve Türk Dünyası’’, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2013, S. 30
- KÖKSOY**, Ergün, ‘‘ Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler İlişkisi Kuramsal Bir Değerlendirme’’ *Marmara İletişim Dergisi*, 2014, S. 22
- KÖNİ**, Hasan, Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasal Örgütlerde Karar Verme, *İtia Yayınları*, Ankara, 1982

- KÖSEBALABAN**, Hasan, *Türk Dış Politikası: İslam, Milliyetçilik ve Küreselleşme*, çev. Hüsamettin İnanç, Bigbang Yayınları, Nisan 2014
- KUMAŞ**, Rahmi, *10. Başbakan Hasan Saka*, Damar Basımevi, Ankara, 1998
- KUMAŞ**, Rahmi, DOĞANAY, Yasemin, *Hasan Saka'ya Armağan*, BM Türk Derneği Yayınları, Ankara, 1998
- KÜÇÜKOĞLU**, Ömer, "Dış Politika Nedir? Türkiye' de Dünü ve Bugünü", *Ankara SBF Dergisi*, Ankara
- KÜRKCÜOĞLU**, Ömer, *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi*, SBF Yayınları, Ankara, 1982
- LAÇİNER**, Sedat, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, USAK Yayınları, Ankara, Kasım 2008
- LAÇİNER**, Ömer, "DP, ANAP ve Sonunda AKP", *Birikim Dergisi*, Kasım-Aralık 2002
- LÜTEM**, Ömer Engin, "Türkiye-Ermenistan İlişkilerinin Güncel Durumu", *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Ağustos 2015
- MAZICI**, Emel Tanyeri, **KODAL**, Tarık, "Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Ülke İmajı: Orta Asya Türki Cumhuriyetleri Perspektifinden Bir Araştırma", *Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 39, Ağustos 2015
- MENEMENCİOĞLU**, Turgay, "Atatürk'ün Dış Politikası ve Bunun İkinci Dünya Savaşı Uygulaması", *Journal Of Political Sciences*, 2011, S. 1
- MERAM**, Ali Kemal, *İsmet İnönü ve İkinci Cihan Harbi*, Ahmet Saitoğlu Kitabevi, İstanbul, 1945
- NEZİROĞLU**, İrfan, **YILMAZ**, Tuncer, *Hükümetler, Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri C. I*, TBMM Basımevi, Ankara, Ekim 2013
- NEZİROĞLU**, İrfan, **YILMAZ**, Tuncer, *Hükümetler, Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri C. II*, TBMM Basımevi, Ankara, Ekim 2013
- NEZİROĞLU**, İrfan, **YILMAZ**, Tuncer, *Hükümetler, Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri C. V*, TBMM Basımevi, Ankara, Aralık 2013
- NEZİROĞLU**, İrfan, **YILMAZ**, Tuncer, *Hükümetler, Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri C. VI*, TBMM Basımevi, Ankara, Aralık 2013

- NEZİROĞLU**, İrfan, **YILMAZ**, Tuncer, *Hükümetler, Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri C. VIII*, TBMM Basımevi, Ankara, Aralık 2013
- NEZİROĞLU**, İrfan, **YILMAZ**, Tuncer, *Hükümetler, Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri C. IX*, TBMM Basımevi, Ankara, Aralık 2013
- NEZİROĞLU**, İrfan, **YILMAZ**, Tuncer, *Hükümetler, Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri C. X*, TBMM Basımevi, Ankara, Aralık 2013
- ORAN**, Baskın, *Türk Dış Politikası C. I (1919-1980)*, İletişim Yay., İstanbul, 2009
- ORAN**, Baskın, ‘‘TDP’’ nin Uygulanması’’, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar C. I: 1919-1930*, der. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009
- ORAN**, Baskın, ‘‘Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar’’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Ocak-Aralık 1996, C. 51, S. 1
- OTAÇ**, Tuğrul, ‘‘İkinci Dünya Savaşında Müttefik Konferansları ve Türkiye için Önemi’’, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Ocak 2019
- ÖNAL**, Tekin, **ÖZDAĞ**, Abdullah, ‘‘Körfez Savaşı ve Türkiye Dış Politikasına Etkileri’’, *International Periodical For The Languages Literature and History Of Turkish Or Turkic*, Volume 11/16 Fall, 2016
- ÖZCAN**, Gencer, ‘‘Türkiye’de Siyasal Rejim ve Dış Politika 1933-1993’’, *Türk Dış Politikasının Analizi*, der. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1998
- ÖZÇELİK**, Mücahit, ‘‘İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası’’, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2010/2, S. 29
- ÖZDAĞ**, Ümit, ‘‘Terörizm, Küresel Güvenlik ve Türkiye’’, *Stratejik Analiz*, Kasım 2001, C. 2, S. 19
- ÖZLÜK**, Erdem, ‘‘Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü’’, *SÜ İBFF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2009, C. 9, S. 17
- ÖZTOP**, Fatma, *Türk Dış Politikası Yapım Sürecinde Karar Birimlerinin Etkileri*, Gündoğan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Ağustos 2016

- ÖZTOP**, Fatma Anıl, ‘‘Karar Birimi Kuramı Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi: 2009 Ermeni Protokolleri Örneği’’, *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, Yaz 2016, C. 1, S. 1
- ÖZTÜRK**, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi 1950-1954*, TBMM Vakfı Yay., No: 18
- ÖZTÜRK**, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi 1954- 1957*, TBMM Vakfı Yay., No: 24
- ÖZTÜRK**, Osman Metin, *Anayasal Düzeyde Savunma ve Güven Yapılanması*, Vadi Yayınları, Ankara, Temmuz 1997
- PALABIYIK**, Hanefi, *Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü’nün İlmî Hayatı ve Tarihçiliği*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005
- POYRAZ**, Emel, **DİNÇER**, Melih, ‘‘Küreselleşen Dünyada Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri’’, *İntermedia International E- Journal*, Spring- June 2016
- PURTAŞ**, Fırat, ‘‘Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasisi’’, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 7, S. 13, Kış 2013
- SAMBUR**, Bilal, ‘‘Türkiye’nin Dış Politikasında Yeni Osmanlıcılık: Mit mi? Gerçek mi?’’, *Türkiye’nin Dış Politikası: Yeni Eğilimleri, Yeni Yönelimleri, Yeni Yaklaşımlar*, ed. İdris Demir, Dora Yayın, 2014
- SANDIKLI**, Atilla, *Atatürk’ ün Dış Politika Stratejisi: Hedefler ve Prensipler*, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2014
- SARICA**, Mustafa, **TEZİÇ**, Erdoğan, **ESKİYURT**, Ö. *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2071, 10. Basım, İstanbul, 1975
- SERBEST**, M. Bürkan, ‘‘Bağdat Paktı’nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü’’, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, C. 5, S. 3
- SEVÜK**, İsmail Habib, *Türk Teceddüd Edebiyat Tarihi*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1340
- SEYDİ**, Süleyman, ‘‘Demokrat Parti’nin Dış Politikada Alternatif Arayışı (1957-1960)’’, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012/2, S. 14

- SEYDİ**, Süleyman, “İnönü Dönemi (1938-1950) Türk Dış Politikası”, *Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi-1*, ed. Mustafa Bıyıklı, Bilimevi Basım Yayın, İstanbul, 2015
- SOYSAL**, İsmail, *Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Klavuz (1919-1993)*, Eren Yayınları, İstanbul, 1993
- SOYSAL**, İsmail, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasi Bağlıları C. II (1945-1990)*, TTK Yayınları, Ankara, 2000
- SOYSAL**, İsmail, “1955 Bağdat Paketi”, *Belleten*, Nisan 1991, Cilt: LV, S. 212
- SÖNMEZOĞLU**, Faruk, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 1994
- SÖNMEZOĞLU**, Faruk, *Son On Yıllarda Türk Dış Politikası 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul, 2016
- SÖNMEZOĞLU**, Faruk, “Türk Dış Politikasında Kıbrıs ve Avrupa Birliği”, *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2006, C. 14, S. 1
- ŞANAL**, Türker, *Türkiye Cumhuriyeti ve 50. Hükümeti*, Sim Matbaacılık, Ankara, 1995
- ŞAHİN**, Enis, **TUNÇ**, Bilal, “Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 2015, C. 1, S. 2
- ŞİHMANTEPE**, Aydın, “Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2009, S. 17,
- ŞİMŞİR**, Bilal, *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996
- TAMKOÇ**, Metin, “Turkey' s Quest For Security Through Defensive Alliances”, *Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı*, 1961, C. 2
- TARAKÇI**, Mustafa, *Kıbrıs Barış Harekatı*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2010
- TBMM Albümü 1920-1950 C. I**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayını No: 1, Ankara, Haziran 2010
- TBMM Albümü 1950-1980 C. II**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayını No: 1, Ankara, Haziran 2010

- TBMM** *Albumü 1983-2010 C. III*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü
Yayını No: 1, Ankara, Haziran 2010
- TC. 1982 ANAYASASI**, Gün Yayıncılık, 2001
- TOBB** AB Müdürlüğü, “Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri”,
Ağustos 2002
- TÜRK DIŞ POLİTİKASI-I**, TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2693
- TÜRK DIŞ POLİTİKASI-II**, TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2984
- TÜRKMAN**, Sayim, “Kore Savaşı ve Türkiye’nin NATO’ya Girişi”, *Türk Dünyası
İncelemeleri Dergisi*, Kış 2014
- TRUMAN**, David, “The Governmental Process” *Alfred A. Knopf, Inc.*, New York,
1951
- UZMAN**, Nasrullah, “İktidardan Muhalefete M. Fuad Köprülü’ nün Siyasi
Mücadelesi (1956-1966)”, *Gazi Akademik Bakış*, Kış 2013, C. 7, S. 13
- UZMAN**, Nasrullah, “Adnan Menderes ve Fuat Köprülü’ nün Cumhuriyet Halk
Partisi’nden İhraçları”, *TAD*, 2017, C. 36, S. 62
- UZGEL**, İlhan, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004
- VARLIK**, Ali Bilgin, **DEMİR**, Sertif, “Realist ve Liberalist Teorilerde Güç
Anlayışı”, *Uluslararası İlişkilerde Teorik Yaklaşımlar*, Beta Yay., İstanbul,
2013
- WEİSBAND**, Edward, *İkinci Dünya Savaşı’nda İnönü’ nün Dış Politikası II*,
Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Temmuz 2000
- YAMAN**, Ahmet Emin, “Kore Savaşı’nın Türk Kamuoyuna Yansıması”, *Ankara
Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-
Kasım 2005, S. 37- 38
- YAVUZ**, M. Hakan, “Turkish Identity and Foreign Policy İn Flux: The Rise Of The
Neo- Ottomanism”, *Critique: Journal For Critical Studies Of The Middle
East*, Sprying 1998, S. 12
- YAVUZALP**, Ercüment, *Dış Politikada Oyunun Kuralları*, Bilgi Yayınevi, Ankara,
Ağustos 1998

- YEŞİLBURSA**, Behçet Kemal, ‘‘Bağdat Paktı (1955-1959), *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2011, S. 6
- YETİM**, Fahri, ‘‘Türk Siyasetinde Hürriyetçi Demokrat Vurgu: Turan Güneş Ekolü’’, *Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal Daire Başkanlığı Yayınları* No: 30, 2014
- YILMAZ**, Mustafa, ‘‘İnönü Dönemi Türk Dış Politikası’’, *Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Konya, 1999, S. 8
- YILMAZ**, Muzaffer Ercan, ‘‘ The Cyprus Conflict and The Annan Plan: Why One More Failure?’’, *Ege Acad. Rev.*, 2005,
- YILMAZ**, Sait, ‘‘Yumuşak Güç ve Evrimi’’, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 2011, C. 3, S. 12
- ZENGİN**, Gürkan, *Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2015

3- TEZLER

A- DOKTORA TEZLERİ

- ASILSOY**, Abdülkerim, *Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuad Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008
- BİÇİCİ**, Mehmet, *Gaziantep Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1923-1950)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2014
- COŞKUN**, Yasin, *The Cyprus Problem and Anglo-Turkish Relations 1957-1980*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), University Of East Anglia, Norwich, Haziran 2015
- ÇALIŞOĞLU**, Murat, *Mehmet Fuat Köprülü'nün Siyasi Hayatı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2009

ŞENER, Bülent, *Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011

B- YÜKSEK LİSANS TEZLERİ

AKÇAY, Ekrem Yaşar, *Karar-Alma Yaklaşımı Çerçevesinde 1 Mart 2003 Tezkeresi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2010

BEKTAŞ, Fadime, *Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2006

BİLGİN, Semra, *Türk Siyasi Hayatında Hasan Saka*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2006

ÇATAL, Betül, *Küresel Diplomasi: Prexenos' tan Dijital Diplomasiye*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2015

DEMİREL, Havva, *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği ve Kıbrıs Problemi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2003

GÜNTAY, Vahit, *Türk Dış Politikasında Eksen Kayması Tartışmaları: 2002-2012*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, Haziran 2012

IŞIK, Salih, *Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2011

KARAKOYUN, İlhan, *Prof. Dr. Mümtaz Soysal'ın Yaşamı, Yapıtları, Fikirleri, Uygulamaları ve Türk Toplumsal Yaşamına Katkıları: Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Açısından Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2000

KAYA, Emirhan, *Dış Politikada Değişim: AKP Dönemi Türk Dış Politikası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2015

ÖZTÜRK, Fatih, *Hasan Saka (1985-1960)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006

ŞİHMANTEPE, Aydın, *Ege Denizi'nde Aidiyeti Tartışmalı Ada, Adacık ve Kayalıklar Sorunu'*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Haziran 2002

ULUTAŞ, Alptan, *I. ve II. Körfez Savaşı'nın Türkiye'ye Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2006

USTA, Yasin, *Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak Politikası Bağlamında Türkiye ile İlişkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009

4- SÜRELİ YAYINLAR

Cumhuriyet Gazetesi

Hürriyet

Milli Gazete

Milliyet

Posta Gazetesi

Resmi Gazete

Sabah

Tercüman

Vatan Gazetesi

5- İNTERNET KAYNAKLARI

AKTAŞ, İskender, ‘‘34 Yıl önce SSCB'nin Afganistan'ı İşgali ‘‘, <https://iskenderaktas.wordpress.com/2013/12/16/sscbnin-afganistani-ısgali-27-aralik-1979>, Erişim Tarihi: 20.4.2019

BAYKAL, Deniz, <https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/mazbatalar.sonuc>, Erişim Tarihi: 20.05.2019

- DAVUTOĞLU**, Ahmet, ‘‘Davutoğlu Esad’ a mr Biti’’, www.ntv.com.tr/turkiye, 24.08.2012, Erişim Tarihi: 27.02.2018
- DAVUTOĞLU**, Ahmet, ‘‘Sığınmacılar Konusunda Kırmızı izgi Aşıldı’’, www.cnnturk.com, 26.10.2013, Erişim Tarihi: 28.10.2018
- DIŞIŞLERİ BAKANLIğI**, ‘‘Abdullah gül’’, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-abdullah-gul-.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 26.04.2018)
- DIŞIŞLERİ BAKANLIğI**, ‘‘Ahmet Davutoğlu’’, <http://www.mfa.gov.tr/ahmetdavutoglu.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 26.04.2018)
- DIŞIŞLERİ BAKANLIğI**, ‘‘Sayın Tansu iller’ in özgeçmişi’’, http://www.mfa.gov.tr/sayin-prof_dr_tansu-ciller, (Erişim Tarihi: 22.04.2018)
- DIŞIŞLERİ BAKANLIğI**, ‘‘Sayın Őukr Sina Gürel’in özgeçmişi’’, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-sukru-sina-gurel>, (Erişim Tarihi: 25.04.2018)
- ERKMEN**, Hayrettin, <http://www.biyografya.com/biyografi/10761>, Erişim Tarihi: 16.04.2019
- ERKMEN**, Hayrettin, <http://www.giresun.gov.tr/bakanlarimiz1>, Erişim Tarihi: 17.04.2019
- KÖŞE**, Talha, ‘‘Türk Dış Politikasının Ortadoğu’daki Yeni Kimlik ve çatışma çözümlerini Keşfi’’ 2011, <http://earsiv.sehir.edu.tr>, Erişim Tarihi: 04.08.2018
- GÜNAY**, Baki, Ahmet Davutoğlu ile Röportaj, www.netpano.com, Erişim Tarihi: 12.08.2018
- THE** Rageh Omaar Report, ‘‘Turkey’s New Visionary’’, <https://www.aljazeera.com>, Erişim Tarihi: 07.08.2018
- YETİM**, Fahri, ‘‘Türk Siyasetinde Hürriyetçi, Demokrat Vurgu: Turan Güneş Ekolü’’, www.kocaelitarihsempozyumu.com, Erişim Tarihi: 23.04.2019
- YILMAZ**, Sait, ‘‘Kamu Diplomasisi: Başka Halklara Angaje Olmak, Ayaklandırmak’’, 2012, <http://acikarsiv.aydin.edu.tr/sait34>, Erişim Tarihi: 21.06.2018

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde doğdu. İlkokul, Ortaokul ve Lise eğitimini Birecik'te tamamladı. 2003 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. 2014 Anadolu Üniversitesi AÖF Tarih Bölümünden mezun oldu. 2016 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti alanında yüksek lisans eğitimine başladı. 2019 yılında Gaziantep İnci Konukoğlu Lisesine Tarih Öğretmeni olarak atandı. Gaziantep Üniversitesi'nde yüksek lisans öğrencisi olarak eğitime devam etmektedir.

VİTAE

He was born in 1980 in Birecik, Şanlıurfa. He completed his primary, secondary and high school education in Birecik. Graduated from Department of Primary Education, Abant İzzet Baysal University in 2003. In 2014, graduated from Anadolu University, AÖF, department of history. Gaziantep University Institute of Social Sciences in 2016 and began his graduate studies in the area of the Republic of Turkey. In 2019, he was appointed to Gaziantep İnci Konukoğlu High School as a History Teacher. He continues his education as a graduate student at Gaziantep University.

EKLER

Günümüze kadar görev yapan Dışişleri Bakanları

Tablo 4: Günümüze kadar görev yapan Dışişleri Bakanları

(TBMM Arşivi, TBMM Albümü ve Tercüme-i Hal Evraklarından Yararlanılmıştır)

DIŞİŞLERİ BAKANLARI	GÖREVE BAŞLAMA TARİHİ	GÖREV BİTİŞ TARİHİ	GÖREV YAPTIĞI HÜKÜMET
Bekir Sami Kunduh	03.05.1920	08.05.1921	I. İcra Vekilleri Heyeti- M. Kemal Hükümeti 03.05.1920-24.01.1921 II. İcra Vekilleri Heyeti-Fevzi Paşa Hükümeti 24.01.1921-09.07.1922
Ahmet Muhtar Mollaoğlu (Vekaleten)	09.02.1921	16.05.1921	II. İcra Vekilleri Heyeti- Fevzi Paşa Hükümeti 09.02.1921-16.05.1921
Yusuf Kemal Tengirşek	16.05.1921	25.10.1922	II. İcra Vekilleri Heyeti-Fevzi Paşa Hükümeti 24.01.1921-09.07.1922 III. İcra Vekilleri Heyeti-Rauf Orbay Hükümeti 12.07.1922-04.08.1923
İsmet İnönü	26.10.1922	21.11.1924	III. İcra Vekilleri Heyeti-Rauf Orbay Hükümeti 12.07.1922-04.08.1923 IV. İcra Vekilleri Heyeti- Ali Fethi Okyar Hükümeti 14.8.1923-27.10.1923 I. İsmet İnönü Hükümeti 30.10.1923-06.03.1924 II. İsmet İnönü Hükümeti 06.03.1924-22.11.1924
Şükrü Kaya	22.11.1924	04.03.1925	Fethi Okyar Hükümeti 22.11.1924-03.03.1925
Tevfik Rüştü Aras	04.03.1925	11.11.1938	III. İsmet İnönü Hükümeti 03.03.1925-01.11.1927 IV. İsmet İnönü Hükümeti 01.11.1927-27.09.1930 V. İsmet İnönü Hükümeti 27.09.1930-04.05.1931 VI. İsmet İnönü Hükümeti

			04.05.1931-01.03.1935 VII. İsmet İnönü Hükümeti 01.03.1935-01.11.1937 I. Celal Bayar Hükümeti 01.11.1937-11.11.1938
Mehmet Şükrü Saraçoğlu	11.11.1938	13.08.1942	II. Celal Bayar Hükümeti 11.11.1938-25.01.1939 I. Refik Saydam Hükümeti 25.01.1939-03.04.1939 II. Refik Saydam Hükümeti 03.04.1939-09.07.1942
Numan Menemencioğlu	13.08.1942	26.06.1944	I. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti 09.07.1942-09.03.1943 II. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti 09.03.1943-07.08.1946
Hasan Saka	13.09.1944	10.09.1947	II. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti 09.03.1943-07.08.1946 Recep PEKER Hükümeti 07.08.1946-10.09.1947
Necmettin Sadık Sadak	10.09.1947	22.05.1950	I. Hasan Saka Hükümeti 10.09.1947-10.06.1948 II. Hasan Saka Hükümeti 10.06.1948-16.01.1949 Şemsettin Günaltay Hükümeti 16.01.1949-22.05.1950
Mehmet Fuat Köprülü	22.05.1950	20.06.1956	I. Adnan Menderes Hükümeti 22.05.1950-09.03.1951 II. Adnan Menderes Hükümeti 09.03.1951-17.05.1954 III. Adnan Menderes Hükümeti 17.05.1954-09.12.1955 IV. Adnan Menderes Hükümeti 09.12.1955-25.11.1957
Fatin Rüştü Zorlu	25.11.1957	27.05.1960	V. Adnan Menderes Hükümeti 25.11.1957-27.05.1960
Selim Rauf Sarper (TBMM dışından)	28.05.1960	16.02.1962	I. Cemal Gürsel Hükümeti 30.05.1960-05.01.1961 VIII. İsmet İnönü Hükümeti 20.11.1961-25.06.1962
Feridun Cemal Erkin (TBMM dışından)	01.04.1962	20.02.1965	VIII. İsmet İnönü Hükümeti 20.11.1961-25.06.1962 IX. İsmet İnönü Hükümeti 25.06.1962-25.12.1963 X. İsmet İnönü Hükümeti 25.12.1963-20.02.1965

Hasan Esat Işık (TBMM dışından)	23.02.1965	22.10.1965	Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti 20.02.1965-27.10.1965
İhsan Sabri Çağlayangil (C.S. Giresun Üyesi)	27.10.1965	12.03.1971	I. Süleyman Demirel Hükümeti 27.10.1965-03.11.1969 II. Süleyman Demirel Hükümeti 03.11.1969-06.03.1970 III. Süleyman Demirel Hükümeti 06.03.1970-26.03.1971
Osman Olcay (TBMM dışından)	26.03.1971	03.12.1971	I. Nihat Erim Hükümeti 26.03.1971-11.12.1971
Ümit Haluk Bayülken (TBMM dışından)	11.12.1971	25.01.1974	II. Nihat Erim Hükümeti 11.12.1971-22.05.1972 Ferit Melen Hükümeti 22.05.1972-15.04.1973 Naim Talu Hükümeti 15.04.1973-26.01.1974
Turan Güneş	25.01.1974	07.11.1974	I. Bülent Ecevit Hükümeti 26.01.1974-17.11.1974
Melih Esenbel (TBMM dışından)	13.11.1974	30.03.1975	Sadi Irmak Hükümeti 17.11.1974-31.03.1975
İhsan Sabri Çağlayangil	31.10.1975	21.06.1977	IV. Süleyman Demirel Hükümeti 31.03.1975-21.06.1977
Gündüz Ökçün	21.06.1977	21.07.1977	II. Bülent Ecevit Hükümeti 21.06.1977-21.07.1977
İhsan Sabri Çağlayangil	21.06.1977	05.01.1978	V. Süleyman Demirel Hükümeti 21.07.1977-05.01.1978
Gündüz Ökçün	05.01.1978	12.11.1979	III. Bülent Ecevit Hükümeti 05.01.1978-12.11.1979
Hayrettin Erkmen (C.S Giresun Üyesi)	12.11.1979	05.09.1980	VI. Süleyman Demirel Hükümeti 12.11.1979-12.09.1980
İlter Türkmen	21.09.1980	24.11.1983	Bülent Ulusu Hükümeti 20.09.1980-13.12.1983
Vahit Melih Halefoğlu	13.12.1983	21.12.1987	I. Turgut Özal Hükümeti 13.12.1983-21.12.1987
Mesut Yılmaz	21.12.1987	21.02.1990	II. Turgut Özal Hükümeti 21.12.1987-09.11.1989 Yıldırım Akbulut Hükümeti 09.11.1989-23.06.1991
Ali Hüsrev Bozer	22.02.1990	12.10.1990	Yıldırım Akbulut Hükümeti 09.11.1989-23.06.1991
Ahmet Kurtcebe Alptemoçin	12.10.1990	23.06.1991	Yıldırım Akbulut Hükümeti 09.11.1989-23.06.1991

İsmail Safa Giray	23.06.1991	21.11.1991	I. Mesut Yılmaz Hükümeti 23.06.1991-20.11.1991
Hikmet Çetin	21.11.1991	27.07.1994	VII. Süleyman Demirel Hükümeti 20.11.1991-25.06.1993 I. Tansu Çiller Hükümeti 25.06.1993-05.10.1995
Mümtaz Soysal	27.07.1994	28.11.1994	I. Tansu Çiller Hükümeti 25.06.1993-05.10.1995
Murat Karayalçın	12.12.1994	27.03.1995	I. Tansu Çiller Hükümeti 25.06.1993-05.10.1995
Erdal İnönü	27.03.1995	06.10.1995	I. Tansu Çiller Hükümeti 25.06.1993-05.10.1995
A.Coşkun Kırca	06.10.1995	31.10.1995	II. Tansu Çiller Hükümeti 05.10.1995-30.10.1995
Deniz Baykal	31.10.1995	06.03.1996	III. Tansu Çiller Hükümeti 30.10.1995-06.03.1996
Emre Gönensay	06.03.1996	28.06.1996	II. Mesut YILMAZ Hükümeti 06.03.1996-28.06.1996
Tansu Çiller	28.06.1996	20.06.1997	Necmettin Erbakan Hükümeti 28.06.1996-30.06.1997
İsmail Cem İpekçi	30.06.1997	18.04.1999	III. Mesut Yılmaz Hükümeti 30.06.1997-11.01.1999
İsmail Cem İpekçi	18.04.1999	11.07.2002	IV. Bülent Ecevit Hükümeti 11.01.1999-28.05.1999 V. Bülent Ecevit Hükümeti (DSP-MHP-ANAP) 28.05.1999-18.11.2002
Şükrü Sina Gürel	12.07.2002	19.11.2002	V. Bülent Ecevit Hükümeti (DSP- MHP- ANAP) 28.05.1999-18.11.2002
Yaşar Yakış	19.11.2002	14.03.2003	Abdullah Gül Hükümeti 18.11.2002-14.03.2003
Abdullah Gül	14.03.2003	28.08.2007	I. R.Tayyip Erdoğan Hükümeti 14.03.2003-29.08.2007
Ali Babacan	29.08.2007	02.05.2009	II. R. Tayyip Erdoğan Hükümeti 29.08.2007-06.07.2011
Ahmet Davutoğlu	02.05.2009	28.08.2014	II. R. Tayyip Erdoğan Hükümeti 29.08.2007-06.07.2011 III. ERDOĞAN Hükümeti 06.07.2011-28.08.2014
Mevlüt Çavuşoğlu	29.08.2014	30.08.2015	I. DAVUTOĞLU Hükümeti 29.08.2014-28.08.2015 II. DAVUTOĞLU Hükümeti (24.10.2015-....

